

18—22 maj.

Debatter m. m.**Fredagen den 18 maj.**

Svar på fråga av:	Sid.
Fröken Vinge ang. inrättande av ett de vetenskapliga bibliotekens chefsråd	3
Svar på interpellationer av:	
Herr Antby ang. åtgärder för iståndsättande av vägar, som under de senaste veckorna skadats till följd av exceptionella väderleksförhållanden	4
Herr Hedlund i Rådomb i anledning av förekommande uppgifter om att personer internerats som sinnesslöa utan att det varit motiverat med hänsyn till deras själsliga tillstånd	6
Interpellation av herr Svensson i Ljungskile ang. viss överenskommelse rörande Radiotjänst vid krig eller krigsfara, m. m.	13

Lördagen den 19 maj fm.

Religionsfrihetslag m. m.	16
Interpellation av herr Holmberg ang. vissa spörsmål rörande förläggningen av det nya storbiblioteket	82

Lördagen den 19 maj em.

Ändring i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppsatsets fullgörande m. m.	84
Den civila regionala beredskapsorganisationen m. m.	88
Fortsatt giltighet av lagen om hyresreglering m. m.	96
Normer för taxering av skogsfastighet m. m.	101
Ändring i civilförsvarslagen	103

Tisdagen den 22 maj.

Svar på interpellationer av:	
Herr Håstad ang. anledningen till uppskovet med ratificeringen av konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folk-mord	114

	Sid.
Fru Gärde Widemar ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg ..	115
Svar på fråga av:	
Herr Ståhl ang. uppförandet av studentbostäder i universitetsstäderna	135
Svar på interpellationer av:	
Herr Ericsson i Näs i anledning av att en fattigvårdsbehövande familj av den kommun, där familjen hade hemortsrätt, erhållit bostad i annan kommun	139
Herr Hallberg ang. arbetstagares rätt till semester under styrkt sjukdom eller ledighet till följd av olycksfall utom arbetsplatsen	144
Herr Bark ang. förstärkning av personalvårdsorganisationen inom försvaret	147
Herr Nyberg ang. underbefälsföreningarnas val av representanter i förbandsnämnderna	148
Fru Eriksson i Stockholm ang. ersättning till de efterlevande till vissa av de svenska flygare, som omkommo vid Salerno-olyckan	150
Herr von Friesen ang. beredande av bättre vårdmöjligheter för sinnessjuka åldringar	152

Samtliga avgjorda ärenden.

Lördagen den 19 maj fm.

<i>Särskilda utskottets</i> utlåtande nr 1, ang. religionsfrihetslag m. m.	16
--	----

Lördagen den 19 maj em.

<i>Särskilda utskottets</i> utlåtande nr 2, ang. ändring i kommunalskattelagen, m. m.	84
<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 24, ang. ändring i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, m. m.	84
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 56, ang. d:o	88
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 144, ang. bidrag till anstalter för psykopatiska och nervösa barn	88
— nr 145, ang. avlöningar vid överståthållarämbetet och länsstyrelserna samt ang. den civila regionala beredskapsorganisationen ..	88
<i>Tredje lagutskottets</i> memorial nr 10, ang. motverkande av svinsjukdomar	95
— utlåtande nr 11, ang. ändring i lagen om delning av jord å landet m. m.	95
— nr 12, ang. ändrad lydelse av folkbokföringsförordningen	95
— nr 13, ang. fortsatt giltighet av lagen om hyresreglering, m. m. . .	96
<i>Konstitutionsutskottets</i> memorial nr 25, ang. ändring i taxeringsförordningen m. m.	101
<i>Bevillningsutskottets</i> d:o nr 55, ang. ändring i kommunalskattelagen, m. m.	101
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 30, ang. ändring i civilförsvarslagen	103

Fredagen den 18 maj.

Kl. 4 em.

§ 1.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Härmed intygas, att riksdagsman Karl Nilsson, född den 11 dec. 1889, från Landskrona, som denna dag av mig tagits under behandling för magsår, är helt oförmögen till arbete fr. o. m. den 11 maj 1951 i minst 3—4 veckor.

Landskrona den 11 maj 1951.

C.-G. Tropé.

Leg. läk.

Kammaren beviljade herr Nilsson i Landskrona ledighet från riksdagsgörö-målen från och med den 11 innevarande maj tills vidare.

§ 2.

Svar på fråga ang. inrättande av ett de vetenskapliga bibliotekens chefsråd.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet fröken **NYGREN**, som yttrade: Herr talman! Ledamoten av riksdagens andra kammare fröken Vinge har frågat mig, om jag har för avsikt att inom en ej alltför avlägsen framtid låta inrätta ett de vetenskapliga bibliotekens chefsråd i huvudsaklig överensstämmelse med 1945 års universitetsberednings förslag. Härpå vill jag svara, att jag ämnar taga upp detta spörsmål till behandling inom ecklesiastikdepartementet under budgetarbetet instundande höst.

Härpå anförde

Fröken **VINGE**: Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret. Det var ju mycket positivt, och när statsrådet i höst tar upp frågan till behandling

är jag övertygad om att statsrådet kommer att finna anledning att inrätta ett chefsråd, i all synnerhet om statsrådet dessförinnan har inhämtat ledande biblioteksmäns synpunkter på frågan. Jag bygger detta antagande på bl. a. uttalanden av Sveriges allmänna biblioteksför-ening i dess remissutlåtande över folkbibliotekssakkunnigas betänkande och vidare på ett uttalande vid Sveriges vetenskapliga specialbiblioteks förenings årsmöte i år. Dess ordförande är chef för ett av våra förnämsta vetenskapliga specialbibliotek, och han hälsade med stor tillfredsställelse den motion i ärendet som väckts här i kammaren och hoppades, att den skulle vinna riksdagens bifall. Jag bygger mitt antagande också på ett uttalande i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, där man säger om motionen, att den från bibliotekens sida kan hälsas med tillfredsställelse och att ett genomförande av dess förslag skulle fylla ett länge och allt starkare känt behov. Uttalandet har betydelse därför att redaktören för tidskriften är identisk med överbibliotekarien vid Uppsala universitetsbibliotek. Han är alltså en av dem, som, om universitetsberedningens förslag beaktas, skulle bli självskrivnen ledamot av rådet. Enbart tillskapandet av ett chefsråd garanterar ju inte, att någonting blir gjort. Detta kan bara bli effektivt, om de personer som äro medlemmar av det äro intresserade av frågan.

Rådets arbetsuppgifter ha utförligt behandlats i tredje delen av universitetsberedningens betänkande och i den motion, som har väckts i år här i riksdagen. Jag skall därför bara be att få stryka under ett par synpunkter i frågan.

Rådet skulle ju först och främst bli en remissinstans. Det är bara ett fåtal

Svar på interpellation ang. åtgärder för iståndsättande av vägar, som under de senaste veckorna skadats till följd av exceptionella väderleksförhållanden.

av de vetenskapliga biblioteken, som ha en så självständig ställning, att de avge egna riksdagspetita. De flesta sortera under någon vetenskaplig eller annan institution, en läroanstalt, ett ämbetsverk eller något liknande. De ha också sällan någon egen stat, varför det kan vara svårt för både Kungl. Maj:t och riksdagen att avgöra, om deras anslagsäskanden äro rimligt avvägda. En sådan remissinstans skulle då kunna vara till hjälp för en riktig avvägning av anslagsäskandena. Man hoppas bl. a., att chefsrådet skulle undersöka möjligheterna till rationalisering, till undvikande av dubbelarbete och till underlättande av samarbetet mellan grupper av bibliotek med närliggande ämnesområden.

Ett av de främsta skälen till att jag ivrar för att chefsrådet skall komma till stånd är, att jag länge har insett behovet av specialkataloger över tidskriftsuppsatser eller avhandlingar, som ingå i acta och serieverk. De tekniska biblioteken ha kommit långt på det området. Däremot har mycket litet gjorts inom de ämnesområden, som väl i första hand intressera ledamöterna av denna kammare, nämligen samhällsvetenskaperna. En jäktad politiker eller tidningsman, som på ett bibliotek söker en uppgift, har inte tid att mer eller mindre på måfå leta igenom ett stort antal tidskriftsårgångar eller serieverk, och bibliotekspersonalen har sällan tid att hjälpa till. Därför kan det hända, att han får gå med oförrättat ärende, även om den uppgift han söker har behandlats i facklitteraturen. Det är därför nödvändigt att få till stånd en specialkatalogisering i ökad utsträckning, men det vore ju irrationellt, om samma bokverk skulle genomgå för specialkatalogisering på mer än ett bibliotek. Därför vore det önskvärt, att man kunde organisera ett samarbete mellan biblioteken på detta område, och detta skulle alltså kunna ske genom chefsrådet.

Jag skulle gärna vilja stryka under, att universitetsberedningens olika förslag i stor utsträckning kunna lösas oberoende av varandra. Det gäller i varje fall denna fråga. Den är inte heller beroende av olika utredningar angående anställnings- och avlöningsförhållanden för bibliotekspersonalen, dennas utbildning o. d., som nu pågå eller kanske redan avslutats. Men jag vill ändå gärna begagna tillfället att be ecklesiastikministern försöka förmå sin kollega civilministern att göra någonting för den personal, som avsågs med 1947 års löneutredning avseende vissa biblioteksbiträden. Deras anställningsförhållanden äro i vissa fall oeftersättliga, vilket försvårar rekryteringen. Att denna fråga ordnas är önskvärt inte bara ur personalens utan i lika hög grad ur bibliotekens synpunkt.

I fråga om hur chefsrådets samarbete med Stockholmsbibliotekens samarbetsnämnd och med folkbiblioteken skall ordnas ha vi gjort upp ett förslag i vår motion. Det förefaller mig som om man skulle kunna följa de riktlinjerna, men jag förmodar att statsrådet på den punkten kommer att taga reda på vad man anser bland vederbörande bibliotekarier.

I nuvarande statsfinansiella läge kan man ju göra så litet för att främja vetenskapligt arbete, men detta är en reform, som man borde kunna genomföra nu. Kostnaderna äro obetydliga, men resultatet skulle kanske bli betydande.

Jag ber att än en gång få tacka statsrådet för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3.

Svar på interpellation ang. åtgärder för iståndsättande av vägar, som under de senaste veckorna skadats till följd av exceptionella väderleksförhållanden.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet NILSSON, erhö

Svar på interpellation ang. åtgärder för iståndsättande av vägar, som under de senaste veckorna skadats till följd av exceptionella väderleksförhållanden.

på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Antby frågat mig vilka extraordinära åtgärder jag förbereder för att åstadkomma ökade möjligheter att åter-sätta vägarna i stånd inom de delar av landet, där de under de senaste veckorna genom exceptionella väderleksförhållanden försatts i sådant skick, att vägtrafiken allvarligt försvåras.

Med anledning härav kan jag meddela, att det icke f. n. är möjligt att överblicka omfattningen av skadorna på vägnätet, beroende bl. a. på att tjällossningen och snösmältningen ej ännu äro slut och att vägförvaltningarna icke haft tid att lämna några fullständiga ekonomiska rapporter om skadegörelsen. Omfattande tillfälliga arbeten ha utförts och utföras fortfarande för att hjälpa fram vägtrafiken. Så snart tjällossningen är över, skola reparationsarbeten påbörjas i den utsträckning anslagsmedel och arbetskraft kunna ställas till förfogande för ändamålet. Då de ordinarie väganlagen i allmänhet icke lämna tillgång till bestridande av utgifter för dessa arbeten, har en proposition nu avlåtits till riksdagen om anvisande på tilläggsstat för innevarande budgetår av ett särskilt anslag av 10 miljoner kronor för ändamålet. Arbetsmarknadsstyrelsen har utfärdat direktiv till sina lokala organ att medverka till att väg- och vattenbyggnadsverkets behov av arbetskraft för reparationsarbetena tills vidare under maj och juni månader så långt möjligt tillgodoses.

Vidare anförde

Herr ANTBY: Herr talman! Jag ber att få uttala mitt tack till statsrådet för svaret på min interpellation. Jag ber också att få uttala min tillfredsställelse över den proposition, som har framlagts, och över de direktiv, som arbetsmarknadsstyrelsens lokala organ ha fått.

Denna fråga har ju diskuterats i första kammaren för några dagar sedan, och det finns därför ingen anledning att nu taga upp någon större debatt om den. Jag skall bara be att få knyta några reflexioner till densamma.

Jag har den uppfattningen, att när det gäller denna fråga och den aktualitet den har fått innevarande år man inte bara kan hänvisa till de exceptionella väderleksförhållandena. Vi få nog erkänna, att svårigheterna också grunda sig på att vårt vägväsen är försummat. Den minskning av väghållningen, som vi fingo vara med om under kriget, har ju inte i något avseende kunnat återhämtas, utan det finns en stor eftersläpning på detta område. Det gäller här en fråga av mycket stor ekonomisk räckvidd. Det är ju oerhört stora belopp som ha investerats i motorfordons-parken, och det är av yttersta vikt att vårt vägväsen hålles på en sådan nivå, att trafiken kan löpa någorlunda normalt. Jag vill i detta sammanhang påpeka, att det är av största vikt, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsens upprustningsplan i görligaste mån kommer till utförande.

En annan sak, som jag inte kan underlåta att påminna om, är att vi sedan salig AK:s tid ha en hel del påbörjade vägbyggen, som nu i många fall äro bevuxna med manshög skog eller med buskar. Vi ha just ett sådant fall hemma i mitt eget län på huvudvägen söderut från Åmål, som på sista tiden har varit särskilt aktuellt.

För varje år som går belastas vägarna med allt tyngre fordon, vilket också inverkar på deras tillstånd. Man kan med fog säga, att motortrafiken i dagens läge har större anledning än någonsin tidigare att ställa krav på att vägarna hållas i gott skick.

Jag förstår mycket väl de svårigheter av ekonomisk art, som finnas på detta område, men jag vill i alla fall rikta en vädjan till statsrådet och till riksdagen

Svar på interpellation i anledning av förekommande uppgifter om att personer internerats som sinnesslöa utan att det varit motiverat med hänsyn till deras själsliga tillstånd.

om att vi alla verkligen skola göra allt som göras kan för att få bättre förhållanden till stånd. Jag vill påminna om det gamla ordspråk, vilket kanske kan vara aktuellt i dagens läge, som säger, att medan gräset gror dör kon. Bilismen är ju för närvarande en god mjölkko. Det är kanske inte någon risk för att kon dör, men det finns ju en viss åkomma, som ibland kan angripa mjölkkorna. Den kallas för småbrukarsjuka, och den är inte rolig att råka ut för.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Svar på interpellation i anledning av förekommande uppgifter om att personer internerats som sinnesslöa utan att det varit motiverat med hänsyn till deras själsliga tillstånd.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **MOSSBERG**, som yttrade: Herr talman! I en med kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Hedlund i Rådombeslut till mig riktat följande frågor:

1) finns fog för uppgifterna i pressen att personer i årtal berövats sin frihet som sinnesslöa oaktat ett omhändertagande icke varit motiverat med hänsyn till deras själsliga tillstånd;

2) anser statsrådet att en ingående undersökning av dessa förhållanden bör ske;

3) anser statsrådet att åtgärder böra vidtagas i syfte att så långt möjligt hindra ett upprepande av dylika missgrepp eller övergrepp?

Jag anhåller nu att få besvara dessa frågor. Då interpellanten i sin motivering talar om redogörelserna i pressen för fall av obefogad internering av sinnesslöa, torde han avse vissa sådana, som uppdragats vid en undersökning av

intagna på Värmlands läns sinnesslöanstalt Ulleberg. I samband med svaret vill jag därför i korthet redogöra för resultatet av dessa undersökningar och de uttalanden, som i anslutning till dem gjorts av berörda myndigheter. Att svaret lämnas först nu beror på att det grundar sig på ett omfattande undersökningsmaterial, som det tagit tid att sammanställa och bearbeta.

Frågan om vård och behandling av de intellektuellt efterblivna människor, som karakteriseras som sinnesslöa, har på senare år alltmer trätt i förgrunden, och utredningar ha verkställts och pågå på olika avsnitt av detta vårdområde.

För en bedömning av hithörande spörsmål är det givetvis av betydelse, att de människor, som böra behandlas som sinnesslöa, såvitt möjligt avgränsas från de lindrigt efterblivna och underbegåvade. Detta har emellertid visat sig vara svårt. Den bestämning av begreppet sinnesslöa, som finns i lagen den 30 juni 1944 om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa, är icke helt tillfredsställande. Där stadgas att med *sinnesslö* förstås den, som på grund av bristande förståndsutveckling icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, samt att med *bildbar sinnesslö* avses den, som är mottaglig för sådan teoretisk eller praktisk undervisning, som meddelas i sinnesslöskola. Bestämningens värde begränsas av att lagen endast avser bildbara sinnesslöa, som icke uppnått 21 års ålder. Den bör därför icke vara avgörande för avgränsningen av vilka vuxna som böra få vård eller tillsyn inom sinnesslövärdan. Detta vore också olyckligt, då en persons bristande skol-kunskaper och förmåga att tillägna sig sådana eljest kunde medföra att han klassificerades som sinnesslö, oaktat han kanske kunde reda sig på egen hand i arbetslivet. Det är ju nämligen icke endast intelligensen, som är ut-

Svar på interpellation i anledning av förekommande uppgifter om att personer internerats som sinnesslöa utan att det varit motiverat med hänsyn till deras själsliga tillstånd.

slagsgivande för en individs förmåga att anpassa sig i samhället. Inspektören för sinnesslövården har också nu uttalat, att endast de individer med låg intelligensnivå, som icke kunna nå tillfredsställande social anpassning utan äro i behov av anstaltsvård eller specialundervisning, äro att anse som sinnesslöa i social mening.

Frågan om en person bör behandlas som sinnesslö eller icke är sålunda komplicerad. Enbart intelligenstestning är i allmänhet icke tillräcklig för att bland dem, som synas vara underutvecklade i något avseende, utskilja dem, som på grund härav behöva anstaltsvård. Vid denna prövning måste också läkare medverka.

Intagandet på sinnesslöanstalt är också förenat med en sådan prövning. Sålunda skall ansökan vara åtföljd av läkarintyg angående vederbörandes förståndsutveckling. Om handlingarna tyda på att han är sinnesslö och plats finnes, intages han på anstalten. Under den första tiden står han under speciell läkarobservation för att det skall utrönas om han verkligen är sinnesslö och i behov av vård på sinnesslöanstalt. Om det visar sig att vederbörande ej är sinnesslö eller ej i behov av vård. återsändes han från anstalten. Det är sörjt för att antingen två läkare eller en läkare, som dock i så fall är specialist i psykisk barna- och ungdomsvård, undersöker var och en som ifrågasättes skola vårdas på sinnesslöanstalt.

I fråga om möjligheterna att tvångsvis intaga och kvarhålla någon på en sådan anstalt gälla olika bestämmelser för skilda slag av anstalter. Man skiljer på tre huvudtyper: skolhem, arbetshem och vårdhem. Av dessa äro de båda förstnämnda avsedda för bildbara och vårdhemmen för obildbara. Flertalet vårdhem och många arbetshem äro enskilda, medan skolhemmen i allmänhet drivas av landstingen. Gällande lagstift-

ning reglerar de centralanstalter, som skola finnas för vård av bildbara sinnesslöa under 21 år. Inom dessa anstalter finnas skolhems- och arbetshemsavdelningar. De kunna också anordnas som externat. Barn och ungdom, som falla under lagen, kunna tvångsvis intagas och kvarhållas på anstalterna. En person som fyllt 21 år kan däremot icke utan medgivande kvarhållas på centralanstalt eller därmed likställd anstalt av Ullebergs typ. Beträffande andra anstalter för sinnesslöa kan det över huvud taget icke komma i fråga att tvångsvis omhändertaga någon på grund av sinnesslöhet. såvida icke sinnessjuklagens eller barnavårdslagens regler kunna åberopas. Där detta ej är fallet skall sålunda intagen, som fyllt 21 år och icke är omyndigförklarad, utskrivras när han begär det. Är han omyndigförklarad fordras att förmyndaren biträder framställning om utskrivning.

Givetvis skall utskrivning ske även utan framställning, om vederbörande icke längre kan anses vara så outvecklad, att han behöver kvarhållas på anstalten. Det blir härvid av betydelse att enligt den numera förhärskande uppfattningen sinnesslöhet icke betraktas som ett under alla förhållanden bestående tillstånd. Det anses nämligen att åtskilliga sinnesslöa utvecklas intellektuellt. Denna s. k. eftermognad kan pågå upp till 30-årsåldern. Detta har medfört att man i allt större utsträckning funnit påkallat att regelbundet undersöka de intagnas psykiska tillstånd. Detta sker vanligen genom särskilt utbildade testare. Till varje anstalt skall visserligen vara knuten en läkare, men denne är långt ifrån alltid psykiater — år 1950 hade endast 41 av 135 läkare vid sinnesslöanstalter psykiatrisk utbildning. Dessutom medgiver ofta icke läkarnas tid, att de personligen göra de regelbundet återkommande undersökningarna.

Svar på interpellation i anledning av förekommande uppgifter om att personer internerats som sinnesslöa utan att det varit motiverat med hänsyn till deras själsliga tillstånd.

De omdebatterade utskrivningarna från sinnesslöanstalten Ulleberg måste ses mot bakgrunden av det nu anförda. Jag vill härvid framhålla, att man av vissa tidningsartiklar i frågan fick det intrycket, att den undersökning av klientelet på anstalten, som gjorts av en till densamma fr. o. m. 1949 knuten psykiater, lett till att en icke ringa del av de intagna skrivits ut såsom icke sinnesslöa. Rätteligen förhåller det sig på följande sätt. Anstalten har 177 platser. Av dessa äro 115 avsedda för bildbara och 62 för obildbara sinnesslöa. Undersökningarna ha närmast inriktats på de bildbara. 33 interner (därav 7 äldre än 21 år) ha nu efterundersökts av läkaren, som förklarar att det är den bästa fjärdedelen av klientelet. Av dessa har läkaren nu bedömt 23 såsom icke sinnesslöa, därav 6 äldre än 21 år. De undersökta ha tidigare tid efter annan testats vid anstalten och därvid i allmänhet visat sakta stigande intelligenskvoter. Handlingarna ha granskats av inspektörerna för sinnesslövården och sinnesslöundervisningen samt av skolöverstyrelsens specialist på barnpsykiatri, och dessa sakkunniga ha kommit till en annan uppfattning beträffande en del fall. Med ledning av utlåtanden av dessa sakkunniga har skolöverstyrelsen sålunda uttalat en från undersökningsläkaren avvikande mening och framhållit, att flertalet av de undersökta eleverna alltjämt vore att betrakta som klara fall för sinnesslöskola. Andra kunde betecknas som gränfall mellan sinnesslöskola och hjälpklass. Skolöverstyrelsen anmärker att i ett par fall omtestning bort göras tätare och försöksutskrivning prövas tidigare. Detta gällde framför allt sådana, som intagits då man ännu ansåg att eleverna hade det bäst inom anstalten och då anstaltstiden i allmänhet gjordes längre än vad nu vore fallet. Endast två av fallen kunde möjligen sägas vara från början felplacerade.

Det fall, som främst uppmärksammats i pressen, avser en nu omkring 30-årig man, som 1925 intogs på Ulleberg, enligt uppgift utan att vara sinnesslös. Han skulle ha vistats på anstalten i 26 år oaktat han hela tiden varit normalbegåvad. Av den utredning som nu gjorts framgår, att han under skoltiden måste anses ha varit sinnesslös. Han genomgick sinnesslöskolan med mycket klen resultat. Hans intelligenskvot var då icke över 60, medan »normal» intelligenskvot är 100. I januari i år var hans kvot 72. Numera kan han icke anses såsom sinnesslös, men den undersökande läkaren föreslår att han skall omyndigförklaras; detta tyder på att han icke kan anses som normalbegåvad.

Inspektören för sinnesslövården har uttalat att det ej finnes anledning antaga, att förhållandena på Ullebergsanstalten väsentligen avvika från förhållandena på andra anstalter, särskilt sådana som äro likställda med centralanstalter.

Av ullebergsundersökningen torde framgå, att visst fog finnes för påståendet att människor omhändertagits såsom sinnesslöa utan att vara det. Härav följer emellertid icke utan vidare att de *tvångsvis* berövats sin frihet. Såsom jag framhållit skulle nämligen många av dem, som äro intagna på sinnesslöanstalter, kunna skrivas ut, om de själva eller deras förmyndare påfordra det. Det är emellertid icke uteslutet att personalen stundom underlåtit att upplysa vederbörande om rätten att lämna anstalten. Det kan befaras att man på vissa håll — ofta av omtanke om de intagna — varit mer restriktiv när det gällt att taga initiativ till utskrivning än man enligt ett modernare betraktelsesätt anser nödvändigt och lämpligt. Följden härav kan givetvis bli, att personer som felbedömts såsom sinnesslöa kommit att vara kvar på anstalterna, vilket måhända icke skulle blivit fallet, om möjligheterna till öppen vård tillvaratagits.

Svar på interpellation i anledning av förekommande uppgifter om att personer internerats som sinnesslöa utan att det varit motiverat med hänsyn till deras själsliga tillstånd.

Då intagning på sinnesslöanstalt är förenad med undersökning av två läkare eller en specialist i psykisk barn- och ungdomsvård kan det synas, som om garantier skulle finnas för att ingen intages som icke verkligt är sinnesslös. Det förefaller emellertid, som om misstag begåtts. Möjligen sammanhänger detta med att undersökningarna icke gjorts av psykiatrer. Det kan också bero på att olika läkare och pedagoger ha delade meningar om vad som förstås med sinnesslöhet.

En andra grupp av icke sinnesslöa, som kunna vara intagna på sinnesslöanstalt, utgöres av dem som eftermognat. Av ullebergsundersökningarna synes framgå, att mognadsprocessen ej tillräckligt uppmärksammas. De intagna böra testas åtminstone en gång om året fram till den tidpunkt, då man med säkerhet kan fastställa vederbörandes förståndsutveckling. Såvitt det tillgängliga utredningsmaterialet ger vid handen har det i vissa fall dröjt flera år mellan testningar av intagna på Ulleberg. Givet är att, om en testning visat att den testade utvecklats, frågan om hans psykiska status skyndsamt bör underställas läkare. Emellertid är det uppenbart, att bristen på psykiatrisk skolade läkare starkt inverkar på nu berörda förhållanden. Vad särskilt Ulleberg angår har anstalten först 1949 fått tillgång till psykiatrisk expertis.

I detta sammanhang må anmärkas, att skolöverstyrelsen funnit, att utskrivningssiffrorna från samtliga sinnesslöskolor för den senaste femårsperioden ge det intrycket, att eleverna icke onödigt kvarhållas vid anstalterna samt att mognadsprocesserna beaktas. Av de under denna period utskrivna 1 850 eleverna ha 183 överförts till hjälpklass och 72 till normalklass samt 1 370 gått till arbetslivet som helt eller delvis självförsörjande.

Av det anförda torde bl. a. framgå,

att då det gäller att komma till rätta med missförhållandena inom sinnesslövården det är av central betydelse att behovet av psykiatrisk expertis bättre tillgodoses. På grund av bristen på specialister är det emellertid icke möjligt att förse varje sinnesslöanstalt med en särskild psykiater. En tänkbar lösning är då att i stället förstärka tillsynsorganen.

Förslag härom har nyligen avgivits av en kommitté, som jag tillsatte förra året för att utreda frågor om tillsyn över bl. a. anstalter för sinnesslöa. Det hade visat sig att det på några anstalter rätt allvarliga missförhållanden, som sannolikt skulle ha undanröjts på ett tidigt stadium, om tillsynen varit effektiv. De hänförde sig till vården i allmänhet. Efter att ha tagit del av bl. a. en redogörelse, som ullebergsläkaren personligen lämnat inför kommittén, har kommittén funnit en förstärkning av den centrala inspektionen erforderlig. Enligt kommitténs mening bör till medicinalstyrelsen knytas ytterligare en psykiater såsom biträdande inspektör för sinnesslövården. Denne skulle närmast ha till uppgift att leda en riksomfattande psykiatrisk undersökning av klientelet på sinnesslöanstalterna. För att minska inspektörens arbetsbörda och möjliggöra en tätare inspektion av anstalterna och bättre kontroll av intagna föreslår kommittén, att tjänsten som biträdande inspektör skall finnas kvar även efter det denna riksuppsökning slutförts.

Jag kan icke nu taga ståndpunkt till kommitténs förslag, men en grundlig genomgång av klientelet synes mig påkallad för att tillse att ingen som icke är sinnesslös är intagen på sinnesslöanstalt och att de sinnesslöa vistas på rätt anstalt. Lika viktigt som att de, som icke äro sinnesslöa, ej få vara intagna på sinnesslöanstalt, är det, att icke en bildbar sinnesslös är intagen på

Svar på interpellation i anledning av förekommande uppgifter om att personer internerats som sinnesslöa utan att det varit motiverat med hänsyn till deras själsliga tillstånd.

anstalt för obildbara, där den rätta vården icke kan givas honom och hans utvecklingsmöjligheter icke kunna tillvaratagas. De anstalter, som man närmast bör uppmärksamma, synas vara de som sakna psykiatriskt skolade läkare. Men även övriga anstalter synas böra beröras av undersökningen.

Missförhållandena inom sinnesslövården och de svårigheter, denna vårdgren arbetar under, sammanhånga emellertid icke enbart med bristen på psykiatrer och tillsynsorgan. Även den kvalificerade personalen i övrigt anses vara otillräcklig på många håll. Anstaltslokalerna äro ofta ålderdomliga och bristfälliga. Möjligheterna till differentiering av klientelet äro begränsade. Det är ofta besvärligt att ordna med öppen vård. Vad särskilt de enskilda anstalterna angår måste ovissheten om deras framtida bestånd verka hämmande på arbetet.

Sinnesslövården och dess organisation ha nyligen varit föremål för utredning. 1946 års sinnesslövårdsutredning avgav den 22 december 1948 sitt betänkande, som utmynnade i förslag till lag om vård och undervisning av sinnesslöa. Förslaget innebär i princip att landstingen skola vara huvudmän för sinnesslövården i dess helhet och icke som f. n. endast för undervisning och vård av bildbara sinnesslöa under 21 år. Det innehåller en rad bestämmelser om handhavandet av sinnesslösas vård och undervisning, om skolplikt och skyldighet att underkasta sig tillsyn och vård samt om registrering, omhändertagande och utskrivning av sinnesslöa. Av intresse i detta sammanhang är särskilt, att det föreslås att envar sinnesslö, som är i oundgängligt behov av anstaltsvård, är skyldig att underkasta sig sådan vård.

Betänkandet har under remissbehandling kritiserats i flera hänseenden. Kritiken är sådan att betänkandet

icke utan vidare kan läggas till grund för lagstiftning. Jag överväger om icke en överarbetning av förslaget bör ske genom särskilt tillkallade sakkunniga. Dessa skulle också få i uppdrag att beakta rättssäkerheten för de sinnesslöa, så att garantier vunnas för att ingen utan skäl kvarhålls på anstalt. Detta är särskilt viktigt om man följer sinnesslövårdsutredningens linje att de sinnesslöa skola kunna med tvång kvarhållas på anstalt.

Herr talman! Med det anförda anser jag mig ha besvarat interpellationen.

Härefter anförde:

Herr HEDLUND i Rådombudskap: Herr talman! Jag tackar för det utförliga svaret på interpellationen. Svaret har uppenbarligen föregåtts av en rätt noggrann utredning, eftersom man i det officiella dokument, som detsamma utgör, anser sig kunna konstatera, att det verkliga förhåller sig på det sättet, att människor ha omhändertagits såsom sinnesslöa utan att ha varit det. Det finns och anges också i interpellationssvaret mycket plausibla förklaringsgrunder till detta beklagliga förhållande.

Jag vill beträffande den saken inledningsvis säga, att jag förstår att personalen, som arbetar på ifrågavarande anstalter, har en mycket krävande samsättning. Jag har inte heller i svaret funnit något, som tyder på att personalen kan läggas någonting till last i nu berörda avseende.

En av de förklaringsgrunder, som sålunda finnas, är att en intagen till äventyrs kan ha trots att han varit tvungen att stanna på anstalten, fastän han inte varit det. Det gäller naturligtvis att på ett område som detta söka åstadkomma garantier mot ett upprepande av vad man anser vara felaktigt,

Svar på interpellation i anledning av förekommande uppgifter om att personer internerats som sinnesslöa utan att det varit motiverat med hänsyn till deras själsliga tillstånd.

och jag undrar om man inte, för att förebygga att någon med orätt tror sig vara tvungen att stanna kvar på en anstalt, kunde föreskriva såsom obligatoriskt, att de intagna underrättas om att de inte äro skyldiga att stanna, när de inte äro det.

En annan förklaringsgrund till att felaktigheter ha inträffat är givetvis att misstag ha begåtts. Allt mänskligt är ju behäftat med brister, och därför gäller det att försöka skapa ett system, som i sig innesluter minsta möjliga risk för misstag. Jag tror för min del att inrikesministern härvidlag är i viss mån inne på rätt väg, när han förordar en förstärkning av den psykiatriska expertisen.

Vidare kan ju en anledning till att någon utan skäl kvarhållits på en anstalt vara, att det inträtt en eftermognad, som inte blivit konstaterad vid någon undersökning. Inrikesministern förutskickar nu att det bör göras mera regelbundna undersökningar av de intagna i syfte att förebygga dylika händelser.

Vad författningsbestämmelserna beträffar, talar inrikesministern om att avgränsningen av de sinnesslöa från dem, som kunna kallas för lindrigt efterblivna eller underbegåvade, inte har på ett tillfredsställande sätt kommit till uttryck i föreliggande författningstext. Jag undrar om man inte borde överväga huruvida det inte kunde skapas klarare regler i det avseendet. Jag säger detta, trots att jag ingalunda har förbisett den definition, som gjorts av inspektören för sinnesslövärdnaden och som återfinnes i interpellationssvaret. Denna definition går ut på att endast de individer med låg intelligensnivå, som icke kunna nå tillfredsställande social anpassning utan som äro i behov av anstaltsvård eller specialundervisning, äro att anse som sinnesslöa i social mening.

Det är naturligtvis i och för sig värdefullt att en sådan definition göres, men frågan är om inte den skulle få ännu större värde, därest den kunde ges ett författningsmässigt uttryck.

I interpellationssvaret talas det om att såvida inte sinnessjuklagens regler kunna åberopas skall den, som fyllt 21 år och inte är omyndigförklarad, utskrivas när han begär det. Vilka slutsatser skall man av detta uttalande dra beträffande omyndiga över 21 år? Kan i sådana fall förmyndaren utverka ett kvarhållande, även om vederbörande myndigheter finna att det är fråga om en person, som inte uppfyller de kvalifikationer, som inspektören för sinnesslövärdnaden angivit i den definition, som jag här nyss anfört? Om så är förhållandet frågar man sig: Är det lämpligt att lägga så mycken makt i en förmyndares hand när det gäller en person över 21 år?

Jag har inte blivit fullt på det klara med om det är på detta sätt eller e contrario som man skall dra slutsatserna av vad som är sagt i interpellationssvaret.

Jag är för min del mycket tillfredsställd med den kontroll och granskning, som nu är avsedd att äga rum, men jag skulle dock framför allt vilja uttala min tillfredsställelse med att inrikesministern säger sig vara beredd att vid överarbetningen av det kommittéförslag som framlagts beakta just frågan om rättssäkerheten för de sinnesslöa och försöka åstadkomma — och det är väl den saken som är det viktigaste i detta sammanhang — ett system som i sig innesluter garantier för att rättssäkerheten tryggas. Jag säger detta därför att jag har den uppfattningen, att en betydande brist i vårt land över huvud taget är — den är inte speciellt framträdande på det område som det här gäller — att det inte finns tillräcklig rättssäkerhet gent-

Svar på interpellation i anledning av förekommande uppgifter om att personer internerats som sinnesslöa utan att det varit motiverat med hänsyn till deras själsliga tillstånd.

emot de s. k. administrativa frihetsberövandena. Så snart man kan använda ordet vård, när det är fråga om att beröva en person friheten, fördunklas rättssäkerhetssynpunkterna. Är det däremot fråga om reaktioner mot brottslighet, går man mycket omsorgsfullt till väga och är mycket noga med att vederbörande skall vederfaras all rätt och att det skall finnas garantier för att ingen felaktighet sker.

Jag är naturligtvis ytterligt tillfredsställd med att vi inom vårt samhälle ha kommit så långt som vi gjort i fråga om rättssäkerheten, men jag kan inte underlåta att framhålla, att det föreligger en viss disproportion mellan den hänsyn, som tages till de enskilda människorna — och det är i alla fall dem det här gäller — vid olika former av bestraffning och vid vad jag vill kalla en vårdform.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **MOSSBERG**: Herr talman! Jag har ingen skiljaktig mening i förhållande till herr Hedlund i Rådombeslut, och jag har närmast begärt ordet därför att jag, för undvikande av missförstånd, ville understryka en sak, som herr Hedlund berörde men som inte har kommit till uttryck i interpellationssvaret.

Herr Hedlund framförde som sin mening, att om det är någonting som brister på sinnesslövärdens område, så är det i varje fall inte fråga om sådant, som kan läggas den inom denna vårdgren arbetande personalen till last. Jag vill på den punkten bara säga, att jag till fullo delar herr Hedlunds uppfattning. Personalen på våra sinnesslöanstalter utför säkerligen ett mycket gott arbete och lägger ned stor kärlek och omtanke på omvårdnaden av de sinnesslöa. Såsom framgår av mitt interpellationssvar är den fundamentala

bristen inom vår sinnesslövärd för närvarande — jag bortser då från de otillfredsställande lokaler, som man i mycket stor utsträckning har inom denna vårdform — att det icke finnes ett tillräckligt stort antal psykiatriskt skolade läkare. Den övertvägande delen av våra sinnesslöanstalter har i dag icke tillgång till någon som helst psykiatrisk expertis. Detta beror i sin tur på det förhållandet, att antalet psykiatrer över huvud taget är alldeles för litet och inte räcker till för de olika uppgifter som möta. Vi ha därför kommit till det resultatet, att man bäst och snabbast skulle åstadkomma en fastare ordning genom att förstärka den centrala tillsynen inom sinnesslövärderna. Redan förra året tillsatte jag en kommitté, som bl. a. skulle taga upp denna fråga, och denna kommitté har nu avgivit sitt betänkande. Det är min förhoppning att detta betänkande i sinom tid skall kunna leda till ett positivt beslut.

Till sist vill jag, herr talman, säga att jag till fullo delar den uppfattning om vikten och betydelsen av att trygga rättssäkerheten för de sinnesslöa, som herr Hedlund framfört. Jag vill bara tillägga, att enligt min mening bör rättssäkerheten för de sinnesslöa inte endast innefatta, att de icke skola kunna tagas in på anstalt i andra fall än när verkligt behov av sådan intagning föreligger, utan också att den, som tages in på anstalt, skall komma på den rätta formen av anstalt. Att t. ex. en bildbar sinnesslö i unga år placeras på en anstalt för obildbara sinnesslöa — något som det nu otvivelaktigt föreligger en viss risk för — anser jag vara den största olycka, som kan hända en människa i den situationen. Jag skall därför så långt mina krafter räcka göra vad jag kan för att de synpunkter, som herr Hedlund anfört, bli beaktade.

Överläggningen var härmed slutad.

Interpellation ang. viss överenskommelse rörande Radiotjänst vid krig eller krigsfara, m. m.

§ 5.

Föredrogos var för sig och hänvisades till jordbruksutskottet följande på bordet liggande motioner, nämligen:

- nr 633 av herr *Lundberg*;
nr 634 av herr *Hæggbloom m. fl.*;
nr 635 av herr *Karlsson* i Stuvsta *m. fl.*; och
nr 636 av herr *Ahlsten m. fl.*

§ 6.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtande och memorial nr 24 och 25, bevillningsutskottets memorial och betänkande nr 55 och 56, första lagutskottets utlåtande nr 30 samt särskilda utskottets utlåtanden nr 1 och 2.

§ 7.

Föredrogs den av herr *Johnsson* i Stockholm vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående vissa spörsmål rörande den medborgarkommission, som blivit tillsatt för utredning av myndigheternas förhållande i den s. k. Kejne-affären.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 8.

Föredrogs den av herr *Hagberg* i Luleå vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till hans excellens herr statsministern angående den ekonomiska politiken.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 9.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren, att särskilda utskottets utlåtanden nr 1 och 2, konstitutionsutskottets utlåtande nr 24 och bevillnings-

utskottets betänkande nr 56 skulle i nu nämnd ordning uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden å morgondagens föredragningslista.

§ 10.

Interpellation ang. viss överenskommelse rörande Radiotjänst vid krig eller krigsfara, m. m.

Ordet lämnades på begäran till

Herr SVENSSON i Ljungkile, som yttrade: Herr talman! I en radiodebatt om vårt psykologiska försvar fredagen den 11 maj 1951 gjorde chefen för TT, överste Olof Sundell, ett avslöjande, som har väckt berättigad oro. Överste Sundell, som är ledamot av både Radiotjänsts styrelse och den sittande kommittén för utredning av Sveriges psykologiska försvar, uppgav att den svenska radion skulle »bli helstatlig» i händelse av krigsfara. I en TT-kommuniké dagen efter har överste Sundell ur överenskommelsen citerat följande: »Radiotjänst skall vid krig eller krigsfara från dag, som Kungl. Maj:t bestämmer, ställa hela sin organisation för produktion av rundradioprogram till Kungl. Maj:ts förfogande, varvid organisationen skall på sätt som Kungl. Maj:t beslutar ingå i rikets allmänna försvar.» Dessa bestämmelser skulle ingå i en hemligstämplad överenskommelse av den 23 april 1948.

Lämpligheten av överenskommelsens innehåll kan diskuteras. Det verkligt allvarliga med densamma måste emellertid sägas vara dess tillkomst och hemligstämpling. Den svenska monopolradions förhållande till statsmakterna och allmänheten har sedan dess tillkomst reglerats genom offentliga utredningar, riksdagsbeslut och öppna överenskommelser mellan Radiotjänst och Kungl. Maj:t. Den hemliga överenskommelsen av den 23 april 1948 strider klart mot en utbildad praxis, så till

Interpellation ang. viss överenskommelse rörande Radiotjänst vid krig eller krigsfara, m. m.

vida att riksdagen helt ställts utanför dess tillkomst. Det oroväckande i detta faktum förstärkes av att den hemliga överenskommelsen tycks innehålla bestämmelser, som helt förändra Radiotjänsts ställning i vårt samhälle. Det kan icke med skäl göras gällande, att *det principiella förhållandet mellan Radiotjänst och Kungl. Maj:t* är en omständighet av den art, som påfordrar hemligstämpling. Det kan däremot med kraft hävdas, att en överenskommelse av det föreliggande slaget — särskilt om den sker utan riksdagens hörande — är ägnad att undergräva det förtroende från allmänhetens sida för en normal nyhetsförmedling, som inte minst i det nyss framlagda kommittébetänkandet om vårt psykologiska försvar framhålles som en grundläggande faktor för försvarsviljan.

Det förefaller därför utomordentligt egendomligt, att kännedomen om det kungl. brevet av den 23 april 1948 skall bli offentligt endast genom en indiskretion av en ledamot i en kungl. kommitté, vilken i sin egenskap av ledamot i Radiotjänsts styrelse själv varit med om att godkänna den ovannämnda överenskommelsen. Man kan också fråga sig, om det varit Kungl. Maj:ts avsikt att låta de remissinstanser, som skola yttra sig över det nu avlämnade betänkandet från kommittén för utredning av vårt psykologiska försvar, få del av den tidigare som hemlig betraktade överenskommelsen mellan Radiotjänst och Kungl. Maj:t.

Med hänvisning till vad ovan anförts får jag anhålla om andra kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet rikta följande frågor:

1) Vilka äro omständigheterna omkring den hemliga överenskommelsens tillkomst och vilken fullmakt har Kungl. Maj:t utnyttjat när avtalet inicks?

2) Vilka ytterligare bestämmelser av

principiell natur och allmänt intresse utöver vad som nu framkommit innehåller det hemliga brevet?

3) Innebär den hemliga överenskommelsen att den offentliga överenskommelsen av den 14 juni 1947 mellan Kungl. Maj:t och AB Radiotjänst annulleras i den stund då Kungl. Maj:t anser riket vara utsatt för krigsfara?

4) I vad mån innebär den hemliga överenskommelsen en beskärning av radions nuvarande rätt att redigera sina program med full opartiskhet?

Denna anhållan bordlades.

§ 11.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från utrikesutskottet nr 251, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition nr 165 om godkännande av Sveriges anslutning till Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, dels ock i ämnet väckt motion I: 459; samt

från jordbruksutskottet:

nr 247, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare statsbidrag till Garnsviken—Vadasjön—Helgösjön—Hedervikens torrlägningsföretag i Stockholms län;

nr 248, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av ett område av kronoegendomen Mörby 1^a i Danderyds köping, Stockholms län; och

nr 249, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för bekämpande av sand- och jordflykt.

§ 12.

Till bordläggning anmälades bevillningsutskottets betänkanden:

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i uppbördsförordningen den 31 december 1945 (nr 896), m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 54, i anledning av väckta motioner om utredning rörande regler om ett opartiskt förfarande för avgörande av tvister i varuskattemål m. m.

§ 13.

Anmäldes, att till herr talmannen under sammanträdet avlämnats följande motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 207, angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område, nämligen:

nr 637 av herr *Adolfsson m. fl.*;

nr 638 av herr *Pettersson* i Norregård *m. fl.*;

nr 639 av herr *Ericsson* i Näs *m. fl.*;

nr 640 av herr *Svensson* i Ljungskile *m. fl.*;

nr 641 av herr *Svensson* i Stenkyrka *m. fl.*;

nr 642 av herr *Andersson* i Dunker *m. fl.*; och

nr 643 av herrar *Lindström* och *Andersson* i Ryggestad.

Dessa motioner bordlades.

§ 14.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 4.40 em.

In fidem

Gunnar Britth.

Lördagen den 19 maj.

Kl. 11 fm.

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollet för den 12 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogos var efter annan och hänvisades till jordbruksutskottet följande på bordet liggande motioner, nämligen:

nr 637 av herr *Adolfsson m. fl.*;

nr 638 av herr *Pettersson* i Norregård *m. fl.*;

nr 639 av herr *Ericsson* i Näs *m. fl.*;

nr 640 av herr *Svensson* i Ljungskile *m. fl.*;

nr 641 av herr *Svensson* i Stenkyrka *m. fl.*;

nr 642 av herr *Andersson* i Dunker *m. fl.*; och

nr 643 av herrar *Lindström* och *Andersson* i Ryggestad.

§ 3.

Föredrogos, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkanden nr 47 och 54.

§ 4.

Föredrogos den av herr *Svensson* i Ljungskile vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående viss överenskommelse rörande Radiotjänst vid krig eller krigsfara, m. m.

Denna anhållan bordlades.

§ 5.

Religionsfrihetslag m. m.

Föredrogs särskilda utskottets utlå-
tande nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition med förslag till religions-
frihetslag m. m. jämte i ämnet väckta
motioner.

Genom en den 23 februari 1951 dag-
tecknad proposition, nr 100, vilken
hänvisats till särskilda utskottet, hade
Kungl. Maj:t, under åberopande av pro-
positionen bilagda, i statsrådet och lag-
rådet förda protokoll, förklarat sig vilja

A) till riksdagens prövning i grund-
lagsenlig ordning framlägga vid propo-
sitionen fogade

1. förslag till ändrad lydelse av 4 och
28 §§ regeringsformen; samt

2. förslag till ändrad lydelse av 7 kap.
4 § tryckfrihetsförordningen;

B) föreslå riksdagen att antaga vid
propositionen fogade

1. förslag till religionsfrihetslag;

2. förslag till lag om ändring i 4 och
14 kap. giftermålsbalken;

3. förslag till lag om ändrad lydelse
av 11 kap. 8 § strafflagen;

4. förslag till förordning om ändrad
lydelse av 10 § 1 mom. folkbokförings-
förordningen den 28 juni 1946 (nr
469);

5. förslag till lag om ändrad lydelse
av 9 § lagen den 6 juni 1930 (nr 259)
om församlingsstyrelse;

6. förslag till lag om ändrad lydelse
av 6 § lagen den 6 juni 1930 (nr 260)
om församlingsstyrelse i Stockholm;

7. förslag till lag om ändrad lydelse
av 13 § lagen den 6 juni 1930 (nr 262)
om skolstyrelse i vissa kommuner;

8. förslag till lag om ändrad lydelse
av 8 § kommunala vallagen den 6 juni
1930 (nr 253); samt

9. förslag till lag om ändring i lagen
den 25 maj 1894 (nr 36 s. 2) angående
jordfästning; ävensom

C) inhämta riksdagens yttrande över
vid propositionen fogade

1) förslag till kungörelse med före-

skrifter hur sökande till lärartjänst, som
medför skyldighet att undervisa i kris-
tendomskunskap, äger styrka sin behö-
righet; och

2) förslag till kungörelse om upphä-
vande i vissa delar av de mosaiska för-
samlingarnas, av Kungl. Maj:t fastställ-
da församlingsordningar.

I samband med propositionen hade
utskottet till behandling förehäft föl-
jande i anledning av propositionen
väckta motioner:

inom första kammaren

nr 373 av herr *Lundgren*,

nr 374 av fru *Lindström* och herr
Åman,

nr 375 av herr *Weiland m. fl.*,

nr 376 av herr *Nerman*,

nr 377 av herr *Nerman*,

nr 378 av herr *Nerman*,

nr 379 av herr *Boo m. fl.*, ävensom

inom andra kammaren

nr 487 av herr *Larsson* i Stockholm,

nr 488 av herr *Lundberg*,

nr 489 av herr *Staxäng*,

nr 490 av herr *Swedberg m. fl.*,

nr 491 av herr *Wallentheim m. fl.*,

nr 492 av herr *Johansson* i Stock-
holm *m. fl.*,

nr 493 av herr *Edberg m. fl.*,

nr 494 av herr *Andersson* i Ronne-
by *m. fl.*,

nr 495 av herr *Ståhl* samt

nr 496 av herrar *Wiklund* i Stock-
holm och *Widén*.

I några av dessa motioner hade fram-
ställtts yrkande om avslag å propo-
sitionen, medan övriga motioner innefattade
förslag om ändringar och komplette-
ringar i olika avseenden av Kungl.
Maj:ts förslag.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen, i anledning av pro-
positionen, såsom vilande för vidare
grundlagsenlig behandling måtte antaga
i utskottets hemställan intagna

1. förslag till ändrad lydelse av 4, 5
och 28 §§ regeringsformen; samt

Religionsfrihetslag m. m.

2. förslag till ändrad lydelse av 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen;

B) att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till religionsfrihetslag — måtte för sin del antaga av utskottet framlagda förslag till

1. religionsfrihetslag;

2. lag om ändring i 4 och 14 kap. giftermålsbalken;

3. lag om ändrad lydelse av 11 kap. 8 § strafflagen;

4. förordning om ändrad lydelse av 10 § 1 mom. folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469);

5. lag om ändrad lydelse av 9 § lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse;

6. lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 6 juni 1930 (nr 260) om församlingsstyrelse i Stockholm;

7. lag om ändrad lydelse av 13 § lagen den 6 juni 1930 (nr 262) om skolstyrelse i vissa kommuner;

8. lag om ändrad lydelse av 8 § kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253); samt

9. lag om ändring i lagen den 25 maj 1894 (nr 36 s. 2) angående jordfästning;

C) att riksdagen, i anledning av det vid propositionen fogade förslaget till kungörelse med föreskrifter hur sökande till lärartjänst, som medför skyldighet att undervisa i kristendomskunskap, äger styrka sin behörighet samt motionerna I: 374 och II: 487, 488 och 493, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört rörande de lärartjänster som i kungörelseförslaget avsåges;

D) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anmäla, att riksdagen vid granskning av det vid propositionen fogade förslaget till kungörelse om upphävande i vissa delar av de mosaiska församlingarnas av Kungl. Maj:t fastställda församlingsordningar icke fun-

nit skäl göra annat uttalande än utskottet i förevarande utlåtande upptagit;

E) att motionerna

- 1) I: 374,
- 2) I: 375 och II: 490,
- 3) I: 376,
- 4) II: 487,
- 5) II: 488 samt
- 6) II: 493,

i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

F) att motionerna

- 1) I: 373,
- 2) I: 377,
- 3) I: 378,
- 4) I: 379 och II: 494,
- 5) II: 489,
- 6) II: 491,
- 7) II: 492,
- 8) II: 495 samt
- 9) II: 496

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vid utlåtandet hade fogats ett flertal reservationer.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle 3 § religionsfrihetslagen erhålla följande lydelse:

3 §.

Kloster må inrättas endast med Konungens tillstånd och på de villkor Konungen föreskriver.

Ej må någon upptagas i kloster, förrän han fyllt tjuguet år.

Åsidosättes vid klosterverksamhet lag eller författning eller villkor som Konungen föreskrivit eller drives klostret uppenbart i strid mot vad som var förutsatt, då tillståndet gavs, äger Konungen återkalla tillståndet.

I de likalydande motionerna I: 379 och II: 494 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att dels avslå det i

Religionsfrihetslag m. m.

propositionen intagna förslaget till religionsfrihetslag, i vad avsåge 3 §, och dels uttala, att nuvarande lagstiftning i fråga om inrättande av kloster fortfarande skulle gälla.

Utskottets förslag innebar godkännande av den av Kungl. Maj:t föreslagna lydelsen av paragrafen, dock att paragrafen i utskottets förslag erhållit den ändrade beteckningen 5 §.

I en av fru *Eriksson* i Stockholm med instämmande av herr *Staxäng* avgiven, med B) 2) betecknad reservation hade hemställts, bl. a., att 5 § i utskottets förslag till religionsfrihetslag skulle utgå och därav föranledda redaktionella ändringar av följande delar av lagen vidtagas.

Med det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till ändrad lydelse av 4 och 28 §§ regeringsformen avsågs genomförande av vissa ändringar beträffande de konfessionella behörighetsvillkoren. Enligt förslaget skulle i 28 § andra stycket regeringsformen stadgas, bl. a., att därest annan än prästerlig befattning medförde skyldighet att undervisa i kristendom eller teologisk vetenskap, Konungen skulle taga den hänsyn till de sökandes livsåskådning, som därav kunde påkallas.

Utskottets förslag till ändringar i regeringsformen innebar såvitt angick behörighetsvillkor för dem som undervisa i kristendom eller teologisk vetenskap ingen ändring i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag. Beträffande den närmare tillämpningen av behörighetsvillkoren för dem, som i allmän skola undervisa i kristendom, hade utskottet i sin motivering förordat vissa avvikelser från vad härutinnan föreslagits i propositionen.

I en av herrar *Lundqvist* och *Staxäng* avgiven, med A) betecknad reservation hade beträffande motiveringen i denna del gjorts visst uttalande även rörande de teologiska lärartjänsterna.

4 kap. 3 § giftermålsbalken skulle enligt Kungl. Maj:ts förslag erhålla följande ändrade lydelse:

3 §.

Till vigsel — — är medlem.

Inom annat trossamfund förrättas vigsel av den som är behörig därtill enligt Konungens förordnande.

I motionen II:489 hade hemställts, att i 4 kap. 3 § giftermålsbalken skulle intagas ett stadgande om att präst inom svenska kyrkan ej skulle vara skyldig viga, därest någon av de trolovade vore frånskild och andre maken i tidigare äktenskap levde.

Utskottets förslag innebar tillstyrkan av det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till lydelse av 4 kap. 3 § giftermålsbalken.

Herr *Staxäng* hade, med instämmande av herr *Mosesson*, i en med B) 5) betecknad reservation yrkat, i anslutning till motionen II:489, att lagrummet skulle avfattas sålunda:

Till vigsel inom svenska kyrkan äga de trolovade välja den präst inom kyrkan de själva åstunda; dock vare annan ej skyldig viga än präst i församling, av vilken endera är medlem. Präst vare ej heller skyldig viga, därest någon av de trolovade är frånskild och andre maken i tidigare äktenskap lever.

De av Kungl. Maj:t föreslagna ändringarna i lagen om församlingsstyrelse, lagen om församlingsstyrelse i Stockholm samt kommunala vallagen avsågo att med vissa redaktionella jämkningar giva uttryck åt den förut gällande grundsatsen att rösträtt å kyrkostämma m. m. i princip tillkomme den som vore medlem av svenska kyrkan men ej den som icke tillhörde denna kyrka.

I motionen II:492 hade hemställts, att riksdagen måtte vidtaga sådan ändring i de ifrågavarande lagförslagen, att villkoret om medlemskap i svenska kyrkan utginge.

Religionsfrihetslag m. m.

Utskottets förslag i denna del innefattade bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

I en av fru *Eriksson* i Stockholm avgiven, med B) 6) betecknad reservation hade i anslutning till motionen II: 492 hemställts, att riksdagen måtte vidtaga sådan ändring av berörda lagförslag, att villkoret om medlemskap i svenska kyrkan utginge.

I motionen II: 496 hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utredning angående införande av obligatoriskt civiläktenskap. Samma yrkande hade framställts i motionen II: 487; alternativt hade i denna motion hemställts, att den som förklarats behörig förrätta kyrklig vigsel med rättslig verkan skulle äga viga de trolovade som ansökte därom.

Utskottets hemställan beträffande berörda yrkanden innebar, såsom ovan framgår, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr *Albert Hermansson*, fru *Sjöström-Bengtsson*, herrar *Sundström* och *Olsson* i Mora samt fru *Eriksson* i Stockholm hade i en med C) betecknad reservation hemställt, i anslutning till motionerna II: 487 och II: 496, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda frågan om införande av obligatoriskt civiläktenskap samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Sedan herr andre vice talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes beträffande föredragningsättet ordet av

Herr **MOESSON**, som yttrade: Herr talman! Beträffande föredragningen av särskilda utskottets utlåtande nr 1 hemställs, att kammaren måtte besluta följande:

1. Först behandlas det i punkten B under 1 upptagna förslaget till religionsfrihetslag, därefter de i punkten A upptagna förslagen till grundlagsändringar

och slutligen återstående lagförslag i punkten B.

2. De i punkten B under 1 och 2 upptagna lagförslagen föredragas vart för sig paragrafvis med slutbestämmelser, ingress och rubrik sist. Sedan i vardera av punkterna A och B alla lagförslag blivit genomgångna, föredrages utskottets hemställan i vederbörande punkt. Efter punkterna A och B föredragas punkterna C—F punktvis i ordningsföljd.

3. Vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, må denna omfatta utlåtandet i dess helhet.

4. Lagtext behöver ej uppläsa i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

5. För den händelse utskottets förslag kommer att i en eller annan del återremitteras, lämnas utskottet öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som kunna föranledas av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar.

6. Utskottet bemyndigas att i avseende å nummerbeteckning av paragrafer samt i formellt hänseende i övrigt vidtaga sådana ändringar som påkallas av kamrarnas beslut.

Denna hemställan bifölls.

I enlighet härmed föredrogs först *utskottets i punkten B) 1) upptagna förslag till religionsfrihetslag*.

1 §.

Efter föredragning av paragrafen anförde:

Herr **MOESSON**: Herr talman! Då jag hade varit framme och hos herr talmannen anmält mig för att inleda denna debatt, rann mig i minnet hursom jag våren 1925 för första gången begärde att få yttra mig i andra kammaren. Då gällde det en detalj av religionsfrihetsspörålet, nämligen propositionen om lättnad i fråga om jordfästnings-

Religionsfrihetslag m. m.

tvånget. Herr talmannen erinrar sig kanske hurusom den lilla reform som då begärdes likvisst mötte ett så stort motstånd att vi fingo lov att två gånger behandla denna jämförelsevis obetydliga fråga i riksdagen. Dock hade kort tid före riksdagsbehandlingen av frågan den svenska tidningspressen ägnat mycken uppmärksamhet åt en omständighet, som var belysande för behovet av reformsträvandena på detta område. Ett domkapitel hade förstärkt en av svenska kyrkans präster, känd för lärdom och försynthet, att låta gräva upp liket efter en frikyrkoman, som hade förordnat att en hans vän som var frikyrkopastor skulle förrätta hans jordfästning. Kyrkoherden var närvarande vid den ifrågavarande jordfästningen. Bevis hade således bort förefinnas redan 1925, att det var påkallat med den förändring i fråga om religionsfrihetslagen, som då föreslogs av regeringen. Men reformen gick dock långsamt. Nu när jag för sista gången uppträder i kammaren, händer det sig så att min obetydliga gärning i riksdagen kommer att omramas av en annan religionsfrihetsfråga.

Alla som i någon utsträckning sysslat med religionsfrihetsspörsmålen — i pressen, på möten, i utredningar, vid utarbetande av den kungl. propositionen nr 100 och av utskottsutlåtandet — ha varit eniga därom, att en full religionsfrihet, i den mån en sådan nu över huvud är möjlig, inte går att genomföra med mindre än att man angriper själva problemet om statskyrko-systemet. Det har synt mig, herr talmannen, att många tyckas mena att om banden mellan stat och kyrka upplösas, skulle i och med detsamma alla de olika religiösa samfund i Sverige bli jämställda med varandra. Jag har den meningen, att detta är en utopi. Den omständigheten, att den svenska kyrkan under flera hundra år har varit förknipad med staten, att den svenska kyrkans prästerskap såsom kår betraktad

ostridigt är rustad i högre grad än andra religiösa samfund i vårt land och den sammanflätning som ägt rum mellan de två makterna, staten och kyrkan, gör, att i den svenska folkkyrka, som säkert kommer att grundas i samband med en eventuell upplösning av bandet mellan stat och kyrka, kommer den nuvarande svenska folkkyrkan nog att få en prioritetsställning framför andra samfund. Det kan ju tänkas, att det under sådana förhållanden även i fortsättningen kan finnas sådana som tycka, att det inte blivit någon verklig religionsfrihet här i landet eller full jämställdhet mellan de olika samfund.

Trots att vi förra året här i riksdagen behandlade den motion, som hade väckts av herr Nerman, och trots att riksdagen så klart och tydligt avvisade den motionen, ha nu i samband med propositionen nr 100 motioner väckts om att denna proposition icke skall bifallas utan att man i stället skall hänskjuta frågan till en framtid, som man mer anar än skönjer. Det kan väl ändå inte vara lämpligt att, när det här i en proposition bjuds dessa möjligheter för de fria trossamfunden och de svenska medborgare, som önska utträda ur statskyrkan, ändock avvisa dem för att i stället skjuta på frågan, man vet inte hur länge.

Det har inte gått fort i detta rike, när det varit fråga om lagstiftning på religionens område. I den kungliga förordning i ämnet, som vi fingo 1873, innebär ju blotta beteckningen »främmande» trosbekännare en diskriminering av svenska undersåtar, som på något sätt ha en annan syn på de religiösa spörsmålen än som kommer till uttryck i den svenska kyrkan. Sedan 1873 har den omfattande fria evangeliska verksamheten i vårt land praktiskt taget fått sin organisatoriska utgestaltning. Det är, som kammarens ledamöter veta, ett fåtal länder, där frikyrkorörelsen proportionellt betytt och betyder så mycket som vad fallet är i vårt land. Det är

Religionsfrihetslag m. m.

mer än 40 år sedan riksdagen skrev till Kungl. Maj:t och begärde förslag om rätt till fritt utträde ur statskyrkan för den som så önskade. 20 år efter det att riksdagen begärde detta, uttalade den svenska kyrkans biskopar enhälligt den meningen till Kungl. Maj:t, att ett lagförslag i frågan borde komma. Ändå är det först i dag som ett dylikt förslag ligger på kammarens bord.

Den stolta formulering, som vi bruka betrakta som det svenska folkets Magna Charta och som vi ha i 16 § regeringsformen, förståndigar Konungen att vaka över att medborgarna skola ha full samvets- och religionsfrihet. Denna paragraf hade samma formulering som i dag, när förr i tiden Orsa-läsare och andra åkte på fångkärren till fängelserna i Falun och Gävle eller till andra fängelser och straffades med vatten och bröd bara därför att de hade samlat sina grannar för att läsa fader Luther, bedja och sjunga. När jag tillät mig att 1938 väcka en som jag själv tyckte rätt hovsamt formulerad motion i denna fråga, gick den igenom i andra kammaren med en så knapp majoritet, att det endast var en enda röst mer för än mot motionen. De av kammarens ärade ledamöter, som voro med 1938 och som i dag säkerligen inte opponera sig emot vad som nu blivit verklighet, kunna titta ned i biblioteket och se på voterslistorna från den omröstningen för att övertyga sig om huruvida de då voro för försiktiga eller om de handlade välbetänkt, när de röstade om saken. Vad riksdagen 1938 begärde blev emellertid fastfruset i Kungl. Maj:ts kansli under hela fem år. Jag vet nog skälet till att så skedde, men därom skall jag inte tala nu. Bevillningsutskottet vid 1943 års riksdag skrev emellertid mycket energiskt till Kungl. Maj:t och föreslog att den utredning, som riksdagen hade beslutat om fem år tidigare, skulle omedelbart komma till stånd. Jag vill i dag tacka bevillningsutskottet för detta initiativ, som framkom i samband med att

man då behandlade en proposition, som rörde skatteplikten för de fria evangeliska samfundet. Hade bevillningsutskottet inte då tagit detta initiativ, vet jag inte, om jag hade fått vara med om att denna fråga skulle gå igenom.

Men, herr talman, jag må väl glömma födslosmärtorna för glädjen över att en lag äntligen har blivit född. Jag skall tillåta mig uttala några enkla ord i anslutning till den nu förestående reformen. Jag vill då först låta mina ord få karaktären av ett tack till de pionjärer i press och riksdag, vilka för länge sedan ha gått in i det tysta och som arbetat för att vi skulle få uppleva denna dag. Det finns också skäl i att uttala ett tack till de enkla män och kvinnor, som följt sin övertygelse fastän det kostade dem smälek och straff. Det är deras tysta gärning och tålmod som har åstadkommit den omsvängning i den allmänna opinionen som lett till utredningen och lagförslaget. Personligen skulle jag ock vilja uttala ett tack till dem som varit mina kamrater i utredningar rörande dessa saker. Det är inte så lätt att vara lantmätare och gå fram över ett område, som aldrig blivit kartlagt, ett område där sedvanerätt, förutfattade meningar och okunnighet om vad som bör vara, ha gjort att så många personer ha ansett att man icke skulle beträda området. Det har av utredningsmännen krävts fasthet, koncilians och tålmod för att man skulle slippa att för uppdragsgivarna presentera ett lapptäckte av olika meningar. Ty sådant brukar precis inte främja en sak, som man gärna vill vinna.

Min tacksamhet till den nuvarande regeringen är oförbehållsam och djup. Herr statsrådet Zetterberg har haft ett par företrädare på justitieministertaburetten som i detta hänseende även böra ihågkommas. Jag ber att till den nuvarande justitieministern som lämnat fram propositionen få uttala ett tack från de många, som beröras av denna lag. Jag tillåter mig också att gratulera

Religionsfrihetslag m. m.

justitieministern till att han får fästa sitt namn vid den första religionsfrihetslag, som funnits i vårt land. Min tacksamhet är ock stor till finansministern för att han i dessa tider, när han gnager och måste gnaga efter varje krona, ändock har velat följa dissenterlagskommittén i vad den föreslog om lindring i skattefriheten för de evangeliska trossamfunden. Jag ber ock, herr statsråd, att få tacka Er för vad Ni sade, när dissenterlagskommittén lämnade sitt betänkande. Ni sade då, att Ni kallat på en mycket begåvad jurist som medarbetare, vilken tillika var varmt intresserad för religionsfriheten. Herr statsrådet hade uppdragit åt denne att utarbeta den proposition, som Ni hoppades skulle komma. Det omdöme, som herr statsrådet då fällde, ha vi inte funnit anledning att på något sätt jäva.

För de kammarens ledamöter, som inte varit med i särskilda utskottet, vill jag betyga att det för mig personligen varit en mycket stor glädje att konstatera, på vilket högt plan debatterna ha förts i utskottet. Jag förmodar, att även riksdagens övriga ledamöter ha den uppfattningen, att en skickligare ordförande än den som utskottet haft knappast finns att få. Utskottsordföranden har gjort sig förtjänt av en varm tacksamhet. Denna tacksamhet måste emellertid även gälla, jag vågar säga, samtliga ledamöter av utskottet. Ledamöterna ha verkligen bemödat sig om att vi skulle kunna få lämna åt det svenska folket ett förslag till lag, som, såvitt jag kan bedöma, bör ge oss arbetsro åtminstone för några årtionden framåt på detta område.

Herr talman! Det kan hända att jag får anledning att återkomma och begära ordet, när det blir fråga om vissa detaljer i förslaget. Jag vill sluta med att försäkra att det är med mycken glädje och djup tacksamhet, som jag hemställer att kammaren måtte bifalla vad första särskilda utskottet har föreslagit i sitt betänkande nr 1.

Herr SUNDSTRÖM: Herr talman! Den reform, som riksdagen i dag är beredd att genomföra, kan varken betecknas som principiellt banbrytande eller till sina verkningar revolutionerande. Vad reformen syftar till kan närmast sägas vara en kodifiering, en fixering i lagtext, av ett allmänt erkänt tillstånd på religionsfrihetens område.

Detta förhållande kan visa sig vara både en styrka och en begränsning. Det är en styrka i så måtto, att man genom att inte gå längre än vad det allmänna rättsmedvetandet kräver har skapat garantier mot reaktionära bakslag. Begränsningen ligger däri, att frågan om religionsfriheten icke kan anses ha blivit slutgiltigt löst genom det föreliggande förslaget. Men på detta område bjuder säkerligen erfarenheten, att man må skynda långsamt och gå varsamt fram. Sett under historiskt perspektiv utgöra icke desto mindre det föreliggande utskottsutlåtandet och den proposition, som givit anledning därtill, mycket betydande dokument.

Jag ber att få erinra om att det är snart 150 år sedan man skrev följande stolta ord i regeringsformens 16 §: »Konungen bör ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda var och en vid en fri utövning av sin religion, så vitt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer.» Men, herr talman, först i dag tror jag, att vi kunna säga, att vi äro i färd med att draga de mer långtgående ehuru icke de yttersta konsekvenserna av detta grundlagsbud. Det kan också vara skäl att i detta sammanhang erinra om att ett grundlagsstadgande i och för sig icke visat sig vara ett tillräckligt skydd för de mest elementära kraven på religionsfrihet. I trots av grundlagens uttryckliga bud har ändå konventikelplakatet kunnat äga giltighet från 1726 till 1858. Enligt detta plakat förbjöds i övrigt fria medborgare att samlas till enskilda sammankomster för andakt och gudstjänst. Än-

Religionsfrihetslag m. m.

nu i dag gälla vidare förordningarna av 1868 och 1869, enligt vilka prästerskapet bör ingripa mot var och en, som sprider villfarande lära eller söker för- må någon till avfall från en evangelisk- luthersk åskådning. Om någon i dag sökte beivra förseelser mot paragraferna i dessa förordningar, skulle han må- hända utmana löjet. Men det är många ledamöter av denna riksdag, som kunna erinra sig att just dessa förord- ningar användes för att, som man trod- de, stävja bl. a. baptisternas verksam- het här i landet. Baptismens pionjärer fingo säkerligen många handgripliga erfarenheter beträffande betydelsen av orden ofördragsamhet och intolerans.

Sett ur dessa synpunkter finns det, herr talman, ingen anledning att ned- värdera det framsteg, som främst lig- ger däri att dessa föreställningar ha övervunnits och att dessa förordningar nu kunna upphävas och ersättas av en religionsfrihetslag, som visserligen icke gör anspråk på slutgiltighet men som likväl för religionsfrihetens idé ett långt steg framåt.

Ehuru jag är fullt beredd att medge, att statskyrkosystemet näppeligen låter förena sig med den slutgiltiga religions- friheten, har jag inte ens reservations- vis kunnat giva mitt stöd åt det av herr Ståhl motionsledes framförda kravet på att man skulle avslå Kungl. Maj:ts pro- position i detta ämne och i stället be- göra en ny, allsidig och förutsättnings- lös utredning med sikte på skilsmässa mellan stat och kyrka. Frånsett att riksdagen så sent som i fjol avvisade ett sådant krav och därför säkerligen icke kan antagas ha ändrat mening i år, skulle en dylik utredning bli så tids- ödande, att det inte kan anses rimligt att underlåta att ta detta förslag, som dock tillmötesgår en rad med fog fram- förda önskemål. Att handla annorlunda vore att låta sig så ledas av principiella betraktelsesätt, att man låter det bästa bli det godas fiende.

Det förslag, som Kungl. Maj:t här

framlagt, är otvivelaktigt ett mycket för- nämligt arbete — detta har redan om- vittnats. Under utskottsarbetets gång ha säkerligen ledamöterna fått en stark känsla av det till synes enkla proble- mets invecklade natur. En jämförelse mellan det i och för sig förtjänstfulla kommittébetänkandet, varpå propo- sition nr 100 är uppbyggd, och propo- sitionens lösningar av de många intrikata spörsmålen, ger fullt stöd åt det omdö- met, att justitieministern och hans med- hjälpare sannerligen ägnat alla tänk- bara synpunkter ett omsorgsfullt beak- tande och en genomträngande pröv- ning. På denna grund kan det med fog sägas, att justitieministern, delvis med stöd av remissinstanserna, på flera be- tydande punkter förbättrat kommitté- förslaget. Jag skulle bli mycket glad om justitieministern skulle kunna ge sam- ma erkännande åt utskottets strävanden att utifrån sina utgångspunkter och er- farenheter söka ytterligare förbättra den kungl. propositionen.

Jag är i varje fall, herr talman, fast övertygad om att utskottet åstadkom- mit en lösning av frågan om konfessio- nella behörighetsregler för innehav av ämbete och tjänst — främst i vad det gäller lärare i kristendom — som bör kunna vinna allmän anslutning. På den- na punkt är jag angelägen att under- stryka, att när utskottet avstyrker Kungl. Maj:ts förslag till kungörelse med före- skrifter om hur lärare i kristendom skall styrka sin behörighet, så innebär detta på intet sätt någon meningsskilj- aktighet mellan utskottet och Kungl. Maj:t rörande kristendomsämnets ställ- ning i skolan. Därvid står det orubbligt fast, att intet i utskottets förslag strider mot gällande föreskrifter för kristen- domsämnet eller det principuttalande, som riksdagen enhälligt anslöt sig till i samband med fjolårets principbeslut om 9-årig enhetsskola.

Vad utskottet i övrigt anför på sidor- na 64 och 65 i sitt utlåtande ber jag att särskilt få rikta uppmärksamheten på.

Religionsfrihetslag m. m.

Enligt utskottets mening tryggas icke kristendomsundervisningens rätta bedrivande i skolan genom lärarens rent formella anslutning till statskyrkan eller genom hans medlemskap i annat trossamfund — ännu mindre genom en i en mer eller mindre bindande form avgiven förklaring, att han omfattar en evangelisk åskådning. Kristendomsämnet måste enligt utskottets mening byggas på en säkrare grund. Främst måste behovet av en fullgod lärarutbildning tillgodoses. Därefter måste av statsmakterna uppgjorda kursplaner och metodiska anvisningar bli vägledande vid undervisningens bedrivande. Därvid ber jag att få understryka att det ligger vikt uppå, att man vid undervisningens allmänna uppläggning betänker, att vidsynthet, objektivitet och tolerans måste iakttagas. Både i nu gällande undervisningsplaner och i förut nämnda principbeslut ha dessa synpunkter blivit beaktade.

Mest betydelsefullt är dock att ämnet omfattas med lojalitet och allvar från lärarnas sida. Även vikten av detta har utskottet velat inpränta hos blivande lärare. Men även utan denna allvarliga erinran till blivande lärare finns det ingen anledning att förmoda, att Sveriges lärarkår skulle komma att brista i lojalitet mot kristendomsämnet därför att möjlighet till utträde ur statskyrkan står öppen för dem liksom för andra medborgare.

Jag övergår därefter till några punkter, där jag jämte några andra reservationer haft avvikande mening. Främst gäller det sättet för anmälan om utträde ur statskyrkan. Enligt utskottets förslag skall anmälan ske genom personligt besök hos pastor i den församling, där man är kyrkoskriven. Motiveringen härför är att om skriftlig anmälan medgäves i stället för personligt besök, skulle obehörig påtryckning kunna befaras. Man skulle få uppleva att svurna fiender till statskyrkan genom att draga, locka och tubba skulle förmå vankelmådiga själar att skriva på ansökningar

om utträde, som de eljest icke skulle ha tagit initiativ till. Alldeles frånsatt vilket värde det kan ha för kyrkan att behålla medlemmar, som på så svaga grunder äro beredda att lämna densamma, förefaller hela betraktelsesättet åtminstone mig verklighetsfrämmande. Det är dock en väsentlig skillnad mellan att skriva på t. ex. Stockholmsappellen och begära sitt utträde ur statskyrkan.

Jag kan inte heller inse vilken vinning det skulle vara ur kyrkans synpunkt att föreskriva ett personligt besök. Pastor torde få anses begå tjänstefel, om han vid det personliga besöket skulle söka övertala någon att avstå från sin föresats att utträda ur kyrkan. Ett strikt förfaringsätt från pastors sida skulle således bestå däri, att han utan kommentarer mottager ansökan. Det återstår då allenast den möjligheten, att själva besöket skulle vara ett återhållande, för att inte säga avskräckande moment. Frågan är emellertid om det i en religionsfrihetslag skall finnas föreskrifter, som medföra sådana konsekvenser.

Nu är jag emellertid i den vanskliga belägenheten att jag icke kan yrka bifall till den reservation, som vi skrivit under. Den kan nämligen inte ställas under proposition, eftersom den innebär en utvidgning av det förslag, som Kungl. Maj:t har framlagt. Trots de många motionerna i detta ärende finns det heller ingen, som berör just denna punkt, och eftersom utskottet inte velat använda sin initiativrätt, nödgas jag avstå från mitt yrkande. Jag vill därför rikta en vädjan till justitieministern, att när föreskrifterna om hur man skall förfara vid utträde ur statskyrkan kommer att utskrivas, man då skall taga under övervägande, huruvida det inte vore möjligt att medgiva, att även skriftlig ansökan om utträde skulle kunna få komma ifråga.

Beträffande 4 kap. 2 § giftermålsbalken, har herr Hermansson jämte flera andra avgivit en reservation. Enligt den av utskottet tillstyrkta ändringen av

Religionsfrihetslag m. m.

denna paragraf skall Kungl. Maj:t få möjligheter att i vidgad omfattning medgiva vigsel inom annat trossamfund. Däremot kommer ingen principiell ändring i gällande bestämmelser om äktenskaps ingående att genomföras.

Vi reservanter ha inte haft någonting att invända när det gäller den av Kungl. Maj:t föreslagna utvidgningen. Emellertid kan man inte bortse ifrån, att denna reform medför vissa olägenheter. Först och främst måste vissa krav ställas på vigselförrättare, och dessa kunna icke alltid fyllas av samfundens predikanter. Vida viktigare är emellertid att reformen inte befriar vissa präster från det samvetstvång, som de finna vara förrenat med skyldigheten att viga fränskilda trots att andra maken lever. Det kan inte heller bestridas, att statskyrkans präster därvid komma i en svårare ställning än samfundens predikanter, som sannolikt ytterst sällan komma att ställas inför en sådan uppgift och som i en dylik situation kunna vägra att viga fränskilda. De frikyrkliga samfundens pastorer få nämligen rätt att förrätta vigsel, men de åläggas ingen skyldighet att fullgöra uppdraget.

Nu kan man naturligtvis invända att prästernas vägran att viga fränskilda, som enligt svensk lag äga rätt att ingå äktenskap, är absurd och vilar på frångsynthet och objektivt sett oriktiga grunder. För min egen del skall jag villigt erkänna, att jag inte kan acceptera deras skäl för en vägran eller finna det rimligt att man godtager dessa skäl. Jag måste emellertid säga att detta ur religionsfrihetens synpunkt saknar varje betydelse. Det lönar sig heller inte att framhålla, att äktenskapets ingående i första hand är en civilrättslig handling och att prästen därför, varje gång han viger två trolovade, utför en borgerlig och icke en kyrklig ämbetshandling. Ja, man kan över huvud taget skriva hela avhandlingar om det orimliga uti att prästen skulle behöva känna samvetesnöd, när han skall viga fränskilda. Men var och en som något litet satt sig in i

det religiösa livets lagar vet, att vad som från religiös synpunkt framstår som samvetesnöd är en högst personlig sak. Det är otvivelaktigt riktigt vad en känd professor skrev i detta ämne för en tid sedan: »Vad som för samvetet är orätt, är och förbliver orätt i evigheters evighet, vilka skickligt uttänkta argument för motsaisen man än kan andraga.»

Den citerade författaren är fullt på det klara med att en av de tänkbara vägar, som kan rädda vissa präster ur deras samvetesnöd, är att göra borgerlig vigsel obligatorisk för alla. Jag kan inte här ingå på de alternativa förslag som han framlägger, men för mig framstår det som den enda möjligheten att införa obligatoriskt civiläktenskap och i samband därmed befria prästerna från skyldigheten att förrätta kyrklig vigsel. Det blir då möjligt för var och en att använda den kyrkliga eller den frikyrkliga vigseln för att giva större högtid åt den kanske viktigaste tilldragelsen i livet, och prästerna skulle därigenom befrias från den samvetesnöd, som är omvittnad.

Tanken på ett obligatoriskt civiläktenskap är ingalunda ny. Redan 1908 övervägdes frågan i samband med införandet av den borgerliga vigseln som alternativ till den kyrkliga. Man avvisade emellertid tanken, ehuru dåvarande justitieministern vitsordade önskvärdheten av att det obligatoriska civiläktenskapet komme till stånd. Skälet för avvisandet var främst, att genomförandet skulle vålla vissa besvärligheter i glest bebyggda trakter. Men dessa svårigheter kunna säkerligen nu anses vara i stor utsträckning övervunna. Med stöd av det anförda kommer jag därför, herr talman, att vid voteringen framställa yrkande om bifall till den av herr Hermansson m. fl. avgivna reservationen beträffande utskottets hemställan under E och F.

Innan jag lämnar denna plats skulle jag vilja säga några ord om en reservation, som jag inte själv står anteck-

Religionsfrihetslag m. m.

nad på. Det gäller reservationen nr 2, som rör upphävandet av klosterförbudet. Jag är fullt medveten om de skäl, som kunna andragas mot den form av religionsutövning, vilken tar sig uttryck i klosterväsendet. Jag kan också i stort sett dela synpunkterna, även om jag måste medgiva, att betydande överdrifter kommit till uttryck när det gäller att karakterisera klosterväsendet. Men även överdrifterna kunna ha sitt intresse som symptom. De visa, att ännu lever Martin Luthers, Gustav Vasas och Abraham Angermannus' kampanj mot katolicism och klosterväsende. Men just av dessa skäl anser jag det fullt riskfritt att radera ut den skönhetsfläck i en religionsfrihetslag, som ett förbud mot kloster och ordnar skulle innebära. De villkor, som uppställts för klostrets upprättande, äro också helt betryggande ur den enskildes synpunkt, varför jag ber att få bestämt avstyrka reservationen nr 2.

Sluligen vill jag framhålla, att den nu föreslagna religionsfrihetslagen säkerligen faller inom den kategori av lagar, som kommit för sent. Gustav Sundbärg, den store nationalekonomen och statistikern, förklarar i en av sina aforismer att felet med den svenska sociala och kulturella lagstiftningen väsentligen äro, att denna lagstiftning brukar komma att släpa alltför långt efter. Många upprörande strider, många missgrepp och oförrätter skulle vårt folk ha förskonats ifrån, om vi för ett århundrade sedan haft det mått av religionsfrihet, som i dag skall lagfästas.

Man kan ondgöra sig över de fula orden i Vilhelm Mobergs berömda bok om utvandrarerna, men hans skildring av konventikelplakatets verkningar är ett stycke kulturhistoria, som vi inte komma förbi. Det har förts en seg kamp i de djupa leden för religionsfrihetens idé. Endast ett fåtal är det förunnat att se kampen krönas med seger. Men jag tror att det kan vara befogat att liksom herr Mosesson tidigare gjort ut-

tala ett ord av tacksamhet och uppskattning över den målmedvetenhet, varmed religionsfrihetens pionjärer gingo till verket. När de satte sin hand till plogen, sågo de inte tillbaka utan framåt.

Herr talman! Jag kommer, när tiden blir, att framställa de yrkanden jag här har redovisat.

Herr STAXÅNG: Herr talman! Föreläggande utskottsförslag, som är grundat på Kungl. Maj:ts proposition nr 100, kommer, om riksdagen följer förslaget, att bilda en vändpunkt i den svenska statskyrkans historia. Hela den kyrkliga författningen vilar nämligen på den förutsättningen, att den världsliga överheten är *kristen*. Denna nära tusenåriga förutsättning raseras genom det framlagda förslaget. Konungen skall visserligen vara av den rena evangeliska läran — alltså tillhöra svenska kyrkan och vara av dess bekännelse — men detta gäller icke längre om Kungl. Maj:t, Konungens rådgivare.

Jag har, herr talman, velat omnämna detta historiska faktum men är fullt medveten om att det nuvarande kravet på statsrådets bekännelse av den rena evangeliska läran i visst avseende blivit en död punkt. Jag förmodar, att även de nuvarande statsråden utan indignation ge mig rätt häri. Anledningen till att man velat slopa kravet har ju inte heller legat i dess positiva verkan utan i dess utestängande av personer, som ha erkänt andra religiösa auktoriteter än svenska kyrkans.

Man förstår, att kammarkollegium inför den föreslagna förändringen av statsrådets förhållande till den svenska kyrkan vädrat morgonluft för sin älsklingsstanke att kunna förverkliga den både historiskt och principiellt oriktiga uppfattningen att kyrkan är en statsinstitution och ingenting annat. Vitalis Norström uttalade vid ett tillfälle, att man avskaffar gamla dogmer

Religionsfrihetslag m. m.

genom att alstra nya. Jag tror, att vårt land kommer att mera vinna på att vi låta den svenska kyrkan vara vad den är, nämligen en andlig gemenskap, ett trossamfund, som leder sitt ursprung från de äldsta kristna församlingarna och vars karaktär och verksamhet bestämmas av dess bekännelse, än att vi acceptera den sterila dogmatism, som genom växelverkan mellan hedervärda kammarkollegium och en dess fördetning sett dagens ljus. Justitieministern har på denna punkt med historisk pietet förstått kyrkans ställning. Men av den föreslagna förändringen i fråga om statsrådets ställning till den svenska kyrkan måste konsekvensen nog i framtiden bli, att vi nödgas gå den väg som Finland valt, nämligen att kyrkomötet blir det centrala organ, som reglerar kyrkans livsyttningar.

Kungl. Maj:ts förslag till religionsfrihetslag är grundat på 1943 års dissenterlagskommittés förslag. Emellertid har departementschefen på ganska många viktiga punkter nödgats frånga kommitténs förslag, och jag vill gärna se justitieministern det erkännandet, att den av honom framlagda propositionen innebär avsevärda förbättringar av förslaget. Även i fråga om kyrkomötets medverkan vid lagens genomförande har justitieministern följt justitiedepartementets gamla tradition härvidlag, d. v. s. korrekt iakttagit den kyrkorättsliga grunden för kyrkomötets medverkan och icke på krypskyttens maner sökt undanröja kyrkomötets befogenheter.

Även om Kungl. Maj:ts väl genomtänkta förslag utgjort en god grund för utskottets arbete, ha flera punkter för mig personligen varit en påfrestning. På vissa punkter har jag under utskottsbehandlingen övervunnit mina betänkligheter, på andra, där votum har gått mig emot, har jag i enighetens intresse avstått från att reservera mig. Men beträffande några avsnitt av förslaget har jag inte kunnat följa majo-

ritetens mening. Till dessa punkter, vid vilka jag står som reservant, skall jag längre fram i mitt anförande be att få återkomma.

Enligt utskottets förslag till lydelse av § 10 i lagen om medlemskap i svenska kyrkan komma två kvalifikationer i fråga för inträde i svenska kyrkan, auktungen att den inträdessökande är döpt i svenska kyrkans ordning eller ock att han erhållit den undervisning i kyrkans lära, som med hänsyn till hans ålder och övriga omständigheter bör fordras, samt inför pastor avger muntlig försäkran att ansökan är grundad på allvarliga religiösa skäl. Inte heller enligt § 7 kräves dopet som obligatorisk kvalifikation för medlemskap i svenska kyrkan.

Det är uppenbart att detta står i strid med svenska kyrkans bekännelse, ty enligt artikel 9 i augsburgska bekännelsen grundlagges medlemskap i kyrkan genom dop. Under nuvarande förhållanden skulle en reservation från min sida på denna punkt ha varit utsiktslös och inte lett till någon lösning. Jag har framfört min uppfattning i utskottet, och när jag nu vidarebefordrar den till kammarens protokoll gör jag det under den förhoppningen, att den svenska kyrkans struktur i framtiden skall bli sådan, att dopet blir det normala villkoret för tillhörigheten och att härigenom vägen jämnas för den ändring i bestämmelserna, som är nödvändig för att man skall få en överensstämmelse med kyrkans bekännelse.

Genom en kompromiss i utskottet har en ändring i Kungl. Maj:ts förslag vidtagits i fråga om behörighetsvillkoren för tjänster, som medföra skyldighet att i allmän skola undervisa i kristendom. I Kungl. Maj:ts förslag framhålls, att det på grund av kristendomsundervisningens särskilda karaktär vid tillsättning av lärare, som skola meddela sådan undervisning, bör tillses att vederbörande inte ha en uppfattning, som strider mot evangelisk åskåd-

Religionsfrihetslag m. m.

ning. Kungl. Maj:t har även anvisat en möjlighet för lärare, som inte tillhöra något religiöst samfund, att i vissa fall genom en avgiven försäkran vinna berörda behörighet. Även om jag hade vissa betänkligheter gentemot Kungl. Maj:ts förslag till kungörelse angående lärartjänsterna, anslöt jag mig till det samma vid utskottsbehandlingen. Att de av utskottet föreslagna ändringarna medföra en försämring av Kungl. Maj:ts förslag tror jag nog är tydligt, men när jag trots allvarliga betänkligheter sedermera accepterat utskottets förslag, har jag inte stannat enbart vid att den försäkran, som enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle avgivas, nu har utbyts mot en erinran, vilken skall givas de blivande lärarna. Det som för mig givit ökat värde åt denna erinran är den utförliga och förpliktande motivering, som utskottet har redovisat. Då det inte heller för närvarande finns betryggande garantier mot att en lärare visar förakt för det grundläggande i ifrågasvarande undervisningsämne och kanske låter detta influera på sin undervisning, har jag accepterat utskottets förslag, som sannolikt är det i nuvarande läge enda, som riksdagen kan godtaga. Det är möjligt att den tid snart kan komma, då man efter att ha löpt linan ut får klart för sig, att samhällets bestånd och medborgarnas fostran kräver en god och äkta kristendomsundervisning, grundad på en fullvärdig kunskapsmeddelelse. Om denna uppfattning då får återspeglas i gällande undervisningsplan, är detta säkert viktigare än både försäkringar och erinringar.

Jag skall nu, herr talman, beröra de reservationer i utskottets utlåtande, där jag står antecknad.

I sin motivering för den föreslagna lydelsen av § 28 regeringsformen, vilken berör tillsättning av professorer vid våra teologiska fakulteter, har Kungl. Maj:t endast beträffande dem som skola undervisa i praktisk teologi

gjort ett bestämt uttalande att vederbörande måste tillhöra svenska kyrkan och att den som i sitt vetenskapliga arbete företräder en annan religiös riktning eller eljest tagit avstånd från kyrkans lära, inte kan komma i fråga till en sådan lärostol. I anslutning till den uppfattning, som framförts från flera remissinstanser, vill jag framhålla, att det bör vara naturligt att den som skall handha undervisningen i förprästupbildningen så centrala ämnen som exegetik, dogmatik och etik måste tillhöra svenska kyrkan. Nuvarande bestämmelser, som kräva att lärarna i dessa ämnen skola vara medlemmar av svenska statskyrkan, ha icke utgjort något hinder för den teologiska forskningens frihet. Kungl. Maj:ts förslag utgör en olycklig gradering av de olika teologiska ämnenas betydelse för prästupbildningen och är missvisande. Det har även från sakkunnigt håll framhållits, att ämnet praktisk teologi sedan femtio år tillbaka är en rent historisk vetenskap, vars forskningsområde är kyrkans kult och rättsordning. De för prästupbildningen avgörande ämnena äro givetvis exegetik, dogmatik och etik, och så har det alltid varit. Vill man undgå en menighetsfakultet, bör man därför för de teologiska professorerna föreskriva medlemskap i svenska kyrkan. Denna mening har också framförts i ett remissyttrande från Malmö kyrkofullmäktige. I Danmark har det även ansetts självklart, att endast medlemmar av danska kyrkan skola kunna vara professorer vid de teologiska fakulteterna.

Jag kommer, herr talman, att med stöd av vad jag nyss anfört framställa ett särskilt yrkande under punkten A 1 i utskottets hemställan, när vi komma till motiveringen för utskottets förslag.

Då jag har instämt i den reservation, som under punkten B 1 avgivits av fru Eriksson i Stockholm och vari anföres, att nuvarande förbud mot inrättande av kloster bör bibehållas, skall

Religionsfrihetslag m. m.

jag be att få yttra några ord om denna sak. Men eftersom såväl motionären som min medreservant sannolikt kommer att yttra sig, skall jag inskränka mig till några personliga deklarationer.

Jag tycker att det ligger något av ett falskt patos i det försvar som anföres för att man nu ämnar medgiva inrättandet av kloster. Man anför t. ex. att det vore inkonsekvent att i en religionsfrihetslag kvarhålla klosterförbudet. Ja, detta skulle ha sin riktighet, om vi endast hade att taga hänsyn till samfundets frihet. Men departementschefen har på s. 59 i propositionen uttalat: »Den enskildes frihet måste vara det primära, och samfundets anspråk måste vika, om de komma i konflikt därmed.» Under tydliga samvetskval söker också såväl Kungl. Maj:t som ännu mer utskottet genom platoniska uttalanden och förbehåll reglera den kommande klosterverksamheten. Men tror utskottet att detta utgör betryggande garantier? Och med vad rätt gör man dessa säkert mycket betydelselösa ingrepp? Jag skulle förmoda, att katolska kyrkan sannolikt inte kommer att känna sig bunden av dem. Departementschefen har också på s. 58 i propositionen framhållit, att endast den svenska kyrkan bör ha en i lag reglerad ställning. Jag beundrar visserligen den tradition, den fasta hållning i centrala livsfrågor och den starka organisation, som kännetecknar den katolska kyrkan. Men vi glömma alltför mycket vad vi fått i Luthers reformation och det frihetsarv vi erhållit i vår evangelisk-lutherska kyrkas åskådning samt vad detta betydtt för vårt land och folk.

Vid § 2 i jordfästningslagen har jag jämte herrar Bror Nilsson och Lundqvist anmält en blank reservation. Vår reservation berör första meningen i nämnda paragraf. Där står: »Har den avlidne efter fyllda aderton år på sätt om testamente är stadgat förordnat, att han skall jordfästas i svenska kyrkans ordning eller att sådan jordfästning icke

skall förrättas, lände det till efterrättelse.»

Oss reservanter har det förefallit inkonsekvent att även den som står kvar inom kyrkan, om han vill ha fullständig garanti för att han skall bli jordfäst i svenska kyrkans ordning, skall behöva använda testamentsformens omständliga procedur. Det naturliga hade väl i stället varit att den som tillhört svenska kyrkan och åtnjutit dess förmåner skall jordfästas i svenska kyrkans ordning, såfram han icke i testamente förordnat att sådan jordfästning icke skall ske. Då någon motion på denna punkt icke föreligger och då i denna fråga inte heller utskottet har tagit något initiativ till ändring, kan jag givetvis inte här göra något yrkande, såvida inte något yrkande framställes från annat håll, som det är möjligt att ansluta sig till.

Alltsedan våra kyrkomötens början år 1868 har frågan om kyrklig vigsel av fränskilda varit föremål för behandling. När genom 1908 års lag om äktenskaps ingående den borgerliga formen härför utan inskränkning blev tillgänglig för alla, erhöles ett alternativ till den kyrkliga vigseln. Vid den riksdag då denna lag beslöts var frågan om prästs rätt att vägra vigsel av fränskild föremål för behandling. Riksdagens kamrar stannade då i olika beslut, och frågan föll. Den har sedan flera gånger behandlats av kyrkomötet — senast 1948 var frågan före. Kyrkomötet beslöt då att skriva till Kungl. Maj:t, varvid bl. a. framhölls följande: »Då dissenterlagskommittén på grund av framställningar från en rad inomkyrkliga sammanslutningar torde komma att upptaga frågan om vigselrätt i mer eller mindre begränsad omfattning för dessa sammanslutningars predikanter och då dessa i händelse av bifall icke torde kunna åläggas vigselplikt, är det uppenbarligen icke rimligt, att svenska kyrkans präster skulle i detta hänseende vara underställda ett tvång, som icke komme att gälla för andra kristna sam-

Religionsfrihetslag m. m.

fund. Det synes därför vara påkallat, att frågan i dess helhet blir föremål för dissenterlagskommitténs övervägande och förslag.» Dissenterlagskommittén föreslog också att i 4 kap. 3 § giftermålsbalken skulle intagas ett stadgande, enligt vilket präst i svenska kyrkan icke skulle vara skyldig att viga, därest någon av de trolovade är frånskild och andra maken i tidigare äktenskap lever. Kungl. Maj:t har dock inte ansett sig kunna föreslå riksdagen att vidta den ändring av giftermålsbalken, som dissenterlagskommittén föreslog. Kungl. Maj:ts ståndpunkt kan måhända av många anses rimlig men är i dagens situation synnerligen oklok. I en lag som vill slå vakt om samvetsfriheten kan man icke våldföra sig på vissa människors samveten. I religionsfrihetens namn vidtog utskottet en ändring beträffande behörighetsvillkoren för lärare i skolans kristendomsundervisning. Här gäller det prästens samvetsfrihet. Men här gick utskottet en annan väg. Man blir inte imponerad men chockerad av utskottets nonchalanta sätt att mäta med olika mått.

När det gäller en prästs skyldighet att viga fränskilda föreliggande motsägelser mellan gällande lagar och den kyrkorättsliga uppfattningen. Visserligen föreskriver giftermålsbalken klart, att en präst är skyldig att viga egna församlingsbor, men å andra sidan är en präst genom sina prästlöften och kyrkolagen förpliktad att i all sin ämbetsutövning hålla sig till Guds ord. Det är därför uppenbart att det finns fall, då skilsmässa står i strid med Jesu klara befallningar. Jag vill erinra om att Guds ord inte är ett rörligt index, som kan behandlas efter de olika tidernas växlande uppfattningar och förhållanden. Guds ord representerar i stället just det fasta och riktninggivande i kyrkans liv.

På denna punkt har man också från olika teologiska håll gjort samstämmiga uttalanden i den riktning, som jag här

nysst framhållit. I något enstaka fall har tveksamhet rått, om i prästens hand skall läggas denna prövning. Härvidlag gör man sig dock skyldig till en missuppfattning. Som dissenterlagskommittén framhållit är avsikten att giva den enskilde prästen en sådan frihet, att han inte är tvingad att utföra en handling, som skulle stå i strid med hans samvete och övertygelse. Att ett avgörande kan överlåtas åt den enskilde prästen har visat sig kunna ske utan olägenhet såväl i Norge som i Danmark, där vigseltvång för präst icke föreligger.

Herr talman! Vill samhället visa ärlig omvårdnad och förståelse för den svenska kyrkan i dess gärning, kan denna fråga ej längre skjutas undan utan måste bringas till sin lösning. Läget närmar sig bristningsgränsen. En ung prästman är för närvarande ställd inför domstol för sin vägran att viga frånskild. En liknande rättegång fördes för många år sedan i Danmark och gav anledning till den lagändring som sedan vidtogs. Hur länge skola vi ignorera våra unga teologiska studerandes enträgna böner och vädjanden om att prästen måtte bli befriad från denna skyldighet? Det skulle vara till allvarlig skada för den svenska kyrkan om härigenom studerande, som äro lämpliga och som känna sig kallade att bli präster, skulle anse sig icke kunna träda in i kyrkans tjänst.

Kyrkans fostrargärning kan undermineras. Skilsmässorna visa en skrämmande ökning. Åren 1841—1850 utgjorde de endast 0,45 procent. 1916—1920 understeg antalet 3 procent. 1941—1945 hade de stigit till omkring 8 procent för att år 1949 uppgå till 14 procent. Det är därför av största vikt att kyrkan får tillfälle icke blott att förkunna äktenskapets oupplöslighet utan även att i handling visa, att denna kyrkans förkunnelse är allvarligt menad. Detta krav hör också, herr talman, till dem som icke kunna eller skola dö, så länge människorna ännu läsa Nya testamentet

Religionsfrihetslag m. m.

och reflektera över vad däri står. Det bringas ej ur vägen ens med de värdefullaste juridiska utredningar, ty det ligger på ett annat plan, där juridiken inte har sista ordet. Jag kommer, herr talman, att på denna punkt framställa ett särskilt yrkande när besluten skola fattas.

Herr talman! Det är ett viktigt beslut som riksdagen nu snart kommer att fatta. Jag inledde mitt anförande med att erinra om den världsliga överhetens karaktär gentemot kyrkan. Men ej mindre viktig är frågan: Hur kommer vår evangelisk-lutherska svenska kyrkas framtid att gestalta sig? Om detta är det svårt att uttala sig. Ett mer allmänt utträde är kanske inte att befara, och fortfarande kunna mot kyrkan fientliga element kanske dröja sig kvar inom densamma för att därmed söka skada henne. Jag skulle frimodigare ha kunnat se framåt, om jag endast behövt ha den fråga, vi nu skola ta ställning till, i synfältet.

En kyrkas arbete för Guds sak kan gagnas genom samhällets skydd, men kyrkan kan också kvävas till döds i statens famn. Det är därför som dagens fråga mindre oroar mig än en annan fråga på kyrkans område, som riksdagen snart skall ta ställning till. Men ett är visst: blir vår svenska kyrka trogen sin kallelse och bekännelse, då kan den tryggt vandra vidare och troget utföra sin tjänargärning. Den tid kan återkomma, då vårt folk åter får ögonen öppna för det historiska arv som vi tanklöst hållit på att förlösa, det nämligen som låg i konungaorden »Sveriges majestät och Guds kyrka som därutinnan vilar».

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG: Herr talman! Religionsfrihet är ett stort ord. Även ur rent profan synpunkt hör religionsfriheten till de centrala medborgerliga, demokratiska rättsbegreppen. När man

kanske inte alltid riktigt uppskattar vare sig denna frihet eller andra demokratiska fri- och rättigheter, tror jag att detta främst är ett uttryck för hur väl beställt det egentligen är här i landet. För oss äro vissa demokratiska rättigheter så fundamentalt självfallna, att vi inte tänka på hur värdefullt det är att ha dem. Det är som med luften och vatten. Vi tänka inte på att vi äro beroende, för vårt materiella liv liksom för vårt andliga, av vissa omständigheter, vissa förutsättningar. Och när vi ha dem äro vi kanske inte alltid tillräckligt tacksamma för att de finnas.

När riksdagen i dag kommer att anta en ny religionsfrihetslag — eller rättare: den första religionsfrihetslagen i Sverige — är det anledning att erinra om detta. Men en religionsfrihetslag rör inte bara allmänt medborgerliga rättigheter, allmänt demokratiska förhållanden. Den rör också vid frågan om människans livsåskådning, tro och religion. Det är sådana ting som för många äro det djupaste eller det enda väsentliga i tillvaron. Därtill kommer emellertid att bland de människor, som ha mycket bestämda uppfattningar om dessa djupa och allvarliga ting och som ha en utpräglad tro, liksom bland dem som hylla sig till en åskådning av annat slag — inte en trosbekännelse kanske, men dock en uppfattning om världsgåtorna och tillvarons mening — äro meningarna mycket divergerande. Säkerligen äro också här i kammaren företrädde mycket olika och delvis rakt motsatta åsikter om dessa ting, som man på respektive håll utan tvivel tillägnat sig inte på ett lättvindigt sätt utan på grund av en djup övertygelse, kanske ofta uppnådd efter inre kamp och samvetsnöd.

När det gäller att lagstifta om sådana ting, om ting som äro så väsentliga för människorna, är det viktigt att man försöker gå fram med varsamhet, tolerans och hänsyn. Man har anmärkt mot den nya religionsfrihetslagen att den har karaktären av, om man så vill, en kompro-

Religionsfrihetslag m. m.

miss, att den inte går tillräckligt långt. Man kunde säga — och det har sagts här nyss — att i religionsfrihetens namn borde statskyrkan avskaffas. På en rad olika punkter har det, som vi också nyss ha hört, i religionsfrihetens eller i samsvetsfrihetens namn riktats krav på ändringar, i vissa fall varandra rakt motsatta.

När läget är sådant har jag, när jag haft ansvar för detta ärendes beredning, trots att det skulle vara av stort värde, om man kunde uppnå en såvitt möjligt enig samling kring denna lag. När det gäller lagar av vanligt snitt, tycker jag att det är naturligt och riktigt och t. o. m. bra ibland, att i ett demokratiskt samhälle meningsbrytningarna äro starka och att var och en förfäktar sin mening ganska långt. Men i fråga om dessa ingripande ting, som spela så stor roll för många människor i deras allvarliga livsuppfattning, har jag — som jag sade — trots att det skulle vara av mycket stort värde, om man kunde försöka att genom stort hänsynstagande till varandra uppnå enighet.

Vi ha i departementet under den rätt långa tid som vi ha arbetat med förslaget i detta syfte tagit kontakt med en rad företrädare för olika meningar och samfund. Vi ha försökt att tillgodogöra oss deras synpunkter, och vi ha försökt, så gott vi ha kunnat det, väga av till en ståndpunkt, som vi trodde skulle kunna komma fram, om man alltså toge sådan ömsesidig hänsyn till varandra. Till min stora glädje ser det ut som om det skulle ha lyckats.

Detta förslag rör sig om en mycket lång rad olika frågor, där man från olika håll med goda skäl kan ha och också har framfört vitt skilda åsikter. Trots detta — det har också framgått av den stora mängden motioner — har utskottet på de allra flesta punkter utan meningsskiljaktigheter anslutit sig till propositionens förslag. Jag ser något glädjande i detta, inte bara därför att det naturligtvis är tillfredsställande om

det arbete som är nedlagt visar sig gå i rätt riktning, utan framför allt därför att jag tror, att utskottsbehandlingsresultat bevisar riktigheten i min tanke att det är möjligt att i dessa viktiga och ömtåliga frågor nå en enighet, om alla — såsom jag vet har skett i utskottet — taga så stor hänsyn som möjligt till varandra. Det är också ett vackert uttryck för religionsfrihetens anda.

Jag kan inte här gå in på alla problem i detta sammanhang — det finns ju en lång rad olika spørsmål, och jag kanske får tillfälle återkomma till något av dem senare. Jag tänkte emellertid säga några ord om ett par av de viktigaste punkterna, och jag vill göra det mot bakgrunden av vad jag nu helt allmänt sagt. Om nästan allt vad jag tänkte säga något om gäller just detta att här ha olika meningar stått mot varandra, och man har försökt att jämka ihop dem till något, som man kanske kunde vinna enighet om.

Den första punkten som jag tänkte säga något om rör frågan om lärarkompetensen. Det är en mycket svår och vansklig fråga, och om den — liksom om nästan alla andra spørsmål på detta område — gäller att vi i departementet ingalunda haft någon förutfattad mening. Vi ha tvärtom vägt olika möjligheter och till slut stannat för en viss ståndpunkt, som vi trodde det skulle kunna gå att samlas kring i enighetens tecken. Utgångspunkten härvidlag — i viss mån också svårigheten — har varit att när det gäller kristendoms lärare, så är det ju på det sättet att i folkskolan skola de flesta lärare undervisa i alla ämnen. Annars hade problemet varit betydligt enklare. Ty det hade ju icke varit så farligt att uppställa krav på den, som skulle undervisa enbart eller huvudsakligen i kristendom. Men svårigheten låg i att kristendomsämnet för folkskollärarna var bara ett av många undervisningsämnen. Ämnets särskilda karaktär har ju gjort att det hittills har gällt ganska stränga krav i detta hänse-

Religionsfrihetslag m. m.

ende. Frågan gällde nu, hur man skulle ställa sig, när man medgav ett fritt utträde ur den svenska kyrkan.

Jag skall icke rekapitulera alla de svårigheter som här ha upprest sig både mot betänkanudet och mot tidigare förslag i ämnet, utan jag skall gå rätt in på vad som var föreslaget. Det var två ting som föreslogos i propositionen. Det ena var att i grundlagen skulle tagas in en bestämmelse om det hänsynstagande som påkallades i fråga om dessa särskilda lärarbefattningar, och i den delen har ju utskottet praktiskt taget tillstyrkt propositionen.

Det andra som var föreslaget och som utskottet däremot gått ifrån gällde en personlig försäkran. Enligt propositionens förslag skulle som behöriga lärare i kristendom godkännas dels personer som tillhörde statskyrkan, dels sådana som tillhörde våra fria lärosamfund och slutligen andra personer, under förutsättning att de avgåve en försäkran. Nu vill jag understryka, att denna försäkran ju icke innehöll att vederbörande skulle ha en viss uppfattning; då kunde man kanske ha haft större betänkligheter mot densamma. Då skulle jag för min del icke ha velat förorda den. Men den försäkran, som föreslogos i propositionen, innehöll ju bara något negativt, nämligen att den blivande läraren i kristendom inte hade en uppfattning som stred mot den evangeliska undervisning som han enligt kursplanerna skulle hålla.

Utskottet har nu sagt att man icke borde ha en sådan försäkran. Men det har i likhet med propositionen funnit, att man borde ha någonting utöver grundlagsstadgandet, och det har i stället, såsom nu är känt, förordat, att före avgången från läroanstalt skola de blivande lärarna erhålla en allvarlig erinran, att de genom att taga anställning som lärare med undervisningsskyldighet i kristendom förplikta sig att lojalt följa gällande undervisningsplan. Utskottet har ytterligare tillagt, att en så-

dan erinran bör vara ägnad att understryka kravet på varsamhet, allvar och tolerans. Utskottet har vidare gått igenom en rad andra möjligheter att tillgodose de syften, som lågo bakom den särskilda bestämmelsen i propositionen. Utskottet har sålunda framhållit, att om det blir en ny undervisningsplan, borde grunderna för kristendomsundervisningen delgivas riksdagen. Utskottet har vidare diskuterat möjligheten att åstadkomma kategoriklyvning och ämnesbyte för att en del lärare, som icke lämpade sig för denna undervisning, skulle få möjlighet att tjänstgöra på andra håll. Vidare har utskottet framhållit, att som villkor för inträde i lärarutbildningsanstalt skulle uppställas att den blivande klassläraren har godkänt betyg i kristendomskunskap. Utskottet understryker ytterligare, att detta är att betrakta så, att den av statsmakterna fastställda ordningen i fråga om kristendomsämnet icke rubbas vid genomförandet av de lagförslag utskottet tillstyrker utan fastmera stödjes av de uttalanden utskottet inbjuder riksdagen att ge sin anslutning.

Denna samling av förslag och rekommendationer, som utskottet sålunda har framlagt i stället för de förslag om en försäkran, som innefattas i propositionen, skiljer sig ju i själva verket icke mycket från propositionens förslag. I båda fallen är det naturligtvis fråga om en kompromiss — det måste man ju erkänna — mellan rakt motsatta åskådningar. Man har i bägge fallen försökt finna en medlande väg. Den väg utskottet valt ligger utan tvivel så nära den som finns i propositionen, att jag knappast behöver säga att jag icke ålls har någon anledning till annat än att godtaga det försök till en medling som utskottet här har samlat sig omkring.

Sedan får jag nämna ett annat fall, där utskottet har gjort en ändring. Det är kanske ingen stor ändring men möjligen en litet större ändring än den förra. Det är fråga om en åldersgräns.

Religionsfrihetslag m. m.

Det gäller frågan om när ett barn liksom skall bli självständigt i detta avseende. Det är icke fråga om den gräns, där det skall bli alldeles självständigt att fullständigt fritt avgöra, vilket samfund det skall tillhöra. Däröfver råder ingen meningsskiljaktighet. Men i fråga om yngre människor, barn som ändå nått ett stadium av mognad, är föreslaget, att vårdnadshavare, d. v. s. i vanliga fall föräldrarna, icke skola få flytta på barnet i religiöst avseende, måla ut det ur ett samfund och måla in det i ett annat, utan samtycke från barnets egen sida. Det är där fråga om vid vilken ålder man skall säga, att barnet nått så stor mognad, att en förändring i barnets samfundstillhörighet icke borde ske utan barnets samtycke. Denna gräns var i propositionen satt till tolv år. Utskottet har, ehuru med reservationer, föreslagit att den skulle höjas till femton år. Man kanske säger att det icke spelar så förfärligt stor roll. Men någonstades måste man draga gränsen. Det är naturligtvis i viss mån godtyckligt, var man sätter densamma. Det är dock kanske litet högt tilltaget att som utskottet gör sätta den vid femton år, just ur synpunkten att man vill värna om den enskildes, det må vara ett barns, egen uppfattning i sådana här ting. Att vi i propositionen valde tolvårsgränsen sammanhängande med att man på ett annat område, som i hög grad rör barnets personliga liv, redan i lagstiftningen har en så låg gräns som tolv år, nämligen i fråga om adoption: ett barn får icke adopteras utan att barnet själv är med om det, när barnet är så gammalt som tolv år. I detta fall tillkommer en annan omständighet. Det är nämligen mycket vanligt att konfirmationsundervisningen äger rum redan vid fjorton år. Icke minst med hänsyn till detta tycker jag, att utskottets förslag om femton år har en litet för hög gräns.

Här har en av de föregående talarna berört formerna för anmälan om utträde ur svenska kyrkan. Där var det

så, att kommittéförslaget hade förordat att det skulle vara en personlig inställelse, alltså icke en skriftlig anmälan, om man ville gå ut ur svenska kyrkan. Vidare skulle löpa en viss karenstid, under vilken man liksom skulle få betänka sig. Först när en månad hade gått ut, skulle anmälan bli definitiv. Detta är i rätt stor överensstämmelse med nu gällande rätt på området. Vi funno i departementet, att denna karenstid, som egentligen icke hade någon motsvarighet på andra håll, icke var lämplig; den togs bort i propositionen. Däremot står där kvar kravet på en personlig anmälan. Utskottet har ju också tillstyrkt att det skall vara en sådan. Innebörden av detta är alltså, att det icke räcker med en skriftlig anmälan om utträde ur kyrkan. Om man vill utgå ifrån att det här gäller, om människorna skola fatta sitt avgörande fullt fritt men göra det efter en viss eftertanke, tror jag nog att det kunde ligga risk i att det skulle räcka bara med en skriftlig påteckning på en lista. Det är ingalunda så, att man härigenom vill öppna möjlighet för prästerna att vid personliga besök göra påverkan på de sökande; det böra de ju icke göra. Men genom att det icke räcker med att skriva på en lista vinner man dock en viss garanti. Jag har från domstolsväsendet en mycket rik erfarenhet att det svenska folket, när det får sig förelagt ett papper eller en lista till påskrift, utan att blinka skriver på nästan vad som helst. Om det kommer en arbetskamrat, som säger att det är ett intyg om en persons vandel eller ett upprop till förmån för det ena eller det andra, så skriver folk på utan vidare. Jag tycker icke att det skulle vara lämpligt att det i religiösa angelägenheter skedde sådana där rena slarvpåskrifter.

Frågan om formerna för äktenskaps ingående är ju också en av de punkter, som både här i kammaren och i pressen debatterats ganska mycket. Ut-

Religionsfrihetslag m. m.

gångspunkten här är ju den, att propositionen innebär i det huvudsakliga, reellt sett, att de stora frikyrkosamfundens pastorer få behörighet att viga. Det är ju i realiteten huvudinnehållet på denna punkt i förslaget. Nu har det ju sagts, att man skulle över huvud taget icke ha kyrkliga vigselförrättare vare sig inom statskyrkan eller frikyrkorna, utan man skulle ordna det såsom i vissa andra länder, där det finns obligatoriskt civiläktenskap. Där gäller att äktenskap alltid skall ingås inför borgerlig myndighet; det är en registreringsakt av rent profan karaktär. Sedan får den som så önskar skaffa sig den religiösa sanktion, som han kan vilja ha och som det samfund han tillhör kan vilja giva vid äktenskapets ingående.

Jag vill gärna vitsorda, att detta från rent teoretiska utgångspunkter är ett klart, riktigt och tilltalande förslag. Därigenom skulle man lösa varjehanda besvärliga problem som ju uppkomma med den nuvarande ordningen. Men när propositionen och likaså utskottet icke har gått på denna teoretiskt klara och riktiga linje, är det naturligtvis helt enkelt av praktiska skäl. Livet är icke alltid så beskaffat att det stämmer med teoretiska planer. I detta fall kan det statistiskt beläggas. Det förhåller sig nämligen så, att vi ju redan nu ha möjlighet att ingå civilt äktenskap. Alla borgmästare och landsfiskaler i hela riket äro behöriga att viga; det har varit så i många år. Trots detta ingås mellan 90 och 100 procent av alla äktenskap med kyrklig vigsel. Sanningen är alltså helt enkelt, att svenska folket vill ha det på det sättet. Att då tvinga på det en annan form — obligatorisk — i den logiska klarhetens intresse, det tror jag icke att man skall göra. Det tror jag i själva verket är att införa ett krångel av logiska grunder.

I samband härmed står ett allvarligt problem, nämligen vigselnskyldighet för präster i svenska kyrkan. Det är en

fråga som vi mycket ha diskuterat i departementet och som jag har funderat ganska mycket på, helt enkelt av det skälet, att det här uppenbarligen gäller ett samvetsproblem för vissa människor. Jag har fått ett intryck av att för vissa, ingalunda alla och icke ens de flesta men för en minoritet av prästerna i den svenska kyrkan, känns det för samvetet motbjudande att i vissa fall viga fränskild. Jag skall icke gå in på några teologiska betraktelser om denna sak; det har jag ingen kompetens till. Jag kanske tycker att det är litet egendomligt, eftersom man stöder sig på ett bibelord, att man icke drar ut de fulla konsekvenserna av det. Enligt bibeln skulle ju, om jag minns rätt, ha sagts, att man ej bör tillstämja skilsmässa annat än för äktenskapsbrotts skull. Men såvitt jag vet menar man även från dessa prästers sida, att det också finns andra fall, t. ex. om en av makarna är obotligt sinnessjuk, då man är villig medverka till skillnad och omgifte samt anser detta vara riktigt. Hur den graderingen sker kan jag icke säga. Men detta har för mig icke varit det väsentliga, ty jag har, trots att jag tycker att det verkar egendomligt, trott mig förstå, att det ligger ett allvarligt samvetskrav bakom vissa prästers ståndpunkt härvidlag. En sådan sak måste lagstiftaren också taga mycket allvarligt. Men om man skulle bifalla denna önskan, så skulle det alltså innebära, att prästerna i den svenska kyrkan skulle få skyldighet att verkställa en prövning. De äro ju i motsats mot andra präster tjänstemän och ha i följd av sin ställning skyldighet att utföra förrättningar. De skulle sålunda få skyldighet att pröva i vilka fall ett nytt äktenskap vore moraliskt riktigt och i vilka det icke vore det. Min tro är att man därigenom skulle på flertalet präster lägga en mycket större samvetsbörda och mycket större svårigheter än dem som man vill befria de andra prästerna ifrån. Det har

Religionsfrihetslag m. m.

för mig varit huvudskälet till att jag ganska bestämt har hållit fast skyldighet för präster att viga fränskilda som begära det. Detta få de sig alltså ålagt genom lagen. De antaga ett ämbete som ger dem denna skyldighet. Då böra de, såvitt jag förstår, kunna säga: Prövningen av hjärtan och njurar ankommer ej på oss i detta vårt ämbete; vi skola giva dem vår kyrkliga välsignelse enligt lagen och hoppas att det skall lända dessa människor till gagn.

Jag skulle också vilja nämna något om klosterfrågan. Det har ju ända från reformationens dagar varit så, att kloster icke få inrättas här i Sverige. Diskussionen blir på något märkvärdigt sätt inflammerad, när man kommer in på detta problem. Många av mina ärade partivänner ha ju våldsamt upprest sig mot detta, och man har ju också haft stöd från åtskilliga inom andra partier och från en stor del av pressen. Man vill icke ha kloster. Jag tror att här bakom ligger en känslolinställning som beror på att man kanske icke alltid har tänkt igenom problemet. Jag är hädisk nog att tro, att den gamle Fältskärns berättelser spelat en stor roll med sin skildring av den hemske Pater Hieronymus, som vi nog alla som barn läst.

Emellertid kan man väl icke komma ifrån, att denna fråga måste prövas liksom alla de andra frågorna. Man kan icke göra ett undantag för denna fråga, utan den måste prövas ur samma allmänna utgångspunkter som förslaget i övrigt, nämligen som en fråga om religionsfrihet. Det är icke det minsta tvivel om att icke formen för människornas religiösa samvaro måste räknas som ingående i religionsfriheten. Det framgår icke minst av att Europarådet har antagit en konvention om mänskliga rättigheter, däribland också religionsfriheten självfallet ingår. Ett förbud mot kloster skulle utan tvivel vara ett brott mot denna konvention om mänskliga rättigheter, som alltså Europarådet har antagit.

Nu kan man å andra sidan säga — det har jag sagt i propositionen och det var någon av de föregående talarna som erinrade om detta — att om det kan bli en konflikt mellan ett samfunds krav på religionsfrihet och den enskildes krav, så skall den enskildes gå före. Man kan utföra det i någon mån även beträffande kloster, fastän inträdet i kloster naturligtvis måste vara frivilligt. Vad man ur religionsfrihetssynpunkt kan vara litet betänksam på är att gentemot den, som har inträtt i kloster, det skulle utövas något obehörigt tvång. Men den svårigheten tror jag att propositionen och därmed också utskottet, som här har tillstyrkt propositionen, kunnat bemästra därigenom att enligt förslaget det lagts i Kungl. Maj:ts hand att bestämma de villkor, på vilka kloster skulle kunna få upprättas. Bland dessa villkor skulle först och främst ingå just detta, att man skall se till att det ej inom klostret utövas någon obehörig press på de intagnas samveten. Skulle detta mot förmodan ske, kan Kungl. Maj:t indraga tillståndet att ha kloster.

Jag tror att därmed har man fått tillräckliga garantier. Jag vill erinra om att utskottet har föreslagit att första gången Kungl. Maj:t ger tillstånd till klostrets inrättande böra villkoren föreläggas riksdagen. Det tycker jag är ett mycket bra tillägg. Därigenom får ju svenska folkets representation tillfälle att slå vakt om de mänskliga rättigheter det här gäller för de enskilda i klostren. Men därför får man icke förbise de mänskliga rättigheter, som ligger i att människor av katolsk trosbekännelse skola ha rätt att, så länge de hålla sig inom dessa gränser, utöva sin religion i de former som överensstämmer med deras lära.

Jag skall icke nu gå in på flera punkter i förslaget. Jag vill bara sluta med att ännu en gång betyga min tacksamhet för den enhällighet, varmed detta förslag tycks gå igenom. Jag tror, som jag inledningsvis sade, att däri ligger

Religionsfrihetslag m. m.

en borgen för dess lyckliga framtid. Den som inledde debatten i dag, rektor Mosesson, riktade vänliga tankar och tacksägelse till dem, som på olika sätt hade medverkat till detta förslag. Han glömde bara att nämna en, som har mycket stora förtjänster härom sedan lång tid tillbaka, en som kan räknas både till de pionjärer, som han talade så vackert om och vilka som minoritet stredo för religionsfrihetens sak, och till dem, som under hela lagarbetets behandling med skicklighet och varmt intresse arbetat på förslaget; han glömde att nämna sig själv. När han framhöll — och det hade han rätt i — att jag kunde vara glad att få sätta min signatur under vår första lag om religionsfrihet, så kan jag tillägga att under den lagen finns säkert också i osynlig skrift namnet Gustav Mosesson.

Herr talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr HALLEN: Herr talman! Också jag vill börja mitt anförande med att uttala glädje över att vi äntligen efter dessa 41 år fått detta lagförslag på riksdagens bord, även om jag inte kan instämma i historiken om den långa lidandeskampen, åtminstone inte här i riksdagen, som aldrig svikit sitt krav från 1909. Striden har däremot stått kring frågan om kyrkornas användning för icke kyrkliga kulthandlingar och om frikyrkopredikanternas vigselrätt, två frågor, som näppeligen kunna rubriceras som religionsfrihetsfrågor. Jag hade ju själv glädjen och äran att få delta i den första utredningen, som kallades 1925 års religionsfrihetssakkunniga, och det är klart att det för oss ledamöter i denna kommitté är en glädje att nu kunna konstatera, att i stora och väsentliga delar den följande kommittén, 1943 års dissenterlagskommitté, följt oss, liksom att vårt arbete också kommit igen i

propositionen. Jag måste emellertid säga till utskottets vice ordförande, att min glädje över den kungl. propositionen är så mycket större som vi allesamman kunna finna, att ur dissenterlagskommitténs förslag avlägsnats en del, minst sagt, skönhetsfläckar. Ja, sålän har väl ett kommittéförslag blivit så illa åtgånget både av allmänna opinionen och i departementet som just detta 1943 års dissenterlagsbetänkande.

Jag kan i det avseendet erinra om det konstbesynnerliga förslaget om »trossammanslutningar inom svenska kyrkan», som regeringen inte velat reflektera på, och vidare om det för den svenska skolans enhet farliga förslaget, att de utträdde familjernas barn skulle kunna befrias från den offentliga religionsundervisningen, och till sist också om förslaget, att prästerskapet skulle befrias från skyldigheten att viga frånskilda. Utöver vad statsrådet därvidlag sagt skulle jag bara vilja göra ett tillägg. Det är klart att det förhåller sig precis så som statsrådet sade, att samvetsnöden, som många präster förebära i denna fråga, skall man respektera. Jag har dock en känsla av att denna samvetsnöd verkar något hastigt påkommen. Jag har tjänat vår kyrka i över 40 år, och jag har aldrig på de otaliga prästmöten och konferenser, jag närvarit vid, varit med om att denna fråga förts fram såsom en samvetsfråga. Det är mera på senare tid denna aktualiserats framför allt från en grupp yngre teologer, och jag skulle vilja säga till våra frikyrkovänner, att de böra besinna att dessa teologgrupper rymma inom sig en ganska stor skara av vad man kallar extremt högkyrklig riktning, som har en uppfattning om både sakrament, församling och prästämbete, som nog både de frikyrkliga och många andra ta avstånd ifrån — detta med all rätt tycker jag — och att det därför kanske inte är så lämpligt att stödja dem i denna sak. Jag måste säga, herr talman, att framför allt irriterar mig

Religionsfrihetslag m. m.

denna samvetsömhet nu, när man ser sådana här saker i deras större historiska sammanhang. Det har funnits så mycket i svenskt samhällsliv som kunnat uppkalla samvetena i minst sagt lika stora ting. De av oss, som ha några år på nacken och komma ihåg striden om den medborgerliga friheten och medborgarrätten i detta land, veta vilken strid det då var. Vi minnas när Verner von Heidenstam skrev:

»Ej herrarna ensamt segnade ner men också herrarnas drängar. Det är skam, det är fläck på Sveriges baner,

att medborgarrätt heter pengar.»

Vi veta, att då förmenade man landets kvinnor rösträtt liksom också massor av de fattiga männen, och då berövades många arbetare sitt arbete och dagliga bröd som straff för sina fackliga eller politiska åsikter. Då vore samvetena inte så rörda på håll, där man väntat att de skulle ha reagerat. Jag menar därför, att man inte får överdriva och alltför högt värdera denna samvetsömhet. Jag skulle också vilja understryka vad statsrådet sade, nämligen att det skall till en mycket allvarlig samvetskonflikt inte minst för prästerna själva, därför att de skola fälla en dom. Det går icke att hänvisa till att det icke är någon dom, då ju kontrahenterna kunna gå till en borgerlig vigselförrättare. För många kontrahenter blir dock detta en dom. Jag skulle beklaga mina ämbetsbröder, om de skulle komma i den situationen att behöva fälla en dom, som de ofta inte äro kompetenta till. Hur skall man förfara exempelvis i en storstad i följande fall? En alkoholist har plågat sin hustru i årtal, och det har blivit skilsmässa. Hustrun kommer och vill ha kyrklig vigsel då hon skall gifta om sig, sedan hon sluppit denna plåga. Om t. ex. en hustru lever i sedeslöshet, och mannen efter mödor och förtvivlan kommer loss från detta äktenskap och vill begynna ett nytt, så framgår inte vare sig

av häradsrätts eller rådhusrätts utslag vad som är orsaken till det skedda och vem som är den skyldige. Vem skall då kunna gå tillbaka i händelserna och fälla en dom? Nu vet jag, att det finns inom den högkyrkliga riktningen bland de yngre prästerna sådana, som inte vilja göra någon åtskillnad alls, utan som kategoriskt vilja vägra kyrklig vigsel i alla dessa fall. Enbart den teoretiska möjligheten att sådant kan inträffa vill jag förebygga, och jag vill i detta sammanhang uttala ett varmt tack till statsrådet Zetterberg, som på den punkten vägrat följa hr Mosesson och hans kommittés förslag i denna del.

Sedan ett ord, herr talman, om den omstridda lärarkompetensen, som faktiskt är det mest centrala i hela förslaget. Därvidlag har man först och främst kritiserat Kungl. Maj:ts förslag till författning. Det tycker jag vi inte skola tala så mycket om, det är väl bäst att det begravdes i stillhet såsom skett i utskottet, då det inte i dag blir någon talesman för detta underliga förslag om en administrativ förordning på detta område. I stället har man i pressen och på annat håll kritiserat utskottet för att det föreslagit en högtidlig erinran före seminarietidens slut för de blivande lärarna om innebörden och förpliktelsen för dem såsom kristendoms lärare. Man menar att det är onödigt. Man har påpekat — och det med all rätt — att vi ha en undervisningsplan, metodiska anvisningar och de av staten kontrollerade läroböckerna o. s. v. och att det då helt enkelt är varje lärares skyldighet att, om han inte vill göra sig skyldig till tjänstefel, undervisa på det sättet och i den andan. Med hänsyn härtill menar man, att det är onödigt med denna högtidliga erinran vid seminariet. Jag skulle vilja säga, att saken är dock inte fullt så enkel. Vi få förstå, att det finns ett starkt intresse bland föräldrar och målsmän och en viss oro i detta avseende. De fråga sig vad det skall bli för männi-

Religionsfrihetslag m. m.

skor, som skola undervisa deras barn; och vi få inte underskatta detta.

Jag skulle för min del mycket väl kunna nöja mig med förslaget utan denna högtidliga erinran till seminarie-eleven, men man måste, menar jag, ge denna hand åt de människor, som känna oro för att det är fara å färde, en sak, vilken som sagt inte får underskattas. Vi ha sett exempel från Holland, där försök gjorts att förena alla landets barn, både katoliker och protestanter till gemensam undervisning, vilken ledde till att denna blev så neutral och andelös, att den möttes av misstro från båda hållen. Man fick då en extremt ortodox, en ofördragsam, intolerant undervisningslinje i stället för den som fanns, när katoliker och protestanter anlidade de statliga skolorna. Och denna klyvning redan i barnaskolan kan man sedan följa hela skolan igenom på det politiska, fackliga och vetenskapliga fältet. För att förebygga en sådan utveckling i vårt land, som kan bryta sönder undervisningens enhet, menar jag att man får göra denna kompromiss och eftergift, vilken ytterligare poängterar allvaret hos statsmakterna att undervisningen skall bedrivas i en viss och bestämd anda.

Jag minns inte, herr talman, om det sagts tydligt ifrån här i kammaren ännu vad utskottet härvidlag har erinrat om, nämligen att den anda och de linjer efter vilka kristendomsundervisningen skall bedrivas redan fastställt av den svenska riksdagen år 1950 och, som det sägs i utskottsutlåtandet, att vad riksdagen då beslutade, i anslutning till vad departementschefen, statsrådet Weijne, uttalade i detta avseende, står fast. Där är en verkligt förnämlig garanti, som vi måste fästa stor vikt vid.

Sedan vill jag också, innan jag kommer till några slutord, då herr Sundström kommer att ställa ett yrkande om bifall till förslaget om en skrivelse om obligatoriska framtida civiläktenskap, betona att utskottet självt i sin motive-

ring föreslagit, att Kungl. Maj:t skall ta under övervägande frågan om en utökning av antalet borgerliga vigselförrättare. Vad hindrar exempelvis att en betrodd kommunalman, en ordförande i fullmäktige eller någon annan med dylikt uppdrag tar hand om en sådan uppgift och vi i en framtid i våra nya storkommuner få det så ordnat, att det finns både en kyrklig vigselförrättare, en frikyrklig sådan och en rent borgerlig. Om det blir på det sättet finns det intet behov av att tvinga människorna att ha denna omgång med först ett vanligt civilt ingånget äktenskap och sedan ett slags komplettering av statskyrko- eller frikyrkopräst. Därmed tycker jag att denna fråga borde vara ur världen.

Sedan skall jag till slut, herr talman, göra några personliga kommentarer till själva det föreliggande förslaget allmänna principer. Som här redan sagts lagfästes nu på allvar den religionsfrihetsprincip, som bygger på en inre, oemotsäglich sanning. I den har också — det har redan erinrats om — svenska kyrkan instämt, då den 1929 begärde en lag om fritt utträde ur kyrkan. Man kan säga, att religionsfriheten därför numera är en av hela folket omfattad tillämpning av vår demokratiska samhällsordning. Som kammaren finner har utskottet avvisat samtliga de motioner, som väckts på grund av missnöje med hela förslaget och som syfta till att definitivt få en utredning, som leder till att man bryter bandet mellan stat och kyrka, att alltså vårt land skall vara neutralt i livsåskådningsfrågorna. Någon talesman för denna mening har ännu inte uppträtt, men jag vet att han kommer. Man måste ge dessa motionärer rätt i, att om man skall ta upp frågan om skilsmässa mellan stat och kyrka, så är det vid detta tillfälle. Detta framhölls även i förra årets debatt, då vi behandlade den Nermanska motionen i frågan, och nu är det förslag kommet, då man kan ta stånd-

Religionsfrihetslag m. m.

punkt till detta principiella krav i fråga om statens och kyrkans inbördes ställning över huvud taget. Alla veta vi emellertid, att i utskottet ingen velat biträda förslaget om en så pass radikal lösning.

Då ställa ju sig många frågan: Vad är det då som gör att utskottet avvisar denna tanke? Man kunde ju tycka, att då den konfessionella enheten i vårt land sedan länge är nedbruten och då så stora medborgargrupper visa en negativ eller agnostisk inställning till religionen, det vore ganska naturligt att staten övergäve sin positiva ställning till kristendomen. De mångenstädes tomma eller glest besatta kyrkorna och de vikande medlemssiffrorna hos de flesta frikyrkosamfund tala sitt allvarliga språk. Icke utan fog talar man också om en brusten kultur i andligt avseende. Men, herr talman, trots allt detta finns det inom vårt folk en större andlig enighet än vad som synes utåt. Ty trots den moderna världsbilden, som försvarar för stora skaror att bevara en personlig tro, finns hos vårt folk en stark metafysisk drift eller för att tala enklare en drift att bortom sinnenas räckvidd ana ett högre sammanhang i vilket vi äro insatta, ett sammanhang ur vilket alla våra ideal te sig som utstrålningar. Vi veta att vårt språk är otillräckligt för att kunna återge denna högre verklighet. Men det betyder föga om den gamla, olärda kvinnan tänker sig Gud på ett barnsligt och mänskligt vis, och om den lärde vetenskapsmannen nått fram till ett mera djuptänkt gudsbegrepp; det är ändå samma Ande, som rört vid dem. Även om i denna mörka tid himlen förefaller tyst och slutten för alla ivriga blickar och böner, som stiga från vår jord, ligger det något stort över en kultur hos ett folk, som inte vill låta sin tillbedjan till det eviga och heliga tystna. Jag tänker i detta sammanhang på ett ord av en av våra diktare, som tecknat detta i en dikt, »Psalmodikon», där han beskriver hur

en fattig torpare sitter en sommarkväll vid sitt instrument och sjunger sin sång i förvissning om att den skall föras vidare till den Evige. Skalden slutar dikten så här:

»Det ringa blir stort på oändlighets håll. Så länge hans sångspel klingar, blir jorden mer än en vilsen boll, som svävar i ödsliga ringar.»

Det är ord, som mycket väl kunna anföras när det gäller frågan om huruvida vårt land skall vara neutralt i livs-åskådningsfrågorna eller inte. De gälla inte bara torparen med hans psalmodikon. Vilken mäktig källa till ideell inspiration ha icke bibel och psalmbok varit både i tider av starkt kyrkoliv och när den fria religiösa väckelsen bröt igenom i vårt land. Jag är, herr talman, tillräckligt gammal för att med egna ögon ha sett ur vilka djupa religiösa källsprång våra nutida samhällsbyggare öst. Jag tänker ibland på de många människor, levande och döda, som både i denna kammare och utanför densamma i osjälviskt nit ägnat hela sitt liv åt exempelvis de sociala frågorna men som kanske själva inte velat räkna sig till de kristna bekvännarnas skara. Då ser jag alltid bakom dem en gammal from och rättskaffens far eller en bedjande mor. Därför vilja vi ej att samhället, märk väl *samhället*, skall släppa ifrån sig uppgiften att vårda denna inspirationskälla och lämna det uppdraget åt enbart det privata initiativet.

Detta innebär inte någon kritik eller något underkännande av våra frikyrkliga bröder. Tvärtom, herr talman, jag hyser all aktning för den insats som dessa samfund både göra och ha gjort i vårt lands andliga odling, men jag tycker samtidigt, och jag tror att jag har dessa grupper med mig i den satsen, att när exempelvis klockorna ringa till jul eller påskdagsmorgonen eller när en död människa förs till den sista vilan, är det inte bara Sveriges kyrka som gör sin tjänst, det är på samma gång

Religionsfrihetslag m. m.

riket *det svenska samhället* som träder i funktion. Den synen vill jag aldrig släppa, och någonting därav har förvisso också föresvävat utskottet, då det både har hävdat religionsfrihetens princip och samtidigt bevarat principen om *samhällets* ansvar för att den religiösa livssynen tillbjudes vårt folk. Jag vill sluta med att citera den bortgångne undervisningsministern Weijne, då han sade, att vi måste slå vakt om »vår skyldighet att till våra efterkommande förmedla det arv av värderingar och levnadsnormer som skapats före vår tid och bilda grunden för vårt arbete».

Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr ONSJÖ: Herr talman! Den religionsfrihetslag, som vi här gå att besluta om, har tillkommit efter en lång tids förberedelser. Reformförslag och utredningar ha förekommit flera gånger under det senaste halvsekle, men man har aldrig lyckats komma fram till någon mera samlande lösning. Den nu föreliggande propositionen bygger i huvudsak på den år 1943 tillkallade dissenterlagskommitténs förslag. Att frågan nu kan lösas under till synes relativt stor enighet beror kanske på att tiden först nu har blivit mogen för en reform. Den tolerans och den samarbetsvilja mellan statskyrkan och frikyrkorna, som under senare tid växt fram, har såvitt jag kan förstå varit av avgörande betydelse när det gäller att åstadkomma de samförståndslösningar man på olika punkter har kommit fram till.

När man skall reformera religionslagstiftningen är man inne på ett mycket känsligt område. Det gäller att gå fram med den största försiktighet. Statsrådet har tidigare betonat detta. Man måste gå fram så försiktigt, att man inte bryter ned någonting av de dyrbara traditioner och värden som vi fått i arv och äro skyldiga att rätt förvalta. Härvidlag ha vi enligt min mening ett stort

ansvar. Men å andra sidan måste givetvis även religionslagstiftningen anpassas efter tidsutvecklingen. Utskottets förslag innebär enligt min mening i stort sett goda lösningar av aktuella problem samtidigt som det är präglad av försiktighet. Vi ha här i landet sedan lång tid tillbaka haft en rätt långt gående religionsfrihet. Därför ter sig kanske det som nu föreslås för många mindre radikalt och revolutionerande än man kanske tänkt sig. Herr Sundström gjorde en antydan i den riktningen. Det som här föreslås innebär i stor utsträckning endast ett stadfästande av de principer som redan äro allmänt erkända. De som tala om tvång ha kanske inte tänkt på vilken frihet vi egentligen ha på detta område, vilket statsrådet talade om. Det är ofta ett inbillat tvång.

Det har sagts att utskottsbetänkandet är den sista länken i en lång kedja av kompromisser, och det är kanske riktigt. Dissenterlagskommitténs förslag anses ha varit en kompromiss, och Kungl. Maj:ts proposition kanske också i viss mån är en kompromiss mellan de olika remissyttrandena, och slutligen har man kompromissat inom utskottet. Detta kompromissande anser jag inte i och för sig vara något fel. Religionen lämpar sig inte för skarpare strider och motsättningar, och i själva verket äro kanske inte motsättningarna så stora. En inneboende religiös längtan finns nog hos varje människa, även om den yttrar sig på olika sätt, och vi ha all anledning att i dessa frågor så långt det är möjligt respektera varandra och ta hänsyn till varandras åsikter. Denna känsla besjälade också på ett beundransvärt sätt utskottet. Inom utskottet funnos representerade mycket olika åsikter och inställningar till religionen, men det oaktat har man kommit fram till en ganska god enighet, i varje fall när det gäller de stora och mest ömtåliga frågorna. Detta tycker jag är storartat.

Emellertid ha meningarna gått isär

Religionsfrihetslag m. m.

på en del punkter. I anslutning till propositionen har genom motioner bland annat aktualiserats frågan om kyrkans skiljande från staten. Utskottet har inte närmare gått in på den frågan. Jag tror inte den inom överskådlig tid kan bli aktuell efter de lagändringar som nu komma att ske — det är en personlig uppfattning. Nu blir det ju möjligt för var och en att när som helst begära sitt utträde ur kyrkan. Det behövs bara att han går till prästen och meddelar sin önskan om utträde, och så snart utträdet blivit ordnat befrias den utträdande även från skatt till kyrkan. Längre går det nog inte att komma i fråga om frihet på detta område.

En fråga som kostat mig mycket stor självövertvinnelse att gå med på har varit frågan angående rätten att inrätta kloster. Det bjuder litet emot och känns nästan som att ta ett steg tillbaka i tiden om man tillåter att det inrättas kloster i vårt land. Å andra sidan måste man nog erkänna, att om vi vilja hålla på religionsfrihetens princip, går det nog inte att förbjuda kloster. Kloster lära vara tillåtna i alla länder utan att det visat sig innebära några allvarigare vådor, och det finns nog ingen anledning tro, att det skulle kunna bli annorlunda i vårt land. Att vi i utskottet blivit så pass eniga på den punkten beror nog även det i viss mån på en kompromiss. Enligt propositionen skall Kungl. Maj:t meddela tillstånd och bestämma villkor då kloster må inrättas. Enligt utskottets förslag skall även riksdagen höras innan sådant får meddelas. Även om utskottets förslag nu godkännes, har riksdagen därmed inte sagt sista ordet. Riksdagen har ju möjlighet, när kloster första gången skola inrättas, att få göra sin mening gällande, och därmed tycker jag att vi ha skapat tillräckliga garantier för att ingenting otillbörligt skall ske på detta område.

På en väsentlig punkt har utskottet gjort ändring i Kungl. Maj:ts förslag. Det gäller frågan om lärares behörighet

att undervisa i kristendom. Herr Halén sade tidigare att han ansåg att detta var den centrala frågan i detta komplex, och jag tror det är riktigt. På den punkten har man inom utskottet gjort en kompromiss, och jag vill deklarerat, att jag för min del helhjärtat har anslutit mig till denna kompromiss. Enligt propositionen skulle lärare, som icke tillhör svenska kyrkan eller något annat av en del andra särskilt uppräknade trossamfund, då han söker lärartjänst, som medför skyldighet att undervisa i kristendomskunskap, skriva under en försäkran, att han icke omfattar en mot evangelisk kristendomsuppfattning stridande åskådning. Man kan tycka att det är det minsta man kan begära av en som skall undervisa i kristendom. Emellertid har utskottet inte velat gå med på den ordningen. Bestämmelsen skulle gälla endast de lärare som söka lärartjänst efter lagens ikraftträdande. De lärare som söka och erhålla tjänst omedelbart före lagens ikraftträdande skulle sålunda kunna inneha denna tjänst kanske 30 eller upp till 40 år utan att vara bundna av en sådan försäkran. Jag tror att denna anordning i praktiken skulle te sig underlig och irriterande. Dessutom skulle det nog bli svårt att bedöma värdet av en sådan försäkran. Det torde i varje fall ingalunda vara säkert, att man genom den föreslagna ordningen skulle kunna från undervisningen utstänga de ur kristen synpunkt mest olämpliga lärarna. Viktigast är givetvis att se till att kristendomsundervisningen bedrivs med allvar och i kristen anda, såsom ju också förutsattes i det principbeslut angående den framtida skolan som fattades förra året. Jag vill kraftigt understryka vad som då sades och vad som sägs också i det föreliggande utlåtandet. Jag tror att utskottet här har kommit fram till en skrivning som ur alla synpunkter är godtagbar och som inte behöver verka onödigt utmanande åt något håll.

Det finns en annan reservation, un-

Religionsfrihetslag m. m.

dertecknad av herr Hermansson m. fl., vari man vänder sig mot bestämmelsen, att den som begär utträde ur kyrkan skall vara skyldig att personligen anmäla detta hos pastor i den församling där han är kyrkobokförd. Reservanterna äro tydligen rädda för att prästerna skola komma att utöva något slags påtryckning på dem som vilja utträda ur kyrkan för att hindra dem att fullfölja sin avsikt. Jag tror den farhågan är i hög grad obefogad. Jag tror det finns större risker för påverkan från annat håll. Reservanternas förslag innebär, att man inte skulle behöva gå till prästen för att personligen begära sitt utträde, utan det skulle kunna ske skriftligen. En sådan ordning skulle kunna få underliga och olyckliga konsekvenser. Då skulle det t. ex. bli möjligt, som någon sade i utskottet, för en företagsam och fördomsfri person att sätta upp en lista med begäran om utträde ur svenska kyrkan som överskrift och sedan gå omkring och samla namnunderskrifter på listan. När man vet hur lätt folk skriver under listor bara det inte kostar någonting, förstår man att det skulle kunna bli många som begärde sitt utträde ur kyrkan utan att tänka igenom vad saken gällde. Litet stadga måste det nog finnas, och så mycket besvär får man nog finna sig i om man vill utträda ur kyrkan, att man går till prästen och personligen tillkännager sin önskan.

Herr Hermansson m. fl. ha vidare en reservation vari det begäres att riksdagen skall uttala sig för en utredning angående införande av obligatoriskt civiläktenskap. Denna reservation har tidigare bemötts. Vad det obligatoriska civiläktenskapet skulle tjäna för ändamål, när vigselrätten blir vidgad i så stor utsträckning som nu kommer att ske, har jag svårt att förstå. Nu blir det ju möjligt för praktiskt taget alla att bli vigda i det trossamfund de tillhöra, och för dem som vilja bli vigda borgerligt kommer ju den vägen fortfarande att stå öppen. Att därutöver inrätta en helt

ny institution, som alla skulle tvingas vända sig till för att få äktenskapet fastställt, kan inte vara riktigt. Vi sträva ju efter största möjliga frihet — friheten är ju den ledande principen i denna lagstiftning — men här vill man införa ett nytt tvång och dessutom ett tvång som såvitt jag kan förstå endast skulle medföra onödigt besvär för dem som önska ingå äktenskap.

Herr Staxäng har en reservation, vari han yrkar att präst icke skall vara skyldig viga frånskild, om andra maken i tidigare äktenskap lever. Den reservationen berör otvivelaktigt en allvarlig fråga, som jag tror i sinom tid måste lösas. Jag skall ärligt erkänna, att jag har varit nära att ansluta mig till herr Staxängs reservation. Skilsmässorna öka ju oavbrutet i antal, och respekten för äktenskapets helgd synes bli mindre. Hur välvilligt man än vill tolka skriften, förstår man hur motbjudande det kan vara för en präst att kanske flera gånger viga frånskiljda enligt kyrkans ordning då kontrahenterna från tidigare äktenskap leva. En lösning av denna fråga måste förr eller senare vinnas, men jag tror att lösningen först måste komma inom kyrkan. Nu är det ju så, som herr Hallén och andra tidigare ha betonat, att det endast är en mindre del — hur stor vet man inte — bland prästerna som anser sig ha samvetsbetänkligheter mot att viga frånskild. Innan man kommit fram till en lösning av denna fråga måste nog emellertid prästerna finna sig i att fullgöra sina förpliktelser som kyrkans tjänare, och med litet smidighet och gott omdöme går det säkerligen alltid bra att utan konflikter lösa frågan i det enskilda fallet. Jag vill inte ge något finger åt de unga präster som omedelbart efter det de tagit sin examen söka spela martyrer. Jag tror inte att det på den vägen går att reformera vare sig inom kyrkan eller inom samhället.

Jag vill sluta med att uttala den förhoppningen, att den reform vi i dag

Religionsfrihetslag m. m.

skola besluta skall på ett lyckligt sätt tjäna religionsutövningen här i landet. Det sägs ibland, att Sverige är det lyckligaste landet i världen. Jag tror det är så och att en av de främsta anledningarna till detta är att vi ha en gemensam religion. Må vi alla vara tacksamma för detta, och må vi alla förstå hur oerhört dyrbara värden vi på detta område ha att värda. Jag tror och hoppas, att föreliggande reformförslag innebär en lycklig lösning av aktuella problem på religionslagstiftningens område, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **EDBERG**: Herr talman! Justitieministern erinrade i sitt sympatiska anförande nyss om hur det förslag som här föreligger i icke ringa grad bär kompromissens prägel. Som en kompromiss, avsedd att åstadkomma största möjliga samling kring de centrala frågorna, torde det också få betraktas. Det var en kompromiss redan i dissenterlagskommitténs i och för sig ganska svårsmälta betänkande. Det blev ytterligare en kompromiss under den grundliga överarbetningen i departementet, sedan remissinstanser av de mest skilda uppfattningar hade fått göra sina synpunkter gällande. Slutligen har man också i särskilda utskottet under ordförandens förfarna händer fått nya kompromisser, som i många stycken dölja de reella meningsmotsättningarna.

Jag vill för min del inte på något sätt förringa förslagets betydelse och värde. Det river visserligen inga Jerikomurar, det kommer icke någon templets förlåt att rämna, det innebär väsentligen endast att en föräldrad lagstiftning anpassas efter den faktiska samhällsverkligheten, att den förs upp i samklang med ett aktuellt och brett allmänt opinionsläge. Men det är ingalunda oväsentligt att så sker.

Jag kan följaktligen inte ansluta mig

till dem som, i besvikelse över att man i denna omgång inte lyckats nå längre, yrkat avslag på hela propositionen. Jag har alltmer kommit till den uppfattningen, att man på detta område måste söka sig fram etappvis. När man erinrar sig hur dagens beslut kan ledas tillbaka på en mer än 40 år gammal riksdagshemställan om utvidgad utträdesrätt ur kyrkan, när man vidare erinrar sig hur två mellanliggande utredningar till ingenting lett, är det verkligen svårt att avböja vad som här bjudes. Jag betraktar i själva verket dagens beslut som en milsten, som vi resa på vägen från konventikelplakatet till en mera fullständig religionsfrihet, en väg som ingalunda är färdigvandrad och som inte kommer att bli färdigvandrad förrän man nått den slutgiltiga reglering av förhållandet mellan kyrka och stat som endast skilsmässan kan ge.

Jag vågar den paradoxen, att en del av den föreslagna lagens förtjänster ligga i dess ofullkomligheter, helt enkelt emedan dessa ofullkomligheter från tid till annan måste komma att framtvinga nya revisioner. Så länge tillhörigheten till statens kyrka var obligatorisk hade man en strikt och konsekvent princip. Den andra strikta och konsekventa principen ligger i den fullständiga boskillnaden. I och med att man tummat på den första, enligt nutida betraktelsesätt helt orimliga principen, har man hamnat i en serie av oklarheter och motsägelser, som komma att hålla diskussionen i gång och med oklarheternas och motsägelsernas egen inre kraft driva fram nya partiella reformer.

En betydelsefull sak bland flera andra tror jag att den fria utträdesrätten kommer att medföra. Det går näppligen längre att hävda den tesen, att den svenska kyrkan, vad vi populärt kalla statskyrkan, skulle vara staten själv, organiserad för religiös verksamhet. Den tesen förfäktades som bekant med stor övertalningskraft av en tidi-

Religionsfrihetslag m. m.

gare ecklesiastikminister, som ofta bergtog detta hus med sin våltalighet och som till och med lyckades få majoriteten i 1920 års konstitutionsutskott att godta tesen. Nu är ju juridiska konstruktioners förmåga att förvirra nästan lika stor som deras oförmåga att återge verkligheten. Enbart den omständigheten, att en sådan tes kunnat odlas — den träder f. ö. fram på nytt i kammarkollegiets yttrande över lagförslaget, och vi hörde den för resten för en stund sedan från denna talarstol genom herr Staxäng — vittnar emellertid om hur mångtydigt och svärdefinierbart förhållandet varit och delvis alltjämt är.

Nu gör riksdagen enligt mitt sätt att se rent hus med denna föreställningsvärld. Ty vore kyrkan staten organiserad för religiös verksamhet, skulle ett fritt utträde icke vara möjligt. Ur staten kan ingen utträda utan att byta medborgarskap. Den fria utträdesrätten ställer helt enkelt kyrkan som ett trossamfund bland alla andra. Bjärtare än förut kommer därför också det bizarras förhållandet att framstå, att staten garanterar och håller under armarna en bekännelsevariant, av historiska tillfälligheter den variant som i Uppsala mötes beslut och i den oförändrade augsburgska bekännelsen utlagd och förklarad är. Bjärtare än förut kommer motsatsen att framstå mellan ett privilegierat samfund, i vilket alla dock födas in och där det krävs en viljeakt för utträde, och å andra sidan de fritt verkande samfundet, som kräva en viljeakt för inträde. Jag tror att detta kommer att förenkla hela problemet för dem som önska gå vidare, för dem som önska dra konsekvenserna fullt ut och skapa full likställighet mellan olika trossamfund genom att avveckla den statliga protegeringen av ett av dem, en likställighet som jag i motsats till herr Mosesson inte betraktar som en utopi utan som en framtidsmöjlighet. Jag nämnde, herr talman, inlednings-

vis att vi här stå inför en kompromiss. Det gäller främst det krav, som man ansett sig böra ställa på de lärare i de allmänna skolorna, i vilkas uppgift också ingår att undervisa i kristendomskunskap. Utskottets skrivning döljer föga de stridande meningar, som på denna punkt brutit sig mot varandra. Själv har jag endast med stor svårighet kunnat biträda kompromissen, och jag har i utskottet förbehållit mig rätten att deklarera detta i kammaren och att säga ifrån, att jag betraktar den erinran, som föreslås för lärare beträffande förpliktelse att lojalt följa gällande undervisningsplaner i fråga om kristendomsämnet, som en nullitet och en oformlighet. Det är väl ändå ganska självklart att en lärare har skyldighet att följa gällande undervisningsplaner, dessa må sedan gälla kristendomskunskap, historia med samhällslära, naturlära eller vad som helst. Bryter en lärare mot gällande föreskrifter, överträder han den uppgjorda kursplanen, gör han sig skyldig till tjänstefel. Någon särskild erinran härom har hittills icke ansetts påkallad och behövs icke heller för framtiden. Det är ju dock samma människor som skola undervisa i våra skolor som de som hittills, därest de inte förklarat sig ha för avsikt att inträda i annat kristet samfund, tvångshållits inom statskyrkan, som med samma glada själ slutit bekännare, sökare och förnekare i sin vida famn. De bli, dessa människor, näppeligen annorlunda därför att en del av dem kommer att utnyttja denna fria utträdesrätt, som kommer att medges alla andra medborgare. Det skulle onekligen sett prydligast ut om man avstått från alla särbestämmelser beträffande lärare. Då jag likväl för min del avstått från att reservera mig mot detta nya påfund, har det skett därför att en avvikelse från sammanjämkningen i utskottet skulle kommit att utlösa en serie reservationer i olika riktningar och man alltså riskerat att på den-

Religionsfrihetslag m. m.

na punkt komma till kamrarna med ett i hög grad splittrat utskott. Enighet på denna annars ganska kontroversiella punkt har för mig framstått som angelägen.

Vi som i denna fråga motionerat om ett fullständigt slopande av de konfessionella behörighetskraven, måste också anse att vi nått det väsentliga med våra syften. Trots ordalydelsen i regeringsformen komma i praktiken inte längre några konfessionskrav att ställas. Den förklaring från en utträdande lärares sida, som propositionen hade tänkt sig, en förklaring från en enskilds sida om det kanske ömtåligaste och mest svårdefinierbara av allt, inställningen till de yttersta tingen, har av utskottet raderats bort. Lärare ställas inte längre i en särställning i jämförelse med andra medborgare, när det gäller trosfriheten. Religionsfriheten har med andra ord fått sitt, och det kulturpolitiska baksteg, som riksdagen inbjöds att taga, har undvikits. Det framstår för mig som den stora vinsten, och för att nå den och därtill nå den i enighetens tecken får man väl finna sig i den rätt egenartade erinran som satts i stället, finna sig i den åtminstone för stunden.

På två andra punkter har jag i utskottet röstat för uppfattningar, som tagit formen av reservationer. Den ena gäller reservationen nr 3 under punkt B) om rätt för den som utträder ur statskyrkan att göra endast skriftlig anmälan därom. I motsats till justitieministern tror jag inte att det finns någon risk för att man skall gå omkring med petitioner för att samla namn på folk, som vill utträda ur statskyrkan. Jag tror det är en ganska verklighetsfrämmande syn. Jag har också röstat för den uppfattning, som tagit sig uttryck i reservationen under punkt C) om obligatoriskt civiläktenskap. På grund av resa hade jag inte tillfälle att vara närvarande vid justeringen och har därför inte fått mitt namn antecknat vid

reservationerna, men den inställning jag intagit under diskussionerna och vid omröstningen i utskottet gör att jag anser mig oförhindrad att rösta på samma sätt här i kammaren.

Jag vill för min del i övrigt yrka bifall till utskottets förslag i fullt medvetande om den aktuella reformens begränsning men samtidigt i livlig övertygelse om att den representerar en milsten längs en lång och ännu för ingen del slutvandrad väg.

Herr GUSTAFSSON i Borås: Herr talman! Intresset för den fråga vi nu behandla har varit utomordentligt stort både ute i landet och i riksdagen. Möten och press ge belägg för detta påstående, och de många motionerna i frågan säga en hel del. De olika meningarna på en del punkter torde icke hindra att denna fråga i stort kommer att lösas i enighetens tecken. Lagen är ett försök att ge den enskilde medborgaren möjlighet att följa sitt samvete och sin övertygelse när det gäller religionsutövning. Ingenting kan väl sägas vara mera fundamentalt riktigt än att var och en efter sin syn och övertygelse skall fritt få välja vilket trosamfund han vill tillhöra, likaså, om han föredrar det, att ställa sig utanför all religiös gemenskap. Intet torde vinnas på det som direkt eller indirekt ter sig som tvång.

Det är dock, herr talman, inte för att säga detta som jag begärt ordet, utan det är för en speciell fråga, spörsmålet om vigsel och särskilt vigsel av fränskilda.

När det gäller rätten för de frikyrkliga att förrätta vigsel med legal verkan är inte så mycket att tillägga. Jag skulle nog ha varit mer tillfredsställd, om utskottet bifallit de yrkanden, som vi gjort i motion 490 i överensstämmelse med Frikyrkliga samarbetskommitténs andra alternativ, men med hänsyn till den mer än välvilliga skrivning utskot-

Religionsfrihetslag m. m.

tet gjort på s. 75—76 torde väl yrkan-
dena få i sak anses ha blivit bifallna.

Det är i frågan om vigsel av frånskilda jag vill säga några ord. Jag har svårt att se att denna samvetsnöd, som det sades förut i kammaren, är mycket hastigt påkommen. Redan 1868 förelåg en motion i kyrkomötet om att sådan vigsel ej borde få ske. Motionen avvisades. 1883 kom den åter och vann framgång i kyrkomötet men avstyrktes av kyrkolagsutskottet. Kyrkomötet antog dock med 29 röster mot 27 ett yrkande om att ingå till Kungl. Maj:t med anhållan om sådan lagändring att i vissa fall frånskildas nya äktenskap »... icke må ... med kyrklig vigsel stadfästas». Skrivelsen föranledde ingen åtgärd.

Då det valfria civiläktenskapet 1908 blev tillgängligt för alla, framlades även en motion i riksdagen för att befria präster från det absoluta tvånget att utan urskiljning viga frånskilda. Lagutskottet tillstyrkte med bland annat den motiveringen, att det för vissa präster är förenat med stora samvetsbetänkligheter att viga frånskild. Man framhöll även att någon rättskränkning icke skulle tillfogas någon genom tillmötesgående av kravet på samvetsfrihet för vederbörande präst. Första kammaren antog men andra kammaren avlog utskottets förslag. Sedan dess har frågan varit uppe vid skilda tillfällen, och 1946 ingick kyrkomötet med en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan att denna fråga borde tagas upp av dissenterlagskommittén. Det har förut här i dag påpekats. Kommittén kom till det resultatet, att skälig hänsyn bör tagas till prästens samvetsbetänkligheter, om detta icke medför att samhällets intressen eller annans rätt därigenom kränkes. Då den borgerliga vigseln står öppen för alla, ansåg kommittén att ingens rätt led men av att präst av samvetsskäl vägrade vigsel.

Det kan ju här inte vara tal om att kyrklig vigsel över huvud ej må förekomma, då någon av kontrahenterna är

frånskild. Det finns fall, då någon religiöst motiverad invändning mot kyrklig vigsel av frånskild icke finns. Ett generellt förbud mot vigsel av frånskild skulle strida mot den kristna kärleken och mot den evangeliska kristendoms-tolkning som kyrkan företräder. Men å andra sidan inkluderar detta spörsmål inte bara frågan om prästens samvetsfrihet. Kyrkans förkunnelse om äktenskapets helgd och orygglighet motsäges direkt av kyrkans egna tjänare, om prästen skall tvingas att viga inte bara en frånskild utan kanske en för andra eller tredje gången skild, förrätta vigsel av en person eller personer, vilkas öppna kränkning av äktenskapets förbindelse står i skärande motsats till den kyrkliga vigselaktens innebörd. Den övergivna parten i äktenskapet måste desslikes få en underlig uppfattning av kyrkans allvar, då samma kyrka är villig att åter förena i äktenskap den part som så illa höll sitt löfte om livslång trohet.

Mig synes det vara en underlig art av religionsfrihetslagstiftning om en kyrkans tjänare, som känner sig bunden av Guds ord och kyrkans lära, på denna punkt skall så extremt göras till statstjänare att man kräver, att han helt rutinmässigt skall utföra en ämbetsplikt av, som man menar, kommunal natur. Det torde inte gå att så undervisa officianten om att han vid en vigsel endast är ämbetsman och att han icke har något religiöst eller moraliskt ansvar, utan att detta ligger helt på kontrahenterna. Mig synes att kyrkan inte kan godtaga detta resonemang, och samvetet kommer ännu mindre att godtaga det.

Frågan blir enligt nu gällande lag — som fallet Nordblom i Västra Frölunda utvisar — om prästen skall mer lyda Gud och sitt samvete än människor. Att han enligt gällande lag är skyldig att viga, därom synes JO inte hysa det minsta tvivel. Lagen är här entydig. Skyldigheten är inte förenad med präst-

Religionsfrihetslag m. m.

ämbetet i och för sig utan beror på innehavet av befattning i församlings-tjänst. Då detta är fallet när det gäller pastor Nordblom, är han givetvis plik-tig att viga och kan annars bli åtalad.

Skulle man inte våga utgå ifrån att även de präster, som av samvetsskäl vägra att viga alla fränskilda och finge befrielse, dock äro bärare av en så hög kulturell, kristlig och intellektuell stan-dard att man här inte behöfde befara ett icke önskvärt godtycke? Herr tal-man, jag tror det.

Det är ju rätt intressant att här lägga märke till att både i Danmark och Norge präst har rätt att vägra viga fränskild. Den absoluta vigselplikten har på denna punkt upphört i dessa länder. Riksdagen må ju avgöra, om vi i detta fall skola anse att vi stå före eller efter våra nordiska grannar. För min del tvekar jag inte om svaret. Det vore en vacker gård åt samvetsfrihe-ten, om riksdagen i dag toge steget att ge rätt även åt prästen att följa sitt samvetes bud i denna fråga. Föga he-dersamt synes det mig vara för det svenska rättssamhället att år 1951 skall en ung, kyrkan varmt hängiven och skicklig prästman inför domareskran-ke söka försvara sitt samvete och hand-lingssätt. Någon rättskränkning av an-nan part är det ju inte fråga om att han gjort sig skyldig till genom sitt handlande.

Det är, herr talman, från den reli-giöst motiverade samvetsfrihetens syn-punkt jag ser på denna fråga, inte från kyrkopolitisk. Jag har ju ingen särskild anledning att försvara statskyrkans äm-betsmän. Men illa skorrar det i mina öron om man säger: Passar det inte för prästen att följa de lagar, som gälla för honom, så får han väl ta konsekven-serna därav. Ja, han får väl det, men är detta värdigt ett humant rättssam-hälle? Staten har kanske råd att handla så mot en eljest förtjänstfull medbor-gare, men frågan är: Har kyrkan råd till det?

Att denna fråga inte hör hemma i ett buskage på en gudsförgäten utkant visar den skrivelse, som Uppsala teo-loggrupperns samarbetsutskott sänt till särskilda utskottet. Man vill från den unga teologgenerationen göra gällande, att det strider mot religionsfrihetens princip och den kristna synen på sam-vetets okränkbarhet att präst genom lag skall tvingas att förrätta varje vigsel, som i laga ordning begäres, även i de fall då det vållar honom allvarlig sam-vetskonflikt. Jag tycker att de unga teo-logernas resonemang är riktigt. De må vara aldrig så högkyrkliga, resone-manget är riktigt ändå. Det kan inte vara riktigt att ett av Guds ord upplyst samvete skall tvingas att inom ett kyrkosamfund handla på det sätt som man här begär. De senaste årens ökning av antalet skilsmässor, som herr Stax-äng påpekat, har vidgat denna samvets-nöd. Många unga, som stå inför detta problem, känna det som en kränkning av och ett våldförande på ett av Guds ord upplyst samvete, om den absoluta vigselplikten av alla fränskilda bibe-hålles. Begäran om befrielse från det absoluta vigseltvånget synes vara skäligt.

En petition undertecknad av 132 unga studerande, som förbereda sig för prä-s-terlig tjänst, kommer att till ärkebisko-pen, biskoparna och kyrkomötet rikta en enträgen vädjan om att göra något för att det nu rådande tvånget måtte bli upphävt. Det är rätt att taga hänsyn till den enskildes samvete inom rimliga gränser, och denna begäran synes inte vara orimlig. Samvetsmänniskor har vårt land aldrig haft för många.

I de grannländer, som jag förut nämnt, har enligt vad man erfarit prä-s-tens frihet att få avgöra, i vilka fall han kan viga fränskild, icke vållat någon oro. Ordningen har fungerat på ett diskret och friktionsfritt sätt. Att för vårt lands vidkommande förstora upp eventuella svårigheter och så omöj-liggöra en reform synes mig både onöd-igt och orätt.

Religionsfrihetslag m. m.

Det mest radikala och kanske i längden det enda riktiga och hållbara vore införande av obligatoriskt civiläkenskap. Det gäve i ett slag en verklig lösning av hela denna så omdiskuterade fråga. Detta har sedan länge varit många frikyrkligas uppfattning. Om genom en obligatorisk civil registrering samhällets naturliga behov av tryggad kontroll över den rättsliga äktenskapsförbindelsen utövas, kan ju sedan full frihet givas envar att välja eller icke välja den religiösa vigseln allteftersom vederbörande önskar.

Denna väg skulle lösa såväl frågan om prästernas samvetsfrihet beträffande det absoluta tvånget att viga frånskilda som andra med spörsmålet sammanhängande frågor. Jag antar att reservationen på denna punkt har föga hopp om att vinna riksdagens bifall, eljest tilltalar den mig mest. En utredning i saken vore väl befogad.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få uttala den förhoppningen, att riksdagen i likhet med vad som skett i Norge och Danmark kan sträcka sig så långt, då vi gå att lagstifta i religionsfrihetsfrågor, att vi kunde giva samvetsfrihet åt de människor, som på denna punkt ingen frihet ha. Jag ber därför att få yrka bifall till herr Staxängs reservation till särskilda utskottets utlåtande.

Fru ERIKSSON i Stockholm: Herr talman! Det har uttalats mycken glädje och förtjusning över denna nya lagstiftning. Man har sagt att det är ett historiskt ögonblick och litet av varje. Det är mycket vanligt att man betecknar sådant som inte är märkvärdigt, som inte innebär någon förändring, som historiskt. När någonting har blivit så gammalt att det avskaffar sig självt, betecknar man denna företeelse som historisk. Denna nya lagstiftning är ingenting som kommer att medföra förändringar i nu rådande förhållan-

den. Den kommer inte att märkas, även om man kan peka på att den är ett steg mot ett visst mål. Under sådana förhållanden kanske man skulle vara benägen att liksom många säga att det vore enklast att avslå hela propositionen. Om man likväl inte gör det beror det väl på att man inte är lagd för att arbeta i katastrofstämning, så att man säger, att antingen skola vi ha det på det sätt vi vilja eller också inte lägga vår hand vid några förändringar. Jag tror att de som vilja att man skall avslå propositionen, därför att den inte ger full religionsfrihet, och anse att det är dålig taktik att få till stånd denna lilla förändring som nu sker, inte skilja sig så mycket i sin uppfattning från en del av dem, som nu tillstyrka denna förändring och se den som ett led i utvecklingen mot ett mål långt borta — den fulla religionsfriheten.

Departementschefen har sagt, att han med religionsfrihet menar, att man skall ha rätt att välja annan religion än den som flertalet har, ja, till och med ha rätt att stå utanför religionsgemenskapen, och han anser, att man har full möjlighet att komma dithän, även när kyrkan administrativt är bunden vid staten. Enligt min mening kan man inte tala om religionsfrihet genom den förändring som nu sker. Men det är ändå sympatiskt att man har rubricerat lagen såsom en religionsfrihetslag, ty då har man väl däri inlagt en önskan om religionsfrihet. Med alla dessa reservationer mot den förtjusning, som har lagts i dagen här, anser jag ändå att man bör vara stilla glad åt vad som kommer att beslutas i dag.

Eftersom jag är reservant på flera punkter vill jag säga några ord, fastän det mesta egentligen är sagt på de punkter, där uppfattningarna gått isär. Det verkar kanske självklart att man blir reservant, om man hör till den grupp, som står utanför varje religionsgemenskap. Man vill ofta ifrån vulgärkristligt håll beteckna en som står

Religionsfrihetslag m. m.

utanför religionsgemenskapen såsom företrädare för en andlig negativism. I utskottet har man emellertid haft ganska stor förståelse på olika håll för att det också finns något positivt hos den som har en negativ inställning till religionen. Många anse, att den som har förklarat sig vara anhängare av religionsfrihet och ansluter sig till reservationen mot kloster, redan har brutit sin principiella inställning. Det heter att man förläst sig på Fältskärns berättelser — dem har jag emellertid fullständigt glömt bort. Det är mycket aktuella intryck som göra att jag reserverar mig mot inrättandet av kloster här i landet. Ingen i utskottet har för övrigt vågat uttala sig för att kloster skola inrättas. Detta har man i stället försökt gardera sig mot, men man vill ändå låtsas vara med om det. När man bl. a. som motivering framfört, att vi böra intaga samma ståndpunkt till klostren som en del andra länder för att kunna ansluta oss till konventionen om de mänskliga rättigheterna, reagerar man nästan på samma sätt som herr Rubbestad inför det internationella samarbetet. Man tycker att det ligger litet koketteri i att vi för all del skola vara med i den stora världen och glömma bort vad som ligger oss närmast, förhållandena i vårt eget land.

När man reserverat sig mot inrättandet av kloster i vårt land — och alla äro i grund och botten lika trångbröstade som reservanten, fastän man inte vejat ha det på papperet — beror det naturligtvis delvis på att man — mot all förmodan — är lutheran långt inne i själen, så att bara ordet kloster kommer en att stegra sig. Det kan naturligtvis delvis vara vad man fått inhämta i skolan som gör att man reagerar på detta sätt. Även om man inte skulle ha fått denna förmatning, en aversion mot katolicismen, som vi ha fått i skolorna, finns det många aktuella anledningar att vara försiktig, så att man inte gör vårt land till ett land

där religionen, företrädd av stora kyrkor, kan komma att spela en roll i striden om själarna och utöva inverkan på rent profana förhållanden. I flera länder, där vi ha starka kyrkor, med den katolska kyrkan som den ena, är det ju en strid om människorna, som griper in i de mest alldagliga förhållanden. Man rör sig alltså inte bara på trosplanen, att få människor att tro så och så och ägna sig åt andaktsövningar på ena eller andra hållet, utan vill i livets alla skiften skilja ut människor som äro katoliker och de som icke äro katoliker. Inte minst inom fackföreningsrörelsen och det politiska livet finnas dessa skillnader, som äro ganska upprivande. Det är en stor lycka att leva i ett land, där man inte haft dessa religiösa besvärligheter, och man glömmet lätt bort, vilken tragik det är, när två stora kyrkor — som det kan tänkas bli även här — strida om folket. Man säger att katolicismen redan har all frihet att utveckla sig och strida om själarna. Ja, det har den, och därför finns det ingen anledning att klaga för dess anhängare. Men när man därutöver vill införa en form för religionsutövning, som vi inte ha sinne för inom den protestantiska kyrkan och som vi inte ha någon tradition för här i landet — det är ju så många hundra år sedan klostren avskaffades här att vi inte ens ha något vanebehov av deras förekomst — så måste det till andra motiveringar än sådana i religionsfrihetens namn för att vi skola kunna ge med oss på denna punkt.

Frågan om kloster är inte en begränsad religiös fråga, utan det är en fråga om den enskilda människans frihet i ett mycket större sammanhang. Vi veta alla att den som träder in i ett kloster är underkastad ett visst tvång. Det har framhållits att han naturligtvis går in av fri vilja. Men man har ställt sig mycket tveksam till frågan, huruvida den som en gång inträtt i ett kloster har sin fulla religionsfrihet sedan han

Religionsfrihetslag m. m.

utträtt ur klostret och, i den mån han vill fortfara att vara katolik, kan stå kvar i den katolska kyrkan. Det har av departementschefen sagts, att alla civila rättigheter komma att finnas kvar för en svensk som inträder i kloster här i Sverige — om vi skulle få något sådant. Man har inte tänkt att göra munken eller nunnan egendomslös eller hindra dem att gifta sig om de skulle ångra det avgivna löftet. Men det finns en avskildhet inom klosterinstitutionen, som svär fullständigt mot allt modernt liv och all modern uppfattning om hur man skall bemöta människor. Vare sig det är undervisning eller utövande av kärleksverksamhet som klostren skulle syssla med kan det inte alls väntas ske i samklang med det liv som vi äro vana vid i vårt samhälle. Man kan säga, att ingen här kommer att gå i kloster, att det är för motbjudande för oss svenskar, som äro uppfostrade till frihet. Men när det gäller religionen kan man aldrig vara säker på att människor ha så stor nytta av sin uppfostran till frihet; de kunna tillfälligt kapitulera på det mest egendomliga sätt. Att gå i kloster är icke för en människa ett tillfälligt ståndpunktstagande, utan det medför konsekvenser långt utöver stunden.

Det är detta som gör att man måste reagera mot dem som ta tämligen lättvindigt på denna angelägenhet och säga, att det vore ganska skönt för en människa att få draga sig tillbaka i lugn och ro och ensamhet i ett kloster och tänka över sig själv och sitt öde. Det är den jäktade människans och inte minst den jäktade riksdagsmannens bekväma inställning. Det är ett alltför lättvindigt resonemang när det gäller att avgöra hur man skall ställa sig till frågan om kloster.

Jag skulle tro, att man i allmänhet i kammaren är ganska bestämd på denna punkt, varför det kanske inte är så stor mening i att vidare utveckla mina synpunkter. Att jag tar denna fråga

ganska allvarligt förstå kammarens ledamöter kanske därutav, att jag ställt mig som ensam reservant, dock med instämmande av en kamrat från ett helt annat parti och med en annars väsentligt skild inställning till dessa ting.

En annan bestämmelse som jag har vänt mig mot och beträffande vilken jag återfinnes bland reservanterna gäller frågan om den personliga anmälan om utträde ur statskyrkan. Utskottet vill inte vara med om att t. ex. en hel klubb eller en hel förening skall kunna anmäla sitt utträde i klump genom att lämna in en namnlista på pastors-expeditionen. Detta anser man inte vara ett personligt ställningstagande. Nej, det kan väl hända. Men å andra sidan äro väl utsikterna till rent personligt ställningstagande inte heller så stora för den som personligen kommer till en präst, som icke respekterar den enskilda människans ställningstagande; där finnas ju alla utsikter till påtryckningar. Visserligen har utskottet skrivit, att man anser att sådant inte bör förekomma, men resultatet kan lika gärna bli det ena som det andra för den enskilde som ensam gör ett sådant personligt besök. Det vore riktigare att inte ha detta tvång på personlig inställelse. Det torde bli mycket få som komma att begagna sig av de ökade möjligheterna att utträda ur kyrkan. Folk tar inte den saken så allvarligt och kommer inte att bry sig om det. Det blir ytterst få som komma att gå ut ur kyrkan, till och med i denna stad, där man anser att många borde göra det i enlighet med sin religiösa uppfattning. Jag tror inte man behöver vara rädd för att en klubb eller en förening skall anteckna sig på en lista och lämna in sin utträdesansökan i klump. På den punkten är man fel underrättad. Jag skulle dock vilja ha bort bestämmelsen om den personliga anmälan.

Det har gjorts gällande att åldern för de barn, som skola lämna sitt medgi-

Religionsfrihetslag m. m.

vande till utträde ur kyrkan borde sätas i enlighet med departementschefens förslag. Departementschefen har tyckt att de borde ha sin frihet i detta avseende vid 12 års ålder. Vi ha nog i utskottet i allmänhet haft den inställningen, att det vore mera väsentligt, att så mycket som möjligt draga barnen ifrån alla religiösa strider och ställa dem utanför den konflikt, som eventuellt kunde uppkomma mellan kyrkan och föräldrarna. Vi tycka att den ofrihet, som är en följd av att de inte kunna tillfrågas förrän vid 15 års ålder, inte har någon större betydelse, när de ändå äro beroende av föräldrarna och måste influeras av dessa så mycket, att man inte kan tala om färdiga människors helt fria bedömning. Det är sannerligen inte för att vi vilja att barnen skola bli ofria som vi i utskottet ha höjt denna ålder till 15 år utan därför att vi anse det som en plikt att försöka undvika alla konflikter som kunna undvikas i detta avseende.

Över huvud taget anser jag, att religionen bör få lov att utöva det inflytande den kan, om detta inflytande är till stöd och hjälp för människor, men att den i samhällets och naturligtvis också i den enskildes intresse inte bör få söndra familjer och grupper i samhället. Har man den inställningen, blir man inte part i en strid om massorna för att få så många som möjligt att omfatta en viss tro. Då ser man den från helt andra synpunkter och tvingas att se bort ifrån de religionsintressen som man kan misstänkas ha.

Herr Staxängs reservation angående vigsel av fränskilda borde jag kanske ha följt, eftersom han var hygglig och följde min reservation angående klostren. Men det gick inte, absolut inte. Man har motiverat att präst skulle kunna vägra att viga fränskilda med att det i bibeln är sagt, att man inte skall gifta om sig. Om någon av makarna har begått otukt skulle den andre maken möjligen kunna få gifta sig på nytt. Men om det är en

hygglig människa, man skiljer sig från, skulle det sedan för livet vara omöjligt att ingå nytt äktenskap. Det lär ju vara den bibliska inställningen. Det har talats om prästens samvetsfrid härvidlag. Herr Hallén har med exempel visat att prästens samvetsfrid kan skakas av så mycket annat, där han icke förbehåller sig rätt att få avgöra om han skall medverka eller ej. Och om man bara håller sig till det område det här gäller och hävdar, att prästens samvete störes av att han måste på nytt viga en person som varit gift förut, frågar man sig, om det inte finns en rad fall, där det måste vara betydligt svårare för honom att förrätta en kyrklig vigsel. Om äldre män, gamla rouéer, gifta sig med unga flickor tycker jag det bör vara svårt för prästerna att viga, men det är ingen som har sagt att prästen skall kunna vägra i ett sådant fall. Och det är intet kyrkomöte som har uttalat sig för att en man som har barn med en rad kvinnor, som han alla har övergivit, skall förvägras att gifta sig och att därvid få kyrkans välsignelse. Och om en gammal prostituerad — eller en ung prostituerad — gifter sig, är det ingen som säger något om det, förutsatt naturligtvis att hon inte har varit gift förut; har hon det är det betydligt värre. Alltså i en rad fall, där idén om troheten inom äktenskapet har missbrukats och där vederbörande helt enkelt ha sårat sedligheten, skall prästens samvete vara så hårdhudat att han inte reagerar. Då måste det för vanligt folk framstå som hyckleri, som en uppdriven agitation frammanat, att man just när det gäller fränskilda skall stegra sig. Det strider mot mänskligt tänkande och mot vanlig hygglighet att vägra en person, som har misslyckats i ett äktenskap, att få ett andra äktenskap som är bättre.

Jag tänker också på alla de mycket vanliga fall, då omyndiga skilja sig. Dessa omyndiga, som i stället egentligen borde ha vägrats vigsel vid det första tillfället, när de voro alldeles för

Religionsfrihetslag m. m.

unga och när det var en olycka för dem att gifta sig — de kunna ju för övrigt även vara dåliga människor, så det kan finnas mycket att åberopa — skulle dessa, när de sedan ha kommit till en mera mogen ålder, förvägras ett nytt äktenskap bara för att prästen är så bunden av bibelordet? Det vore orimligt och helt enkelt inte snällt.

Den reservationen kan jag alltså inte hjälpa herr Staxång med, och det blir, hoppas jag, för övrigt inte många som göra det.

Jag har ännu en reservation, där jag är fullständigt ensam men där jag kan falla tillbaka på en kommunistmotion; det är ju graverande, men det var det enda möjliga. Den gäller rätten att välja församlingsstyrelse. I det utlåtande som kommer upp till behandling efter detta, alltså i särskilda utskottets utlåtande nr 2, föreslås det ju att man skall betala en viss skatt, nämligen 60 procent av det fulla beloppet, i kyrkoskatt även om man har utträtt ur kyrkan. Det anser jag vara fullkomligt riktigt, ty enligt beräkningar går det åt just 60 procent till borgerliga, civila ändamål, som inte ha med det kyrkliga att göra. Men vad som inte är riktigt är, att de som ha utträtt ur kyrkan inte skola ha något att säga till om för dessa 60 procent. Det är inte bara orätt att de inte skola få vara med om att bestämma över de skattemedel som de bidra till, utan, såsom jag har antytt i motiveringen till min reservation, det ligger någonting mer i kyrkofullmäktiges, i församlingsstyrelsens arbete än detta att man samlas kring kyrkan och det rent kyrkliga. Det är åtskilligt av borgerlig tradition och liv samlat kring kyrkan, såsom man också har påpekat här. Sambandet inom församlingen existerar utan att ha så mycket att göra med det rent religiösa livet. Jag tror inte att det är många procent av medborgarna som ha så mycket att göra med den kyrkliga verksamheten i församlingarna, men allihop ha de någon gång haft anledning att besöka pas-

torsexpeditionen, och de ha alla haft att göra med någon handling som har församlingens namn, även om den är bunden till rent borgerliga händelseförlopp; förloppet utspelas i alla fall kring den kyrkliga enheten.

Är det i vår tid, då det dock finns så mycken splittring och då man måste söka alla tillfällen att binda människor samman, rimligt att spoliera den samhörighet, som med alla sorters schatteringar i tron ändå har funnits så länge alla ha stått kvar i statskyrkan, att spoliera den nu bara för att man vill ha religionsfrihet? Och skall man vara så intolerant att man inte ens ger rösträtt vid kyrkofullmäktigeval åt en person, som säger ifrån att han inte delar kyrkans religiösa inställning och som säger ifrån det ärligt genom att träda ut ur kyrkan? Jag tror att man bör högt värdera den samhörighet och det samarbete mellan alla sorters människor i en församling, som i tider som varit tagit sig mycket påtagliga uttryck till och med i stockholmsförsamlingarna, som bruka kallas för högggradigt sekulariserade församlingar.

Jag anser alltså att de utträdde, om de fortfarande skola vara skattskyldiga, också böra ha rätt att vara med i val av kyrkofullmäktige och av församlingsstyrelse, så att man tar vara på vad som visat sig vara en positiv inställning även från icke-religiöst håll i församlingarna.

En annan reservation till utskottets utlåtande utmynnar i krav på utredning om obligatoriskt civiläktenskap. Det har talats så mycket om den frågan här, att jag kan nöja mig med att säga att jag är helt inställd på att det vore lyckligt om man kunde komma bort från uppdelningen i sådana som få viga och sådana som inte få det. Enligt utskottets förslag skall vigselrätt tillkomma präster dels i svenska kyrkan och dels i vissa frikyrkor, och jag tycker nog att det i denna fridens samling, där alla i stort sett kunnat enas om ett förslag, är som

Religionsfrihetslag m. m.

om frikyrkorna hemfört vigselrätten som en trofé under ett större jubel än någon annan hälsar förändringarna med. Denna fråga är egentligen inte någon religiös fråga, och redan för den sakens skull kan det finnas skäl att draga bort den ur dess sammanhang med kyrkan. Det kan å andra sidan vara en praktisk sak att vigseln finns inom kyrkan, och saken är värd en utredning. Jag har ingen bestämd uppfattning om vad utredningen skall komma att visa, men jag tycker att det är värt att göra denna när man ändå vidtager de förändringar som nu äro föreslagna.

Till sist skall jag beröra en punkt där det inte finns någon reservation men där jag gärna skulle vilja ha en mera positiv skrivning än utskottet gjort. Det gäller jordfästningslagen. Denna lag gäller bara medlemmar av statskyrkan, och jag frågade genast i utskottet: Hur går det för den som har utträtt ur statskyrkan? Man svarar då, att det i alla tider har varit praxis att präst inom statskyrkan haft tillåtelse att jordfästa en person som inte har varit medlem av statskyrkan, och man menar att detta gäller även en person som nu utträder ur statskyrkan; men frågan om rätt för personer, som icke tillhöra kyrkan, att bli jordfästa inom kyrkan är över huvud taget icke reglerad. Nå, man kan ju säga att en person som går ut ur statskyrkan får taga konsekvenserna därav, och det säges kanske med litet hård ton från kyrkligt håll, att har man varit så karsk att man har gått ur kyrkan kan man inte vänta att få del av de förmåner som kyrkan erbjuder. Det anser jag vara ett riktigt resonemang när det gäller t. ex. vigsel — jag kan inte finna att människor i sin krafts dagar böra ha någon rätt att förgylla upp sitt bröllop med kyrkliga ceremonier, om de inte se något annat värde i kyrkbröllopet — men med jordfästning är det en annan sak.

Jag har i detta sammanhang anfört en del exempel i utskottet. Låt oss säga

att en man eller kvinna, som har utträtt ur statskyrkan, blir långvarigt sjuk och då kommer i en annan sinnesförfattning — jag vill inte kalla det en ändring i tron utan endast en ändrad sinnesförfattning — vilket gör det naturligtast för vederbörande att vilja ha en jordfästning i svenska kyrkans ordning. Så dör vederbörande. Hur skall det då gå? Såsom jag tolkar utskottets utlåtande skall det inte förvägras en präst att utföra jordfästningen, om han nu är en något så när hygglig präst, som vill göra det, men jag skulle hellre vilja ha lagen skriven på sådant sätt att den stadgar rättighet även för den, som har anmält sitt utträde ur kyrkan, att få bli jordfäst i svenska kyrkans ordning. Så länge vi ha en folkkyrka som även personer, vilka anmält utträde, betala en del av skatten till, böra vederbörande enligt min uppfattning ha en absolut rättighet att bli jordfästa i den svenska kyrkan, om de nu ha velat det. Det är fullkomligt orimligt att man skulle släpa en sjuk människa inför prästen eller förelägga henne en blankett för anmälan, att hon önskar återinträda i kyrkan, bara med tanke på jordfästningen. Det vore fullkomligt absurt.

Jag har också ett annat exempel, som jag inte tror är så otänkbart. Låt oss säga att föräldrar, som ha utträtt ur kyrkan, få ett barn, som därigenom automatiskt kommer att stå utanför kyrkan. Barnet kommer kanske att uppfostras av sin mormor eller över huvud taget i en annan miljö än föräldrarnas; mormodern som exempel är inte särskilt konstruerat. Barnet dör. Då är denna mormor — som är medlem av statskyrkan — ganska utlämnad. I ett sådant fall bör det, menar jag, inte bli så stora resonemang om sinnesförändringar hos föräldrarna, och det behöver inte betraktas som en nåd att kyrkan tar sig an denne utanför kyrkan stående och ger honom en jordfästning i vanlig kyrklig ordning. Man säger att det inte

Religionsfrihetslag m. m.

kommer att hända att kyrkan gör några svårigheter på denna punkt. Ja, det är skönt om det inte händer, men det vore ännu tryggare om man, när man nu är så väldigt lagd för opinioner och uttalanden, från kyrkligt håll gjorde ett uttalande — jag skulle för en gångs skull bli glad över kyrkomötet om det skulle bry sig om frågan — där man sade ifrån att vi ha en statskyrka, en folkkyrka, och att det inte finns någon motivering för att man inte skulle låta en utträdd, som så önskar, få jordfästning i svenska kyrkans ordning utan att vederbörande skall behöva ha gått in i kyrkan på sina sista dagar eller på annat sätt blivit överflyttad. Jag tycker att utskottets yttrande är magert skrivet på denna punkt. Det är kanske formellt oriktigt att ett uttalande skall komma in där, men det är i alla fall mänskligt riktigt. Jag strider inte så mycket för ateisterna själva som för deras anhöriga, som många gånger stå där med sin kyrkotillhörighet och med sin känsla för vad som har hänt med den avlidne under hans sista tid och som står inför ansvaret att ordna med jordfästningen. Jag anser att det bör vara en rättighet för dem som stå inom kyrkan att kunna göra släktingar och anförvanter, som stå utanför kyrkan, den tjänsten att ge dem en kyrklig jordfästning om de så ha önskat, och det skulle ha varit ett positivt drag om kyrkan bestämt och hjärtligt hade sagt ifrån, att den svenska kyrkan är en folkkyrka, som inte på denna punkt har några som helst restriktioner utöver vad som kan utläsas ur jordfästningslagen.

Ja, herr talman, detta är bara reserverantreflexioner, ganska spridda. Detta förslag — som på det hela taget är positivt och betecknar ett framsteg men på somliga punkter är litet magert — hoppas jag inte skall få en alltför lång livslängd, utan att det avlöses av förslag om en lag som går långt utöver vad som i dag skall beslutas. Jag anser inte det för-

slag, som i dag skall fastställas, såsom slutstenen. Herr Sundström har sagt, att de som ha arbetat för dissenterlagstiftningen inte ha låtit sig hejdas av någonting, men jag tycker att de ha låtit sig hejdas för tidigt. Jag hoppas att andra skola fortsätta där man har hejdat sig i dag och att dagens beslut bara skall bli en mycket tillfällig anhalt på vägen.

Herr andre vice talmannen **OLSSON**: Herr talman! Jag har med intresse lyssnat till de olika röster, som nu under flera timmar ekat ur den svenska folksjälén sådan denna gestaltats i olika provinsklimat. Ändå må det förlåtas mig, om jag inte känt något av historiens vingsus över vårt plenum i dag. Jag kommer tämligen säkert att bättre minnas 1593 års kyrkliga möte än 1951 års beslut om en ny religionsfrihetslag. Den stora frågan om kyrkans förhållande till staten blir ju inte löst; riksdagen själv har upprepade gånger och senast i fjol avslagit motioner om utredning angående statskyrkosystemets avskaffande, och riksdagen har inte ens velat medverka till en allsidig undersökning av förutsättningarna för en ny reglering av förhållandet mellan stat och kyrka. Vad som nu förestår är som redan sagts ingen radikal nydaning; lagrådet har inte utan fog anmärkt, att den nya religionsfrihetslagen inte är så omfattande som rubriken anger. Det väsentliga i dagens beslut är att religionsfrihetens princip skrivs in i vår lag och att föräldrade lagbestämmelser på detta område revideras, så att de bättre anpassas efter nutida uppfattning. Som så ofta blir riksdagens beslut en kompromissprodukt med dess förtjänster av tillmötesgående men också med dess logiska svagheter och omvägar. Kompromissen började under dissenterlagstiftningskommitténs fleråriga arbete, och produkten blev på åtskilliga punkter en smula dunkel. Där fanns

Religionsfrihetslag m. m.

skönhetsfläckar, som herr Hallén yttrade. Rättvisan kräver erkännandet, att linjerna inte oväsentligt klarnade under den departementala bearbetningen av kommittéförslaget, och det bör kunna medges, att det särskilda utskott, som behandlat Kungl. Maj:ts proposition, i en anda fullt värdig det föreliggande ämnet åstadkommit ytterligare förbättringar. Eftergifter ha fått göras både från kyrkan och från de frikyrkliga, men ingendera parten har behövt kapitulera. Som det särskilda utskottets vice ordförande, den vördade frikyrkoveteranen herr Mosesson, betygade ha frikyrkorna vunnit ganska mycket av den ökade frihet, som de sedan länge arbetat för, även om det återstår att tydligare klarlägga deras rättsliga ställning. Den svenska kyrkan består utan någon principiell rubbning av hennes särställning i administrativt och ekonomiskt avseende. Visserligen lär oss vår kyrkas förnämsta bekännelseskraft, den oförändrade Augsburgiska bekännelsen, att medlemskap i kyrkan grundlägges genom dop, men redan nu är det ju så, att även om ett barn förblir odöpt, så anses det inte stå utanför kyrkan. Kyrkan har ett betydande antal icke döpta medlemmar, och det blir därför ingen ändring genom bestämmelsen att föräldrarnas samfundstillhörighet skall vara avgörande för barnens.

Det finns åtskilligt i den nya ordningen, som jag skulle ha önskat annorlunda, och därför har jag med tanke på framtiden önskat få några ord till dagens protokoll. Först skulle jag emellertid vilja säga, att det avgörande för mig har varit, att Kungl. Maj:ts proposition och den uppgörelse, som träffats på dess grund, trots allt innebära ett så betydande steg framåt i riktning mot vidgad religionsfrihet att jag inte kunnat ta på mitt ansvar att avböja den vinst, som nu antligen stått att vinna efter årtiondens utredningsarbete. Det kan vara på tiden att vi komma ifrån den eftersläpning, som vi hittills dragits

med i fråga om lagstiftningen på detta område.

Jag upprepar, att dagens beslut innebär ett betydande framsteg för den religiösa frihet, som måste vara en grundläggande rättighet i ett demokratiskt rättssamhälle. Låt mig bara erinra om att vår kyrkolag från 1686, som av en enväldig kung utfärdades utan ständernas hörande, från början bestämde, att alla inom riket och underlydande länder, med undantag blott för främmande sändebud och enskilda utläningar, skulle vid äventyr av landsförvisning och förlust av arvsrätt bekänna sig till den kristliga lära och tro, som är grundad i bibeln och författad i bekännelseskriterierna. Mot bakgrunden av denna despotism betecknade till och med 1726 års konventikelplakat med sitt förbud mot pietism, svärmeri och biläror ett religiöst framsteg, men framsteget var inte större än att en person på 1840-talet fick med stöd av konventikelplakatet inte bara böta 66 riksdaler banko för att han på en söndag inför en samling av 13 män och 20 kvinnor läst några stycken ur bibeln samt bönen Fader vår, utan han fick också för att han på en söndag läst Guds ord plikta 3 riksdaler 16 skillingar banko för sabatsbrott. Kunde han inte erlægga böterna, skulle straffet förvandlas till 28 dygns fängelse på vatten och bröd.

Något senare begagnades konventikelplakatet till de mest uppseendeväckande förföljelser mot läsarna i den landsända, som jag närmast representerar. Enbart vid Orsa, Älvdalens och Särna tingslags häradsrätter dömdes under tre år på 1850-talet för brott mot konventikelplakatet mer än 200 personer att böta över 5 000 riksdaler banko, straff som i många fall vid bristande tillgång förvandlades till fängelse på vatten och bröd.

Man får erkänna, att förhållandena i hög grad förbättrats sedan dess. Folkbildningen har stigit, och kyrkan har fått lära om. Det tillämpas redan nu en

Religionsfrihetslag m. m.

ganska vidsträckt religionsfrihet, och förhållandet mellan de olika trossamfundet är i stort sett gott. Efter dagens beslut blir det ännu klarare, att det står envar fritt att välja livsåskådning och att själv bedöma om han vill vara ansluten till ett religiöst samfund. Det blir utrymme för de olika trossamfundet att i fria former, i kristlig fördragssamhet utveckla var och en sin egenart, och den som vill ställa sig utanför varje religiös gemenskap får göra detta efter en personlig anmälan till pastor, utan förhör och utan påtryckning.

Åtskilligt i den nya ordningen kunde efter min mening vara annorlunda, mindre räddhågat och mindre krångligt, men så ter sig väl saken för alla, som föredragit en förlikning framför en process. Något massutträde ur kyrkan såsom följd av den nya lagstiftningen tror jag inte på. Den skattelindring, som erbjudes, är alltför ringa för att verka lockande. 50 procent hade varit mera skäligt än 40. För detta avdrag i den kyrkliga beskattningen mister den utträdande sin rösträtt i kyrkostämman och kyrkofullmäktige och därmed sin talan och sitt inflytande inte blott, som rimligt är, i kyrkans angelägenheter utan också exempelvis på skolans område i de församlingar, där skolväsendet ännu hör under kyrkofullmäktige.

Frågan om de konfessionella behörighetskraven för våra kristendoms lärare har berett stora svårigheter, men här har utskottet genom sammanjämkning av olika meningar åstadkommit en betydande förbättring. Jag fäster ingen avgörande vikt vid den allvarliga erinran, som skall ges de blivande kristendoms lärarna före avgången från läroanstalterna, men kan man i en anda av förtroende hyfsa problemet med en sådan förmaning, så må det vara hänt. Regeringens deklarationskrav kunde ha blivit ett skalkeskjul för allehanda hyckleri och ett hinder för samvetsömma karaktärer. Lärarutbildningen,

undervisningsplanen och skolinspektionen måste erbjuda betydligt större säkerhet för ett lojalt beaktande av kristendomsundervisningens syfte och utformning. Och man kommer ifrån den kränkande placeringen av kristendoms lärarna i en lägre klass, som inte endast skall i vanlig ordning svara för eventuella tjänstefel, utan som dessutom skall avkrävas en förhandsutfästelse att inte hoppa från mattan.

I fråga om klosterväsendet måste jag erkänna, att jag inte förstår hur man kan förena tanken på religionsfrihet med klosterförbud. Jag känner till den välnärda antikatholicism, som finns i vårt land, men jag kan rakt inte fatta den räddhåga, som här gör sig gällande. Jag är inte mera trångbröstad än att jag lättare skulle förstå, om någon djärvdes säga, att i vår jäktade tid skulle åtskilliga — kanske även i riksdagen — behöva gå i kloster. När nu klosterverksamheten blir beroende av Kungl. Maj:ts medgivande och riksdagen får säga sitt ord, innan verksamheten börjar, borde oron kunna vika för ett lugnare principiellt bedömande.

Utskottet tillstyrker en utvidgad vigselrätt men har inte nu vågat gå så långt, som utskottet efter min mening bort gå, så att varje behörig vigselför rättare fått rätt att utan inskränkning viga alla, som begära vigsel och äro behöriga att ingå äktenskap. Med den nya ordningen är det möjligt att trolovade, som inte tillhöra något trossamfund, frestas att formellt och utan något religiöst syfte skriva in sig i något vigselberättigat trossamfunds ungdomsorganisation för att bli vigda av den frikyrkopastor, som de helst vända sig till. Utskottet har tyvärr inte förmått att i vår äktenskapslagstiftning röja upp i snårskogen av sammanblandade och inbördes motsatta borgerliga och kyrkliga regler. Resultatet skulle ha kunnat bli väsentligt bättre, om utskottet velat lyssna till vårt krav på utredning om obligatoriskt civiläktenskap. En sådan

Religionsfrihetslag m. m.

utredning hade bort få pröva även tanken att låta lysningssedeln eller lysningsbeviset beteckna äktenskaps ingående i borgerligt avseende. Äktenskapet är ett borgerligt rättsförhållande, men naturligtvis skulle den, som betraktade äktenskaps ingående som en religiös akt eller som i varje fall ville ge helgd åt denna händelse, ha frihet att med lysningspapperen i handom begära vigsel av det trossamfund han tillhörde. Genom en sådan ordning för äktenskaps ingående skulle man utan vidare lösa frågan om prästmans skyldighet att viga fränskilda, även om andra maken i tidigare äktenskap lever.

I denna fråga är jag tyvärr lika förblindad som beträffande kravet på fortsatt klosterförbud. Herr Staxängs katastrofmålning från västkusten var efter min uppfattning hållen i för starka färger. Jag är glad att här i min förvillelse få gå i procession tillsammans med prosten Hallén. Jag skulle förstå det prästerliga frihetskravet, om det vore fråga om att lägga någon ny börda på prästens samvete. Men så är ju inte fallet. Prästen har frivilligt trätt i sin församlingstjänst med kännedom om dess förpliktelser, och då måste samhället vara berättigat att kräva att dessa skola fullgöras. Jag frågar: Vilken utomstående kan döma fullt rättvist om alla de tragedier, som ha lett till äktenkaplig skilsmässa? Inte kan prästen ensam få döma. Han borde hellre i sin kristliga tjänargärning utan personlig rannsaking och dom kunna välsigna ett äkta förbund.

Till sist, herr talman, ber jag att få understryka utskottets uttalande, att stadgandet om kyrkas upplåtande vid jordfästning bör tillämpas i en generös anda, men naturligtvis utan kränkande av kyrkans helgd. Att garantier skapats för att jordfästning ordnas efter den avlidnes önskan är en avgjord vinst.

Med dessa randanmärkningar kommer jag, herr talman, att i dagens läge utan tvekan lägga min röst för utskottets förslag.

Herr NORDKVIST: Herr talman! Om jag undantar de båda sista talarna, fru Eriksson i Stockholm och herr andre vice talmannen, så skulle jag kanske kunna säga, att debatten här i dag har präglats av frid och fröjd och samförstånd och varför kan man inte våga påståendet varman? Det sista vill jag säga särskilt därför att jag framför mig har den bekante och högt värderade frikyrkomannen herr Mosesson, som med glädje tycks följa debatten. Jag nämnde fru Eriksson i Stockholm och herr Olsson i Mora, därför att de läto en liten smula mera kritik komma till synes än vad de föregående talarna ha gjort.

Jag kan för mig inte dölja den tanken, att den lagstiftning vi nu stå i begrepp att ävägbringa, kommer att lämna det stora flertalet svenska medborgare utan någon vidare påverkan. Det är tyvärr på detta sätt. Jag säger tyvärr, därför att jag skulle ha önskat att det hade varit annorlunda. Det finns vissa kretsar — det är de fireligiösa samfunden och det är de inom statskyrkan som mera ha gripits av vad kristendomen tillhör — som tillmäta lagstiftningen stor betydelse, men för folk i allmänhet, för Medelvensson, om jag så får säga, så kanske det hela inte betyder alltför mycket.

Vad kan detta bero på? Jo, det beror, visserligen inte helt men delvis, på den undervisning som tidigare har lämnats i våra skolor. Det beror kanske en liten smula på den isolering, som vissa kristna kretsar, ibland kanske inte avsiktligt, tyvärr ha omgett sig med. Det har funnits någonting både i undervisningen och i uppträdandet där, som stöter bort många.

Jag har för min del många gånger själv önskat, att jag skulle ha kunnat sluta mig till någon kristlig sammanlutning, någon som verkar för att befrämja kristligt liv i samhället, som verkar för att befrämja kristna trosfrågor och vad därmed sammanhänger. Men jag har inte kunnat känna mig

Religionsfrihetslag m. m.

riktigt hemma där. Jag har fått en känsla av att jag liksom varit ett svart får, att jag inte har varit fullödig för att träda in i de kretsarna, och jag tror, att det är många som ha haft den känslan. Jag skulle också vilja säga, att det kanske har blivit så, att många, som annars skulle ha kunnat göra en insats i kristligt liv, ha gått förlorade för den sakens skull just genom den inställningen.

Nu tänker man kanske: Vad har detta med dagens lagstiftning att göra? Jo, kanske ändå en liten smula. Kan lagstiftning för resten råda bot för sådana ting? På det skulle jag vilja svara: Ja, till en del! Jag tror det nämligen. Och jag vill därför säga en liten smula om det som berör lärarna och kristendomsundervisningen.

Det är kanske inte så egendomligt att jag vill göra det, eftersom jag har varit lärare i över 35 år. Jag har under denna tid undervisat i kristendom inte endast i den lagstadgade folkskolan. Jag har frivilligt undervisat till mera mogen ålder komna elever, sådana som ha tagit realexamen och studentexamen och sådana som ha genomgått flickskola eller folkhögskola eller på annat sätt ha haft en föregående utbildning. Och jag tror att det förslag, som här framlagts av utskottet, innebär ett mycket stort framsteg. Därest departementschefens förslag till lagstiftning på detta område skulle ha godtagits, skulle jag för min del ha beklagat det. Men vad som nu yttras av utskottet kan jag instämma i. Jag skall inte besvara kammaren med att läsa upp vad som står här på s. 65 utom en enda liten passus, som jag tycker är mycket betydelsefull. Det står här på tal om den erinran, som skall lämnas blivande lärare vid avgången ifrån utbildningsanstalten, att »en sådan erinran bör vara ägnad att understryka kravet på varsamhet, allvar och tolerans vid undervisning i kristendomsämnet i överensstämmelse med den för ämnet givna målsättningen».

Det är just detta om tolerans, som jag för min del fäster mycket stort avseende vid. Det har sagts att undervisningen i kristendom skall vara objektiv. Ja, visst skall den vara objektiv. Men den skall också vara subjektiv. Om det är riktigt att säga beträffande något ämne, att läraren skall söka ge någonting av sig själv, av sin egen uppfattning, så gäller det om kristendomsundervisningen. Objektiviteten skall bestå däri, att han håller sig inom ramen för undervisningsplan och givna föreskrifter. Men han får inte bli en torrt refererande robot. Han måste vara varm och intresserad och brinnande i anden, om det skall bli resultat av undervisningen. Och jag har funnit att det blir möjligt icke minst tack vare den skrivning, som utskottet här har förebragt och på vilken Kungl. Maj:t sedan skall bygga de föreskrifter, som så småningom skola komma att utfärdas.

Frågar man nutida ungdom, som lämnat skolan, ett par tre år efter skolgångens slut, om deras mening i kristna ting, så blir man tämligen nedslagen. Frågar man vad de tänka om Gud, om bönen, om Kristi uppståndelse, om tio Guds bud, så finner man, att det stora flertalet lämnar tämligen undvikande svar. Det blir inte så mycket; många äro rent av fientligt inställda till det hela.

När vi lärare nu så småningom skola gå i författning om att meddela kristendomsundervisning i överensstämmelse med dels den lagstiftning, som skall åvägbringas i dag, dels gällande undervisningsplan, så undrar jag för min del vad de visa män och kvinnor, som ha suttit i utskottet, i den förberedande kommittén och i regeringen, skulle säga om hur detta skall tillämpas i praktiken, hur de konkreta frågorna skola behandlas. Jag ber kammaren om ursäkt, ifall jag nämner ett par tre konkreta exempel, och jag vill gärna ha ett svar på huruvida det kan godkännas, om man undervisar på så sätt.

Religionsfrihetslag m. m.

Vi fingo lära oss förr i världen ur den gamla katekesen att svara på frågan: Vad är Gud? på följande sätt: »Gud är en ande med alla de högsta fullkomligheter, evig och oföränderlig, allestädes närvarande, allsmäktig, allvetande och allvis, helig och rättfärdig, sannfärdig, god och barmhärtig.» Man kanske undrar, om jag kommer ihåg det ifrån skoltiden. Men det gör jag inte; jag har läst på det för att jag skulle kunna det vid detta tillfälle. Vad har en elev fått för uppfattning, om han lärt sig detta? Har det blivit något klarare för honom, eller är han ungefär likadan i sin Gudsuppfattning som han varit förut? Jag tror att man kan säga det om de flesta.

Jag brukar för min del säga — och det är om detta är riktigt eller inte som jag skulle vilja ha svar — att om vi kunde samla allt det vi veta vara rättast och sannast och skönast och rättfärdigast på ett ställe, så skulle vi kunna peka på det och säga, att där finns Gud. Nu kunna vi inte detta, utan vi måste i stället säga, t. ex. att Gud kommer till oss genom rättfärdiga människor, genom naturens under, i havet, när det stormar och brytes mot våra kuster, i vitsippsskogen, när den blommar om våren. Där möta vi Gud.

Jag kan i det sammanhanget inte underlåta att erinra om vad den norske författaren Johan Bojer har sagt i en av sina böcker, Den stora hungern. Han beskriver där två makar, som sökt Gud men misslyckats med mycket i livet. De hade mistat sin förmögenhet, och de hade mistat sitt barn, men en vacker vårmorgon, när de dragit sig tillbaka upp på fjället och skulle så vårens säd i jorden, och solen gick upp och det var frid i naturen, så sade mannen till hustrun: Är det inte egenomligt, att vi här ha fått vara med om att skapa Gud?

Jag tänker i detta sammanhang på att när Jesus talar om att man skall samla sig skatter i himlen och inte på

jorden, där mal och rost förstöra, så har han givit oss en väg att gå för att komma mot Gud och mot det eviga goda. Jag tänker mig, att varje gång jag säger det som är sant och rätt och varje gång jag gör en god gärning, så hjälper jag till att föröka de goda makterna i världen. Detta blir någonting utom oss och någonting inom oss. Det blir någonting som griper och vägleder oss, någonting som hjälper oss över svårigheterna här i världen.

Skulle man godkänna en sådan undervisning? Jag vet det inte. Men vare sig man godkänner den eller inte, så vill jag för min del bekänna, att så har jag redan undervisat trots den lagstiftning som för närvarande gäller, och vill man döma mig för det, så får man göra det.

Jag skulle ha kunnat ta åtskilliga andra exempel, men jag skall inte trötta kammaren med detta. Jag skulle haft lust att tala om undervisningen om bönen. Jag skulle haft lust att tala om hur man skall undervisa om Jesu Kristi uppståndelse från de döda, jag skulle ha kunnat tala om liknelsen om den yttersta domen o. s. v., men jag skall som sagt inte trötta med detta. Kan det godkännas på grundval av den lagstiftning, som skall åvägabringas nu, att en lärare undervisar på det sättet? Jag är för min del verkligen djärv nog att tro detta, och jag stöder mig på vad utskottet skrivit om varsamhet, allvar och tolerans.

Man kan inte begära, att ungdomar som lämna skolan skola ha en på personlig uppfattning grundad åskådning i kristendomens huvudstycken. De äro för unga och omogna för den saken. Men undervisningen skall vara sådan, att den ger dem möjlighet att vid mera mogen ålder kunna bilda sig en personlig uppfattning. Det är dit jag vill komma med eleverna i skolan. Det är så mycket som håller oss tillbaka från det målet. Många lärare hysa rädsla på grund av gällande bestämmelser. De

Religionsfrihetslag m. m.

hysa rädsla och känna osäkerhet. Många följa gammal slentrian. Många våga inte ge sig ut på mera obanade stigar. Det är detta jag skulle vilja ha möjlighet till, och jag tror att utskottets utlåtande i någon mån har berett marken för att det också skall kunna ske. En personlig uppfattning är någonting som skolan måste sträva efter att så småningom ingjuta hos eleverna; åtminstone måste den skapa grundvalen för att en sådan uppfattning skall kunna ernås. Det är inte viktigast för en människa att vara metodist eller baptist eller missionsförbundare eller tillhöra svenska kyrkan. Det är viktigt att hon är kristen, och om vi bibringa barnen den uppfattningen, tror jag att vi ha lyckats i mycket.

Det kan vara åtskilligt annat att säga om detta utskottsutlåtande, men jag skall, herr talman, inte beröra några andra punkter. Jag har tyckt att detta var en av de viktigaste. Och om jag inte minns fel, sade statsrådet Zetterberg också någonting i den stilen. Jag har därför velat, att vi inte skulle gå förbi den passus, som gäller lärarna och kristendomsundervisningen utan att påtala detta. Jag är fullt tillfredsställd med vad utskottet har kommit till, och jag ber, herr talman, att med mitt anförande som motivering få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr PETERSSON i Norregård: Herr talman! Det har sagts så mycket i denna fråga, att jag endast med några ord skall beröra de frågor som diskuterats i utskottet. Jag kan nog inte tillägna mig samma patos som många av de föregående talarna ha gjort när det gäller detta nya lagförslag angående religionsfrihet. Jag skulle tro, liksom den föregående talaren, att den stora massan av svenska folket nog inte känt något så där oerhört tvång förut, när det gäller religionsutövningen eller den religiösa verksamheten. Vi ha haft täm-

ligen stor frihet här i landet att ha både tankefrihet och frihet att propagera för den åskådning som vi ha. Vi ha ju möjlighet att i tryck vidarebefordra våra tankar i mycket stor utsträckning i detta land, och jag tror inte att människor i någon större utsträckning komma att få den känslan att de sluppit ur en tvångströja, när vi ha antagit detta lagförslag.

En hel del detaljer på området bli dock annorlunda genom den föreslagna lagstiftningen. En del krav som framställts från den frireligiösa verksamheten bli tillgodosedda, vilket ger denna verksamhet större möjligheter. Utvecklingen har gjort, att dessa krav böra tillfredsställas. Belåtenheten över att det sker är nog allmän. Man hoppas också att religionsfrihetslagen skall komma att bidra till att strävan för samarbete mellan kyrkan och de religiösa organisationerna skall kunna bli ännu bättre än den hitintills har varit. Jag tror att hela vårt folk skulle tjäna på en utveckling i den riktningen.

Vi ha också, som herr vice ordföranden vet, försökt att ena utskottet, så att vi skulle få ett enhälligt utskottsutlåtande, och vi ha haft många sammanträden i utskottet i detta syfte. Vi voro nämligen av den uppfattningen, att det inte skulle tjäna de kristna frågornas sak, om man här skulle ha fått en väldigt stridbar debatt i dessa frågor. Det var ju ofantligt många skilda meningar som gjorde sig gällande i de olika detaljfrågorna, och några avvikande meningar finnas ju redovisade i reservationer, men i de stora frågorna ha vi lyckats få till stånd ett enigt utlåtande, som man också hoppas att riksdagen skall anta. Eftersom det blivit en kompromiss, är det klart, att man fått frångå från början intagna ståndpunkter.

Jag måste erkänna, att jag, när jag kom till utskottet, nog hade den meningen, att när det gällde kristendoms-lärare i våra skolor skulle det, såsom

Religionsfrihetslag m. m.

i den kungl. propositionen föreslagits, krävas en skriftlig behörighetsförklaring för undervisning i kristendom. Man kom emellertid snart underfund med att det förslag Kungl. Maj:t lagt fram inte var det lämpliga, men syftet kunde ju nås på andra vägar. Vi ha ju valt den utvägen, att seminarieeleverna skola få en erinran, men det skulle ju varit möjligt, att där göra en skriftlig förklaring. Man kunde dock inte ena utskottet om det förslaget. Utskottets förslag blev därför denna erinran och skrivelse till Kungl. Maj:t angående seminarierna, och jag tror att det uppvägar vad den skriftliga förklaringen skulle ha betytt. Jag tror att det har betydelse och är en tankeställare även för seminarierna, som utbilda våra lärare, så att de ta dessa kristendomsfrågor med allvar och lägga vikt vid hur betydelsefullt det är, att lärarna, som skola meddela denna undervisning åt barnen, göra det på rätt sätt.

I utskottet var man orolig för att slopande av kravet på skriftlig förklaring skulle ute i landet uppfattas såsom om utskottet skulle på något sätt vilja släppa efter när det gäller kristendomsundervisningen i skolorna. Så är inte förhållandet, utan utskottet har ju ytterligare understrukit vad riksdagen föregående år uttalade i samband med principbeslutet om skolreformen, då riksdagen i kraftiga ordalag framhöll, vilka normer och vilken målsättning för kristendomsundervisningen som skulle följas i skolorna. Det har alltså inte varit fråga om några eftergifter i detta avseende, och det får inte utåt uppfattas så. Det är ju inte heller i många tidningar som det talats om att det här skulle vara fråga om någon begränsning av kristendomsundervisningen. Det finns emellertid någon tidning som varit framme och talat om att utskottet inte skulle ha tagit med tillräckligt ansvar på denna fråga. Så är emellertid inte förhållandet, utan vi som tillhöra utskottet ha nog det in-

trycket, och det tror jag också kommer att bli bestående, att vi ytterligare understrukit betydelsen av att kristendomsundervisningen i skolorna på intet sätt får eftersättas.

Vi ha å andra sidan ett mycket gott förtroende för vår lärarkår. När det gäller kristendomsundervisningen kan man inte lita till några föreskrifter eller några löften. Därvidlag kunna förhållandena vara mycket växlande under en lärares tid. Han kan ju tillhöra kyrkan eller annat religiöst samfund och senare under sin lärartid få en annan religiös åsikt m. m., men han får ju i alla fall följa kursplanen och lämna en objektiv undervisning. Vi tro också att lärarna komma att vara lojala i stort sett vad beträffar kristendomsundervisningen i skolorna, vilket nog är den fråga, som jag tillmätt den största betydelsen när det gäller denna religionsfrihetslag.

Jag skall inte gå in på de detaljfrågor, som man i detta sammanhang har tvistat om och som äro upptagna i några reservationer. Jag kan emellertid inte underlåta att i korthet bemöta herr andre vice talmannen med anledning av vad han sade om utträde ur kyrkan. Han säger att den inte kommer att ske i någon större omfattning. Det tror jag inte heller. Men han nämnde — han menade kanske inte så illa — att skattelindringen är alltför låg. Jag hoppas att det inte skall bli fråga om några materiella fördelar när det gäller att byta samfund eller lämna svenska kyrkan. Jag tillmäter inte skattelindringen denna betydelse i detta fall. Det får väl i alla fall vara starkare och djupare motiv för att byta religionssamfund. Många ha uttalat, att det skulle bli fara för en tolvskillingspolitik om kristendomen. Jag hoppas att den skattelindringen som här kommer i fråga inte skall bli ett motiv för att gå ur ett kyrkligt samfund eller utträda ur svenska kyrkan. Jag tillmäter inte heller detta en sådan betydelse.

Religionsfrihetslag m. m.

Vidare talade herr andre vice talmannen om obligatorisk borgerlig vigsel. Denna fråga har ju debatterats mycket i utskottet. Jag kan inte heller dela herr andre vice talmannens och andras uppfattning, att vi skulle gå in för obligatorisk borgerlig vigsel. Om jag inte minns fel är det över 90 procent som för närvarande vigas i kyrkan. Det skulle väl vara underligt, om vi skulle tvinga alla dessa människor att genomgå en borgerlig vigselprocedur vid äktenskaps ingående. För många människor bleve det väl endast detta, och jag tror inte det vore lyckligt. Vi skola inte förringa betydelsen av vigselakten, varken den kyrkliga eller den frireligiösa församlingens, och vi skola inte låta den bli en lika lättvindig procedur som t. ex. att ta körkort. Vi skola ha en viss helgd kring vigselakten, och det tror jag inte att vi kunna skapa, om vi göra den borgerliga vigseln obligatorisk. Jag har inte kunnat biträda förslaget här-om. Visserligen ha vi i utskottets utlåtande skrivit, att Kungl. Maj:t skall göra det bekvämare för befolkningen i de glesbebyggda orterna, så att de som vilja ha borgerlig vigsel lättare skola kunna få detta, men därmed bör det också vara nog. Vi skola inte tvinga på människorna en borgerlig vigsel, innan de kunna bli vigda kyrkligt.

Sedan vill jag också något bemöta fru Eriksson i Stockholm, när hon talar om klosterförbudet. Även jag har varit en smula tveksam om lämpligheten av att följa Kungl. Maj:ts förslag på den punkten, men jag tror inte att det ligger någon fara i att göra det. Om vi däremot skulle gå på fru Erikssons i Stockholm linje och bibehålla klosterförbudet, så kunna vi knappast tala om att denna lag är en religionsfrihetslag. Jag har också en känsla av att vi ha en del religiösa sekter och utväxter, som äro betydligt farligare än klosterinstitutionen. Det finns sekter, som ha tillvuxit mer och mer under de senaste åren och som vi hysa en viss rädsla

för. Jag tror det är skäl i att vara minst lika bekymrad för dem som för klosterrörelsen. Jag känner därför inga samvetsförebråelser över att jag har varit med om att föreslå klosterförbudets upphävande.

Som herr statsrådet här sade, och som också är framhållet i utskottsutlåtandet, är det inte det internationella samarbetet i frågan om de mänskliga rättigheterna som bestämt vårt ställningstagande härvidlag. Det har inte påverkat vårt ställningstagande till klosterförbudet inom utskottet, utan vår ståndpunkt där var klar redan innan upplysning om avtalet om de mänskliga rättigheterna kom till utskottets kännedom. Vi ansågo att det fanns mänskliga rättviseskäl för att upphäva klosterförbudet.

Vidare talade fru Eriksson i Stockholm för att de människor, som vilja utträda ur kyrkan, skola få göra detta genom att bara skriftligen begära utträde. De skulle alltså slippa att inställa sig personligen för prästen i församlingen och begära att få utträda ur kyrkan. Jag ställer mig mycket tveksam till att göra den linjen normgivande, ty den skulle kunna innebära en viss fara. Det är nämligen inte säkert, att det blir vederbörandes eget ställningstagande som därvid blir ensamt avgörande. Han kan påverkas att göra en sådan skriftlig anhållan av någon organisation eller sammanslutning eller av en vän. Jag tror inte det skulle vara så lyckligt.

Nu har jag emellertid en känsla av att fru Eriksson i Stockholm, när hon pläderar för dessa saker, i någon mån gör det på grund av en viss låtsad aggressivitet mot kyrkan. När fråga är om att de personer, som utträtt ur kyrkan, skola mista sina rättigheter, protesterar emellertid fru Eriksson och menar, att även om någon har begärt utträde ur kyrkan, så skall han ändå ha tillgång till kyrkans välsignelser. Han skall få vigas och jordfästas i kyr-

Religionsfrihetslag m. m.

kan o. s. v. Jag tror för min del att fru Eriksson i Stockholm är mycket hårt bunden vid kyrkan — och det är i så fall mycket glädjande — men jag tycker ändå, att om någon begär sitt utträde ur kyrkan, så skall väl vederbörande också ta konsekvenserna av detta. Om han sedan ångrar sig och tycker att det är tråkigt att stå utanför, så får han väl träda in i kyrkan igen.

Jag tycker inte att vi skola göra det till en formsak att gå ur kyrkan och att allting sedan skall vara som förut utan märkbara förändringar. Denna fru Erikssons i Stockholm mening kan jag inte dela.

Herr talman! Jag skall inte här närmare gå in på detaljfrågorna utan ber med dessa ord att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru ERIKSSON i Stockholm (kort genmäle): Herr talman! Jag sade tvärtom att jag inte anser att människor, som ha sin hälsa i behåll och äro vid bästa vigör, skola få använda kyrkan som ett medel att förgylla upp vigselakten litet extra, när de gifta sig. Vad jag sade var, att det finns människor, som befinna sig i sådana situationer att de helt enkelt inte kunna ta steget att inträda i kyrkan, trots att de veta om att de få göra det. Jag tog där som exempel en långvarigt sjuk människa. Jag tror inte att någon skulle vilja släpa denne sjuke med sig till prästen för att han skall kunna vinna inträde i kyrkan, och inte heller kan man ju gå dit med ett lik. Jag menar därför, att även om man tänker kyrkopolitiskt i denna fråga, så får man väl ändå vara litet mänsklig.

Vad sedan min aggressivitet mot kyrkan beträffar, så tyckte jag själv att jag totalt såg bort från min egen uppfattning och talade helt utanför min egen sfär. Det är inte för mig själv jag talar här, utan det är för människor, som kommit i en svår situation. Det exempel

jag tog var ju också sådant, att vem som helst inser att vederbörande inte själv kan begära inträde i kyrkan eller begära att anhöriga skola förstå, varför de inte utan vidare kunna få kyrkans hjälp i en så svår situation som en jordfästning är.

Herr PETERSSON i Norregård (kort genmäle): Herr talman! Jag ber att få bemöta fru Eriksson i Stockholm, när hon här »ber för sin sjuka mor» och säger, att det kan finnas sjuka människor, som inte kunna gå till prästen och begära inträde i kyrkan. Jag skulle nämligen vilja se den präst som, när han kallas till en sjuk människa som utträtt ur kyrkan, inte genast ordnar så, att han får komma in i kyrkan igen! Jag tror inte det föreligger några hinder ens i sådana fall att åter vinna inträde i kyrkan, om man verkligen vill bli delaktig av kyrkans välsignelser och tjänster.

Fru ERIKSSON i Stockholm (kort genmäle): Herr talman! Jag måste för min del säga, att jag skulle inte vilja se den präst, som kräver att den en gång ur kyrkan utträdde människan skall träda in igen för att få bli jordfäst i vanlig ordning! Jag trodde, att jag i stället skulle få höra att prästernas inställning är sådan, att de aldrig någonsin ifrågasätta inträde igen i sådana fall, då en sjuk vill ha kyrkans hjälp. Det är min inställning, och den hoppas jag delas av de flesta präster.

Herr BRACONIER: Herr talman! Det är ju ett faktum att de djupaste livs-åskådningsfrågor som människan har att taga ställning till i århundraden ha givit upphov till bittra strider. Det är ett beklagligt faktum, att just när det gällt sådana problem, som varje sökande människa måste brottas med — och som hon, i den mån hon verkligen är en sökande människa, i många avseenden står tvivlande inför och där hon vägrar att utan vidare acceptera en ka-

Religionsfrihetslag m. m.

tegorisk åsikt — ha motsättningarna ofta lett till stridigheter och krig. De frågorna ha icke alltid skapat frid i sinnena. Tyärtom: de ha ofta skapat misstro människor emellan. De ha rest barriärer, som det sedan kanske har tagit sekler att riva ned.

När John Locke skrev sitt berömda arbete om tankefriheten, som av humanismens banerförare har ansetts vara en milstolpe i det fria tänkandets historia, så kunde inte ens denne upplyste demokrat avhålla sig från att uttala sin förkastelsedom över fritänkare och katoliker tillhörande den romersk-katolska kyrkan. Det är över huvud taget egendomligt att många av dem, som stå som demokratiens och den fria tankeutvecklingens banerförare, ha velat avskilja vissa människor, vilkas åskådningar de icke kunnat acceptera, och mer eller mindre fördöma dem. När vi i dag behandla religionsfrihetsfrågan, kan jag heller inte underlåta att fästa uppmärksamheten på det egendomliga faktum, att när man kommer till ett visst förhållande, som man inte accepterar, t. ex. klosterväsendet, så säger man utan vidare att det strider mot demokratiens utveckling och principer att bedriva klosterverksamhet.

Men om en människa efter själskamp och på grund av ärlig övertygelse har kommit till en sådan uppfattning, att hon ansluter sig till den romersk-katolska kyrkan, och om denna anser att klosterväsendet är ett uttryck för en sann religiös känsla, vad är det då för demokrati att vägra den människan att gå in i denna sammanslutning? Innebär det då inte en likriktning att utan vidare stämpla den människan som mindervärdig och säga, att hon motarbetar demokratin?

Vad är nämligen demokratiens innersta princip? Är den inte att den enskilde individen skall ha frihet och rätt att ge uttryck för sin övertygelse? Man kan visserligen förstå det misstroende, som nu finns mot klosterväsendet, eftersom

det i dess historia har kommit in en annan princip, den nämligen att man där avlägger eviga löften, som göra att den individ, som en gång har fattat ståndpunkt, icke kan frångå densamma och utträda ur kloster igen. Detta är enligt mitt förmenande en tankegång, som helt strider mot den demokratiska, mot frihetens och rättens tankegång och mot den enskilda människans berättigade krav på att få respekt för sin övertygelse. Men om man nu skapar en lag, som ger Kungl. Maj:t vissa kontrollmöjligheter, och om riksdagen, när den uttalat sig om klostren, har slagit vakt om den demokratiska tanken och friheten, så vore det väl egendomligt om vi skulle behöva känna någon räddhåga för klostren, så upplyst som svenska folket i dag är. Om man nu, när det gäller att skapa en religionsfrihetslag, utan vidare skulle undantaga en mängd människor, som ha en annan åskådning än man själv har och som anse att det bör finnas kloster, så måste väl alla frihetsvänner, alla sanna demokrater fråga sig, om inte religionen mer befrämjades av att alla fingo samma chans. Det är ju dock ett faktum, att det inom varje trosåskådning finns skilda uppfattningar, och i många ting är det också fallet inom den protestantiska kyrkan. Ständigt kommer det ut skrifter, som visa att den teologiska vetenskapen har mycket skilda meningar i ganska vitala frågor.

När herr Staxäng här så kraftigt pläderar för ett förbud mot klostren, så måste jag alltså såsom demokrat och såsom varmt intresserad av religiösa livs-åskådningsproblem säga mig, att den sanna religionsfriheten väl just är den, som ger oss alla lika chans och frihet att diskutera de olika religionerna. Och jag vill hålla med herr Pettersson i Norregård om att det inom olika religioner finns många företeelser, som enligt vårt sätt att se äro mycket mer osympatiska än klosterväsendet. Jag tycker att det skulle vara något ytterst beklagligt att om riksdagen nu ginge

Religionsfrihetslag m. m.

emot klostertanken. Jag erkänner gärna, att det för dem, som göra det, finns vissa bärande motiv i den historiska traditionen och i de många missbruk av den fria kritikrätten, som jag tycker att den katolska kyrkan har gjort sig skyldig till. Men jag anser dock att vi skola ge andra samma chans att förkunna sin religion, som vi själva ha när det gäller vår egen trosuppfattning.

Jag vill också säga några ord till herr Staxäng i en annan fråga, nämligen när han hävdar att den enskilde prästen skall ha rätt att vägra viga frånskilda. Om detta är Guds ord, såsom herr Staxäng säger, varför har då icke svenska kyrkan velat ha ett generellt förbud mot att viga frånskilda? Och var finns den människa, som så kan rannsaka hjärtan och njurar, att han kan avgöra, om vissa människor äro värda att få kyrklig vigsel, medan andra inte äro det? Hur kan någon behärska hela motivskalan för en handling? Hur kan man utrona vilket lidande som ligger bakom en skilsmässa? Är det kärlekens princip, som kommer till uttryck, om vi skulle vägra människor, som vilja ha kyrklig vigsel, att få sådan och kanske därmed åstadkomma att de känna sig utstötta från kyrkan?

Jag tror för min del icke att den svenska kyrkan i längden skulle vinna på att ge varje präst en sådan rätt att vägra vigsel.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande, under vilket herr andre vice talmannen återtog ledningen av förhandlingarna, instämde herr *Hagberg* i Malmö.

Herr **ANDERSSON** i Ronneby: Herr talman! Herr Staxäng och fru Eriksson i Stockholm ha redan framfört huvudsynpunkterna i den motion, som vi ha avgivit här i kammaren i klosterfrågan, men jag vill ändå med några ord motivera vårt ställningstagande.

Nu gällande förordningar om främmande trosbekännare stadga, att munk- eller nunnekloster inte må inrättas i riket. Bestämmelsen utgör emellertid inte något hinder för ordensmedlemmar att här i landet idka gemensamhetsliv. De kunna dock inte avspärra sig från samhället i rättsligt avseende. Redan nu har katolicismen alltså samma rörelsefrihet som andra samfund, bortsett från detta förbud. Det finns därför inte något avgörande skäl till att i religionsfrihetens namn ändra på gällande ordning. Vi sträva alla efter att öka den personliga friheten och integriteten så mycket som möjligt. För mig är det även i detta sammanhang en central fråga att så sker. Klosterlivet innebär emellertid, när klosterlöfvena en gång avlagts, ett sådant ingrepp i den personliga friheten, att det är utomordentligt svårt att förena med svensk rättsuppfattning och med våra frihetsbegrepp. Bifalles utskottets förslag, ökas samfundets frihet, men det går ut över den personliga frihet, som lagstiftningen i första hand avser att främja.

I klostren bli möjligheterna att utöva andligt tvång över själarna särskilt skrämmande. Klostren äro i varje fall inte några symboler för friheten utan snarare för ofriheten. I alla länder, där katolicismen har något avgörande inflytande, kännetecknas dess arbete mindre av att tjäna människorna än av att säkerställa dess makt över människorna. Samhällsförhållandena och samhällsutvecklingen ha där inte heller kunnat undgå att ta intryck av denna negativa inställning till människorna hos en stark och även starkt kämpande kyrka.

Med bästa vilja i världen kan man inte beteckna den katolska kyrkan som tolerant. Intoleransen kännetecknar hela dess verksamhet. Det är otänkbart att den skulle undanröja hinder för och främja andra samfunds möjligheter till arbete och utveckling. I så-

Religionsfrihetslag m. m.

väl Kungl. Maj:ts som utskottets förslag spåras också den största betänksamhet mot att ge katolicismen större frihet genom att tillåta klosterverksamhet. Det hade ur alla synpunkter varit rationellare, om denna betänksamhet hade utmynnat i ett förslag om bibehållande av gällande ordning. I det demokratiska samhället försöker man få insyn i samhällets alla funktioner, och där detta ännu inte har lyckats växa sig kraven därpå allt starkare. Det anses vara en oskattbar tillgång för det allmänna framåtskridandet, att så mycket som möjligt sker i offentlighetens strålkastarljus. Svårigheterna att i detta avseende få en tillfredsställande ordning ha varit anledningen till att Kungl. Maj:t begärt fullmakt att besluta om villkoren för inrättande av kloster. Även om utskottet föreslår, att dessa första gången skola underställas riksdagens prövning, är det föga tillfredsställande. Det vore uppriktigare att säga, att vi inte önska några kloster här i landet och att de äro för vårt väsen främmande företeelser. Detta vore vida att föredraga framför att kringgärda tillståndsgivningen med bestämmelser, vilkas efterlevnad det kommer att stöta på mycket stora svårigheter att kontrollera, eftersom man vid försök att göra detta alltid kommer i konflikt med religionsfriheten och de värden, som den nya lagen vill trygga.

Herr Braconier talade här med stort eftertryck om den personliga friheten. Har man den uppfattningen, att den också skall omfatta samfunden, vore det skäl att inte yrka bifall till utskottets förslag utan i stället föreslå, att kloster skola få inrättas i riket utan några inskränkningar. Det måste ju vara ganska diskriminerande för ett samfund att på det sättet ställas under samhällets kontroll, och det måste även vara ganska oförenligt med den klosterverksamhet, som ingår som ett viktigt led i katolicismens arbete.

Det kan sägas, att vi tillsammans

med Schweiz inta en särställning i detta avseende och att vi inte skulle kunna ratificera konventionen angående de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna utan att göra en reservation för gällande klosterförbud. Mot detta kan invändas, att man även i internationellt sammanhang bör förstå den djupt inrotade antikatska tradition, som sedan århundraden tillbaka är rådande i vårt land. I fråga om de mänskliga fri- och rättigheterna ha vi inte någon som helst anledning att i förhållande till andra länder sätta vårt ljus under skäppan.

Utskottet finner i likhet med motionärerna, att klosterverksamhet måste anses vara en för våra förhållanden i flera avseenden främmande företeelse och att det förstår de i motionerna framförda skälen för bibehållandet av ett ovillkorligt förbud. Det oaktat tillstyrker utskottet Kungl. Maj:ts förslag med endast en mindre ändring. Om Fabian Månsson, som ägnade så mycket tid och kraft åt att belysa den katolska kyrkans verksamhet och den frihetsinskränkning för människorna som därav följde, hade kunnat vara med i dag, hade vi säkerligen fått lyssna till en dundrande predikan mot detta påfund i religionsfrihetens namn i stället för till stillsamma erinringar om de känslor, som råda inom stora folklager i vad avser tillstånd att på nytt inrätta kloster här i riket.

Herr talman! Med dessa korta ord ber jag att få yrka bifall till den av fru Eriksson i Stockholm avgivna reservationen nr 2.

Herr SUNDSTRÖM (kort genmäle): Herr talman! När herr Andersson i Ronneby talar om att klosterväsendet skulle innebära en inskränkning i den personliga friheten, så förbiser herr Andersson helt och hållet, att det beror på ur vems synpunkt man betraktar saken. Om herr Andersson själv får

Religionsfrihetslag m. m.

bestämma, kommer han säkerligen till den uppfattningen att klosterväsendet innebär en inskränkning i friheten. En medborgare, som gillar klosterväsendet och som ämnar inträda i kloster, resonerar nog däremot ungefär på följande sätt: »Om ni hindra mig att gå i kloster, så göra ni er skyldiga till en mycket allvarlig inskränkning av min personliga frihet.»

Herr Andersson gör anspråk på personlig frihet för egen del, men han förmenar andra meningsriktningar rätten att kräva en sådan frihet.

Vidare säger herr Andersson, att om man skall medge inrättandet av kloster, så bör man draga de fulla konsekvenserna därav och inte besluta om sådana inskränkningar och föreskrifter, som Kungl. Maj:t har föreslagit. Gentemot detta vill jag bara säga, att om man ämnar resa till Södertälje, så är det, herr Andersson, inte alldeles nödvändigt att fortsätta ända till Rom. Vi kunna väl vara överens om att det här träffats en kompromiss mellan olika riktningar.

Till slut vill jag erinra om att i den föreslagna religionsfrihetslagens 1 § står det: »Envar äger rätt att fritt utöva sin religion, såvitt han icke därigenom stör samhällets lugn eller åstadkommer allmän förargelse.» I förslagets 2 § heter det: »Det står envar fritt att för religiös gemenskap delta i sammankomst och sammansluta sig med andra.» Hur skulle det te sig, om man sedan i 5 § skrev in en bestämmelse om att kloster och ordnar icke få i riket upprättas? Jag tror att denna lilla erinran är tillräcklig för att visa herr Andersson i Ronneby, att ett klosterförbud strider mot den anda, som präglar den religionsfrihetslag vi nu skola antaga.

Herr ANDERSSON i Ronneby (kort genmäle): Herr talman! Jag skulle vilja fråga herr Sundström, om man genom

frågan om klosterförbudets upphävande i denna lag är på väg mot Rom. Är det bara en etapp?

I fråga om den personliga friheten tror jag mig ha en lika bestämd uppfattning om dess värde som herr Sundström. Men jag hävdar, att en människa inte under någon period av sitt liv kan träffa ett avgörande, som hon står fast vid hela livet. Den katolska kyrkan och den kanoniska rätten kunna då föranleda sådana samvetsqual hos människorna, att de få stora besvärigheter att kämpa med. Den personliga friheten bör i varje fall vara sådan, att man kan ändra ett ståndpunktstagande, som man kan ha tagit under inflytande av tillfälliga stämningar. Den katolska kyrkans tryck över människorna ger inte stort utrymme för den personliga friheten, och det är där våra åsikter skilja sig. Om herr Sundström har denna bestämda uppfattning om den personliga friheten, skulle han i varje fall inte ha kringgärdat klostren med dessa bestämmelser, som avse att åstadkomma en insyn i klosterverksamheten, som är omöjlig, såvida man inte vill träda religionsfriheten för när.

Herr BRACONIER (kort genmäle): Herr talman! Jag delar helt herr Anderssons i Ronneby uppfattning beträffande de bindande klosterlöftena. Men förutsättningen för här ifrågasättande bestämmelser i religionsfrihetslagen har ju varit, att det inte skall finnas några bindande klosterlöften, utan människorna skola ha rätt att ändra mening, något som jag anser vara ett grundvillkor för all demokrati. Man skall alltså både ha rätt att gå in i kloster och frihet att gå ut därur.

Däremot kan jag inte dela herr Anderssons uppfattning, när han förnekar att det finns möjlighet till kontroll av klostren. Jag anser att i en stat som den svenska finns det möjlighet till så-

Religionsfrihetslag m. m.

dan kontroll och att lämna de enskilda individerna det skydd som behövs. Annars skulle vi ju kunna få en mängd andra sammanslutningar, där det icke funnes möjlighet att hävda den enskildes frihet och hans rätt att ändra uppfattning.

Vad vi vilja ha är alltså icke några bindande klosterlöften, utan en frihetsprincip som också ger en människa rätt att utträda ur kloster.

Herr **ANDERSSON** i Ronneby (kort genmäle): Herr talman! Det är ju inte så att katolikerna erkänna den svenska rättens ledande ställning, utan denna intar för dem den kanoniska rätten. De tvingas av lagstiftningen att acceptera den svenska rätten, men göra de det av övertygelse? Göra de det i religionsfrihetens namn? Nej, förhållandet är det rakt motsatta. Vi kunna givetvis föreskriva regler för hur klostren skola arbeta här i riket, men de människor som önska gå i kloster underkasta sig inte dessa frivilligt, utan de finna sig i dem därför att de inte kunna göra något annat. Då komma dessa bestämmelser ju att utgöra ett tryck på deras samvetsfrihet och deras åsikter om hur förhållandena böra ordnas.

Herr **BRACONIER** (kort genmäle): Herr talman! Den romersk-katolska kyrkan får väl i Sverige acceptera de rättsregler riksdagen fastställer. Om den inte gör det frångår den rättsstatens principer, och om den handlar mot svensk lag få vi väl ändra vår uppfattning om klostren. Denna överenskommelse förutsätter givetvis laglydnad från alla parter och följaktligen också att här ifrågavarande verksamhet utövas i den form statsmakterna ha bestämt.

Herr **SWEDBERG**: Herr talman! I min egenskap av motionär i förevarande ärende ber jag att få framhålla några synpunkter.

Först vill jag säga att det inte heller från mina utgångspunkter saknas anledning att uttala en viss tillfredsställelse med det kungl. förslaget till religionsfrihetslag och det därav föranledda utlåtande av särskilda utskottet, som nu föreligger till behandling. Det är uppenbart att det framlagda förslaget till vidgad religionsfrihet innebär ett ganska betydelsefullt steg framåt på den väg som i princip anvisades, då det i 16 § av 1809 års regeringsform infördes det stadgande, som redan har citerats flera gånger här i dag och som säger, att Konungen bör ingens samvete tvinga eller tvinga låta. Men vandringen på denna väg har inte gått särdeles fort. Det har varit relativt små fjät som tagits, och det har varit ganska långa intervaller mellan dem.

Jag har tidigare här i kammaren deklarerat min bestämda uppfattning, att en verkligt konsekvent tillämpning av religionsfrihetsprincipen inte är möjlig med bibehållandet av en privilegierad statskyrka. Jag är angelägen framhålla, att jag hyser den allra största respekt för den positiva syn på religionsfrihetens värde och betydelse, som departementschefen här i dag i olika sammanhang givit uttryck för och som tydligen också har lett departementschefens mycket förtjänstfulla arbete med denna stora fråga. Jag kan dock inte underlåta att ge uttryck för den förvåning jag erfar över ett av departementschefens yttranden i propositionen, nämligen där det heter: »Enligt min mening kan det inte med fog hävdas att kyrkans administrativa och ekonomiska särställning måste hindra religionsfrihetens förverkligande. Även med bibehållande av kyrkans nuvarande ställning torde det vara möjligt att tillgodose den enskilde medborgarens religiösa frihet och de fria religiösa samfundens anspråk på att fritt få utöva sin verksamhet.»

Det ligger i sakens natur att statskyrkan alltid måste stå i ett visst be-

Religionsfrihetslag m. m.

roende av staten, ett beroende som enligt min uppfattning är oförenligt med kyrkans eget väsen som kristen församling i världen. Den kristna församlingen lyder, så som jag uppfattar den, liksom den enskilda kristna människan i allt som rör tro och samvete och över huvud taget religionens utövning endast under en herre, den som sade: »En är eder Herre.» Men statskyrko-systemet strider enligt min uppfattning också mot religionsfrihetens princip, därför att det innebär att staten privilegierar en religionsform framför andra former, varigenom dessa andra i förhållande till den privilegierade formen självfallet komma i ett ogynnsammare läge. Själva denna statens differentiering av religionsformer är enligt min uppfattning orättvis mot medborgarna och därför näppeligen förenlig med religionsfrihetens princip.

Om staten privilegierar en kyrkiform, så kan den naturligtvis samtidigt tolerera andra. Det är ju också vad som skett och alltfört sker i vårt land. Tolerans är i och för sig ingenting att förakta. Tvärtom är toleransen ett oförytterligt värde i ett demokratiskt kultursamhälle. Men toleransen bör inte förväxlas med friheten, och den kan aldrig ersätta denna. En av samtidens största religiösa ledare har sagt: »Det är en avgjord skillnad mellan tolerans och frihet. Toleransen är ett medgivande, friheten är en rättighet. Toleransen är en lämplighetssak, friheten är en principalsak. Toleransen är en gåva från människor, friheten är ytterst en gåva från Gud.» Det finns all anledning att vara tacksam för toleransen, men det är dock för anspråkslöst att låta den ersätta friheten.

Dessa reflexioner har jag, herr talman, ansett mig nödsakad göra i anledning av det yttrande av departementschefen i propositionen, som jag här nyss citerat och som också åberopas i utskottsutlåtandet. Jag anser för min del att det vore mycket olyckligt,

om detta departementschefens yttrande skulle komma att bli bestämmande för den framtida utvecklingen på religionsfrihetens område. Av vad jag här anfört torde min principiella inställning vara klar. Jag anser att den verkliga lösningen av religionsfrihetens stora problem anges i den gamla liberala maximen »en fri kyrka i en fri stat». Det kyrkopolitiska idealet är således enligt min mening kyrkans skiljande från staten. Men jag är väl medveten om att denna stora reform inte ligger inom ramen för vad vi i dag ha att handlägga. Och jag är lika medveten om att det svenska folket för närvarande inte är moget för en så omfattande och djupt ingripande reform som skilsmässa mellan kyrka och stat. Om jag hade haft några förhoppningar i den vägen tidigare, så måste jag bekänna att dessa mycket fullständigt grusats av det föreliggande utskottsbetänkandet. Och därmed, herr talman, kommer jag till de korta anmärkningar, som jag gärna ville göra med anledning av de mycket blygsamma förslag, som jag tillsammans med ett flertal andra motionärer framställt på ett par punkter. Jag vill då först säga några ord om vigselfrågan.

I motion nr 490 i denna kammare ha vi föreslagit viss utvidgning av rätten att förrätta kyrklig vigsel för den, som inom annat trossamfund förklarats behörig att förrätta sådan vigsel. Enligt propositionen må vigsel äga rum inom annat trossamfund, om Konungen medgivit att vigsel må förrättas inom samfundet och om de trolovade eller en av dem tillhör samfundet. Vi ha i motionen yrkat på sådan utvidgning av vigselrätten i detta fall, att den som förklarats behörig som vigselförrättare må äga rätt att med rättslig verkan viga trolovade som ansöka därom, om dessa eller en av dem tillhöra något i propositionen omnämnt evangeliskt samfund.

Detta förslag var en kompromiss. Jag

Religionsfrihetslag m. m.

och flera med mig äro nämligen av den uppfattningen, att det enklaste och bästa vore, att den som förklarats behörig att förrätta vigsel måtte få viga alla dem som ansöka därom. Jag kan fortfarande inte inse, att det skulle uppkomma några allvarigare olägenheter genom en sådan anordning. Det gäller ju i detta fall inte i första hand frihet för vigselförrättaren att förrätta vigsel, vilket i och för sig knappast är någon religionsfrihetsfråga, utan det gäller frihet för svenska medborgare att anlita vilken vigselförrättare de vilja. Sedan vi emellertid hade blivit övertygade om att utsikterna att få utskottet och riksdagen med på en så liberal bestämmelse i denna sak voro mycket små, stannade vi vid den kompromiss, som förslaget i vår motion innebär. Utskottet har inte ens vågat uttala sig för detta utan har stannat vid propositionens förslag. För min del måste jag beklaga denna utskottets försiktighet samtidigt som jag tacksamt noterar att motionen ändå ägnats en välvillig behandling och att utskottet i motiveringen i sak har anslutit sig till dess synpunkter. Utskottet förordar sålunda, att det skall överlämnas till Kungl. Maj:t att vidtaga de åtgärder, som erfordras för att tillgodose de nu avsedda i motionen framförda önskemålen. Samtidigt som jag med tillfredsställelse noterar denna välvilliga skrivning vill jag gärna vördsamt anhålla hos departementschefen om välvilligt beaktande av motionärernas och utskottets synpunkter i detta avseende.

Jag vill också säga några ord i fråga om kyrkas upplåtande vid jordfästning utom svenska kyrkans ordning eller — som termen lyder i fortsättningen — vid begravning utan jordfästning. Här-om stadgas i nu gällande lag, att kyrka vid sådan begravning ej må upplåtas, »med mindre särskilda skäl därtill äro». Propositionen föreslår, att denna negativa skrivning skall ersättas med den positiva formuleringen »och må

vid sådan begravning kyrka kunna upplåtas, om särskilda skäl därtill äro». Detta förefaller ju vara en avgjord förbättring, men departementschefen har i ett yttrande i propositionen betydligt dämpat glädjen över detta framsteg. Han säger nämligen: »I sak har det föreslagna stadgandet samma betydelse som det nu gällande.»

Även härvidlag ha vi i vår motion II: 490 med tanke på utsikterna att få någon anslutning till förslaget stannat vid en kompromiss. Atminstone jag hade den uppfattningen, att ifrågavarande bestämmelse borde ha getts en klar och otvetydig lydelse, t. ex. den som förordats av länsstyrelsen i Jönköpings län och av juridiska fakulteten i Lund, nämligen att »kyrka må upplåtas vid begravning, därest icke särskilda skäl däremot äro». Då hade det varit klart, att det här är fråga om en rättighet för alla svenska medborgare. Men vi nöjde oss med att föreslå den lydelsen, att »kyrka må upplåtas, om särskilda skäl tala därför». Utskottet har yrkat avslag på detta lilla förtydligande av lagtexten och har stannat vid propositionens ordalydelse, d. v. s. att kyrka må »kunna upplåtas, om särskilda skäl därtill äro»,

Nu vill jag säga, att det bland frikyrkofolk — som jag närmast företräder — i allmänhet väl inte finns någon särskild önskan att förlägga begravningarna till statskyrkorna. Av personliga, i vissa fall ganska bittra erfarenheter vet jag emellertid, att särskilda förhållanden kunna skapa mycket stora svårigheter, om kyrka inte upplåtes för en s. k. frikyrklig begravning. På många platser finns det inte särskilda begravningskapell, och andra lämpliga lokaler saknas eller äro i vissa fall så avlägset belägna, att transporter den långa vägen fram och tillbaka innebära stora svårigheter och kännbara kostnader. Det är också ganska besvärligt att vara tvungen att stå på en kyrkogård i hällregn eller i ra-

Religionsfrihetslag m. m.

sande snöstorm vid 25 à 30 graders kyla och förrätta en jordfästning, därför att den intilliggande kyrkan inte upplåtes för ändamålet. Jag kan absolut inte förstå, varför man inte kan gå med på att i lag klart säkra tillgång till kyrka vid begravning, då svenska medborgare ha särskilda skäl att begära det. Rent humanitära hänsyn och elementära krav på religionsfrihet tala enligt min mening för en sådan bestämmelse.

Eftersom det naturligtvis inte finns några utsikter för bifall till motionen gentemot ett enhälligt utskott, skall jag, herr talman, nöja mig med de anmärkningar jag nu har gjort.

Till sist vill jag bara uttala min avslutning till reservation nr 5 av herr Staxäng, i vilken han kräver religionsfrihetens tillämpning även för präst i svenska kyrkan. Jag vill klart säga ifrån, att det för mig ter sig mycket rimligt, att det i en religionsfrihetslag tages hänsyn till prästens samvete. Jag erkänner, att det finns visst fog för påståendet att prästen är en statstjänsteman och som sådan helt enkelt skyldig att utföra sin tjänst. Detta förhållande är i och för sig också ägnat att understryka de synpunkter på statskyrksystemet och religionsfriheten, som jag inledningsvis anförde. Men jag anser ändå, att det i detta fall bör finnas möjlighet att avlägsna det tvång, som för många präster säkert innebär svåra samvetskonflikter. Jag anser det i likhet med reservanten fullt rimligt, att denna hänsyn tages till prästens kall, och jag kan inte inse, att ett sådant hänsynstagande skulle behöva innebära någon kränkning av enskilda människors rätt. Jag tror inte, att alla präster — knappast ens flertalet — här i landet skulle bli så känsliga i detta avseende att det skulle bli omöjligt för den som så önskar att även om vederbörande är frånskild erhålla kyrklig vigsel. Under alla omständigheter står ju möjligheten till borgerlig vigsel öppen för envar.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservation nr 5 av herr Staxäng. För övrigt anser jag mig i förhandenvarande situation böra avstå från att ställa vidare yrkanden.

Häruti instämde herr *Sandberg*.

Herr WIKLUND i Stockholm: Herr talman! Jag vill anknyta till vad den föregående ärade talaren herr Swedberg här sagt om problemet stat och kyrka. Jag tillhör nämligen dem, som i debatten förra året i anledning av motioner i detta spörsmål yrkade på utredning i syfte att klargöra förutsättningarna för och konsekvenserna av statskyrkans frigörande från beroendet av staten. Det skulle enligt vår uppfattning undersökas, om man inte kunde skapa en folkkyrka vid sidan av frikyrkorna och med samma status som dessa. Det var inte, såsom jag tror att herr Hallén talade om, meningen att staten skulle iakttaga neutralitet i livs-åskådningsfrågorna och till kristendomen utan endast i kyrkopolitiskt avseende.

Sedan debatten förra året ha vi emellertid tyvärr — jag säger tyvärr ur kristendomens egen synpunkt — sett hur den svenska kyrkan bundits ännu starkare vid statsmakten i stället för att utvecklingen, såsom vi ansett vara det riktiga, gått hän mot ett allt mindre beroende av staten med slutpunkt i en definitiv frigörelse från statsmakten. Detta är ur principiellt frikyrklig synpunkt beklagligt och fordrar, såvitt jag från mina utgångspunkter kan se, långt mera ingripande reformer än dem, som nu ligga på riksdagens bord. För att taga mig själv som exempel, äro de reformer, som här föreslås, inte av den art, att jag utan vidare anser mig kunna taga ställning till frågan om min egen tillhörighet till den svenska statskyrkan. Jag vet helt enkelt inte hur jag skall ställa mig till den saken just därför att reformerna inte äro så ingripande som jag anser vara nödvändigt.

Religionsfrihetslag m. m.

Utgångspunkten är alltså relativt ögynnsam, då vi nu skola söka vidga religionsfriheten utan att rubba på det nuvarande statskyrkosystemet. De lagförslag, som föreligga till behandling, ha visserligen en stark prägel av i och för sig goda ansatser och andas god vilja att lösa religionsfrihetens problem, men det blir dock och måste under de givna förutsättningarna bara bli fråga om dellösningar och antydningar. Förr eller senare måste man angripa problemet från grunden och ge det en mera fullständig lösning. Jag ser därför de framlagda lagförslagen endast såsom etapper på vägen mot en stor och genomgripande reform på det fält av ömtåliga spörsmål, där vi nu röra oss. För att uppnå vissa etappmål äro alltså förslagen värda all uppskattning. De äro i stort sett godtagbara, men dock endast som en inledning till fortsatta reformer.

Hur problematiskt och svårhanterligt det blir ur principiell synpunkt att söka öka religionsfriheten utan att ge sig i kast med statskyrko-problemet som sådant illustreras på ett slående sätt av det förslag till vigselrätt för frikyrkopastorer, som vi bl. a. ha att behandla. Det är ju egentligen ganska inkonsekvent att dessa speciella företrädare för de fria samfunden, som till en av sina grundläggande principer ha frihet från beroende av staten, göra sig till det borgerliga samhällets tjänare genom att godtaga och utnyttja en lagligt reglerad vigselrätt, som därtill enligt lagförslaget är kringskuren med regler om viss samfundstillhörighet för kontrahenterna. På den sistnämnda punkten vill man livligt förorda den uppmjukning av dessa regler, som utskottet synes finna önskvärd. Det blir inte heller fråga om vigselrätt för *alla* frikyrkopastorer utan endast för vissa legitimerade. Det skall alltså företagas ett urval, och såvitt jag förstår ligger det i sakens natur, att det här kommer att uppstå mycken irritation vid detta urval.

Att detta förslag om vigselrätt för frikyrkopastorerna skulle kunna överensstämman med frikyrkoprincipen kan jag för min del inte förstå, och det är därför inte riktigt att beteckna denna vigselrätt såsom en frikyrklig trofé, som fru Eriksson i Stockholm sade i sitt anförande. Förslaget innebär ju, att det borgerliga samhället på ett ganska ingående sätt reglerar en akt, som man på frikyrkligt håll — och naturligtvis också på kyrkligt — uppfattar såsom rent religiös och detta t. o. m. när denna akt äger rum inom den frikyrkliga församlingen. Staten utvidgar därmed sitt inflytande på det religiösa verksamhetsområdet i stället för att minska det.

För närvarande fordras som bekant två myndighetsakter för att ett äktenskap skall kunna ingås. De äro lysningen och vigseln. Professor Sundberg i Uppsala, som väl i viss mån kan betraktas som auktoritet på dessa frågor, har i en tidningsartikel häromdagen gått in på behovet av hyfsning av problemet om äktenskaps ingående i former, som kunna tillgodose det borgerliga samhällets krav. I artikeln uttalar han bl. a. följande:

»Det synes nu vara ganska påtagligt, att den upprepade viljeförklaring från kontrahenternas sida, som vigseln innebär, är sakligt onödig. Har kontrahenterna gemensamt inställt sig hos kyrkobokföraren och inför denne avgett sina förklaringar, att de önskar ingå äktenskap med varandra, kan det näppeligen fylla någon ur borgerlig synpunkt nödvändig funktion, att de några veckor senare skall inställa sig inför samma eller annan myndighet och avge enahanda förklaring en gång till. Det naturliga vore därför att låta lysningssedelns utfärdande beteckna äktenskapets ingående i borgerligt hänseende. Givetvis skulle man kunna tänka sig att avvakta lysningsbeviset och göra detta till den avgörande myndighetshandlingen, men sådant synes ganska överflödigt i betraktande av

Religionsfrihetslag m. m.

lysningens ur borgerlig synpunkt praktiska innehållslöshet.

Sedan sålunda äktenskapets ingående i borgerligt hänseende genom lysnings-sedeln — eller lysningsbeviset — blivit vederbörligen konstaterat, kan äktenskapets borgerliga rättsverkningar inträda. Den, som uppfattar äktenskapets ingående såsom en religiös akt, kunde därefter begära vigsel av den kyrka eller det trossamfund, han tillhörde. Om sådan begäran skulle bifallas eller icke, kom då att bero av kyrkans eller samfundets egen ordning. Beviljades vigsel, fick äktenskapet de rättsverkningar, som kyrkans eller samfundets rätt tillade en dylik förening. Den åter, vilken icke ville underkasta sig en religiös vigsel eller vilken enligt kyrkans eller samfundets ordning ej kunde erhålla sådan, var oförhindrad att själv anordna vilka ceremonier han behagade.»

Det är ungefär detta herr Widén och jag önska, då vi motionerat om att ett gammalt frikyrkligt krav skulle uppfyllas, nämligen en utredning angående införande av obligatoriskt civiläktenskap. Ett sådant förutsättes innebära en procedur av väsentligen juridisk men därför icke mindre allvarlig karaktär. Civiläktenskapets ingående skulle eventuellt kunna bestå i lysningsproceduren med smärre förändringar. En sammanblandning av juridiska och religiösa anspråk vid äktenskaps ingående är i varje fall enligt vår mening ur religiös synpunkt inte acceptabel, och konflikter uppstå även, om man fortfarande skall försöka göra denna sammanblandning. Det har redan i debatten pekats på en sådan konflikt, nämligen det samvetstvång, som föreligger för statskyrkopräster på grund av vigselplikten. Denna plikt ha både Kungl. Maj:t och utskottsmajoriteten ansett allttjämt böra påläggas dessa präster. Jag tycker att denna konflikt ställer detta problem i blixthelysning.

I vår motion säga vi beträffande

denna fråga: »...den ömtåliga frågan om statskyrkoprästers vigselkyldighet, som ur religiös synpunkt är mycket betänkelig och vållar många av dessa präster svåra samvetskonflikter, skulle bli mera lätthanterlig, eftersom den kyrkliga vigselakten därefter skulle få helt religiös karaktär och kunna bedömas som sådan. En på denna väg renodlat religiös vigselakt skulle enligt vår mening få en starkare andlig innebörd och helgd över sig, enär den sannolikt icke vidare skulle ifrågakomma i sådana fall, då en dylik akt vid äktenskapets ingående verkar stötande för den religiösa känslan.»

I denna punkt skriver utskottet: »Det är uppenbart att — så länge kyrklig vigsel begagnas av ett så betydande flertal — våra nuvarande regler om äktenskaps ingående utgöra ett enklare och mera praktiskt system än ett obligatoriskt civiläktenskap. Därtill kommer att de tillgodose den enskildes valfrihet och ha anknytning till rådande folksed. Utskottet finner det alltså icke påkallat att begära någon utredning om införande av obligatoriskt civiläktenskap.»

Hur det kan vara enklare och mera praktiskt med i lag reglerade *dubbla* förfaranden, som det nu faktiskt är fråga om när det gäller äktenskaps ingående, i stället för ett enda — en formalitet av allvarlig juridisk innebörd bestående i lysningen och lysningsbeviset — kan jag för min del inte inse. Dessutom har man nu förvisso icke valfrihet — såsom utskottet tycks mena — när det gäller den praktiska och ur samhällets synpunkt viktigaste granskningen av de blivande makarnas behörighet till äktenskap, nämligen lysningen, som ju alla måste underkasta sig.

Merparten av äktenskapen ingås kyrkligt, säger utskottet, och därför bör man bibehålla denna vigselform. Jag tror att det var herr Pettersson i Norregård, som motiverade sin stånd-

Religionsfrihetslag m. m.

punkt på samma sätt. Den höga frekvensen av kyrkliga vigslar sammanhänger emellertid med att man på landsbygden har svårt att få borgerlig vigsel. Vidare har denna vigsel givits former, som ha med polis- och domstolsväsendet att göra. Man tycker helt enkelt inte om dessa former. Det är således både praktiska bekvämlighetsskäl och estetiska skäl — samt givetvis i stor utsträckning också traditionella skäl — som göra, att man har hög frekvens av kyrkliga vigslar. Få vi en annan utformning av den borgerliga vigseln — en mera civil utformning — då tror jag att läget blir väsentligt annorlunda.

Jag skall, herr talman, inte ytterligare gå in på de olika lagförslagen. Låt mig bara tillägga att jag finner den enda formellt möjliga garantien för en god kristendomsundervisning ligga i undervisningsplanerna och principerna för undervisningen. Dessa fingo ju, såvitt jag förstår, genom skolreformens behandling förra året en ur kristen synpunkt i stort sett tillfredsställande utformning. Viss samfundstillhörighet eller en förklaring från kristendomslärarens sida, att hans livsåskådning inte strider mot en evangelisk kristendomsuppfattning, är nog inte — som Kungl. Maj:t tycks mena — mycket att lita på som garanti i det hänseende det här gäller. För min del skulle jag nog kunna vara tillfredsställd med att — som utskottet gjort — taga bort dessa kvalifikationskrav även utan den erinran till blivande kristendoms lärare om kristendomsämnets vikt och betydelse, som utskottet förordar. Jag har å andra sidan givetvis ingenting att erinra emot, att man lämnar en sådan påminnelse till de blivande lärarna i kristendom.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen av herr Hermansson m. fl. Detta yrkande behöver såvitt jag kan förstå inte utgöra hinder för att man nu accepterar utskottsmajoritetens förslag. Men samtidigt begär man en utredning av frå-

gan om införande av obligatoriskt civiläktenskap.

I detta anförande instämde herrar *Widén* och *Nihlfors*.

Herr **JOHANSSON** i Stockholm: Herr talman! På detta stadium av debatten gjorde jag kanske saken den största nyttan genom att avstå från ordet. Men jag vill gärna säga någonting om hur vi präster se på det, som vi skola fatta beslut om här i dag. Jag tror nog att jag representerar majoriteten av det svenska prästerskapet, när jag säger, att vi präster med stor tillfredsställelse hälsa det steg mot vidgad frihet i religiöst avseende, som här tages.

I likhet med flera föregående talare — jag tänker särskilt på herr Mosesson och herr Hallén — tror jag, att själva religionsfrihetsfrågan nu för en avsevärd tid framåt skall vara avförd från det aktuella planet. Jag vill dock även i likhet med herr Staxäng betyga, att frågan om kyrkans ställning och hennes förhållande till staten genom denna nya ordning — jämväl genom det lagförslag, som inom kort kommer att behandlas i denna kammare — snart kommer att låta höra av sig på nytt. Både den lag vi antaga i dag och måhända i ännu högre grad de lagförslag, som skola behandlas i samband med prästlöneregleringen, gömma i själva verket så mycket sprängstoff i sig i fråga om de gamla kyrkoformerna, att det kan bli oundvikligt att rätt snart taga upp kyrkoproblemet till en helt ny granskning.

Gentemot herr Swedbergs uttalande vill jag ifrågasätta, om det i och för sig behöver anses strida mot religionsfriheten, att staten i viss mening »privilegierar» ett samfund, en kyrka. Det är ju dock så, att den svenska kyrkan varit med om att skapa staten, och den har tillsammans med staten en tusenårig tradition. Det bör då inte vara så underligt, att något av detta samband

Religionsfrihetslag m. m.

bevaras och att vissa »privilegier» kvarstå. Detta ville jag ha nämnt endast i förbigående.

När således vi präster äro tacksamma över den nu föreslagna lagen, är det framför allt för att den ordning nu kommer att försvinna, som tvingat människorna att bli kvar i en religiös gemenskap, som de inte ha haft någonting till övers för. Kyrkans prästerskap kommer att liksom känna det lättare att andas, när denna möjlighet till fritt utträde blir verklighet. Det kommer också att kännas som en verklig befrielse, när medlemskap i kyrkan inte längre är en förutsättning för vissa ämbeten eller civila förmåner. Jag minns den förnedring jag kände å kyrkans vägnar, när Branting en gång skulle bilda sin ministär. För att kunna göra detta måste han på nytt inträda i den kyrka, som han förut begärt sitt utträde ur.

Jag menar således att denna reform skall ge kyrkan mera självförtroende. Den skall känna, att den inte längre seglar med så många lik i lasten, som den förut gjort. Detta innebär visserligen, att kyrkan alltjämt icke har rätt att ur sin gemenskap utesluta människor, som uppträda direkt fientligt mot henne. Men kyrkan kan då åtminstone »skälla ut dem», som någon sade, d. v. s. be dem att begära sitt utträde. Sådana människor känna kanske en dag, att det inte är riktigt att stå kvar inom kyrkan såsom dess fiender.

Jag skulle också vilja peka på en annan orsak till tacksamhet, nämligen att klyftan mellan kyrkans prästerskap och präster i de fria samfunden genom denna reform väsentligen fylles igen. Jag tror att flertalet av oss präster hälsa detta som en befrielse. Det är alldeles klart, att det inte är så lätt för en kår, som sedan kristendomens införande i vårt land haft en ledande ställning samt ensamrätt på många områden, att se dessa rättigheter försvinna. Men det är nog, som en skald sagt,

ofta bäst att mista — detta gäller i varje fall privilegier på det andliga området.

Tag t. ex. en sådan sak som vigselrätten. Denna rätt har tidigare varit helt förbehållen kyrkans prästerskap. Jag har för min del alltid känt det som en svår börda, om jag blivit kallad att förrätta en vigsel mellan personer, som tillhört frikyrkliga samfund, och så bland de närvarande har upptäckt frikyrkopastorn stå där i skymundan, naturligtvis med mindrevärdeskänslor och kanske ovilja i sitt hjärta. Nu kommer allt detta bort och vi bli jämställda. Jag tror att detta kommer att innebära en stor förmån för ett framtida samarbete.

Jag vill här också nämna någonting om skyldigheten att viga. Jag vet, att det inom prästerskapet — och särskilt bland dem som skola bli präster — råder ganska delade meningar om denna sak. För min personliga del har jag ofta varit inne på samma tankelinje som herr Staxäng. Personligen har jag ett par gånger upplevat hur besvärande det kan vara att nödgas viga par, inför vilka man känner, att över ett sådant förbund vill man inte lägga kyrkans välsignelse. Ju mer jag tänkt över denna fråga, dess mer har jag emellertid avlägsnat mig från denna linje. För det första tycker jag att den gräns för vigseltvångets upphävande, som herr Staxäng dragit — man skall vara befriad från att viga om endera parten eller båda parterna äro fränskilda och den fränskilda maken till någon av parterna lever — är ganska godtycklig. I själva verket har det prästerliga samvetet anledning att reagera på många andra områden än just när det gäller vigslarna. Jag vill bara nämna en sådan sak som konfirmation och nattvardsgång. Det mest radikala vore därför att ordna det på det sättet, att så snart prästen känner sitt samvete kränkt inför en ämbetsutövning, han skulle vara befriad från den. På den

Religionsfrihetslag m. m.

linjen kan man dock uppenbarligen inte gå. Det skulle leda till en upplösning av kyrkan som fast organisation, om den enskilde prästen själv skulle få avgöra, vad han hade skyldighet att göra eller rätt att icke göra.

Jag tror att vi präster även få revidera vårt samvete en smula. Samvetsbetänkligheter kunna ofta bero på att man missuppfattat sin egen ställning och att man inte kommit riktigt till klarhet om kyrkans väsen. För min del har jag gjort ett annat bibelord till mitt i detta sammanhang. Vår Herre rekommenderar oss att vara såsom den himmelske faderns barn, Hans, som låter sin sol gå upp över både onda och goda och låter det regna över rättfärdiga och orättfärdiga. Det är detta, som ligger i själva folkkyrkans tanke. Kyrkans ledare och prästerskap skola inte göra sig till domare utan endast bära ut evangeliet och därmed också välsignelsen, även om det kanske kan tyckas, att somliga äro ovärdiga att taga emot den.

I fråga om det obligatoriska civiläkenskabet vill jag för min del säga: »Ja, gärna det.» Det har ju i våra grannländer visat sig, att man kunnat tillämpa ett dylikt system utan att det medfört några egentliga kyrkliga avbräck. Jag kan emellertid inte underlåta att fråga, om vi inte på denna punkt ha lätt att låta orden få för stor makt över tanken. När den nya ordningen blivit genomförd, ha ju vederbörande alla möjligheter att välja den form av vigsel som passar just dem. När det därtill är så, såsom anmärkts här förut, att 95 procent av alla vigslar förrättas av den svenska kyrkan, är det enligt min mening alldeles onödigt att vederbörande, utöver denna kyrkliga akt jämväl skola behöva gå även på ett annat håll, för att få äktenskapet stadfäst. Från frikyrkligt håll har man ju tidigare varit synnerligen angelägen att få vigselrätt. När man nu får detta, kan jag inte förstå att det från detta håll samtidigt yrkas på ett obligatoriskt civiläkenskap.

I fråga om klostren ber jag att för min del få ansluta mig till de synpunkter, som här i debatten framförts särskilt av herr Braconier, som jag tycker anlade principiellt riktiga synpunkter på detta problem. Det är enligt min uppfattning alldeles utslutet, att man i en lag, som skall handla om religionsfrihet, inskriver ett förbud för ett av världens största kyrkliga samfund att följa sina bestämda religiösa regler i ett land, som anslutit sig till den fulla religionsfrihetens princip.

Herr talman! Jag skall inte längre uppehålla kammarens tid, även om det finnes anledning att stanna inför åtskilliga andra frågor i samband med detta problem. Jag nöjer mig nu med att hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr LUNDBERG: Herr talman! Med en viss förvåning har jag åhört lovsångerna över och vittnesbörden om den föreslagna religionsfrihetslagens förträfflighet. Jag måste säga, att jag icke kan dela de meningar, som här kommit till uttryck. Jag anser nämligen, att förslaget icke motsvarar de krav, som man bör ställa på en religionsfrihetslag. Förslaget innebär en formell men icke reell förändring av rådande förhållanden, och det kommer icke att lösa problemen på det sättet, att någon part anser sig nöjd med lagen.

Jag har i en motion konstaterat att oavsett vilken principiell inställning man har till religionen, så har den en mycket stor betydelse för land och folk. Man kan icke bortse från de religiösa värdena. Jag har emellertid även sagt, att statskyrkan inte kan förenas och samordnas med principen om religionsfrihet. Eftersom den föreliggande propositionen och utskottsutlåtandet däröver inte ha accepterat den enligt min mening sanna principen om religionsfrihet utan endast innebära en revision av gällande kyrkolagstiftning,

Religionsfrihetslag m. m.

så har jag inte kunnat ansluta mig till lovsångerna över det föreliggande förslaget.

Om den lag, som vi skola antaga här i dag, skall ha en viss mening, så bör den också ge uttryck för vad vi i dag anse att man bör lägga in i en religionsfrihetslag. Då jag för min del inte kunnat acceptera den föreslagna lagen som grund för full religionsfrihet, har jag kommit till det resultatet, att jag vill yrka avslag på såväl propositionen som utskottets förslag. Jag respekterar de gamla pionjärernas arbete för en revision i detta avseende. Jag har mycket stor respekt för dem, som verkligen ha velat göra en livsinsats för sina åsikter om dessa ting. Personligen anser jag dock med beklagande, att det nu framlagda förslaget icke innebär en lösning av frågan.

Herr talman! Jag hemställer om avslag både på propositionen och utskottets förslag.

Häruti instämde herrar *Wallentheim* och *Jonsson* i Järvsänd.

Herr **AHLSTEN**: Herr talman! Tiden är långt framskriden, och jag skall därför försöka fatta mig så kort som möjligt. Jag har tidigare uppmanat talmanen, att om jag till äventyrs skulle tala i mer än tio minuter, så skulle han få slå klubban i bordet för att få mig att sluta. Jag hoppas att kammaren uppskattar detta mitt försök att förkorta debatten.

När vi se på det svenska samhällets utveckling, måste vi erkänna, att kampen för religionsfrihet och samvetsfrihet här i landet i mycket hög grad satt sin prägel på samhällsförhållandena. När prosten Hallén tidigare här i dag efterlyste den samvetsnöd, som borde ha funnits inom det svenska folket, när vi inte här i landet hade de medborgerliga rättigheterna i hela deras fulla utsträckning, så var nog denna hans undran riktad åt fel håll. Det var de gamla pionjä-

rerna på detta område, som väckte det svenska folket på 1860- och 1870-talen, de gamla läsarna och folkväckelsens folk, som ställde människan i centrum och fördömde att pengar och egendom av olika slag skulle vara det väsentliga här i livet, de kompromissade aldrig med samvetets hud. För dem var det väsentliga, att man följde vad man ansåg vara rätt och riktigt i förhållande till Guds ord. Detta var deras rättesnöre och med ledning därav förde de den kamp, som, mina damer och herrar, i dag hemfört segern i denna religionsdebatt.

Prosten Hallén riktade i sitt anförande en vädjan till oss representanter för de fria samfunden att vi, just med hänsyn till att det var en del extremt högkyrkliga kretsar här i landet, som framförde kravet på frihet från vigselplikt, borde vara försiktiga när det gällde att tillmötesgå deras önskemål, när det gällde att viga fränskilda. Prosten Hallén hänvisade därvid till att just denna del av det svenska prästerskapet hade så vitt skilda uppfattningar i andra frågor i förhållande till de frikyrkligas synpunkter. Prosten Halléns vädjan innebar egentligen, att vi frikyrkofolk av taktiska skäl skulle avstå från att taga bestämd ståndpunkt i en samvetsfråga. Jag vill deklarerat i denna kammare, att några sådana synpunkter på samvetsfriheten här i landet och vårt ståndpunktstagande i denna fråga aldrig förekommit från de gamla pionjärernas sida. Jag hoppas att vi, som haft förmånen av att få räkna dessa pionjärer till våra föregångare, aldrig skola biträda några sådana synpunkter i en samvetsfråga.

När det gäller frågan om vi skola mäka med att ge denna samvetsfrihet åt dessa präster, så tycker jag att det ändå är litet underligt att vi måste ha denna hake, när vi nu vilja utvidga denna religionsfrihet på det sätt som här föreslås. Vi våga inte taga steget fullt ut, säger man, ty det kommer att

Religionsfrihetslag m. m.

medföra så stora besvärligheter av olika slag. Höra ni icke, ärade kammarledamöter, tongångarna från konventikelplakatets tid? Man vågade då icke ge människorna någon religionsfrihet, därför att man trodde att det svenska samhället i så fall skulle stå på huvudet. Det händer enligt min mening inte ett dugg inom det svenska samhället, om vi skulle våga ge prästerna denna religionsfrihet i dag. Det skulle hedra det svenska samhället, om vi orkade med att ansluta oss till även denna princip i denna religionsfrihetsdebatt.

Prosten Hallén tog vissa exempel för att belysa sin ståndpunkt. Hur skulle denna fråga te sig för en ung präst, som utbildat sig för sitt ämbete och kommit ut i tjänst med stora studieluckor? Denne präst har sin familj att tänka på. Så ställs han en dag på ett mycket besvärande sätt inför detta samhälles stora problem, när det gäller dessa skilmässor. Här kommer kanske en man, som är alkoholist, och vill ingå ett nytt äktenskap. Prästen har kanske tidigare försökt att få en medling till stånd i äktenskapskonflikten mellan den mannen och hans hustru. Skilmässa kommer emellertid till stånd och efter ett år kommer mannen i fråga med en ny kvinna och vill bli vigd med henne. Sådant kan hända flera gånger. Skall nu denne präst tvingas att gå på gångviga en dylik man till nya äktenskap? Det svenska samhället har numera genom införande av borgerlig vigsel skapat möjligheter för varje svensk medborgare att ingå äktenskap. Då bör man väl kunna vara så generös mot våra präster, att vi på detta område kunna ge dem religionsfrihet. Samhällets intressen äro på intet sätt i fara. Vi böra, som flera talare sagt tidigare här i dag, se till att vi godtager religionsfrihet i hela dess fulla omfattning, när det gäller denna fråga.

Man har här i dag i kammaren citerat en hel del personer. Låt då även mig få citera en av de gamla pionjärerna,

Nils Frykman. Det svenska samhället var så intolerant, att det inte längre gick för honom att stanna som lärare här i landet. Han kände, att det blev för trångt för honom här hemma, och då han gjort klart för sig att han skulle få lämna sin lärarbefattning, satte han sig ned och skrev följande sång:

»Nu är jag nöjd och glader,
nu kan jag andas ut,
nu bor jag hos min Fader,
min träldoms tid är slut.»

Herr talman! Jag tycker, att vi i denna kammare borde ordna det så, att träldomstiden toge slut i hithörande fråga även för prästerna. Med vad jag nu anfört vill jag hemställa om bifall till reservationen nr 5, som är avgiven av herr Staxäng.

Under detta anförande hade herr talmannen ånyo övertagit ledningen av förhandlingarna.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av utskottets förslag till avfattning av 1 § dels ock på avslag å såväl utskottets hemställan som Kungl. Maj:ts förslag i ämnet; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 1 § i särskilda utskottets förslag till religionsfrihetslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets hemställan som Kungl. Maj:ts förslag i ämnet.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom

Religionsfrihetslag m. m.

uppresning; och befanns därvid flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren godkänt utskottets förslag till lydelse av 1 §.

2—4 §§.

Godkändes.

5 §.

Efter föredragning av paragrafen yttrade;

Fru ERIKSSON i Stockholm: Herr talman! Jag hemställer om bifall till reservationen.

Herr MOESSON: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets förslag till lydelse av 5 § dels ock på bifall till det yrkande om uteslutande av paragrafen ur lagförslaget, som framställdes i den av fru Eriksson i Stockholm avgivna, med B) 2) betecknade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Eriksson i Stockholm begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 5 § i särskilda utskottets förslag till religionsfrihetslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren i enlighet med den av fru Eriksson i Stockholm avgivna, med B) 2) betecknade reservationen beslutat, att denna paragraf skall utgå.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropo-

sitionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Fru Eriksson i Stockholm begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 113 ja och 63 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt 5 § i utskottets förslag.

Återstående delar av lagförslaget.

Godkändes.

Utskottets i punkten A) 1) upptagna förslag till ändrad lydelse av 4, 5 och 28 §§ regeringsformen.

Efter föredragning av förslaget anförde:

Herr STAXÄNG: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den reservation beträffande utskottets motivering, som avgivits av herr Lundqvist och mig.

Herr MOESSON: Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

På därå av herr talmannen given proposition antog kammaren såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling utskottets förslag till ändrad lydelse av 4, 5 och 28 §§ regeringsformen.

I fråga om motiveringen gav herr talmannen härefter propositioner dels på godkännande av utskottets motivering dels ock på godkännande av utskottets motivering med den ändring, som föreslagits i den av herrar Lundqvist och Staxäng avgivna, med A) betecknade reservationen; och godkände kammaren utskottets motivering.

Religionsfrihetslag m. m.

Utskottets i punkten A) 2) upptagna förslag till ändrad lydelse av 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

Antogs såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Utskottets hemställan i punkten A.

Förklarades besvarad genom kammarens beslut i fråga om grundlagsändringsförslagen.

Utskottets i punkten B) 2) upptagna förslag till lag om ändring i 4 och 14 kap. giftermålsbalken.

4 kap. 2 §.

Godkändes.

4 kap. 3 §.

Efter föredragning av denna paragraf yttrade:

Herr STAXÄNG: Jag ber, herr talman, att på denna punkt få yrka bifall till den av mig avgivna reservationen, B) 5.

Herr PETTERSSON i Norregård: Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets förslag till paragrafens avfattning dels ock på godkännande av den lydelse av paragrafen, som föreslagits i den av herr Staxäng avgivna, med B) 5) betecknade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Staxäng begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 4 kap. 3 § giftermålsbalken i särskilda utskottets förslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt denna paragraf i den lydelse, som föreslagits i den av herr Staxäng avgivna, med B) 5) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Onsjö begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 127 ja och 38 nej, varjämte 23 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt 4 kap. 3 § giftermålsbalken i utskottets förslag.

Aterstående delar av lagförslaget.

Godkändes.

Utskottets i punkterna B) 3) och B) 4) upptagna författningsförslag.

Godkändes.

Utskottets i punkten B) 5) upptagna förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse.

Efter föredragning av lagförslaget anförde:

Fru ERIKSSON i Stockholm: Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr MOESSON: Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på godkännande av utskottets förslag till lag i ämnet dels ock på godkännande

Interpellation ang. förläggningen av det nya storbiblioteket.

av nämnda förslag med den ändring, som föreslagits i den av fru Eriksson i Stockholm avgivna, med B) 6) betecknade reservationen; och godkände kammaren utskottets berörda förslag.

Utskottets i punkterna B) 6)—B) 9) upptagna lagförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten B.

Förklarades besvarad genom kammarens beslut i fråga om författningsförslagen.

Punkterna C och D.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten E.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **SUNDSTRÖM**: Jag ber, herr talman, att på denna punkt få yrka bifall till den reservation, som under C) avgivits av herr Albert Hermansson m. fl.

Herr **MOESSON**: Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav till en början propositioner beträffande den av herr Albert Hermansson m. fl. avgivna, med C) betecknade reservationen, nämligen dels på bifall till nämnda reservation dels ock på avslag därå; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Sundström begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren avslår den vid särskilda utskottets utlåtande nr 1 fogade, av herr Albert Hermansson m. fl. avgivna med C) betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit denna reservation.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 70 ja och 75 nej, varjämte 41 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit den av herr Albert Hermansson m. fl. avgivna, med C) betecknade reservationen.

På därå av herr talmannen given proposition biföll härpå kammaren vad utskottet i punkten E i övrigt hemställt.

Punkten F.

Utskottets hemställan bifölls med den ändring, som föranleddes av kammarens beslut beträffande punkten E.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7.30 em., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 6.

Interpellation ang. förläggningen av det nya storbiblioteket.

Ordet lämnades på begäran till

Herr **HOLMBERG**, som anförde: Herr talman! Under de senaste fem åren har frågan om ett universitet i Norrland varit föremål för riksdagens behandling tre gånger. Tillsammans med ytterligare ett antal riksdagsledamöter motionerade jag såväl 1946 som 1948 om en utredning rörande ett norrlandsuniversitet. Dessa framställningar ledde icke till någon riksdagens åtgärd. Där-

Interpellation ang. förläggningen av det nya storbiblioteket.

emot tog diskussionen om denna fråga ny fart, vilket kom till uttryck bl. a. i ett stort antal tidningsartiklar, i uttalanden av forskare, skolmän och framträdande personer inom länsförvaltningarna i Norrland m. fl. Det hölls också ett stort antal konferenser om denna fråga och företogs uppvaktningar. Särskilt efter 1949 års riksdags beslut rörande det s. k. femte exemplaret uppstod det inom norrlandsläna en mycket livlig konkurrens om förläggningen av det förbådade storbiblioteket. Det ansågs nämligen allmänt att beslutet härom också skulle komma att innebära en anvisning om var ett eventuellt norrlandsuniversitet borde förläggas.

Denna konkurrens tog så småningom former som icke kunde anses önskliga. På olika håll började man skaffa lokaler för att kunna visa myndigheterna hur väl rustad man var för att mottaga storbiblioteket. Man utverkade anslag — eller i varje fall löften om anslag — av stadsfullmäktige och lands ting, och i ett fall gjordes detaljerade förberedelser för en humanistisk fakultet såsom start för en högskola i Norrland och med angiven avsikt att staten framdeles skulle övertaga det ekonomiska ansvaret och fortsätta utbyggnaden.

På grund av dessa förhållanden och därför att det också fanns många andra tecken på ett ständigt ökat intresse och ökat behov av ett norrlandsuniversitet framställde jag vid riksdagen 1949 en interpellation om dessa frågor till dåvarande statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet. Min avsikt var att utröna, om statsrådet i det nya läge som inträtt hade för avsikt att verkställa en utredning dels för att undvika onödiga kostnader i de sinsemellan konkurrerande norrlandsläna och dels för att få universitetsfrågan behandlad i samband med ett avgörande om storbibliotekets förläggning.

Statsrådet meddelade emellertid, att han endast under vissa närmare angiv-

na förutsättningar skulle låta verkställa en sådan utredning. Såvitt jag vet har detta icke skett. Men för en tid sedan meddelades genom tidningarna, att ett avgörande om förläggningssorten för det nya storbiblioteket nu vore nära förestående.

Ett sådant avgörande behöver naturligtvis i och för sig inte innebära något betydande hinder för en fri prövning av universitetsfrågan, men av skäl som jag tidigare anfört, anser jag att det hade varit bäst om dessa frågor utretts i ett sammanhang.

Det har emellertid tillkommit även andra omständigheter som tala för att det snarast möjligt bör företagas en utredning om ett norrlandsuniversitet. Ett sådant ytterligare skäl är den starka tillströmningen av norrländska studerande till universiteten. Antalet medlemmar av Norrlands nation vid Uppsala universitet har fördubblats sedan mitten av 30-talet och beräknas i höst komma att uppgå till över 1 000. Största andelen härav kommer från de två nordligaste läna. Detta har sin grund i en glädjande tillväxt av antalet gymnasier i Norrland och därmed av antalet studenter. Fortfarande är ju emellertid gymnasiorganisationen i Norrland inte på långt när utbyggd i erforderlig omfattning, och i den mån detta sker, kan man alltså räkna med ytterligare norrländsk rekrytering till universiteten.

Detta innebär också ett ökat behov av lokaler, studentbostäder m. m., oavsett var dessa ungdomar i fortsättningen skola bedriva sina studier. Det borde därför undersökas, om inte den starka ökningen av antalet högskolestuderande norrländska ungdomar är *ytterligare* ett skäl för att åstadkomma ett norrlandsuniversitet.

Under hänvisning till vad jag sålunda anfört hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framställa följande frågor:

Har det förbådade beslutet om det

Ändring i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, m. m.
 nya storbibliotekets förläggning föregåtts av någon utredning rörande ett universitet i Norrland?

Såvida detta icke är fallet, avser statsrådet att inom en nära framtid vidtaga åtgärder för att få denna fråga utredd?

Denna anhållan bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
 efter kl. 5.16 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Lördagen den 19 maj.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet, och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Föredrogs särskilda utskottets utlåtande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 2.

Ändring i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, m. m., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet, ävensom i ämnet väckta motioner, m. m.

Till konstitutionsutskottets handläggning hade båda kamrarna den 31 mars 1951 hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 132, med förslag till lag angående ändring i stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, m. m., i vad propo-

sitionen innebar framläggande för riksdagen av förslag till lag angående ändring i stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehått

dels de vid riksdagens början till utskottet hänvisade motionerna nr 5 i första kammaren av herr *Mannerskantz* och nr 8 i andra kammaren av herr *Dickson m. fl.*,

dels ock följande inom riksdagen i anledning av propositionen väckta, till utskottet helt eller i vissa delar hänvisade motioner:

inom första kammaren

nr 380 av herr *Andersson, Axel*, och
 nr 457 av herr *Spetz*; ävensom

inom andra kammaren

nr 497 av herr *Dickson*,
 nr 498 av herr *Nihlfors m. fl.*,
 nr 516 av herr *Skoglund* i Umeå *m. fl.*

och

nr 518 av herr *Swedberg m. fl.*

I de likalydande motionerna I: 5 och II: 8 hade föreslagit, att riksdagen skulle besluta sådan ändrad ordning för handläggning av frågor rörande ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, att för denna tillskapades en rådgivande remissinstans.

I motionen II: 497 hade yrkats, att

Ändring i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, m. m.

den i förenämnda motioner förordade proceduren måtte bliva tillämpad i samband med riksdagens ställningstagande till förevarande proposition.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition, i vad den hänvisats till konstitutionsutskottet, ej kunnat i oförändrat skick bifallas, i anledning av sagda proposition ävensom motionerna I: 457 och II: 518 ville för sin del antaga av utskottet framlagt förslag till lag angående ändring i stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande;

B) att riksdagen i anledning av motionerna I: 457 och II: 518 ville för sin del antaga av utskottet framlagt förslag till lag angående ändrad lydelse av övergångsbestämmelserna till lagen den 10 juli 1947 (nr 464), angående ändring i stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande;

C) att motionerna

1) I: 380 och II: 498, i vad de hänvisats till utskottet,

2) II: 497 och

3) II: 516

måtte anses besvarade genom vad utskottet under A) hemställt; samt

D) att motionerna I: 5 och II: 8 icke måtte till någon riksdagens åtgärd förordas.

Vid utlåtandet hade fogats ett särskilt yttrande av herrar *Björck*, *Swedberg*, *Hammar* och *Löfroth*.

Utskottets hemställan föredrogs, och anförde därvid:

Herr **DICKSON**: Herr talman! Det ärende som nu föreligger har kommit att upptaga två frågor. Dels är det ett bagatellärende, som handlar om vad riksdagens ledamöter skola ha för arvoden i penningar. Det är en efemär sak som gäller dagens situation, dagens

ekonomiska läge, och som icke har något större intresse. Men dessutom uppstår utlåtandet ett principspörsmål av ganska stor räckvidd, nämligen i fråga om principen huruvida riksdagsledamöterna själva utan någon yttre rådgivning skola bestämma dessa sina arvoden.

Om den första frågan skall jag icke uttala mig alls. Tvärtom skall jag redan nu deklarerera, att om min motion II: 497, till vilken jag härmed yrkar bifall, icke godtages av kammaren, vill jag ha till protokollet antecknat, att jag icke har deltagit i beslutet om själva arvoden.

Det är en ganska lustig sak med detta utlåtande. Om man i vanliga fall, ute i det allmänna livet, skall besluta något, brukar man ju taga ställning till sättet, på vilket man skall besluta, först och sedan besluta i enlighet med detta. Konstitutionsutskottet har i sin grundliga vishet — eller skall jag kalla det för smarthet? — vänt på saken och vill att riksdagen skall besluta i sakfrågan först och sedan taga ställning till på vilket sätt denna sakfråga bör behandlas. Jag hade tänkt ställa några specialyrkanden i samband med detta, men jag har erfarit, att konstitutionsutskottet i sinom tid av talmannen själv kommer att få bakläxa på sin ordningsföljd. Jag skall därför icke gå in närmare på detta.

Detta ärende har en lång lidandes historia, som jag icke skall orda mycket om. Jag har ansett frågan betydelsefull. Jag tror att mina medmotionärer, 18 till antalet, också ha fäst avseende vid frågans vikt. Man hade kunnat vänta, tycker jag — jag har påtalat det förut här i kammaren — att ärendet skulle ha behandlats av vederbörande utskott på ett lojalt sätt. Detta har icke skett. Det har medgivits från konstitutionsutskottets sida, att man icke tycker om motionen; man vill icke ha den igenom. Då har man använt allehanda tekniska knep, bland annat det som jag nyss berörde men som alltså icke kommer att lyckas.

Ändring i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppsatsets fullgörande, m. m.

Det brukar sägas att boxning är en rå sport, men i boxning är icke slag under bältet tillåtet. Jag har en liten känsla av att konstitutionsutskottets behandling av de framställningar som ha gjorts i detta ärende har varit litet grand ett slående under bältet. En enskild motionär är ju ganska värnlös, medan utskottet har åtskilliga resurser till sitt förfogande. Jag har sysslat med politik så pass att jag känner den. Jag har inga illusioner att det skall gå hederligt till alla gånger. Men jag hade väntat mig en något mera honnett behandling i detta avseende. Jag känner också denna kära gamla andra kammare med dess stora förtjänster men också med dess ganska betydande egenheter, och jag har nog en känsla av att förevarande fråga, åtminstone när det gäller avgörandet för årets situation, ligger ganska illa till för mig. Men jag skall nog komma igen ett annat år, när frågan icke kan kopplas ihop med och blandas in i ett annat ärende som kanske mera intresserar ledamöterna. Om konstitutionsutskottet då vill komma fram ur sitt bakhåll ut på öppna fältet, så att vi kunna slåss med argument och icke med taktik, få vi se hur det går den gången.

I själva principfrågan skall jag lyckönska herr Rubbestad, därför att hans dogm, nyligen uttalad här i kammaren, att den som har en tjänst själv bättre än någon annan kan bedöma vad denna tjänst är värd i pengar, har vunnit konstitutionsutskottets gillande. Herr Rubbestad var uppe i en debatt om denna fråga för en tid sedan. Han sade då — jag tror att det uttalades från annat håll också — att det är fegt att icke kunna stå rakryggad och med högbrudet huvud mot en allmän opinion. Jag tror att det är riktigt att man skall kunna göra detta i alla andra situationer än just denna. Vi böra komma ihåg, att här skall man icke blanda ihop begreppet riksdag, som är ett högt och mäktigt begrepp, med oss som individer därför att det är för oss personligen som dessa

avlöningsförmåner äro avsedda. Lägga vi oss till med alltför tjock hud gentemot den allmänna opinionen på detta område, tror jag att vi göra ett fel.

Det finns nog en mycket stor freskelse för oss, som av väljarna lyfts upp till inflytande såsom riksdagsmän, att pösa upp och tro oss märkvärdigare än vad vi i verkligheten äro. Det är kanske svårt för oss att ha den riktiga ödmjukheten. Det kan vara riktigt, om jag kommer till ett industriföretag och säger: »Jag är riksdagsman, går det för sig att få se på fabriken? Det intresserar mig; jag skulle vilja lära mig hur den fungerar.» Men jag kan icke komma in i en fullsatt spårvagn och säga: »Hör upp, gott folk! Här kommer en riksdagsman. Se till att jag får sitta!» Det är ungefär den skillnaden man bör hålla isär.

Nu gäller det att vi skola få lön för vårt arbete. En del — i varje fall konstitutionsutskottet — anser att detta skall ingen annan lägga sig i, utan den saken skola vi klara själva. Jag vet icke vad det är utskottet fruktar, när det ställer sig på denna ståndpunkt. Jag för min del — och jag tror också mina medmotionärer — har utgått ifrån att riksdagsmännen, som förvisso äro svaga och syndiga människor, dock i största möjliga mån böra ställa sig så, att de icke ens få misstänkas. Det är icke någon inbillning att den allmänna opinionen har ögonen på detta. Man läser ju ett och annat i tidningarna, och jag kan försäkra kammaren att jag har en ganska stor samling med brev där hemma, som icke alltid äro så smickrande formulerade i fråga om riksdagen och dess ledamöter.

Vad jag vill är, att från oss skall lyftas ansvaret att ensamma stå för vår egen betalning, att vi skola få möjlighet att hänvisa till att ett utomstående organ har bedömt frågan och att man därigenom också skall slippa den ganska svåra situation, som alltid uppträder efter ett sådant beslut som detta, då varenda människa man möter rusar

Ändring i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, m. m.

på en och säger ungefär så här: »Så där, nu har ni beslutat öka lönen för er igen på vår bekostnad.» Detta bidrager till att sänka riksdagens och riksdagsledamöternas anseende i allmänhetens ögon. Det är därför dessa motioner ha väckts.

Jag skall icke säga mera. Jag tror att de flesta av kammarens ledamöter känna frågan. Jag skall, herr talman, yrka bifall dels, som jag sade nyss, till motionen II: 497 och dels till motionen II: 8.

Herr FAST: Herr talman! Med hänvisning till vad utskottet anfört i sitt utlåtande ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr DICKSON: Herr talman! Det som herr Fast syftar på och som enligt hans uppfattning skall tjäna till stöd för kammarens beslut är detta: »Vad motionärerna anfört till stöd för detta förslag har emellertid icke övertygat utskottet om behövligheten eller lämpligheten av en dylik anordning». Om kammaren verkligen tycker att denna fras är ett stöd när den fattar sitt beslut, så gärna det!

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen gav till en början propositioner i fråga om motionen II: 497, nämligen dels på bifall till utskottets i punkten C) 2) gjorda hemställan om avslag å denna motion, dels ock på bifall till motionen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Dickson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren i enlighet med konstitutionsutskottets hemställan i punkten C) 2) i utskottets utlåtande nr 24 avslår motionen II: 497 av herr Dickson, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit ifrågavarande motion.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning; och befanns därvid flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren i enlighet med utskottets hemställan avslagit motionen II: 497.

På därå av herr andre vice talmannen givna propositioner biföll kammaren härefter vad utskottet i punkterna A) och B) samt i punkten C) 1) och 3) hemställt.

Slutligen gav herr andre vice talmannen beträffande punkten D) propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till motionerna I: 5 och II: 8; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Dickson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i punkten D) i utskottets utlåtande nr 24, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Dickson begärde

Den civila regionala beredskapsorganisationen m. m.

emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 118 ja och 22 nej, varjämte 26 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i punkten D).

§ 3.

Föredrogs vart för sig:

bevillningsutskottets betänkande nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, jämte i ämnet väckta motioner; och

statsutskottets utlåtande nr 144, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner angående bidrag för budgetåret 1951/52 till bidrag till driften av anstalter för psykopatiska och nervösa barn.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda betänkande och utlåtande hemställt.

§ 4.

Den civila regionala beredskapsorganisationen m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 145, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag till avlöningar vid överståthållarämbetet och länsstyrelserna samt angående den civila regionala beredskapsorganisationen.

Utskottets hemställan föredrogs, och anförde därvid:

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet MOSSBERG: Herr talman! Det utskottsutlåtande, som kammaren nu skall taga ställning till, innefattar även ett utlåtande över Kungl. Maj:ts proposition nr 149, angående den civila regionala beredskapsorganisationen. Jag

känner, herr talman, ett behov av att med några ord få knyta ett par reflexioner till detta utskottsutlåtande.

Jag skall be att få börja med att säga några få ord om bakgrunden till Kungl. Maj:ts förslag. Alla här i landet äro alldeles på det klara med att om vårt land olyckligtvis skulle komma att bli indraget i ett krig, skulle detta komma att på ett mycket allvarligt sätt påverka hela det ekonomiska livet i landet, och folkförsörjningen skulle omedelbart möta betydande svårigheter. Det skulle få tillgripas ransoneringar och regleringar av olika slag. Omfattande åtgärder skulle få vidtagas för att säkerställa krigsmaktens och civilbefolkningens försörjning med förnödenheter o. s. v. En hel del av de bilar som vi ha i trafik skulle rekvireras av militären, och vi skulle, när det gällde både bilar och järnvägar, möta mycket stora transportsvårigheter.

Vi ha centralorgan som planera för detta ändamål. Vi ha t. o. m. ett organ, som uteslutande sysslar med dessa frågor, nämligen riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap. Men vi ha icke haft någon regional organisation för dessa planeringsuppgifter ute i länen, vilket varit en mycket framträdande brist inom vår beredskap. Vi ha studerat denna fråga vid en hel rad krigsspel nu efter kriget. Det har visat sig att en sådan regional organisation är ofrånkomligen nödvändig, om det ekonomiska livet skall kunna ha någon utsikt att tåla påfrestningarna under ett krig.

Nu har Kungl. Maj:t lagt fram ett förslag i detta hänseende. Om man läser utskottets utlåtande, kommer man till en början till den uppfattningen, att utskottet helt och hållet har underkänt Kungl. Maj:ts av alla de hörda myndigheterna enhälligt tillstyrkta förslag. Utskottet säger nämligen i sitt utlåtande: »Vad i propositionen anförts om behovet av ett allmänt regionalt organ för den ekonomiska försvarsberedskapen

Den civila regionala beredskapsorganisationen m. m.

har utskottet icke funnit övertygande.» Utskottet säger vidare, att det erfordras icke någon utvidgning av länsstyrelsernas nuvarande befattning med de ekonomiska försvarsberedskapsuppgifterna. I nästa stycke framhåller emellertid utskottet, att det finner det »välbetänkt att de problem, som kunna uppkomma i ett akut krigsläge, i nuvarande världspolitiska situation penetreras ute i länen». Och därefter går utskottet med på att den organisation får anordnas, som Kungl. Maj:t i propositionen föreslagit.

Jag vill bara genom detta mitt yttrande tillkännage, att jag för min del fattar utskottets resonemang på det sättet, att utskottet i realiteten går med på att vi nu få bygga upp en organisation, som syftar till att under krigstid skapa förutsättningarna för att på den ekonomiska beredskapens område kunna upprätthålla en regional förvaltning. Det är alltså inte för den saken jag begärt ordet. Jag har bara velat konstatera, att jag inte kunnat tolka utskottets skrivning på annat sätt.

Men sedan gör utskottet ett tillägg, och genom det tillägget bestämmer utskottet vad denna nya organisation skall få planera. Det är på den punkten jag får erkänna att jag blivit orolig. Genom sin skrivning begränsar utskottet för målet för planeringen på ett sådant sätt, att hela organisationen skulle kunna hota att bli värdelös. Utskottet säger nämligen, att den sektion som enligt förslaget skall inrättas vid varje länsstyrelse, skall ha till uppgift att uppgöra planer för krigsorganisationen inom länet i händelse av att ett *förbindelseavbrott* skulle uppkomma under krig. Nu har det vid studier vid krigsspel och på annat sätt, som vi metodiskt bedrivit under de senaste åren, visat sig, att det inte räcker med att ha beredskap för förbindelseavbrott, alltså för det fall att en landsända till följd av en fientlig aktion blivit avskuren från förbindelse med de centrala statsmyndigheterna. Redan i och med själva

krigsutbrottet måste man nämligen räkna med att både beträffande järnväg, post, telegraf och telefon uppkomma svårigheter i fråga om förbindelserna på grund av den överbelastning, som uppkommer när militären tar kommunikationsmedlen i anspråk, och att det kommer att stöta på utomordentligt stora svårigheter för en central myndighet att i detalj reglera vad som skall företagas i de olika länen. Därför måste vi i händelse av ett krigsutbrott kunna räkna med att genast genomföra en mycket långt gående decentralisering av förvaltningsuppgifterna. Jag vill nämna för kammarens ledamöter, att vi i det planeringsarbete vi varit sysselsatta med utgått ifrån, att det är en mångfald viktiga uppgifter, som man under fredstid anser självklart böra ligga under de centrala myndigheterna men som vid ett krigsutbrott måste omedelbart delegeras till de lokala organen. Man kan gå ännu ett steg vidare och säga, att redan i det akuta läge, som skulle komma att omedelbart föregå ett krigsutbrott, uppkomma dessa svårigheter. Det blir fråga om en omställning av produktionen, det blir fråga om införandet av regleringar och ransoneringar, och allt detta skall ske samtidigt som näringslivet och samhällsapparaten i vissa delar äro desorganiserade genom militärinkallelser, genom utrymning, genom undanföringssåtgärder o. s. v. Och det kan till och med tänkas, att det uppkommer ett sådant läge, att den centrala statsledningen inte kan vara kvar i landets huvudstad på grund av faran för luftangrepp utan flyttar till annan ort, från vilken möjligheterna att upprätthålla förbindelse med den lokala förvaltningen äro mindre än vad fallet är från huvudstaden.

Vi ha alltså i vårt arbete kommit till den bestämda uppfattningen, att om det skall vara någon glädje med en planering skall den inte bara äsyfta det allra sämsta läget för en landsända, nämligen att den genom en fientlig aktion blir

Den civila regionala beredskapsorganisationen m. m.

avskuren från landet i övrigt, utan planläggningen måste redan från början inrikta sig på möjliggörandet av en decentralisering. Vi ha spelat med konkreta exempel, som vi studerat igenom, och därvidlag funnit, att det inte går att hålla ihop förvaltningen i detalj från Stockholm. Det är givet att de allmänna riktlinjerna skola utfärdas centralt. Men om man bara tänker sig det exemplet att i en landsända, som kanske är glest bebyggd och har små möjligheter till försörjning, på några dagar genomföres en kraftig militär koncentration av stora truppstyrkor, så visar ett studium av de ekonomiska problem, som där uppstå, att om man i det läget skall kunna klara civilbefolkningens försörjning med livsförnödenheter o. s. v., måste det finnas ett civilt organ på orten, som från första dagen står berett att ingripa utjämnande mellan de i och för sig naturliga militära kraven och de lika naturliga kraven från civilbefolkningens sida.

Jag skulle alltså som min uppfattning vilja framhålla, att det för mig ter sig som högst nödvändigt att, när nu utskottet går med på att denna organisation, som skall kosta 100 000 kronor om året, får sättas i gång och gripa sig an med sina planeringsuppgifter, arbetet inte skall bli begränsat bara till att avse det sämsta tänkbara läget, d. v. s. när en landsända blir avskuren från den övriga delen av landet, utan att man får inrikta planeringen på det läge, som uppkommer redan omedelbart före eller omedelbart efter ett krigsutbrott.

Jag vill, herr talman, hemställa till kammarens ledamöter att ta dessa synpunkter under övervägande, innan de gå att fatta beslut i frågan.

Herr PETTERSON i Degerfors: Herr talman! Jag skulle tro att det närmast är utskottets skrivning, som föranlett den missuppfattning som kom till uttryck i statsrådets anförande. Men om

man tar del av den utredning som här föreligger och av vad de olika remissinstanserna sagt, känner man sig nog inte så där hundra procentigt övertygad, att denna nya organisation får den stora uppgift att fylla som departementschefen avsett, och framför allt inte att det skulle behövas ett permanent organ. Jag vill erinra om att länsstyrelsen i Skaraborgs län uttalat, att de organ, som i mellaninstanserna syssla med försvarsfrågorna, redan nu äro så många att inrättandet av nya organ och myndigheter måste väcka tvekan. Länsstyrelsen i Västmanlands län vill visserligen inte avstyrka förslaget, men länsstyrelsen befarar att den nya organisationen kommer att bli betydligt tungrodd. Det är sådana synpunkter, som vi inom avdelning och utskott försökt penetrera, och jag måste för min del säga, att det ligger något i vad herr Karlsson i Munkedal sade vid utskottsbehandlingen av frågan, nämligen att han var rädd för att om något verkligen skulle hända, stå vi där med alla papperen i händerna och veta inte vad man skall ta sig före och vem som är den bestämmande myndigheten. Vi kunna också utgå ifrån, att om något skulle hända, ha vi att taga ställning till inrättande av kristidsstyrelser. Departementschefen är ju inne på den frågan i sitt uttalande. Det är en sak, som vi få ta ställning till när frågan en dag blir aktuell.

Vad vi i utskottet egentligen gått emot är att denna nya organisation redan nu skall fastställas som en permanent organisation. Det är ju dock fråga om en försöksverksamhet, och utskottet anser att med hänsyn härtill bör denna sektion åtminstone till att börja med kunna vara av tillfällig art och inte redan från början behöva göras permanent. Det är väl ändå bättre att man börjar litet försiktigt och kan bygga ut organisationsapparaten än att man bygger ut den på ett tidigt stadium och sedan försöker inskränka på den. Vi ha ju en viss erfarenhet av att sådana organ inte

Den civila regionala beredskapsorganisationen m. m.

äro så lätta att avskaffa, när de väl en gång kommit till. De ha nämligen en otrolig förmåga att kunna skaffa sig arbetsuppgifter. Utskottet skriver i sista stycket på s. 8: »Om utskottet såsom framgår av det anförda alltså icke kan ansluta sig till den av departementschefen uttalade uppfattningen att länsstyrelsen redan i fredstid i princip skall fungera som ett allmänt regionalt organ för den ekonomiska försvarsberedskapen, finner utskottet det å andra sidan välbetänkt att de problem, som kunna uppkomma i ett akut krigsläge, i nuvarande världspolitiska situation penetreras ute i länen.» Detta sista uttalande om att det är välbetänkt att problemen penetreras ute i länen har ju inrikesministern själv citerat. Utskottet tillstyrker alltså, att den föreslagna underavdelningen tillfälligt inrättas inom varje landskansli.

Utskottet säger vidare: »Sektionens uppgift bör vara att uppgöra planer för krigsorganisationen inom länet i händelse av ett förbindelseavbrott under krig» — det är dessa ord om förbindelseavbrott under krig, som statsrådet inte tycker om — »och denna uppgift bör slutföras under loppet av ett eller högst ett par år». Man räknar med andra ord med att om vi få leva i fred, skulle vi inte vidare behöva denna organisation utan kunna förpuppa den så att den bara vid krigsfara behöver träda i verksamhet. Tvisten rör sig alltså om vad utskottet menat med sin skrivning i detta avseende. Denna skrivning har ju givit anledning till olika tolkningar, men jag har befogenhet att å utskottets vägnar säga, att densamma endast avser att den nya organisationen inte skall göras permanent utan vara av tillfällig art. Det hindrar alltså inte departementschefen från att sätta i gång med de utredningar och göra de förarbeten, som dagens läge kunna kräva.

Med denna deklaration ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr THAPPER: Herr talman! Jag är en av reservanterna, och anledningen till att vi reserverat oss är utskottets skrivsätt, vilket här redan påtalats. Vi ha bl. a. känt oss illa berörda av att dessa åtgärder, enligt vad utskottet skriver, inte skulle få sättas i gång förrän det inträffar ett förbindelseavbrott. Om utskottets uttalande tolkas bokstavligt, skulle detta vara meningen. Enligt vår uppfattning bleve det alldeles för sent att först då göra något. Det är på detta område liksom på andra så, att man måste vara ute i tid. Men när jag nu hört utskottets talesman, herr Petterson i Degerfors, förstår jag att utskottsutlåtandet inte skall tolkas på detta sätt utan att vederbörande statsråd och regeringen skola ha möjlighet att vidtaga erforderliga åtgärder redan i ett kritiskt läge. Jag skall, herr talman, under sådana förhållanden avstå från att yrka bifall till reservationen.

Herr KOLLBERG: Herr talman! Vid utbrottet av det senaste kriget fanns det icke någon civil regional beredskapsorganisation i funktion. Den första uppgiften för de centrala krisstidsmyndigheterna blev därför att organisera lokala organ. Kristidsnämnder och kristidsstyrelser inrättades, och tack vare att vi fingo tid på oss gick det lyckligt. Men jag vill inte tänka på hur det skulle ha gått, om vi oförberedda hade blivit utsatta för ett angrepp, som omöjliggjort för oss att i lugn och ro upprätta dessa lokala organ. För var och en som varit med om inrättandet av den lokala organisationen under förra kriget måste det framstå som en angelägenhet av vital betydelse för vårt land att det finns åtminstone en stomme till en regional organisation som man kan anknyta till i krigsfall. Det kan ju mycket väl tänkas att förbindelserna med den centrala förvaltningen på många håll bli avbrutna redan i ett inledande skede

Den civila regionala beredskapsorganisationen m. m.

av kriget och att det sålunda inte ens blir tillfälle att genom centrala direktiv genomföra en lokal krisorganisation. Redan av denna anledning kan jag inte förstå att utskottet vill ta på sitt ansvar att förkasta departementschefens, av de flesta sakkunniga instanserna biträdade uppfattning, att länsstyrelserna redan i fredstid i princip skola fungera som ett allmänt regionalt organ för den ekonomiska försvarsberedskapen och att utskottet vill nöja sig med att föreslå något slags tillfälligt utredningsorgan som efter ett eller högst ett par år skulle förpuppas.

Det är av största betydelse att det i länen finns personer som ha till åliggande att kontinuerligt följa förhållandena på beredskapsområdet. Det räcker inte med den engångsinventering, som utskottet tydligen har tänkt sig. Förhållandena växla snabbt, och uppgjorda planer bli snart föråldrade. Såväl upplysningar om tillgängliga resurser som planer på disponerande av dem måste successivt förnyas, om man skall vara beredd den minut det gäller. Om man inte inrättar några regionala organ, avstår man även från möjligheten att under fredstid verka för en lokal samordning av produktion, distribution och lagring på ett ur beredskapssynpunkt lämpligt sätt.

Vid inhämtandet av upplysningar liksom vid planeringsarbetet i övrigt böra länsstyrelserna givetvis söka medverka från näringslivets sida. Men utskottets uttalande här, att verksamheten för den ekonomiska försvarsberedskapen i ett tänkt krigsläge helt eller delvis skall kunna handhas av näringslivets organisationer, finner jag inte riktigt. Vad det gäller är ju nämligen framför allt en samordning av verksamheten inom de olika grenarna av näringslivet. Näringslivets olika branschorganisationer äga, i den mån det finns lokala organ ute i länen, bara kännedom om förhållandena i sitt verksamhetsområde och ha inte möjlighet

att överblicka de totala resurserna, vilket en lokal beredskapsorganisation måste äga. Den av utskottet anvisade lösningen av problemet är därför säkerligen icke praktiskt genomförbar.

Den organisation som Kungl. Maj:t föreslagit är väl den enklaste tänkbara. Skulle jag rikta någon kritik mot förslaget, skulle den enligt min tanke snarast gå ut på att den föreslagna organisationen icke möjliggör en så effektiv och betryggande planering som jag skulle önska. Det synes mig exempelvis ovisst om man för det ringa arvode som föreslagits för cheferna för de ifrågavarande underavdelningarna inom länsstyrelserna, nämligen 2 400 kronor om året, verkligen kan erhålla dugande krafter som kunna ägna tillräcklig tid åt dessa arbetsuppgifter.

När jag likväl nu inte riktar vidare erinringar mot Kungl. Maj:ts förslag, beror det på att förslaget bereder den enda möjligheten i dagens läge att över huvud taget få till stånd en lokal beredskapsorganisation. Jag inser mycket väl, att man nu bör tillvarata alla möjligheter till besparingar på administrationskostnaderna, men man bör inte av sparsamhetsskäl äventyra vår beredskap på den viktiga punkt det här är fråga om. Riksdagen medger ju inte genom detta Kungl. Maj:ts förslag inrättande av några nya tjänster. Det är endast fråga om tillsättande av sakkunniga personer med blygsamma arvoden vilka lätt kunna skiljas från sitt uppdrag, om förhållandena ute i världen skulle bli sådana, att det inte längre blir nödvändigt att upprätthålla en beredskapsorganisation på det ekonomiska försvarsområdet. Jag skulle vilja att riksdagen här beslöte godkänna Kungl. Maj:ts förslag oförändrat. Då emellertid inrikesministern efter de uttalanden, som gjorts från utskottets talesman, torde förklara sig nöjd med utskottets förslag, skall jag inte ställa något yrkande, ehuru jag avstår från yrkandet med stor tvekan.

Den civila regionala beredskapsorganisationen m. m.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **MOSSBERG**: Herr talman! Jag inregistrerar med tillfredsställelse den deklaration som herr Petterson i Degerfors har avgivit om hur utskottets utlåtande skall tolkas beträffande omfattningen av planeringsuppgifterna. Om vi inte behöva följa utskottets utlåtande bokstavigt utan få tolka det enligt den anda som kom fram i herr Pettersons i Degerfors anförande, tror jag att vi under det år som kommer skola kunna genomföra det nödvändiga planeringsarbetet.

Herr Petterson i Degerfors framhöll, att det för utskottet har tett sig angeläget att man inte skapar någon permanent organisation utan att utskottet hoppas, att det hela skall få karaktären av en krisorganisation. Det är för mig en fullkomligt självklar sak att organisationen skall ha denna natur. Men lika självklart ter det sig för mig, att så länge den skärpta utrikespolitiska situationen består komma vi inte att kunna avveckla denna organisation. Detta behöver emellertid inte vara någon tvistefråga oss emellan i dag, eftersom vi ju få tillfälle att vid nästa års riksdag ta ståndpunkt till huruvida organisationen bör upprätthållas ännu någon tid framöver. Skulle läget i världen utvecklas så, att vi kunna lägga ned beredskapen på detta område, skulle ingen vara gladare än jag.

Herr Kollberg tog i sitt anförande sikte på ett uttalande från statsutskottet, att man skulle undersöka om inte näringslivets egna organisationer kunde ta hand om uppgifterna på den ekonomiska försvarsberedskapens område utan att länsstyrelserna behövde betungas därmed. Jag delar den uppfattning som herr Kollberg därvidlag framförde. Att jag inte tog upp den saken i mitt förra anförande beror på att utskottet icke har lämnat Kungl. Maj:t ett bestämt direktiv utan endast uttalat ett önskemål om att en viss utredning skall göras. Jag tycker inte att

det finns någon anledning till erinran mot ett önskemål om utredning även om jag har svårt att tänka mig hur man under krigstid skulle kunna överlämna åt näringslivets egna organ att bestämma i sådana här frågor. Jag skall bara ta två exempel för att visa vart det skulle leda. Om vi skulle få en utomordentligt svår brist på transportområdet och vi måste ransonera transporterna, låt oss säga med bilar, kunna vi väl inte uppdra åt åkarnas egna organisationer att bestämma, vilka varor som det för landets försvarsberedskap är mest angeläget att transportera. Och om vi få en akut bränslebrist i en landsända, kunna vi väl inte överlämna åt kolhandlarna att bestämma, t. ex. vilka industrier som skola anses så viktiga att de måste ha kol och vilka som inte skola få det. Även om vi få räkna med — och det göra vi i propositionen — ett mycket nära samarbete med de lokala organen för näringslivet, måste dock uppgiften att besluta ligga hos myndigheterna.

Herr **STÅHL**: Herr talman! Eftersom jag utom herr Thapper är den ende reservanten här i kammaren på denna punkt, är det klart att jag delar den uppfattning som har utvecklats av både departementschefen, herr Thapper och herr Kollberg. Då jag förstår att det måste råda en viss undran över att reservanterna ha frånfallit reservationen, som vi ju gjorde genom herr Thappers anförande efter herr Pettersons i Degerfors deklaration, vill jag emellertid påminna om att första kammaren har godkänt utskottsutlåtandet. Efter den deklarationen, som får tolkas på det sätt departementschefen här gjorde, finna vi reservanter att utlåtandet bör kunna godtas vid denna timme av riksdagen, och det är alltså anledningen till att vi inte ställa yrkande om bifall till reservationen, vilket — det ber jag att få påpeka — inte innebär att vi i sak ha ändrat mening.

Den civila regionala beredskapsorganisationen m. m.

Jag vill tillägga, att förutsättningen för att vi på detta sätt skola kunna frånfalla yrkandet i reservationen måste vara att utskottet är enhälligt bakom den deklaration som avgavs av herr Petterson i Degerfors. Skulle någon annan ledamot av utskottet fasthålla vid ordalydelsen i utskottets utlåtande, måste detta självfallet leda till att i varje fall jag, och jag tar för givet även herr Thapper, förbehålla oss frihet att återfalla på reservationen, vilken i det läget måste ställas under votering.

Jag har alltså, herr talman, nu intet yrkande.

Herr **PETTERSON** i Degerfors (kort genmäle): Herr talman! Innan jag avgav denna deklaration för utskottet, hade jag konfererat med tredje avdelningens ordförande och övriga ledamöter, och de voro överens med mig om att uttalandet skall ges den tolkning som jag här givit.

Herr **RUBBESTAD**: Herr talman! Jag har visserligen inte varit med om behandlingen av detta ärende i statsutskottets plenum, men jag har deltagit vid behandlingen i utskottets tredje avdelning, och jag vill säga, att vi voro fullständigt eniga om avdelningens skrivning i detta fall. Vi vilja inte vara med om att det under fredstid skall planeras en ganska omfattande organisation. I länsstyrelsernas uppgifter ingår ju redan nu att de skola planlägga för folkhushållningen nödvändiga åtgärder beträffande livsmedel och annat. Vi ha i länsstyrelserna ett särskilt organ, civilförsvarsavdelningen med civilförsvarschefen i spetsen, som har att planlägga transporter och dylikt. Det är självklart att de organ vi redan nu ha också skola fungera i ett krigsläge. Vi ha ju också våra centrala livsmedelsförsörjningsorgan, vi ha bränslekommissionen, som skall planlägga försörjningen med bränsle, och vi ha civilförsvarsstyrelsen som också skall ut-

föra planläggning i de olika länen. Det är vår uppfattning att vi inte skola koppla in alltför många onödiga utredningar utan försöka ordna saken i samråd med näringslivets organisationer, så att man inte behöver ett särskilt organ för planläggning under fredstid. En annan sak är det ju i krigstid. I ett krigsläge kan allt som är planlagt slås omkull och förhållanden inträffa som dra ett streck över allt man har planlagt. Vad avdelningen har föreslagit är ju att Kungl. Maj:t skall få bemyndiganden i all den utsträckning som behövs. Vi ha inte prutat på det anslag som är begärt för ändamålet, utan vi ha bara med vårt uttalande velat markera, att man inte skall planlägga en organisation i fredstid som är större eller mera vidlyftig än som erfordras. Det ha vi velat understryka, och jag är förvissad om att även det ingår i den deklaration som herr Petterson i Degerfors avgav.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **MOSSBERG**: Herr talman! Herr Rubbestad sade i sitt anförande, att han inte ville vara med om en alltför omfattande organisation. Jag har på förhand sökt att så långt det varit möjligt tillgodose herr Rubbestads önskemål på den punkten. Den kommitté som har arbetat med denna fråga kom fram till en årlig kostnad av 370 000 kronor. Vid behandlingen i departementet ha vi nedbringt den årliga kostnaden till 100 000 kronor. Eftersom vi ha 25 länsstyrelser, om vi räkna med överståthållarämbetet, blir det 4 000 kronor i planlägningskostnader årligen på varje länsstyrelse. Och av dessa 4 000 kronor kommer icke ett öre att gå till länsstyrelsernas egna tjänstemän, utan hela kostnaden avser arvoden, som vi måste betala till de sakkunniga som länsstyrelserna måste ha till sin hjälp för att med någon fackkännedom kunna göra detaljplaner på områden som

Den civila regionala beredskapsorganisationen m. m.

ligga vid sidan om länsstyrelsernas vanliga fredsmässiga arbete.

Vidare sade herr Rubbestad, att det inte är mycket nytta med sådana här planer. De kunna kullkastas. Man skall alltid utgå ifrån, när man gör en planläggning för krig, att planen säkerligen icke kommer att kunna fullföljas i alla detaljer, men personer som sitta och planera skaffa sig en sådan sakkunskap och en sådan inblick i problemen, att de erhålla en större förmåga att laga efter lägligheten, om planerna skulle kastas ikull, än vad de skulle besitta om inga planer blivit uppgjorda.

Jag tror alltså att herr Rubbestad kan vara fullt trygg för att här icke skall skapas någon organisation i onödan utan att vi skola hålla planläggningsarbetet inom så snäva gränser som över huvud taget är möjligt med hänsyn till beredskapsbehovet.

Herr RUBBESTAD (kort genmäle): Herr talman! Jag har tidigare deklarerat, att vi icke ha vägrat det anslag på 100 000 kronor, som är begärt. Det har utskottet gått med på. Dessutom vill jag erinra om att i varje länsstyrelse ha vi en civilförsvarsavdelning, som i allmänhet består av flera personer. Det är självklart att denna organisation i första hand bör syssla med dylika spörsmål. Dessutom ha vi deklarerat att den sektion, som ytterligare skall ha hand om detta, skall fungera. Men vad vi äro rädda för är att man bygger ut en alltför stor organisation, och det är detta vi icke vilja vara med om i fredstid.

Herr ANDERSSON i Malmö: Herr talman! Jag uppfattade herr Rubbestad på det sättet, att planläggningen utföres på fördelaktigaste och billigaste sätt, utan att effektiviteten av planläggningen eftersättes. Det kunna vi alla instämma i. Det framgick emellertid, såvitt jag uppfattade herr Rubbestad rätt, inte av hans anförande att han hade någon an-

märkning att göra mot den planläggning, som departementschefen talat om i sina anföranden. Denna planläggning skall ju avse icke endast förbindelseavbrott mellan länen och den centrala förvaltningen under krig utan över huvud taget om vårt land kommer i krigstillstånd.

Herr talman! Jag begärde ordet inte så mycket för att säga detta utan för att ge min anslutning till den tolkning av statsutskottets utlåtande, som herr Pettersson i Degerfors i sitt anförande gav. Jag tillhör visserligen inte tredje avdelningen, men jag har varit med om beslutet i statsutskottet, och jag ber att för min del få understryka vad herr Pettersson i Degerfors här sade.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

Herr talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

§ 5.

Föredrogos vart efter annat tredje lagutskottets memorial och utlåtanden:

nr 10, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande tredje lagutskottets utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med vissa bestämmelser till motverkande av svinsjukdomar dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 11, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 35 § 1 mom. folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469).

Kammaren biföll vad utskottet i nämnda memorial och utlåtanden hemställt.

§ 6.

Fortsatt giltighet av lagen om hyresreglering m. m.

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 13, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., dels ock motioner, som väckts i anledning av propositionen eller röra i propositionen behandlad lagstiftning.

Genom en den 6 april 1951 dagtecknad proposition, nr 168, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m.;

2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 19 juni 1942 (nr 430) om kontroll av upplåtelse och överlåtelse av bostadsrätt m. m.;

3) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 28 maj 1948 (nr 245) med vissa bestämmelser om hyresrätt vid hemskillnad eller äktenskapsskillnad m. m.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nämligen inom första kammaren nr 487 av herr *Andrén m. fl.* samt inom andra kammaren nr 623 av herr *Hjalmarson m. fl.* I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, »att riksdagen i anledning av proposition nr 168 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte dels understryka önskvärdheten av att skäligen kompensation medgives för de ökade omkostnaderna inom fastighetsförvaltningen, dels ock begära att hyresregleringskommitténs uppdrag i första hand måtte avse frågan om framläggande snarast möjligt av ett konkret

förslag med program till hyresregleringens successiva avveckling».

Tillika hade utskottet i anslutning till behandlingen av sagda proposition och motioner till behandling förehaft ytterligare fyra motioner.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte bifalla förevärande proposition;

B. att motionerna I: 219 och II: 293 måtte anses besvarade genom vad utskottet anfört i sin motivering;

C. att motionerna I: 487 och II: 623 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

D. att motionerna I: 157 och II: 130 måtte anses besvarade genom vad utskottet anfört i sin motivering.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Holmbäck, Werner, Pålsson* och *Jansson* i Aspeboda, fröken *Vinge* samt herr *Nyberg*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

A. att — — — (= utskottet) — — — proposition;

B. att — — — (= utskottet) — — — motivering;

C. att motionerna I: 487 och II: 623 måtte anses besvarade genom vad reservanterna anfört i sin motivering;

D. att — — — (= utskottet) — — — motivering;

2) av herrar *Eskilsson* och *Larsson* i Karlstad, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

A. att — — — (= utskottet) — — — proposition;

B. att — — — (= utskottet) — — — motivering;

C. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 487 och II: 623 i skrivelse till Kungl. Maj:t dels understryka önskvärdheten av att skäligen kompensation medgives fastighetsägarna för de ökade omkostnaderna för fastighetsförvaltningen, dels ock begära att till direktiven för de sakkunniga, vilka tillkallats för granskning av det för bostads- och hyresmarknaden gällande

Fortsatt giltighet av lagen om hyresreglering m. m.

regleringssystemet, måtte fogas ett tilllägg, att de sakkunniga som främsta utredningsuppgift skulle snarast möjligt upprätta förslag till en successiv avveckling av hyresregleringen;

D. att — — — (= utskottet) — — — motivering.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr NYBERG: Herr talman! Tredje lagutskottet har enhälligt tillstyrkt att hyresregleringslagen och de andra lagar, som här beröras, förlängas ytterligare ett år. Utskottet har vidare funnit att de önskemål, som framställts i de olika motionerna, i huvudsak tillgodosetts genom den nyligen tillsatta utredningen angående hyres- och bostadsmarknaden. Att vi dock ha kommit på olika linjer beror på skiljaktighet i fråga om vad som borde sägas och inte sägas i utlåtandet, t. ex. i fråga om hyrorna, samt om lämpligheten att i skrivelse till regeringen fästa uppmärksamheten på de ting, som beröras i högermotionen.

Utskottsmajoriteten har velat särskilt understryka vikten av att utredningen i vad den avser behovsprövningen på hyresmarknaden bedrivs på skyndsammaste sätt. Denna formulering i utlåtandet är närmast föranledd av motionen av herr Edberg m. fl. angående obligatorisk bostadsförmedling. Vi reserverar ha inte ansett att en dylik aktion från riksdagens sida är motiverad. De invändningar, som tidigare är i debatterna här i kammaren ha rests mot att ytterligare bygga på regleringssystemet, äro enligt vår mening fortfarande tillräckligt bärkraftiga. Vi ha därför nöjt oss med att i vår reservation erinra om att en utredning nu är tillsatt och att den skall behandla även detta spörsmål.

I högermotionen yrkas bland annat, att riksdagen skäll i skrivelse till regeringen understryka nödvändigheten av

en skälig kompensation för de ökade omkostnaderna inom fastighetsförvaltningen. Samma yrkande framställes på denna punkt även i reservationen av herrar Eskilsson och Larsson i Karlstad. Denna fråga är ju, herr talman, mycket aktuell och mycket betydelsefull. Starka skäl kunna anföras både för och emot en höjning av hyrorna. Jag skall inte alls upptaga tiden med att gå närmare in på dessa spörsmål, i synnerhet som kammaren hade en debatt i hyresfrågan för någon tid sedan i anledning av en interpellation av herr Birke, närmast föranledd av konflikten mellan fastighetsägarna och fastighetsarbetarna. Jag tror dock att vi mer och mer kommit över på den linjen, att även fastighetsägarna måste få en skälig kompensation för de inträdda prisstegringarna. Å andra sidan måste dock frågan bedömas även ur rent allmänekonomiska synpunkter, eftersom ju ökade hyror liksom andra prisstegringar föra med sig ökade svårigheter att uppnå den ekonomiska stabilitet, som vi eftersträva. Hur stor kompensationen bör bli vill jag därför inte uttala mig om. Jag tycker dock att skälen för en rimlig ersättning för kostnadsstegringarna äro mycket bärande och har därför anslutit mig till den mening, som kommit till uttryck i reservationen av herr Holmbäck m. fl.

Utskottsmajoriteten har inte velat säga någonting beträffande hyrorna utan anser att ståndpunkt i dessa spörsmål skall tagas av hyresrådet och regeringen. Ur formell synpunkt är denna uppfattning riktig, men frågan synes dock vara så viktig att utskottet icke bort nöja sig med detta passiva uttalande. Å andra sidan synes det knappast vara nödvändigt att avlåta någon särskild skrivelse till regeringen i detta ärende. Frågan är ju så pass högaktuell, att man givetvis får förutsätta att regeringen utan någon särskild skriftlig påminnelse begagnar de möjligheter som hyresregleringslagen medger.

Fortsatt giltighet av lagen om hyresreglering m. m.

Kravet på ett program för hyresregleringens avveckling kan jag givetvis i långa stycken instämma i. Jag vill naturligtvis inte ha hyresregleringen kvar en dag längre än nödvändigt. Nu är det emellertid så att vi bli nödsakade att förlänga hyresregleringslagen inte bara det närmaste året utan tydligen också flera år framåt. Vidare ha ju de förut nämnda sakkunniga också fått i uppgift att behandla frågan om ett program för hyresregleringens avveckling. Hur detta program skall se ut är väl dock, såvitt jag förstår, i icke så ringa mån beroende av hur själva regleringen ser ut den dag den skall börja avvecklas. Jag är inte någon vän av obligatorisk bostadsförmedling eller vad man vill kalla den behovsprövning, som skall utredas, men jag kan inte bortse ifrån att vi kanske en dag komma att få denna påbyggnad på vårt regleringssystem. Vidare skall ju lagen ändras även i vissa andra avseenden. Att då yrka på ett omedelbart utarbetande av ett program för hyresregleringens gradvisa avveckling synes mig om också mycket sympatiskt dock i någon mån orealistiskt. Jag har därför inte kunnat ansluta mig till förslaget att skriva till regeringen och framställa detta önskemål. Klart är emellertid att det måste finnas i detalj utarbetade bestämmelser för hur avvecklingen skall ske, och man får givetvis förutsätta att de sakkunniga komma att behandla även detta spörsmål utan onödigt dröjsmål.

Herr talman! Det skulle vara mycket mera att säga i denna stora och i många avseenden ganska svåra fråga. Jag vill dock nöja mig med detta och yrkar i anslutning till vad jag nu anfört bifall till reservationen av herr Holmbäck m. fl.

Herr LARSSON i Karlstad: Herr talman! Det finns troligen inte någon mera hopplös uppgift än att försöka övertala majoriteten av denna kammare att för

bemästrande av vissa samhällsproblem pröva nya vägar. När jag det oaktat begärt ordet i denna fråga, är det inte i förhoppning att kunna vinna gehör för mina yrkanden utan främst för att för egen del få inlägga en gensaga mot utskottsmajoritetens trots allt oföränderligt optimistiska tro på regleringsverksamhetens förmåga att råda bot på svårigheterna.

Vi ha nu i nio år, därav sex efterkrigsår, ihärdigt strävat efter att med hyresreglering och annan reglering avhjälpa bristen på bostäder. Resultatet har blivit ett med nästan varje år ökat antal hemlösa, trots att staten frikostigt gynnar byggnadsverksamheten särskilt i kommunala och s. k. allmännyttiga företags regi. Utskottsmajoriteten hävdar emellertid bland annat att »regleringsavvecklingen som sådan icke ens föregående år ansågs stå för dörren. För närvarande synes frågan om regleringens upphörande vara än mindre aktuell. De uppgifter, utskottet åberopat på tal om hyresregleringens förlängning, tyda nämligen, som redan anförts, på att bostadsbristen snarast förvärrats i förhållande till föregående år».

Men detta är väl ungefär vad andra kammaren misstänkte att följden av hyresregleringen skulle bli, då kammaren vid 1950 års riksdag antog den till tredje lagutskottets utlåtande nr 9 fogade reservationen, vari som motiv för lagens förlängning under ytterligare ett år framhölls följande: »Ehuru hyresregleringslagen i förening med byggnadsregleringen motverkar den naturliga rörligheten på bostadsmarknaden och i viss mån hindrar produktionen av bostäder, torde ett omedelbart upphävande av nämnda lag komma att medföra olägenheter.» I fortsättningen av den antagna reservationen poängterades misstron mot hyresregleringens verkningar i följande ordalag: »Utskottet vill i detta sammanhang understryka departementschefens uttalande att tiden nu är inne att föranstalta om utredning

Fortsatt giltighet av lagen om hyresreglering m. m.

av de frågor, som sammanhånga med hyresregleringens avskaffande, och vill även framhålla angelägenheten av att skyndsamma och positiva åtgärder vidtagas i detta syfte.»

Är detta bortglömt eller har man ändrat åsikt om regleringens verkningar? Ty det kan ju omöjligt vara så, att man inte längre anser den tilltagande bostadsbristen medföra sociala olägenheter! I varje fall kan inte högerns motionärer och reservanter i denna fråga godtaga en sådan inställning, som tämligen ofelbart skulle leda till ytterligare förvärrat läge på bostadsmarknaden nästa år. Det är för att bryta denna ogynnsamma utveckling och åstadkomma en vändning till det bättre, som vi framlagt våra förslag.

Vi äro fullt medvetna om att regleringar med så djupgående verkningar som byggnads- och hyresregleringarna icke kunna avvecklas på en gång. Något sådant ifrågasätts inte heller. Men en avveckling av hyresregleringen kräver noggrann och omsorgsfull planläggning. Det är den som saknas. Redan en utredning av hithörande frågor kräver tid, och att sedan i praktiken genomföra avvecklingen kräver ytterligare tid. Det är därför det framstår som en så angelägen uppgift att utredning om hyresregleringens successiva avveckling sätts i gång, så att vi skola kunna räkna med förbättrade bostadsförhållanden inom överskådlig tid. Längre än till en enträgen vädjan till regeringen att låta verkställa en dylik utredning sträcker sig inte för dagen reservanternas önsknings på detta område. Dessa önsknings borde kunna delas av alla, som intressera sig för det allvarliga sociala problem, som bostadsbristen utgör.

En detalj i hyresregleringen men en mycket viktig sådan, som har stor skuld till dess olyckliga verkningar, är hyresstoppet. Om detta kunde försvaras så länge det rådde pris- och lönestopp, måste det nu framstå som en uppenbar

orättvisa, som medför i olika avseenden ogynnsamma verkningar. Den som äger och bebor ett enfamiljshus har genom de ökade underhållskostnaderna för detta fått vidkännas den av prisstegringarna på senare tid vållade ökningen i kostnaden för bostaden. Detta har inte framkallat några protester eller åsamkat vederbörande alltför kännbara svårigheter. Men den som äger och bebor ett tvåfamiljshus och har den ena lägenheten uthyrd, har kommit i ett sämre läge. Hyresgästen har fått bo kvar för oförändrad hyra, som i förhållande till den allmänna inkomststegringen blivit allt mindre kännbar, under det att husägaren fått bestrida kostnaderna för underhållet även av denna lägenhet och sålunda till sin egen bostadskostnad fått lägga dubbla underhållskostnader, som till på köpet undergått en väsentlig stegring. Har en fastighetsägare ett hus med tre lägenheter, därav två uthyrda, ha hans omkostnader tredubbats o. s. v. Det torde vara svårt att finna någon rättvisa i ett sådant förhållande. Följderna visa sig också i försummat underhåll av fastigheterna.

Utskottsmajoriteten avböjer emellertid på tal om den generella hyreshöjningen att taga ståndpunkt till denna fråga under förebärande att riksdagen icke till sitt förfogande har det utredningsmaterial, varpå ställningstagandet i denna fråga måste grundas. Utskottet anför att det icke torde ankomma på riksdagen att påverka myndigheternas överväganden om hyreshöjning i det enskilda fallet. Det har väl heller ingen begärt. Men riksdagens ärade ledamöter ha väl omöjligt kunnat undgå att lägga märke till det förfall, som bland annat här i Stockholm präglar en hel del äldre fastigheter. Tidningarna meddela om livsfarliga ras av murbruk och tegel, som lossnat från fastigheternas väggar. Att låta förfallet gå så långt måste väl ändå innebära en för nationalhushållet skadlig kapitalförstörelse, som särskilt i dagens läge och på sitt

Fortsatt giltighet av lagen om hyresreglering m. m.

område är allvarlig nog. Vetskapen här-om torde vara tillräcklig som motiv för tillmötesgående av reservanternas i detta avseende gjorda hemställan, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte understryka önskvärdheten av att skälig kompensation medgives fastighetsägarna för de ökade omkostnaderna för fastighetsförvaltningen.

Det är sannolikt — jag känner inte förhållandena tillräckligt noga för att kunna göra ett bestämdare uttalande — att det finns fastighetsägare i sådan ekonomisk ställning, att de utan svårigheter kunna underhålla sina hus med avkastning från andra inkomstkällor, men jag vet att det å andra sidan finns ett stort antal ägare av fastigheter med en eller flera hyreslägenheter, vilka finansierat sitt fastighetsförvärv med lån, som måste förräntas och amorteras. Dessa — man kan gott kalla dem småsparare — ha nu kommit i en svår situation. De få antingen försumma sina fastigheters underhåll med risk att dessa taga skada och förlora i värde eller öka sin skuld genom att ytterligare belåna dem, om sådant är möjligt, för att på så sätt skaffa medel för deras underhåll. Detta förfaringsätt liksom behandlingen av spararna i allmänhet anser jag inte bara orättfärdigt utan också i hög grad oklokt. Det måste motverka den medborgarnas sparvilja, som statsmakterna i andra sammanhang förklarar vara nödvändig och förtjänt av att på olika sätt stimuleras.

Jag ber med det sålunda anförda, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Eskilsson och mig till utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr ANDERSSON i Mölndal: Herr talman! De båda föregående talarna ha främst uppehållit sig vid frågan om en generell hyreshöjning och om en planläggning av avvecklingen av hyresregleringen. Vad den senare frågan beträffar, har justitieministern i sina

direktiv till den utredning, som är tillsatt, framhållit lämpligheten av att även denna sak blir föremål för utredning. Men motionärerna ha bland annat framhållit, att de anse en avveckling av hela hyresregleringen vara ett förstahandsproblem, som snarast bör bringas till en positiv lösning.

Från utskottets sida ha vi inte kunnat dela denna motionärernas och reservanternas uppfattning. Utvecklingen på bostadsområdet har nämligen kommit att gestalta sig på det sättet, att läget i dag är svårare än vad det var förra året, då vi behandlade hyresregleringslagen. Att i ett sådant läge säga, att en planläggning för avveckling av hyresregleringslagen skulle vara en primär uppgift för den utredning, som justitieministern har tillsatt, anse vi inte riktigt. Bostadsfrågans lösning förutsätter andra betydande uppgifter, som böra komma före avvecklingen av hyresregleringen. Men därmed ha vi inte sagt att inte vi också anse, att den planläggning, som justitieministern har ansett vara lämplig, ävenledes bör komma till stånd för att man där skall kunna genomföra en sådan avveckling under en tid framåt, när förutsättningarna härför föreligga.

I fråga om hyreshöjningen har utskottet för sin del heller inte kunnat följa reservanternas, kanske främst därför att det ansett att riksdagen inte har de förutsättningar och inte heller de faktiska möjligheter, som böra föreligga för att kunna bedöma huruvida en generell hyreshöjning är erforderlig eller icke. Därför torde det vara högst olämpligt att riksdagen ger en rekommendation till Kungl. Maj:t och hyresrådet rörande en sådan generell hyreshöjning, ty vi ha säkerligen alla den uppfattningen att det, för att man skall kunna bedöma detta spörsmål, krävs en mycket noggrann utredning och att man är i besittning av allt erforderligt material. Jag vill bara erinra om, herr talman, att hyresrådet vid sitt bedö-

mande av denna fråga har haft mycket delade meningar. Detta framgår därav, att det bland hyresrådets sju ledamöter fanns ej mindre än fyra olika meningar företrädde rörande frågan om en förhöjning av hyrorna. Det vittnar om att den sakkunskap som finnes inom hyresrådet inte har kunnat ena sig på den punkten rörande det förslag som har framställts ifrån fastighetsägarna. Då första kammaren redan har fattat beslut i enlighet med utskottets förslag, anser jag det inte finnas anledning att närmare gå in på de frågor, som reservanterna här ha berört.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den av herr Holmbäck m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; samt 3:o) bifall till den av herrar Eskilsson och Larsson i Karlstad avgivna reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7.

Föredrogs konstitutionsutskottets memorial nr 25, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande nr 21 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379) m. m. i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

Normer för taxering av skogsfastighet.

Föredrogs bevillningsutskottets memorial nr 55, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande nr 31 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr

Normer för taxering av skogsfastighet.

39 med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr JONSSON i Skedsbygd: Herr talman! Det nu föreliggande förslaget från utskottet avser ju att åstadkomma en sammanjämkning mellan de skiljaktiga beslut, som kamrarna fattade i frågan om grunderna för den kommande fastighetstaxeringen. När man söker en enande linje i en sådan här fråga, måste man självfallet å omse sidor göra vissa eftergifter, kanske till och med på punkter, där man har mycket svårt att göra det. Här förelågo tvenne skiljaktiga beslut, mellan vilka det var mycket svårt att finna en medellinje, enligt vilken man skulle kunna ena de båda kamrarna.

Utskottet har sökt komma fram till den lösningen, att den taxering, som skall ske under nästkommande år, skall äga rum enligt det gamla system, som förut har varit tillämpat, under det att man vid den därpå följande taxeringen skall söka komma över till det nya systemet, som första kammaren för sin del hade beslutat antaga.

Emellertid har utskottet vid behandlingen av detta ärende kommit fram till vissa uttalanden som göra, att jag för min del har kunnat ansluta mig till den ståndpunkt, som utskottet i detta fall intager. Utskottet har nämligen skrivit: »Utskottet förutsätter att under den tid som alltså kommer att stå till buds intill dess den nya metoden skall träda i tillämpning Kungl. Maj:t ägnar frågan om denna metods utformning i riktning mot en förenkling fortsatt uppmärksamhet.» För mig är det nästan ett huvudvillkor för att denna metod skall kunna tillämpas, att den blir så utformad, att våra taxeringsnämnder kunna följa med och bedöma

Normer för taxering av skogsfastighet.

verkningarna av den beskattning de verkställa. Tyvärr är det nog med det material som för närvarande föreligger och med utformningen av de tabeller och beräkningar, som ligga till grund för detta förfarande, ganska få som i verkligheten skola kunna överblicka det resultat man kommer till. Det är därför önskvärt, att man även i fortsättningen strävar efter att komma fram till enklare, klarare och mera lättfattliga bestämmelser på detta område.

En brist som jag har tillåtit mig påtala och som jag anser måste avhjälpas är, att man inte äger den ingående kännedom om vårt skogsbestånd som skulle vara nödvändig för att tillämpa den nya metoden. Utskottet har också pekat på detta förhållande och sagt: »Vidare bör under tiden tillses att upprättandet av hushållningsplaner och andra sådana uppskattningar av våra skogar, som kunna underlätta metodens tillämpning, på allt sätt uppmuntras.» Jag får nog säga, att det även här gäller en avgörande punkt, som man bör ägna all möjlig uppmärksamhet. Jag beklagar att våra skogliga myndigheter knappast ha tid, pengar eller personal för att tillfyllestgörande kunna lösa denna uppgift ens under nästkommande femårsperiod. Man får väl försöka att skaffa sig ett bättre underlag för det bedömande som måste ske om den nya taxeringsmetoden skall kunna tillämpas.

Utskottet har också pekat på en annan sak, som enligt min mening skulle betyda ofantligt mycket för att man skulle erhålla kännedom om verkningarna av detta nya taxeringsförfarande, nämligen att man ger taxeringsnämnderna i vissa distrikt, där man inte gör något undantag för den eller den fastigheten utan där skogstaxeringen skall omfatta hela distriktet, möjlighet att jämsides med att taxeringen nästa år utföres enligt den gamla metoden också utföra en uppskattning efter de grunder, som skola tillämpas enligt den nya metoden. De siffror man därvid erhåller

skulle sedan lätt kunna sammanföras och bearbetas. Jag förutsätter att de taxerings- och uppskattningsnämnder som komma att syssla med denna värdering själva ha varken tid eller tillfälle att fullfölja arbetet. Detta kunde lämpligen utföras mera centralt. Ett ytterligare skäl för att taxeringsnämnderna vid dessa försök inte skulle få gå längre än att insamla primärmaterial är, att denna verksamhet inte bör förläda dem till att försöka göra jämförelser, sudda ut gränserna och kanske komma till ett resultat som man annars inte skulle komma till. Det är emellertid mycket viktigt att man kan få klarhet i hur tillämpningen av den nya metoden kommer att te sig i jämförelse med den gamla, vilka resultat man kommer till, om uppskattningen blir sådan, att man tror sig även i fortsättningen kunna begagna sig av ett förfaringssätt, som man nu går att försöksvis pröva.

Herr talman! Det är dessa synpunkter som ha gjort, att jag kunnat ansluta mig till detta kompromissförslag, som första kammaren redan har bifallit. Jag hemställer att även denna kammare måtte bifalla detta förslag.

Herr OLSSON i Gävle: Herr talman! Då jag den 5 maj på kvällen i denna kammare förklarade mig inte tro på möjligheten av en sammanjämkning i denna fråga, angav jag också orsaken därtill. Det var att det kompromissförslag, som jag hade tillåtit mig lägga fram redan i mars månad, hade avisats.

Den sammanjämkning som nu föreslås är ju av den karaktären, att den egentligen inte tilltalar någon helt och fullt. Sammanjämkningsarbetet har varit svårt ur den synpunkten, att första kammaren fattade sitt beslut med en majoritet av 17 röster under det att andra kammaren fattade sitt beslut med fyra rösters övervikt. Jag vill dock vitsorda, herr talman, att man ifrån

Ändring i civilförsvarslagen.

alla håll har ansträngt sig för att komma till ett resultat, vilket ju också framgår därav, att det sammanjämningsförslag, som bevillningsutskottet här framlägger, omfattas av 18 av dess 20 ledamöter.

Det är emellertid, herr talman, inte på det sättet, att det bara är den sida, herr Jonsson representerar, som har lov att visa missnöje. Jag tror att man i det fallet kan säga, att även den andra sidan kan ha anledning att vara en liten smula missnöjd, och det höjdes ju i detta sammanhang röster för att man skulle hemställa till andra kammaren att biträda vad första kammaren hade beslutat. Man har nog på den sidan den uppfattningen, att resultatet av den metod man väljer för årets skogstaxering inte kommer att motsvara det läge, i vilket vi befinna oss. Nu finns det såvitt jag kan förstå ingen annan väg att komma till ett resultat än den bevillningsutskottet här anvisar. Jag konstaterar bara, herr talman, till kammarens protokoll, att detta förslag helt och hållet överensstämmer med det kompromissförslag, som jag framlade för de olika partierna i mars månad. Jag beklagar att man inte tog det den gången; det hade kanske varit bättre ur alla synpunkter.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till vad utskottet i sitt utlåtande har föreslagit.

Herr JONSSON i Skedsbygd: Herr talman! Med anledning av herr ordförandens i bevillningsutskottet sista inlägg tillåter jag mig att säga, att det kompromissförslag, varom det i mars talades, i varje fall inte var så utformat, att man där hade detta tillägg, som utskottet nu har gjort och som rör förutsättningarna för den nya metodens tillämpning. Jag vet inte om herr ordföranden gick och bar på detta i bakfickan. Det kom emellertid aldrig fram under diskussionen.

Herr OLSSON i Gävle: Herr talman! Jag tror att herr Jonsson i Skedsbygd vid närmare eftertanke skall finna, att det nu föreliggande förslaget är identiskt med det förslag som framlades i mars. Men vid detta tillfälle hade det gått en liten smula mera politik i detta ärende än vad det har gjort nu vid sammanjämnningen.

Herr JONSSON i Skedsbygd: Herr talman! Ja, men om så varit fallet vill jag säga att när politik och sunda åsikter sammanfalla, tycker jag inte att man har någon anledning att frånga sin ståndpunkt.

Herr OLSSON i Gävle: Herr talman! Jag skall inte fortsätta denna tvist. Jag vill bara säga till herr Jonsson i Skedsbygd, att det kan ju hända, att erfarenheten kommer att visa, att de där sunda åsikterna inte hade några hållpunkter i verkligheten.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 9.**Ändring i civilförsvarslagen.**

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 30, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i civilförsvarslagen den 15 juli 1944 (nr 536), dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 30 mars 1951 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 176, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i civilförsvarslagen den 15 juli 1944 (nr 536).

De i propositionen föreslagna ändringarna i civilförsvarslagen avsågo att skapa en rättslig grundval för en ut-

Ändring i civilförsvarslagen.

byggnad av skyddsrumsbeståndet med fullträffsäkra skyddsrum. Enligt förslaget skulle länsstyrelsen under vissa förutsättningar kunna befria ägare till anläggning eller byggnad från skyldigheten att vid ny- eller ombyggnad inrätta enskilt skyddsrum; i stället skulle det då åligga honom att bidra till kostnaderna för det fullträffsäkra skyddsrummet med ett belopp, som motsvarade kostnaden för ett enskilt skyddsrum i anläggningen eller byggnaden.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehått två i anledning av densamma väckta motioner, nr 488 i första kammaren av herrar *Lindblom* och *Weiland* och nr 622 i andra kammaren av herr *Ståhl m. fl.* I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 176 ville dels besluta att avslå förslaget om införande av fastighetsägarebidrag, dels besluta vissa i motionen närmare angivna ändringar beträffande statsbidragsbestämmelserna m. m.

Utskottet hemställde, att riksdagen med avslag å motionerna I: 488 och II: 622 måtte bifalla förevarande proposition, nr 176.

Reservationer hade avgivits

1) av herr *Lindblom*;

2) av herr *Håstad*, som ansett att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen med avslag å motionerna I: 488 och II: 622, i vad de avsåge ändringar i Kungl. Maj:ts förslag, måtte bifalla förevarande proposition, nr 176; samt

B. att riksdagen i anledning av nämnda motioner ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte företaga en allsidig utredning, huruvida och i vilken utsträckning i nu förevarande läge fastighetsägarnas skyddsrumspflicht kunde upphöra eller på annat sätt omregleras.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr *HÅSTAD*: Herr talman! Den proposition, som ligger till grund för det utskottsutlåtande vi nu ha att behandla, har huvudsakligen till syfte att åstadkomma fullträffsäkra skyddsrum. Dessa skyddsrum skola byggas på sådant sätt, att enskilda skyddsrum i omgivningen skola bli onödiga; de nya allmänna skyddsrummen skola samtidigt kunna få freds användning. I denna huvudfråga har utskottet varit enhälligt och funnit denna anordning, på sin tid föreslagen av den Thapperska kommittén, mycket välbetänkt. Däremot ha delade meningar rått rörande finansieringen av dessa fullträffsäkra skyddsrum. Såsom framgår av utlåtandet har en representant för folkpartiet, kanske jag också skall säga för det legitima fastighetsägarintresset, i en reservation krävt, att fastighetsägarna i de hus, som nu skola bli befriade från att inrätta enskilda skyddsrum, också skola befrias från att såsom bidrag till kostnaderna för dessa allmänna skyddsrum erlagga vad som motsvarade kostnaderna för de enskilda skyddsrummen, därest de skulle ha anordnat sådana. På den punkten ha vi övriga inom utskottet varit ense och tillstyrka propositionen. Vi ha inte kunnat finna, att vi, på basis av den utredning motionären förebragt, skulle kunna tillstyrka en lagändring i denna riktning, så mycket mindre som detta uppenbarligen endast skulle göra hela frågan om fastighetsägarnas skyddsrumspflicht än mera komplicerad.

Jag har i alla fall fogat en reservation till detta utskottsutlåtande, i vilken jag påkallar uppmärksamhet för fastighetsägarnas läge över huvud taget när det gäller skyddsrumfrågan. Hela problemet om fastighetsägarnas skyddsrumspflicht måste komma i en helt annan dager, om det blir så, att i stora samhällen endast några få enskilda skyddsrum

Ändring i civilförsvarslagen.

skola byggas och kanske den huvudsakligaste skyddsrumspunkten skall fullgöras genom att bygga dessa nya allmänna skyddsrum. Då blir det mycket mindre motiverat än förut att kräva, att en viss grupp i samhället, i detta fall fastighetsägarna — genom övervältring av kostnaderna i verkligheten hyresgästerna — skola bidra till dessa försvarsanläggningar.

Vad som för mig framför allt har tett sig såsom mest komplicerande denna fråga är emellertid, att vi nu få en mängd olika fastighetsgrupper eller kategorier på detta område, vilket kommer att göra hela detta bidragssystem eller hela denna byggnadspunkt ytterst ojämnt verkande i synnerhet när hyresmarknaden åter blir fri. För det första få vi alltså den nu aktuella gruppen av fastighetsägare, som äro befriade från skyldigheten att bygga enskilda skyddsrum men som skola erlägga kontantbidrag till det allmännas skyddsrumbyggen. För det andra få vi en grupp av enskilda fastighetsägare, som ha skyddsrumspunkt. Dessa kunna vi emellertid dela upp i åtskilliga underavdelningar. Det är för det första den grupp, som byggde skyddsrum under tidigare år, då kostnaderna inte voro så stora. Denna grupp kanske i sin tur kan indelas i sådana som mot vederlag kunna uthyra sina skyddsrum och sådana, som inte kunna få något ekonomiskt vederlag för de kostnader de nedlagt på skyddsrummen. Sedan ha vi de fastighetsägare, som hädanefter åläggas att bygga enskilda skyddsrum men komma att få göra det till de mycket höga byggnadskostnader som tyvärr ha blivit en följd av inflationen. Slutligen ha vi som den tredje huvudgruppen de fastighetsägare, som till följd av att fastigheten inte är så stor, alltså inte över två våningar, eller av andra skäl äro befriade både från att erlägga skyddsrumsbidrag och från skyddsrumspunkt. Det ligger ju i sakens natur, att alla dessa olika kategorier, liksom

dessa olika möjligheter att utnyttja skyddsrummen måste medföra mycket svåröverskådliga och i vissa fall orättvisa verkningar för både fastighetsägare och hyresgäster.

Det som för mig framför allt har varit avgörande är just detta, att fastighetsägarnas skyddsrumspunkt nu har kommit i en helt annan belysning och fått en helt annan faktisk betydelse för hyresmarknaden, sedan byggnadskostnaderna ha stigit så avsevärt. När fastighetsägarna i viss utsträckning ålades en skyddsrumspunkt första gången 1939, förutsatte man, att kostnaderna skulle vara mycket små. De arrangemang som skulle träffas behövde inte vara så särskilt omständliga. Man kanske räknade med att kostnaderna för dessa enskilda skyddsrum i husen skulle uppgå till åt mig säga en procent av fastighetens kapitalvärde. Med de krav på skyddsrummen som numera ställas komma dessa kostnader att uppgå till minst 3 procent av de nu gällande byggnadskostnaderna. Det är väl också efter samma skala som fastighetsägarna, därest de skulle bli befriade från att själva inrätta enskilda skyddsrum, skola ha att erlägga skyddsrumsbidrag. Vi antaga att en fastighet, som för fem eller sex år sedan var värd en miljon kronor, nu skulle kosta att bygga approximativt två miljoner kronor. 3 procent av denna nya miljon är 30 000 kronor. Om man säger att 7 procent därav motsvarar hyresvärdet, skulle ett belopp av 2 100 kronor i denna relativt lilla fastighet övervältas på hyresgästerna. Det är ju alldeles givet att när de nya hyrorna nu ha nått en sådan utomordentlig höjd jämfört med de gamla, en sådan pålaga måste bli en ytterligare börda för de människor, som bli nödsakade att hyra i de nya husen. Därför har jag ansett att tiden nu är inne att företaga en ny omprövning, en förutsättningslös omprövning, av hela detta bidrag. Och om en ändring skall ske rörande fastighets-

Ändring i civilförsvarslagen.

ägarnas skyddsrumsplikt, så bör den ske nu innan allmänna skyddsrum komma att byggas i någon större omfattning och sedan byggnadskostnaderna ha stegrats så oerhört som på sistone skett. Jag är inte säker på att en sådan omprövning — det har jag även framhållit i min reservation — nödvändigtvis behöver leda till att alla fastighetsägarplikter i skyddsrumsavseende komma att upphöra. Det kan ju tänkas, att man med hänsyn till fredsanvändningen skulle kunna reducera dem genom någon form av allmänt bidrag till de fastighetsägare, som skola bygga enskilda skyddsrum. Men ju mindre denna procentsats blir — låt mig säga att den blir 1 eller 1½ procent — desto mindre inverkan kommer det att ha på byggnadsmarknaden, och desto mindre orättvisor och ojämnheter komma därigenom att uppstå.

Av nu anförda skäl har jag, herr talman, avgivit denna reservation, som innebär, att jag för dagen alltigenom godtager propositionen men samtidigt hemställer om en allsidig och förutsättningslös utredning av hela detta mycket väsentliga spørsmål om fastighetsägarnas skyddsrumsplikt. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till min reservation.

Herr RYLANDER: Herr talman! Det har inte här yrkats på bifall till de i anledning av propositionen väckta motionerna eller till den reservation, som har fogats till utskottets betänkande av herr Lindblom. Jag saknar därför anledning att nu, då kammarens ledamöter säkerligen äro trötta efter en lång dag, gå in på själva huvudsaken, och jag vill begränsa mig till att säga några ord i anledning av den reservation, som har fogats vid betänkandet av herr Håstad, och vad han här har anfört.

Herr Håstad har förmenat att det nu skulle föreligga anledning att taga upp till förnyat övervägande fastighetsägar-

nas skyddsrumsplikt. Ett av de skäl, som skulle föranleda till detta, har angivits vara, att åtminstone på de orter, som beröras av uppförandet av fullträffsäkra skyddsrum, denna plikt inte längre ter sig lika motiverad som förr, såvida skyddsrumbehovet där, som det står i reservationen, »till avsevärd del kommer att täckas genom uppförande av allmänna skyddsrum».

Nu är det inte så, herr talman, att det i propositionen har ifrågasatts att till avsevärd del täcka behovet av skyddsrum ens på de få orter som skulle komma i fråga för att få en del fullträffsäkra skyddsrum. Enligt propositionen skola ju nämligen fullträffsäkra skyddsrum uppföras i ett fåtal mycket utsatta städer och där endast i de centrala delarna av städerna. I övrigt — i utkanterna av dessa städer och i riket för övrigt — skola skyddsrummen byggas precis som nu, alltså till den absolut övervägande delen i form av enskilda skyddsrum. Det kan därför inte på något sätt påstås att det här har ifrågasatts, att man skulle till avsevärd del komma att täcka skyddsrumbehovet genom uppförande av allmänna fullträffsäkra skyddsrum.

Vidare har herr Håstad motiverat upptagandet av denna fråga med att fastighetsägarnas skyddsrumsplikt nu har kommit i ett annat läge; penningvärdesförsämringen har gjort att det nu är mycket dyrare än förr o. s. v., och det skulle bli en mycket större klyfta mellan hyresnivåerna i nya och litet äldre hus just genom uppförandet av skyddsrum. Jag tror visst att det kan vara angeläget och kanske blir nödvändigt att vidtaga en eller annan åtgärd för utjämning mellan fastigheter som byggts tidigare och fastigheter som byggts senare, men det förefaller mig synnerligen krystat och onaturligt att i ett ärende, som gäller fullträffsäkra skyddsrum i de centralare delarna av ett fåtal orter, blanda in hela denna fråga om penningvärdesförsämring-

Ändring i civilförsvarslagen.

en och om utjämningen mellan hyresnivåerna i olika fastigheter. Utskottets majoritet har varit av den bestämda uppfattningen, att om denna fråga om utjämning av hyresnivåerna i olika fastigheter skall tagas upp, detta bör ske i samband med hyresregleringen och sådant och inte i samband med ett ärende om skyddsrum.

Herr Håstad har i sin reservation angivit vissa tankar om hur man möjligen skulle kunna göra, om man skulle taga upp frågan i detta sammanhang. Jag vet inte om man på detta stadium skall gå in på detta. Herr Håstad har bland annat ifrågasatt om icke »olika regler skulle kunna införas för orter med allmänna skyddsrum och orter utan dylika». Av vad som redan sagts följer att detta inte kan vara en rimlig och naturlig väg, eftersom det inte har ifrågasatts att i någon ort till någon mera väsentlig del täcka skyddsrumshovet genom allmänna skyddsrum. Den övervägande delen av behovet måste alltfört täckas på det gamla vanliga sättet, genom enskilda skyddsrum.

Vad herr Håstad menar med det han i övrigt anfört här om att det skulle utgå bidrag till fastighetsägarna, vill jag faktiskt inte inlåta mig på, ty jag tycker det hela verkar så diffust, och det skulle vara mycket besvärligt att på den lilla utredning, som här föreligger från herr Håstads sida, verkligen taga ståndpunkt till sådana tankar.

Jag vill, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan och yrka avslag på den hemställan om en särskild utredning, som har gjorts av herr Håstad under B i hans reservation.

Herr HÅSTAD: Herr talman! Jag är något förvånad över de många kategoriska och starka ord som lagutskottets ordförande herr Rylander har använt gentemot mig.

Herr Rylander var mycket angelägen att göra gällande att jag skulle ha för-

storat detta problem och liksom räknat med flera allmänna skyddsrum än som faktiskt annonseras i propositionen. Jag vill betona att jag i reservationen försiktigtvis har skrivit »på de berörda orterna», där skyddsrumshovet till avsevärd del kan täckas genom uppförande av allmänna skyddsrum, och jag måste ju säga, att om Stockholms centrum, Östermalm, Kungsholmen och Södermalm skulle täckas av allmänna skyddsrum till större delen, så är detta ingen liten händelse, ty den skulle beröra hundratusentals människor. Dessutom kan vad jag åsyftat gälla alldeles speciellt utsatta samhällen i deras helhet, och därför finner jag inte vad ordföranden här sagt vara på något sätt riktigt, helst som jag i min skrivning redan gjort den nödvändiga reservationen.

Herr ordföranden säger att det är »krystat» och »onaturligt» — jag förstår inte var ordföranden fick orden ifrån — att taga upp detta problem i detta sammanhang. Sammanhanget mellan skyddsrumspflicht och hyror är uppenbart. Är det »krystat» och »onaturligt» att här taga upp frågan om en kostnadsstegring med ungefär tre procent på bostäder? Jag frågar: Kan det bland dem som voro närvarande i riksdagen år 1939 eller år 1944, när civilförsvarslagen beslöts, finnas någon som då trodde att skyddsrumspflichten skulle komma att betyda 100 eller kanske 200 kronor per år för den enskilde hyresgästen? Nej, det förhöll sig inte så. När denna fråga senast prövades, räknade man med att kostnaden skulle vara endast en obetydlighet, och det är först nu som den i accelererat tempo har fått större proportioner just genom att skyddsrumspflichten drabbar de nya dyra husen. Det är varken »krystat» eller »onaturligt» att taga upp denna sak i detta sammanhang, och jag vill också — om jag självfallet inte anses representera någon auktoritet — fästa uppmärksamheten på att kungl. bo-

Ändring i civilförsvarslagen.

stadsstyrelsen varit inne på tankegångar ganska likartade dem som jag utvecklat.

Jag hade det intrycket i utskottet, att det fanns ganska stora sympatier för de linjer som anförs i reservationen. Jag skall självfallet inte ange några namn, men sådana sympatier uttalades t. ex. från framstående representanter för socialdemokratiska partiet, som menade att man förr eller senare måste taga upp problemet om skyddsrumsplikten och att det kunde finnas skäl att göra det just nu. Att man å andra sidan inte var beredd att gå på en skrivelse nu är en annan sak, men det behövs inte på något sätt minska riktigheten av vad jag redan nu i detta sammanhang velat framhålla.

Herr ordföranden gjorde gällande att mina praktiska anvisningar skulle vara något diffusa. Jag har varit mycket angelägen om att inte på något sätt dra upp några fasta riktlinjer, helt enkelt därför att jag är fullt på det klara med hur oerhört komplicerat problemet är. Jag har blott antytt två möjligheter med vilka man skulle kunna laborera. Jag har naturligtvis därmed inte alls sagt annat än att problemet skulle förtjäna att utredas förutsättningslöst och då dess bland annat ur dessa två synpunkter.

Jag känner mig därför inte på något sätt nedslagen i skorna av den kritik herr ordföranden här bestått mig, men jag tror nog att denna fråga, oavsett vilken uppfattning herr Rylander och jag ha, ändå tränger sig fram helt av sig själv, därför att den nu har fått så onat stora dimensioner.

Herr STÅHL: Herr talman! I denna fråga skall jag be att få i korthet anmäla min sympati för de synpunkter som under diskussionen ha utvecklats av herr Håstad.

Jag måste säga att också jag finner det högst naturligt, herr talman, att man

i ett sådant här sammanhang verkligen frågar sig, om det kan vara riktigt och klokt och hur länge det skall vara möjligt att tvinga fastighetsägarna att investera icke obetydliga kapital i anläggningar — i berggrum och av andra slag — som äro av allmännyttig karaktär och som ligga helt utanför fastigheterna. Det kan inte bestridas, att detta påskyndar den våldsamma stegring av byggnadskostnaderna som vi nu äro inne i och som enligt de senaste uppgifter, som ha kommit mig till handa i en kommitté, vilken sysslar med de här frågorna, uppgår till i runt tal 30 procent sedan föregående år; de fastigheter, som färdigställas till den 1 oktober i år, skulle alltså bli 30 procent dyrare än de som färdigställdes för ett år sedan. Det säger sig självt, alldeles oavsett vad man har för partipolitisk uppfattning, att det i längden, herr talman, blir omöjligt att lägga ytterligare kostnader på detta fastighetsbestånd och att vi komma fram till en kostnadsnivå som inte kan klaras.

Eftersom min tanke egentligen från början har varit inne på andra linjer än dem som herr Håstad här närmast har utvecklat, vill jag säga att man nog inte gärna kan göra som utskottet och även Kungl. Maj:t ha gjort: jämställa de fastigheter, där det är fråga om investering i den egna fastigheten, med dem där ägaren tvingas att göra investering i ett berggrum eller en betonganläggning på ett betydande avstånd från fastigheten i fråga. Det måste ändå sägas, att den fastighetsägare, som får bygga ett eget utrymme i eget hus, har ett annat intresse av det och kan tillgodogöra sig det på ett annat sätt än den, som tvingas bidra till en anläggning av det slag som vi nu tala om, och jag tror att man verkligen ur den enskilde egendomsägarens synpunkt, herr talman, som vi sannerligen inte alltför ofta beakta, måste fråga: Var går gränsen? Om man tvingar vederbörande att deltaga i en investering av den här karaktären, om

Ändring i civilförsvarslagen.

man kan tvinga honom till nästa steg och nästa, var slutar det hela? Jag tror att det även ur den synpunkten är nödvändigt att ställa sig frågande inför detta.

Får jag bara anlägga en tredje och sista synpunkt, herr talman! För att göra diskussionen så kort som möjligt skall jag uttrycka den så, att jag har en känsla av att det inte går att fortsätta på den väg vi nu äro inne på, att ena dagen lägga en kostnad på fastighetsägarna, ett par dagar eller en månad senare lägga en ny kostnad på dem o. s. v., med det gamla resonemanget som gumman använde till öket: orkar du det så orkar du det. Vi ha faktiskt kommit i det läget, att öket inte orkar längre. Vi behöva bara gå på gatorna i Stockholm och se oss om, iakttaga hur fastighetsbeståndet i denna stad på ett förskräckande sätt förfaller, för att få klart för oss att vi i den nuvarande utvecklingen äro inne på en värdeförstöring som sannoligen inte kommer att drabba fastighetsägarna, utan hela folkhushållet.

Jag tror därför, herr talman, att det är nödvändigt att verkligen tänka över de här frågorna och att inte lika säkert som utskottet nu har gjort bara konfirmera vad som här har föreslagits om nya pålagor för fastighetsägargruppen. Jag vet att det inte är särskilt opportunt att göra sig till något slags talesman för fastighetsägarna, och jag har inte anledning att göra det, utan jag skall bara be att få säga, att det är ett allmänintresse i allra högsta grad att vi ställa frågan: Hur långt skall detta kunna fortsätta?

Jag ber, herr talman, att få instämma i herr Håstads yrkande.

Herr LARSSON i Stockholm: Herr talman! Då diskussionen här i kammaren såväl som argumenteringen i reservationerna har knutit sig till fastighetsägarbidragen, som skulle utgå för de fullträffsäkra skyddsrum, vilka bli så belägna, att vederbörande fastighets-

ägare kunna bli befriade från plikten att bygga normalskyddsrum, skall jag tillåta mig att göra några reflexioner, grundade på erfarenheter från Stockholms skyddsrumbyggen. Det är ju nämligen så, att denna vidgade utrustning av tätorterna med fullträffsäkra skyddsrum särskilt äsyftar — i den mån vi orka med det — att bygga fullträffsäkra skyddsrum för den del av befolkningen som skulle vara kvar i särskilt utsatta orter och i de inre delarna av storstäderna.

Dessa fullträffsäkra skyddsrum, av vilka vi byggde en hel del, kända och okända, under förra kriget, äro ju enligt sakens natur glest belägna, medan vi däremot måste ställa numera skärpta fordringar på möjligheten för dem som bo i husen att snabbt bege sig till skyddade rum. Följaktligen vågar jag tro, att dessa fall av avlösning av fastighetsägars skyddsrumspflicht med fastighetsägarbidrag måste komma att bli ganska sällsynta. Vi ha ju under förra kriget haft sådana fall, och de grundades helt enkelt på fria förhandlingar med fastighetsägarna. Jag kan inte erinra mig att vi beträffande fullträffsäkert skyddsrum i Stockholms inre — t. ex. under Hötorget eller i några av våra bergklippor — i något fall träffat sådant avtal med en fastighetsägare, att han blev befriad från plikten att bygga normalskyddsrum. Däremot ha vi i flera fall träffat sådant avtal, då det gällt bergskyddsrum, som av den ena eller andra anledningen för något allmänt ändamål fått byggas i ytterområdena och som vi kunnat så utvidga, att det även tjänstgjort som skyddsrum för närbelägna fastigheter. Då har det emellertid alltid i brist på lagbestämmelser skett genom ett fritt avtal med fastighetsägaren, och fastighetsägaren har ju rimligen då ersatt med vad ett enskilt skyddsrum uppskattningsvis skulle kosta.

Denna erfarenhet ger enligt min uppfattning också den rätta dimensionen på frågan om fastighetsägarbidragen.

Ändring i civilförsvarslagen.

Det måste nämligen vara så, att om en fastighetsägare finner, att det bidrag, som här nu är schematiskt angivet, i verkligheten skulle bli för betungande för honom, borde han alltid ha den utvägen att ordna enskilt skyddsrum. Han blir alltså under inga förhållanden mera betungad med detta än av den allmänna skyddsrumsplikten, och han har alltid möjligheten att falla tillbaka på sitt enskilda skyddsrum.

Vad den nya förpliktelsen angår, så förstår jag väl den oro som bostadsstyrelsen har givit uttryck åt och som herr Ståhl med mycken verv framförde. Å andra sidan måste man ju, herr talman, betänka, att vi ha haft denna skyddsrumspikt i tillämpning under det senaste kriget. Jag vågar också i motsats till herr Håstad antaga, att när riksdagen 1944, då jag icke var här närvarande, beslutade i denna fråga, skedde det med en stor och ganska rik erfarenhet av vad skyddsrumsplikten innebär. De normalskyddsrum som det nu är fråga om äro ju väsentligen inte något annat än sådana normalskyddsrum, som i mycket stor omfattning redan äro byggda i våra städer och tätorter och som ju också — det får man väl ändå erinra om — ha en fredstidsanvändning, som ju gör att det inte bör vara helt och hållet en död investering. För det fall att detta fastighetsägarbidrag och den tilltänkta uppgörelsen skulle få mycket stor omfattning i framtiden, såsom herr Håstad tydligen räknade med, kan jag tänka mig, att det här skulle kunna uppstå vissa avvägningsproblem, som kunna bli besvärliga, kanske också administrativt krångliga, men såsom saken nu ligger till kan jag inte finna, att det är fallet. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan sådan den här föreligger.

Herr RYLANDER: Herr talman! Jag har inte mycket att tillägga utöver vad herr Larsson i Stockholm redan sagt.

Han har i stort sett framhållit vad jag hade tänkt säga i anledning av herr Ståhls anförande.

De centrala delarna i de större städerna, där det kan komma i fråga att bygga fullträffsäkra skyddsrum, äro redan så bebyggda, att det nu mycket sällan bygges hus med sådana skyddsrum. Skyddsrumsplikten utkrävs ju nämligen endast när någon nybygger ett hus eller ombygger det så, att det får karaktären av nybyggnad. Detta gör, som herr Larsson i Stockholm mycket riktigt framhöll, att det mycket sällan blir aktuellt att tillämpa skyddsrumsplikten. Men det är klart att när det blir aktuellt, så bör man se till att man inte dubbelinvesterar på det sättet, att en fastighetsägare, som nybygger ett hus mitt inne i centrala staden, får investera pengar i ett skyddsrum, när det kanske bara 10 à 15 meter därifrån byggs ett förnämligt allmänt, fullträffsäkert skyddsrum. Då är det ju bättre att han får samordna sina skyddsintressen med det stora allmänna skyddsrummet.

Sedan sade herr Ståhl att man lägger så stora bördor på fastighetsägarna. Jag vill då säga, att när någon bygger nytt — och då alltså skyddsrumsplikten utkräves — så är det åtminstone för närvarande så, att kostnaderna för skyddsrummet få inräknas i kalkylen och alltså övervältras på hyresgästerna. Det blir sålunda inte så betungande.

Herr HÅSTAD: Herr talman! Jag tycker att frågan om hur många skyddsrum av allmänt slag det omedelbart skall bli är alldeles för mycket accentuerad här i dag. Vad vi ha att ta hänsyn till är främst att det kommer att införas en ny typ av skyddsrum, som i viss mån upphäver den enskildes tidigare skyddsrumspikt. Huruvida det kommer att bli många eller få sådana skyddsrum, det veta vi ingenting om i dag. Departementschefen har inte läm-

Ändring i civilförsvarslagen.

nat några uppgifter alls i den saken, och även om vi nu räkna med att det inte kommer att bli särskilt många, kunna de senare komma att öka i antal, t. ex. på grund av att själva bombkriget ändrar karaktär.

Jag vill betona, att jag har skrivit i min reservation *om* på vissa orter skyddsrummets behovet till avsevärd del kommer att täckas »med fullträffsäkra skyddsrum» etc. Jag har aldrig sagt *att*, utan endast *om*. Därför tycker jag att mycket av vad herr Larsson i Stockholm yttrade inte har någon egentlig relevans. Det väsentliga och det som jag har tryckt på är, att skyddsrumsplikten kommer att skärpa hyresnivåskillnaderna alldeles enormt, och det har såvitt jag förstår ingen i denna kammare kunnat bestrida.

När nu den ena synpunkten, större eller mindre, lägges till den andra, så anser jag att båda tillsammans motivera att riksdagen skriver på det sätt som jag skisserat, när jag föreslagit en allsidig utredning.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels och på bifall till den av herr Håstad vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet, nr 266, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i uppbördsförordningen den 31 december 1945 (nr 896) m. m., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet;

från första lagutskottet, nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition

med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 juni 1925 (nr 170) om polisväsendet i riket; samt

från andra lagutskottet:

nr 237, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående inhämtande av riksdagens samtycke till förordnande om tillämpning av vissa bestämmelser i allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293), dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 244, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillfälliga bostäder vid skogs- och flottningsarbete m. m. (skogsförläggningsslag);

nr 245, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 29 juni 1945 (nr 420) om semester, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 246, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott.

§ 11.

Till bordläggning anmälades:

konstitutionsutskottets utlåtande nr 26, i anledning av väckta motioner om beredande av möjlighet att anbringa valkrets-beteckning å valsedel vid vissa allmänna val;

statsutskottets utlåtanden:

nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen samt i propositionerna nr 108 och 110 gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1951/52 under fjärde huvudtiteln, avseende anslagen inom försvarsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad avser

försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1951/52 till ombyggnad av vissa kaseraner vid Södra skånska infanteriregementet m. m.;

nr 149, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner angående anslag för budgetåret 1951/52 till kostnader för sjukvård m. m. åt vissa utläningar;

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till de statsunderstödda alkoholistanstalterna m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar rörande vissa anslag för budgetåret 1951/52 till universitetssjukhusen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1951/52 till arbetsmarknadsstyrelsen och den offentliga arbetsförmedlingen jämte i ämnet väckta motioner;

nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1951/52 till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 154, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1951/52 till civilförsvaret jämte i ämnet väckt motion;

nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1951/52 till främjande av bostadsförsörjningen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 156, i anledning av väckt motion om anslag för budgetåret 1951/52 till utbildningskurs för sysselsättnings- och arbetsterapeuter;

nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsförvärv av aktier i Stockholm—Rimbo järnvägsaktiebolag jämte i ämnet väckta motioner;

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för bud-

getåret 1951/52 till vissa ytterligare investeringar i statens järnvägars fond;

nr 159, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avtal om koordination mellan statens järnvägar och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds järnvägar jämte i ämnet väckta motioner;

nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att tillerkänna Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag rätt till viss malmbrytning utöver av riksdagen tidigare medgiven kvantitet; och

nr 161, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie tjänster vid kommunikationsverken m. m.;

sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 2, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående löne- och pensionsreglering för präster m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkanden och memorial:

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av Torquay-protokollet till allmänna tull- och handelsavtalet (GATT), m. m.;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar i gällande tulltaxa;

nr 59, angående beräkning av bevilningarna för budgetåret 1951/52, m. m., jämte en i ämnet väckt motion; och

nr 60, angående uppskjutande till innevarande års höstsession av behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 18, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning angående vissa ändringar i personalorganisationen för riksgäldskontoret och riksdagens ekonomibyrå; och

nr 19, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning om änd-

rad löneställning för vissa chefstjänstemän vid riksdagens verk, m. m.;

andra lagutskottets utlåtande nr 30, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vägtrafikförordning m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

tredje lagutskottets utlåtande nr 14, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 3 juni 1938 (nr 274) om rätt till jakt, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 27, med anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan rörande dels anslag till Hästavelns befrämjande, dels Statens lånefond för hästavelns befrämjande jämte i ämnet väckta motioner;

nr 28, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användningen av hästexportberedningens vinstmedel jämte i ämnet väckta motioner;

nr 30, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till lägre lantbruksundervisning m. m. för budgetåret 1951/52 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 31, med anledning av väckt motion angående kronogårdarnas elektrifiering;

nr 32, med anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan om anslag till Gottgörelse till fiskerinäringen för av dess utövare

erlagd bensinskatt jämte i ämnet väckt motion;

nr 33, med anledning av väckta motioner om understöd åt de ombordanställda vid 1950 års sillfiskeexpedition till Island;

nr 34, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utlämnande av stödlån till jordbrukare jämte i ämnet väckta motioner;

nr 35, med anledning av väckta motioner om ekonomisk hjälp åt jordbrukare, som på grund av snöfall drabbats av skador på byggnader och inventarier;

nr 36, med anledning av väckta motioner om en allsidig utredning av trädgårdsodlingens problem;

nr 37, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till markförvärv m. m. för en försöksgård vid Röbbäcksdalen i Västerbottens län jämte i ämnet väckta motioner;

nr 38, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar m. m.; och

nr 39, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar m. m.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 9.58 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Tisdagen den 22 maj.

Kl. 4 em.

§ 1.

Justerades protokollen för den 15 och den 16 innevarande maj.

§ 2.

Svar på interpellation ang. anledningen till uppskovet med ratificeringen av konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord.

Ordet lämnades på begäran till

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**, som yttrade: Herr talman! Ledamoten av andra kammaren herr Håstad har i en interpellation frågat mig — subsidiärt justitieministern — vad anledningen är till uppskovet med Sveriges ratificering av konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet »folkmord» (genocide).

Härpå ber jag att få svara följande.

Såsom interpellanten anför, tillhörde Sverige de stater, som vid FN:s generalförsamlings tredje ordinarie möte 1948 röstade för godkännandet av konventionen om folkmord. Därefter har Sverige den 31 december 1949 även underskrivit konventionen. Att ratifikationen däremot ännu icke skett för Sveriges del är förorsakat av att gällande svensk lag icke i allo kan sägas stå i överensstämmelse med föreskrifterna i konventionen. De i konventionen såsom straffbara upptagna gärningarna, främst dödande av människor och olika former av brott mot människors frihet, äro givetvis straffbelagda, men de bestraffas icke särskilt ur den synpunkt, som förestavat konventionen, nämligen att hithörande brott kunna begås med syfte att helt eller delvis förgöra någon viss folkgrupp. Detta har i sin tur med-

fört, att de svenska straffskalorna för hithörande gärningar icke i samtliga fall äro så vida, som skulle svara mot konventionens anda. Dessutom innehåller icke svensk lag straffbestämmelser för försök och förberedelse till gärningar av nu ifrågakvarande slag i fullt samma utsträckning som konventionen kräver. Även i andra hänseenden kan tillägg eller ändring av svensk lag erfordras, ehuru definitivt ställningstagande härtill ännu ej skett. Anmärkas må, att de delar av strafflagen, som beröras av konventionen, d. v. s. kapitlen angående brott mot person, för närvarande äro föremål för omarbetning inom straffrättskommittén. Nu nämnda förhållanden ha medfört, att frågan om formen för den svenska strafflagstiftningens anpassning till konventionen är föremål för utredning inom justitiedepartementet. Först sedan arbetet härmed — vilket sålunda äger visst samband med centrala lagstiftningsfrågor — blivit slutfört, kommer frågan om ratifikation av konventionen att upptagas. Frågan har för övrigt icke för vår del befunnits vara av så brådskande natur att den behöver särskilt forceras.

Härefter anförde:

Herr **HÅSTAD**: Herr talman! Jag ber att till hans excellens herr utrikesministern få framföra ett tack för svaret på min interpellation.

Såsom framgått av svaret, avser konventionen om genocide inte bara det brott, som har rubricerats som folkmord, utan även försök till eller uppbyggande till sådant brott, och såsom folkmord betraktas inte bara dödande av personer, som tillhöra viss grupp, utan även andra akter gentemot medlemmar av en grupp som kunna skada

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

gruppen som sådan, t. ex. förebyggande av födslar eller överförande av barn från gruppen i fråga till en annan grupp. Av svaret framgår vidare att sådana åtgärder, som konventionen avser att förhindra, visserligen enligt svensk lag inte äro tillåtna eller straffria — åtminstone inte när det gäller brott mot människans frihet — men att de i svensk strafflagstiftning inte bedömas ur de synpunkter som ha varit vägledande för Förenta Nationerna vid konventionens uppställande. I detta sammanhang påpekas i svaret att de delar av strafflagen, som beröras av konventionen, för närvarande äro föremål för omarbetning inom straffrättskommittén och att frågan om en koordination mellan den svenska strafflagstiftningen och konventionen har upptagits inom justitiedepartementet. Svaret slutar med ett uttalande om att frågan om en ratifikation av konventionen icke har för Sveriges del befunnits vara av så brådskande natur att den behöver särskilt forceras.

Jag kan förstå vad som sagts om behovet av en koordination, även om jag såsom icke jurist inte kan göra mig en fullt klar bild av i hur hög grad svensk rätt måste ändras eller utvidgas för att den skall bli fullt förenlig med konventionens föreskrifter, men jag måste uttala mitt beklagande av att arbetet med denna koordination har behövt draga ut så långt på tiden. Det är snart tre år sedan konventionen godkändes av Förenta Nationerna, och åtskilliga nationer ha redan ratificerat konventionen, även om det kanske inte skett med samma omsorg om den inhemska lagstiftningens anpassning efter konventionen som tydligen har varit utslagsgivande för den svenska regeringens handläggning av ärendet. Och Sveriges ställning i Förenta Nationerna präglas ju dock av så många svårigheter och dissonanser, att Sverige, åtminstone när det gäller uppbyggandet av en universell rättskodex, vars principer på sin tid accepte-

rades av representanter för bägge blocken inom Förenta Nationerna, bör visa sitt positiva intresse. Utvecklingen ute i världen, där den ena gengångaren efter den andra från andra världskriget med dess moraliska förvildning och rashets har börjat sticka upp huvudet igen, gör det i dag mera än åren 1947 och 1948 nödvändigt att de humanitära idéerna ges ökad hävd och att Sverige, vad på det ankommer, betygar ett verkligt intresse för att stödja Förenta Nationerna i detta arbete.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**: Herr talman! Jag vill bara påpeka att Sverige inte är särskilt på efterkälken när det gäller ratificering av här ifrågavarande konvention. Av de västeuropeiska staterna är det inte flera än Frankrike, Island och Norge som hittills ha ratificerat konventionen. Bland de östeuropeiska staterna ha Polen, Rumänien, Jugoslavien, Tjeckoslovakien och Bulgarien visserligen ratificerat konventionen men med åtskilliga reservationer. Det största antalet oss närstående stater har alltså ännu icke ratificerat konventionen.

Herr **HÅSTAD**: Herr talman! Jag vill endast tillägga att det synes mig som om Sverige i en fråga av denna art bör försöka gå i spetsen för och inte sälla sig till trossen bland nationerna.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3.

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN** erhöll på begäran ordet för att besvara fru Gärde Widemars interpellation angående redogörelse för efterforskningarna efter Raoul Wallenberg.

Svaret hade före sammanträdet i stencilerad form tillställts kammarens

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

ledamöter, och hans excellens utrikesministern lämnade nu endast en kort sammanfattning av huvudpunkterna i svaret.

Det inom kammaren utdelade svaret var av följande lydelse:

Herr talman! Ledamoten av denna kammare, fru Ingrid Gärde Widemar, har med kammarens tillstånd till mig riktat frågan, huruvida jag är i tillfälle att lämna en fullständig redogörelse för hur efterforskningarna efter Raoul Wallenberg bedrivits och beträffande vilka åtgärder, som vidtagits för att så snabbt och effektivt som möjligt söka rädda honom.

Interpellanten anför, att under den senaste tidens offentliga diskussion gjorts gällande å ena sidan, att utrikesdepartementet redan tidigt erhållit underrättelser om att Wallenberg befunnit sig i livet men att departementet icke visat erforderlig energi för att skapa klarhet över hans försvinnande och bringa honom uppsättning, medan det å andra sidan uppgivits, att utrikesdepartementet icke erhållit dessa underrättelser och därför icke kunnat visa större aktivitet än som skett för att bringa Wallenberg hjälp.

Det får i fråga om Wallenbergs försvinnande anses styrkt, att han den 17 januari 1945 avreste från Pest i sällskap med tre ryska militärpersoner. Dagen innan, den 16 januari, meddelade det ryska utrikesdepartementet den svenska beskickningen i Moskva, att Wallenberg påträffats och att åtgärder till skydd för honom och hans egendom hade vidtagits av de sovjetryska militärmyndigheterna. Det dröjde däremot ända till den 19 februari, innan en vag underrättelse ingick till UD om minister Danielssons och övriga legationsmedlemmars öde. Först den 23 mars ingick meddelande, att vissa av dessa personer anlant till Rumänien. Verkliga förhållandet var sålunda under de första må-

naderna av 1945, att utrikesdepartementet hyste den största oro för de beskickningsmedlemmars öden, om vilka intet var känt, medan man saknade anledning till oro beträffande Raoul Wallenberg, som de ryska militärmyndigheterna sade sig ha tagit under sitt beskydd.

När den övriga legationspersonalens uppehållsort blev känd, medan ännu ingen närmare underrättelse erhållits om Wallenberg, började utrikesdepartementet den långa raden hänvändelser till de ryska myndigheterna i syfte att klarlägga Wallenbergs uppehållsort och få honom återförd till Sverige.

Då interpellanten särskilt intresserat sig för frågan om vad Sveriges representation i Moskva utträttat eller kunnat utträtta för att söka undsätta Raoul Wallenberg får jag här återge en av envoyén Sjöborg med ledning av utrikesdepartementets akter upprättad sammanställning över skrift- och telegramväxlingen mellan departementet och, huvudsakligen, vår beskickning i Moskva rörande démarcherna i detta ärende:

»9.2.45 telegraferade UD till besk. i Moskva att man inom departementet var mycket orolig angående Budapest-svenskarnas öde. Beskickningen anmodades söka inhämta upplysningar.

13.2.45 svarade Söderblom att han skriftligen och muntligen vid flera tillfällen erinrat det ryska UD om Budapest-svenskarna.

17.2.45 telegraferade UD till besk. i Moskva, att densamma, om förbindelse kunde erhållas med W—g, skulle framföra besked att instruktioner komme att lämnas honom när envoyén Danielsson anträffades.

Samma dag — 17.2.45 — telegraferade UD till besk. i Moskva att, när man hyste stor ängslan angående Danielssons och övriga Budapest-besk:s medlemmars öden, beskickningen borde hos ryska vederbörande begära efterforskningar.

Samma dag — 17.2.45 — telegraferade

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

UD till konsulatet i Wien, att W—g vore i säkerhet sedan en månad tillbaka men att varje underrättelse beträffande de övriga saknades.

19.2.45 telegraferade Söderblom, att han verkställt den 17.2.45 beordrade démarchen hos ryska vederbörande.

8.3.45 telegraferade UD till besk. i Moskva att W—g vore efterlängtd här. När kunde han hitväntas?

10.3.45 telegraferade besk. i Bukarest, att, enligt uppgift, Danielsson skulle ha arresterats omkring 20.2.45. I anledning härav beordrades Söderblom 11.3.45 att i det ryska UD begära efterforskningar efter Danielsson. 12.3.45 telegraferade S. att han bett Dekanosov påskynda efterforskningen, då inga omedelbara autentiska underrättelser från Danielsson erhållits.

12.3.45 telegraferade Söderblom att besk. i Bukarest i telegram 7.3.45 meddelat att W—g vore försvunnen sedan 17.1.45 då han sade sig ämna avresa i bil.

15.3.45 underrättades UD om att i den ungerska Kossuthradion 8.3.45 tillkännagivits att W—g, som försvunnit 17.1.45, sannolikt mördats av Gestapoagenter.

17.3.45 instruerades Söderblom att i det ryska UD energiskt begära besked om var Danielsson, Anger och W—g befunne sig.

21.3.45 telegraferade Söderblom att fru Kollontay lovat påskynda efterforskningarna efter Budapest-svenskarna.

23.3.45 emottog UD från besk. i Bukarest underrättelse att Danielsson jämte flera av Budapest-besk:s medlemmar anlant till Rumänien.

27.3.45 telegraferade UD till besk. i Moskva, att det i anslutning till meddelandet om Danielssons m. fl. ankomst till Rumänien vore särskilt angeläget erhålla upplysningar om W—g.

21.4.45 telegraferade UD till besk. i Moskva definitiv instruktion att uppsöka Dekanosov och, under åberopande av dennes meddelande 16.1.45, hem-

ställa att vederbörande ryska militärmyndigheter, under vars skydd W—g ställts, måtte anmodas verkställa noggrann undersökning angående dennes vidare öden.

25.4.45 telegraferade Söderblom att han åter påmint om saken hos Dekanosov och att denne utlovat skyndsamt undersökning; 26.4.45 skrev S. att han under de gångna månaderna vid upprepade tillfällen gjort démarcher muntligen och skriftligen.

28.4.45 överlämnades till fru Kollontay en skriftlig hänvändelse från bankdirektör Marcus W—g, med begäran om hjälp vid efterforskningarna.

19.5.45 telegraferade Söderblom att han nästföregående dag ånyo påmint hos Dekanosov.

5.6.45 gjorde militärattachén i Moskva en hänvändelse till de militära myndigheterna.

6.7.45 skrev Söderblom att han på uppgiven grund — ryktet om att W—g skulle i »säker» förklädnad vistas i Buda — ansåge sig icke böra tillåta vidare företaga något i saken.

12.7.45 skrev Sahlén i UD till Söderblom att vad som Söderblom anfört i brevet 6.7.45 icke borde enligt Sahléns mening föranleda Söderblom till passivitet. I brev 14.8.45 förklarade sig emellertid Söderblom fortfarande anse att det i dåvarande läge knappast vore lämpligt att bedriva saken från Moskva.

31.10.45 instruerades S. att hemställa om upplysning om resultatet av efterforskningarna efter W—g; 3.11.45 verkställde S. denna démarche genom avlämnandet av en *note* (återgiven här nedan).

30.11.45 gjorde S. en förnyad framställning. Abramov svarade att militärmyndigheterna ånyo beordrats vidtaga undersökning, men att besked från dem ännu ej ingått.

3.1.46 skrev Söderblom att han haft ingående samtal med Abramov och Kollontay; 10.3.46 skrev han att han gjort en ny hänvändelse till ryssarna och gi-

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

vit dem vissa upplysningar bl. a. rörande namnen på tre ryska militärpersoner, som uppgivits ha setts tillsammans med W—g den 17.1.45 i Pest.

30.4.46 skrev han att, sedan han efter 8.3.46 som vanligt vid olika tillfällen talat med Abramov och fru Kollontay, så hade han nu ånyo påmint om saken.

15.6.46 upptog S. ärendet med Stalin, som lovade att det skulle uppklaras.

24.7.46 påminde Söderblom om saken i det ryska UD.

28.11.46 instruerades besk. i Moskva att göra en ny *démarche*. Denna fullgjordes 12.12.46 av Barck-Holst som därvid lämnade Sysojev en *uppteckning* (återgiven här nedan). 13.12.46 talade Barck-Holst om saken med Losovski och 13.1.47 med Novikov.

30.1.47 upptog Hägglöf ärendet med Novikov, som svarade att, oaktat de mest energiska efterforskningar bedrivits av generalstab, militärpolis, säkerhetspolis och andra myndigheter, man ännu icke funnit något spår efter W—g.

9.4.47 talade excellensen Undén om saken med ryske ministern i Stockholm. Denne lovade att skriva härom till Moskva.

27.5.47 meddelade UD Sohlman att han kunde göra en förnyad *démarche*.

12. 6. 47 begärde Sohlman hos Malik ett snabbt svar.

16. 7. 47 påminde Sohlman Vetrov härom.

18. 8. 47 svarade det ryska UD med en note» — återgiven här nedan.

Madame Kollontays samtal med fru Günther, vilket interpellanten åberopar och som enligt uppgift förevarit några månader efter Wallenbergs försvinnande, innehöll samma besked som den tidigare officiella ryska noten. Utrikesdepartementet handlade redan utifrån uppfattningen, att Wallenberg tagits i förvar av de ryska myndigheterna. De av interpellanten återgivna uppgifterna, att utrikesdepartementet visade bristande aktivitet därför att underrättelser saknades om att Wallenberg var i livet,

ge sålunda en felaktig bild av utrikesdepartementets situation.

Den omständigheten, att ett flertal personer lämnat berättelser, avsedda att giva indicier på att Wallenberg kan ha dödats eller omkommit, saknar avgörande betydelse. Hittills har nämligen intet bevis företetts för att Wallenberg skulle vara död. Utrikesdepartementet har därför hela tiden arbetat med hypotesen, att Wallenberg kan vara i livet.

Tidigare har i olika sammanhang, bl. a. i två interpellationssvar, lämnats redogörelser för de olika åtgärder och *démarcher* som UD företagit i Wallenberg-affären. Då en viss polemik förekommit i fråga om *démarchernas* avfattning, får jag ordagrant återge de två senaste svenska noterna till den sovjetryska regeringen samt det ryska svaret.

Note från svenska beskickningen i Moskva till ryska utrikesministeriet, dagtecknad den 3. 11. 45:

»I skrivelse den 16 januari 1945 till svenske ministern hade Vice Folkkommisarien för Utrikes Ärendena Dekanosov älskvardheten meddela, att svenske undersåten, sekreteraren vid svenska beskickningen i Ungern Raoul Wallenberg, anträffats i Budapest, och att åtgärder till skydd av honom och hans egendom vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna. Då därefter inga underrättelser erhållits angående Wallenbergs öde, vände sig svenske ministern i skrivelse den 24 april till herr Dekanosov med hemställan, att instruktioner måtte lämnas till de sovjetiska militärmyndigheterna, under vilkas skydd Wallenberg befann sig efter hans anträffande i januari i år, att vidtaga skyndsamma åtgärder för efterforskning av Wallenberg och meddela alla förefintliga uppgifter i detta avseende.

I enlighet med mottagna instruktioner har Kungl. Svenska Beskickningen äran hemställa att genom Folkkommisariatets för Utrikes Ärendena älskvarda förmedling erhålla meddelande om

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

resultatet av efterforskningarna. Från svensk sida tillmätes denna fråga särskild vikt med hänsyn till att Wallenberg var legationsmedlem. En uttömmande redogörelse för resultatet av efterforskningarna skulle å svensk sida mycket uppskattas.

Kungl. Svenska Beskickningen begagnar tillfället att försäkra Folkkommisariatet för Utrikes Ärendena om sin högaktning och uttalar på förhand sitt tack till Folkkommisariatet för dess åtgärder i denna fråga.»

Uppteckning överlämnad den 12. 12. 46 av chargé d'affaires Barck-Holst till herr Sysojev i ryska utrikesministeriet:

»I en till dåvarande svenske ministern i Moskva, herr Staffan Söderblom, riktad skrivelse av den 16 januari 1945 hade Vice Ministern för Utrikes Ärendena, herr Dekanosov, älskvärdenheten meddela, att svenske undersåten, sekreteraren vid svenska beskickningen i Ungern, Raoul Wallenberg, anträffats vid Benczyrgatan i den av sovjettrupperna erövrade delen av Budapest samt att åtgärder till skydd av herr Wallenberg och hans egendom vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna. Flerfaldiga förfrågningar hava sedermera framställts från denna beskickning rörande Wallenberg utan att dock någon som helst upplysning lämnats från vederbörande sovjetmyndigheter angående resultatet av efterforskningarna efter Wallenberg.

Den 15 juni 1946 mottog generalissimus Stalin i audiens minister Söderblom och utlovade på dennes hemställan att låta efterforska Raoul Wallenberg.

Då nu efter snart två år från det Raoul Wallenberg togs i beskydd av de sovjetiska militärmyndigheterna ännu ingen upplysning lämnats om honom, har fallet Wallenberg väckt uppseende inom svensk allmän opinion. Med anledning av i svenska riksdagen framställd förfrågan rörande Wallenberg, har Statsministern lämnat redogörelse för efterforskningsåtgärderna på sätt

framgår av i översättning närslutna promemoria.

Med framförande av denna förnyade anhållan i saken understrykes, att svenska regeringen anser sig hava rätt att förvänta ett bestämt besked beträffande resultatet av de undersökningar, som vid upprepade tillfällen utlovats av de sovjetiska myndigheterna.»

Note från vice utrikesminister Vyjsjinski till envoyén Sohlman, dagtecknad Moskva den 18. 8. 1947:

»I samband med att Ni vid samtal med biträdande utrikesminister J. A. Malik den 12 juni innevarande år berörde frågan om Raoul Wallenbergs vistelseort har jag verkställt förfrågningar hos vederbörande myndigheter. Som resultat av noggrann undersökning har fastställts, att Wallenberg icke finnes i Sovjetunionen och att han är okänd för oss.

Det är riktigt, att Sovjetunionens utrikesministerium den 14 januari 1945 erhöll ett kort meddelande, grundat på indirekta uppgifter från en av befälhavarna vid en truppstyrka, som deltog i striderna i Budapest, om att Wallenberg skulle ha påträffats på Benzurgatan.

Det var vid den tidpunkten omöjligt att verifiera meddelandet, enär efter detta striderna om staden, vilka voro förbittrade, fortsatte ytterligare ungefär en månad, och den Sovjetiska Armén fick herravälde över staden först den 12 februari 1945.

Senare ha, i syfte att verifiera meddelandet av den 14 januari 1945 angående Wallenberg, noggranna undersökningar och efterforskningar efter Wallenberg verkställts, vilka emellertid icke lett till positiva resultat, och den sovjetiske officer, som lämnat meddelandet om Wallenberg, har icke återfunnits. I lägren för krigsfångar och internerade har Wallenberg icke heller påträffats.

Det var med stöd av ovanstående som medlemmen av Sovjetunionens utrikes-

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

ministeriums kollegium, K. V. Novikov, redan den 30 januari 1947 vid samtal med svenska sändebudet Herr Häggglöf förklarade, att vederbörande sovjetiska myndigheter under avsevärd tid sysslade med ärendet Wallenberg, men att deras försök att finna honom icke kröntes med framgång. Härvid framhöll K. V. Novikov, att man naturligtvis icke finge lämna ur sikte, att Wallenberg befann sig inom ett område, där sovjetiska trupper funnos, under en period av häftiga strider i Ungern, då alla slags tillfälligheter kunde inträffa — Wallenberg kunde på eget bevåg avlägsna sig från de sovjetiska truppers område, fientliga flyganfall kunde förekomma, Wallenberg kunde omkomma genom fientlig beskjutning o. s. v.

Alla ytterligare åtgärder, som vidtagits efter den 30 januari innevarande år för undersökning av meddelandet angående Wallenberg och för efterforskning av honom, ha icke kröntes med framgång. Det återstår endast att förmoda, att Wallenberg under striderna i staden Budapest omkommit eller blivit tillfångatagen av Szalasis anhängare.

I det jag bringar ovanstående till Eder kännedom, ber jag Eder, Herr Envoyé, mottaga försäkringar om min utmärkta högaktning.»

Syftet med de svenska démarcherna, nämligen att svenska regeringen önskade få veta Wallenbergs uppehållsort och få honom återförd till Sverige, har självfallet stått fullt klart för de sovjetryska myndigheterna. Det är helt orimligt att antaga, att det sovjetryska svaret kunnat få ett positivt innehåll, därest de svenska démarcherna varit annorlunda formulerade.

På senare tid har envoyén Sjöborg inom utrikesdepartementet varit sysselsatt med viss bearbetning av material i Wallenberg-affären. Arbetet har avsett en systematisering av den vidlyftiga dokumentsamlingen och en värdering av vissa tänkbara handlingsmöjligheter.

Envoyén Sjöborgs granskning, som nu slutförts, innebär ingen avslutande fas utan endast ett avsnitt i departementets arbete med frågan. Jag kan emellertid icke taga på mitt ansvar att skada den sak vi alla äro intresserade av genom ett offentliggörande av den Sjöborgska utredningen eller av vittnesmål och andra detaljer i ärendet.

Interpellanten frågar om samarbetet mellan å ena sidan utrikesdepartementet och å andra sidan Raoul Wallenbergs anhöriga och den s. k. Wallenberg-aktionen. Det har säkerligen icke undgått interpellanten, att från sistnämnda håll vid åtskilliga tillfällen amper kritik anförts mot utrikesdepartementets sätt att handlägga ärendet. Jag önskar emellertid icke ingå på någon diskussion härav, då jag icke kan finna, att ytterligare polemik i något avseende kan gagna det syfte, som är gemensamt för utrikesdepartementet, Wallenbergs anhöriga och den s. k. Wallenberg-aktionen, nämligen att söka tillvarataga de möjligheter, som alltjämt kunna föreligga att påträffa Wallenberg och återföra honom till Sverige.

Härefter anförde:

Fru GÄRDE WIDEMAR: Herr talman! Jag ber att få tacka hans excellens herr ministern för utrikes ärendena för det svar som han lämnat på min interpellation angående Raoul Wallenberg.

Till en början vill jag säga att anledningen till min interpellation inte har varit, att jag ville göra mig till talesman för den av utrikesministern omnämnda ampra kritik som från visst håll riktats mot utrikesdepartementet i förevarande ärende. Den fråga som det här gäller är nämligen enligt min mening av alltför väsentlig betydelse för att den skall få sjunka ned på ett polemiskt plan, och den följes med stort intresse av hela svenska folket, som vägrar att acceptera tanken att Raoul Wallenberg försvunnit genom en fall-

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

lucka bakom järnridån. Det finns en utbredd uppfattning och tro att han ännu befinner sig i livet, och man vill veta att allting inte bara gjorts utan fortfarande göres för att få honom befriad och återlämnad till Sverige. Det är därför jag med särskild glädje konstaterar, att utrikesministern säger att utrikesdepartementet helt ansluter sig till det syfte som jag har avsett att tjäna med min interpellation, nämligen att på allt sätt söka tillvarata de möjligheter som alltjämt kunna föreligga att påträffa Wallenberg och återföra honom till Sverige. Även uttalandet att man i utrikesdepartementet hela tiden arbetat med hypotesen, att Wallenberg kan befinna sig i livet, noterar jag med tillfredsställelse.

Vad det övriga innehållet i svaret beträffar, kan man där särskilja två olika delar. Den första delen innehåller egentligen inte något utöver vad som redan är känt i saken. Den innefattar en uppräknig av de framställningar angående Wallenberg som avgivits från utrikesdepartementet. Den andra delen är kanske mest intressant genom vad den *inte* innehåller, d. v. s. vad som inte ansetts kunna offentliggöras utan som av skäl, vilka icke närmare preciserats, hemligstämplats.

Jag har naturligtvis ingen anledning att ifrågasätta riktigheten av den uppräknig av utrikesdepartementets åtgärder i saken som här skett. För den, som inte är speciellt hemma i de diplomatiska arbetsformerna, förefaller det dock som om legationen i Moskva lagt i dagen en viss slapphet i ärendet. Naturligtvis är det från min horisont vanskligt att bedöma, med vilka argument och i vilka former framställningar mest effektivt kunna göras i Moskva, men bara det förhållandet att det behövdes upprepade instruktioner från svenska utrikesdepartementet till minister Söderblom tyder ju på att man här hemma inte heller var särskilt nöjd.

Utrikesministern konstaterar att det är styrkt att Wallenberg den 17 januari 1945 avreste från Pest i sällskap med tre ryska militärpersoner. På rysk sida tillmättes tydligen Wallenbergs person sådant avseende, att den tjänstgörande befälhavaren, Tjernychev, omedelbart underrättade ryska utrikesministeriet om att Wallenberg blivit omhändertagen, och detta meddelande vidarebefordrades omgående till den svenska legationen i Moskva. Det adekvata svaret på detta meddelande borde väl ha varit, att man tackat för meddelandet och begärt att Wallenberg skulle hemskändas till Sverige snarast möjligt. Så skedde emellertid inte. Enligt vad utrikesministern här nyss sagt berodde det på att »man saknade anledning till oro beträffande Raoul Wallenberg som de ryska militärmyndigheterna sade sig ha tagit under sitt beskydd». Av utrikesministerns svar förefaller det som om utrikesdepartementet inte skulle ha fått några som helst informationer om var Wallenberg befann sig efter det han först omhändertagits. Det har dock uppgivits av bl. a. dåvarande attachén vid den svenska beskickningen i Budapest Lars Berg, att han i början av februari 1945 blivit förhörd av general Tjernychev med anledning av att Wallenberg den 7 februari blivit av ryssarna häktad för misstanke om spioneri.

Vid denna tidpunkt skedde det alltså en förändring i Wallenbergs förhållanden. Från att tidigare ha varit omhändertagen för att beredas skydd blev han nu häktad därför att han var misstänkt för brott och för ett så pass allvarligt brott som spioneri. Uppgifterna därom ha tidigare publicerats, och det förefaller egendomligt att de inte alls berörts i den redovisning av utrikesdepartementets handläggning av frågan som nu framlagts. Om den misstanken mot Wallenberg var känd för det svenska utrikesdepartementet, så borde det väl rimligen ha föranlett en viss oro för Wallenberg, och åtgärderna för att

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

få honom tillbaka borde ha intensifierats. Den bild av utrikesdepartementets åtgärder i saken, som man får genom interpellationssvaret, tyder emellertid knappast på att det skedde någon sådan intensifiering. I stället för att démarcherna skulle bli, såsom man kunnat vänta, kraftigare och kraftigare i tonen, så blevo de allt svagare för att så småningom upphöra.

Och trots att man på svensk sida hade kvitto från Dekanosov på att Wallenberg omhändertagits, så underlät man att vid något enda tillfälle begära hans utlämnande. Herr Undén säger i sitt svar, att »det är helt orimligt att antaga att det sovjetryska svaret kunnat få ett positivt innehåll därest de svenska démarcherna varit annorlunda formulerade». Det är möjligt att herr Undén i sak har rätt på denna punkt, men jag kan inte underlåta att göra den reflexionen, att det är ganska förbluffande att få höra utrikesministern anse, att formuleringen av en diplomatisk not skulle vara av relativt underordnad betydelse.

Jag kan inte förstå — och jag tror att en stor del av svenska folket på den punkten är ense med mig — varför inte Wallenbergs utlämnande begärdes. Det hade varit det enda riktiga svaret på den ryske utrikesministerns meddelande i saken. För min del anser jag dock att det ännu inte är för sent att försöka sig på den utvägen, särskilt som det i interpellationssvaret säges att utrikesdepartementet fortfarande arbetar med den hypotesen att Wallenberg befinner sig i livet. Jag skulle därför vilja vädja till utrikesministern att ställa i utsikt, att det från svensk sida göres en kraftig démarche till Sovjetunionen rörande Wallenbergs omedelbara utlämnande. Om utrikesministern inte anser sig kunna lämna en sådan utfästelse, skulle jag — och jag tror många med mig — vara mycket tack samma för att få reda på skälen för detta ståndpunktstagande.

Det är emellertid inte bara den omständigheten att man aldrig har begärt Wallenbergs utlämnande som väcker min förundran i denna sak. Såsom jag redan med tacksamhet har konstaterat, säger utrikesministern att man i utrikesdepartementet arbetat med hypotesen att Wallenberg befinner sig i livet. Men varför har man då inte gjort någonting sedan man i augusti 1947 mottog noten från dåvarande ryske utrikesministern Vysinsky? Interpellationssvaret innehåller inte uppgift om någon enda åtgärd efter den nämnda tidpunkten, såvida man inte skall räkna med den Sjöborgska utredningen, som ju dock inte igångsattes förrän efter framställandet av min interpellation. Att denna not från den ryska utrikesledningen lyckades så fullständigt paralysera all diplomatisk aktivitet från svensk sida i frågan måste sägas vara ganska egenartat. Det fanns dock material i Sverige som tydligt visade, att det ryska svaret innehöll osanna uppgifter. På sommaren 1947 hade nämligen tillsatts en kommitté, med bl. a. förre generaldirektör Anders Örne och fru Mia Leche-Löfgren som medlemmar, för att pröva det material, som samlats i frågan såväl inom utrikesdepartementet som vid sidan därom. Vysinskys uttalande är daterat den 22 augusti 1947, och den 19 oktober 1947 avgav nyssnämnda kommitté ett utlåtande, vari det bl. a. heter: »Efter att ha genomgått och övervägt det sålunda föreliggande materialet få vi uttala följande: Det är klarlagt, att Raoul Wallenberg från den 13 januari 1945 stått under effektivt beskydd av sovjetrysk militär myndighet, i enlighet med vad som också meddelats från Sovjetunionens utrikesministerium; vidare är det övertygande utrett, att han efter nämnda tidpunkt — och i varje fall intill tämligen nära tid — befunnit sig i livet i ryskt förvar på skilda platser såväl inom som utom sovjetryskt område.»

Denna deklaration avgavs den 19 ok-

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

tober 1947, alltså ungefär två månader efter det Vysinskys not tillställts UD. För min del sätter jag större tilltro till det av Anders Örne m. fl. undertecknade dokumentet än till innehållet i Vysinskys not.

En av de dunkla punkterna i denna sak är, om den bevisning, som funnits tillgänglig för kommittén, har utnyttjats av Sverige i förhandlingar med ryssarna. Om så inte är fallet, frågar man sig varför. Vi veta genom kommitténs deklaration, att Wallenberg befann sig i livet så sent som kort före hösten 1947, medan det i Vysinskys not påstås, att han omkom inom den närmaste månaden efter det första omhändertagandet. Vad vi — allmänheten och den svenska riksdagen — lämnats i fullkomlig okunnighet om är huruvida UD har tillgängliga dokument, som utvisa Wallenbergs vidare öden. Eftersom excellensen Undén utgår från att Wallenberg fortfarande kan befinna sig i livet, har jag anledning att tro, att dossiern i fallet Wallenberg innehåller uppgifter, som kunna vara av intresse i denna fråga.

Även utan den utredning, som till äventyrs kan presteras angående Wallenbergs vidare öden, måste väl herr Undén medge, att det är ganska osannolikt att ryssarna skulle bete sig så, att de först omhändertaga en diplomatisk person och meddela detta på eget initiativ och därefter så fullkomligt släppa all kontroll över både honom och den tjänstgörande befälhavaren general Tjernychev, att båda försvinna under oförklarliga omständigheter. Jag tycker, att det hade varit ganska naturligt, om UD som svar på Vysinskys not hade tillställt den ryska utrikesledningen den deklaration, som avgavs av Örnes kommitté, men det framgår inte av interpellationssvaret, att så har skett.

Man kan i detta sammanhang också fråga sig, om det någonsin har utövats påtryckningar på Ryssland i avsikt att förmå det att utlämna Wallenberg i

samband med t. ex. handelsförhandlingar. Vi ha ju ett exempel på att det lyckats att få en svensk medborgare utlämnad i ett sådant sammanhang, nämligen den svenske köpmannen Hjelm, som utlämnades från Tjeckoslovakien, sedan handelsförhandlingarna mellan Sverige och detta land avbrutits.

Om man utgår ifrån att Wallenberg befinner sig i livet måste det finnas utsikter att få honom tillbaka. I andra länder ha många medborgare kommit tillbaka. Man kunde senast denna månad läsa i tidningarna, att några norrmän, av vilka man inte haft något spår sedan år 1945, kommit hem igen. Det samma gäller italienare och även schweiziska diplomater, de senare visserligen efter förhandlingar. Man frågar sig, om svenska UD har varit helt överksamt, då det gällt att undersöka möjligheterna att genom påtryckningar i samband med andra förhandlingar få Wallenberg utlämnad.

Det har riktats en hel del anklagelser mot regeringen i denna fråga, och jag har ansett det riktigt att regeringen fick tillfälle att inför riksdagen vederlägga vissa av de påståenden som gjorts. Interpellationssvaret innehåller dock inte någonting, som på något sätt kan stävja de rykten som ha kommit i omlopp på grund av vissa företeelser i samband med Wallenbergsaffären.

Förutom de delar av utrikesministerns svar som jag hittills har behandlat innehåller detta också, som jag redan från början antytt, en sekret del. Jag hade hoppats, att den Sjöborgska utredningen skulle bidra till att kasta ett ljus över många av de dunkla punkterna i denna sak, men tydligen har det under utredningen framkommit så synnerligen anmärkningsvärda saker, att man nu inte kan framlägga dem inför offentligheten, saker som man tidigare har lyckats hemlighålla — vilket förefaller mig mycket egendomligt — trots att Raoul Wallenbergs öde kanske mer än någon annan fråga under senare tid

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

har fångat både publicisternas och offentlighetens intresse. Givetvis har jag inte någon möjlighet och inte heller någon önskan att motbevisa utrikesministerns påstående att saken skulle kunna skadas genom ett offentliggörande av utredningen. Då saken i sig själv ligger mig mycket varmt om hjärtat vill jag i varje fall tills vidare böja mig för de skäl som utrikesministern kan ha för dess hemlighållande.

Om det alltså inte kan bli tal om ett offentliggörande i vanlig mening, skulle jag dock vilja ifrågasätta, om man inte kunde få riskerna att åstadkomma skada i denna sak prövade av representanter för de personer och organ som förutom UD äro intresserade av den. Såvitt jag har tolkat utrikesministerns svar riktigt, gäller ömsintheten i detta fall enbart Wallenbergs liv och hans möjligheter att återvända till Sverige. Om det däremot skulle vara rikets förhållande till Sovjetunionen som motiverar den ganska ovanliga tystlåtenheten, finns det ju möjligheter att delge utrikesnämnden materialet, och jag förmodar att så skulle ha skett, om sådana skäl förefunnits. Jag utgår därför ifrån att det enbart är omtanken om Wallenbergs liv som föranleder tystlåtenheten.

Den oro och den sorg, som Wallenbergs anhöriga känna inför sin anförvants öde och som delas av en stor del av svenska folket, är mycket förståelig, och jag tror inte att den kommer att stillas förrän frågan får en tillfredsställande lösning. Som medborgare i ett demokratiskt land känna vi alla ansvar för varandra, och det är kanske inte ägnat att förvåna, att detta tar sig särskilt starka uttryck då det gäller Raoul Wallenberg, som själv oegennyttigt kämpat för rättens och frihetens sak i ett främmande land. Jag kan tänka mig en sådan lösning av frågan, att det tillsättes en parlamentarisk eller eventuellt en utomparlamentarisk kommission, som beredes tillfälle att taga del

av den Sjöborgska utredningen och det övriga material, som är tillgängligt inom UD. En sådan skulle kunna avge ett utlåtande om att allt som står i mänsklig makt gjorts och fortfarande göres för att få Raoul Wallenberg tillbaka till Sverige.

Jag vill sluta med att säga, att intill dess det förebringas en övertygande bevisning om att allt som göras kan har blivit gjort kommer min begäran till utrikesministern om en redovisning av fallet Wallenberg att stå öppen.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**: Herr talman! Interpellanten har i sina kommentarer till det utförliga interpellationssvaret ställt många frågor. Jag är inte säker på att jag har antecknat dem alla, men jag skall försöka besvara åtminstone en del av dem.

Fru Gärde Widemar satte till en början ett frågetecken vid det faktum att interpellationssvaret inte offentliggjorde alla undersökningar, som företagits. Till det vill jag säga, att var och en som ett ögonblick reflekterat över denna sak torde inse att om vi i en sådan här fråga få upp ett spår genom uppgifter och iakttagelser från personer i olika länder, som meddela vad de själva ha sett eller vad de ha hört av andra — och det är ju just sådana utredningar det har varit fråga om under dessa år — det inte är möjligt att offentliggöra allt detta och alla dessa personers namn. Jag bortser då från att personerna i fråga ofta själva äro ytterst angelägna om att inte få sina uppgifter publicerade med hänsyn till sin ställning i respektive länder. Med hänsyn till möjligheterna att över huvud taget vinna något resultat är det orimligt att tänka sig att man skulle publicera sådana undersökningar.

Jag vill gärna säga ytterligare några ord om sådana spår. Under årens lopp har ett stort antal dylika uppgifter och

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

iakttagelser, ofta först i tredje eller fjärde hand, kommit in till UD, som har försökt följa dem till de olika sagesmännen för att slutligen om möjligt komma fram till huvudkällan. Dessa efterforskningar ha ibland lyckats, ibland inte. Om man har lyckats komma fram till den ursprungliga källan, har resultatet ibland blivit, att uppgiften har bekräftats, medan den i andra fall har totalt vederlagts. Vi ha fått upp sådana spår så sent som förra året och t. o. m. i år, och alla följas så långt man kan. Jag hoppas, att interpellanten nu förstår, varför man hemlighåller den delen av efterforskningarna efter Raoul Wallenberg. Ett offentliggörande skulle i hög grad försvåra, kanske omöjliggöra utsikterna att komma till något resultat.

Interpellanten hade också några anmärkningar mot UD:s handlingssätt, då det först kommit till dess kännedom, att Raoul Wallenberg omhändertagits av ryska officerare, och undrade, varför man då inte omedelbart hade begärt hans hemsändande. Jag förmodar, att anledningen var att man som en självklar sak utgick ifrån att om en legation i ett av de länder, som voro inblandade i kriget, blev omhändertagen av en krigförande part — i detta fall av den som befriade landet — dess diplomatiska tjänstemän skulle skickas tillbaka till sitt land. Jag kan inte ha någon personlig uppfattning om orsakerna, eftersom jag inte var utrikesminister på den tiden. Fru Gärde Widemar får kanske vända sig till vederbörande medlem av den dåvarande regeringen och fråga, om denne möjligen kan ge några upplysningar. Jag har måst bilda mig min uppfattning med ledning av handlingarna i saken och har då kommit fram till att man som något självklart utgick ifrån — och det göra vi fortfarande — att om Wallenberg återfanns skulle han skickas tillbaka. Vad skulle det finnas för rimlig anledning att inte släppa honom fri?

Därmed har jag också berört den punkt i interpellantens inlägg, där hon sade, att det gjort ett underligt intryck på henne att svenska regeringen inte uttryckligen har begärt Wallenbergs återsändande utan bara har begärt upplysningar om var han befinner sig, om han har omhändertagits. Hela den kritiken är en spetsfundighet, som har uppfunnits på senare tid och lagts till grund för åstadkommande av en omfattande folkopinion i Sverige, den uppfattningen alltså att det är något fel på formuleringen av demarcherna som är anledningen till att Wallenberg inte kommit tillbaka. Var och en bör även utan direkt erfarenhet av sådana frågor kunna inse, att om den svenska regeringen hos den ryska begär, att denna skall införskaffa upplysningar om huruvida Wallenberg finns i landet eller inte så är detta det första steget för att få honom tillbaka. Ingen vettig människa kan tvivla på att detta är avsikten med en sådan framställning. Som jag nyss nämnde, är det självfallet, att man har utgått från att han kommer att återsändas, om han blir anträffad.

Jag vill påpeka för interpellanten, att om Wallenberg befinner sig i livet och om vi då skola ha utsikter att få honom tillbaka måste detta vara beroende av tillmötesgående av regeringen i det land, där han påträffas. Bland de olika uppslag vi ha fått förekomma olika uppgifter om i vilket östeuropeiskt land han skulle finnas och var han skulle ha iakttagits, men var han än må befinna sig måste vi givetvis räkna med att vederbörande regering skickar tillbaka honom. Under sådana förhållanden förstår interpellanten kanske, att vi inte citera generaldirektör Örne. När man har fått ett svar från det ryska utrikesministeriet, som går ut på att man inte har funnit något spår efter honom, kan man inte ha större utsikter att få honom tillbaka om man säger: Mina herrar, ni ha fa-

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

rit med osanning, ty han skall finnas därute, det har generaldirektör Örne i Sverige sagt.

Jag vet inte, om interpellanten har läst interpellationssvaret i vad det återger de svenska noterna och det ryska svaret, men jag vill citera följande ur det ryska svaret: »Som resultat av noggrann undersökning har fastställts, att Wallenberg icke finnes i Sovjetunionen och att han är okänd för oss. Det är riktigt, att Sovjetunionens utrikesministerium den 14 januari 1945 erhöll ett kort meddelande grundat på indirekta uppgifter från en av befälhavarna vid en truppstyrka, som deltog i striderna i Budapest, om att Wallenberg skulle ha påträffats på Benzurgatan. Det var vid den tidpunkten omöjligt att verifiera meddelandet, enär efter detta striderna om staden, vilka voro förbittrade, fortsatte ytterligare ungefär en månad, och den sovjetiska armén fick herravälde över staden först den 12 februari 1945. Senare ha, i syfte att verifiera meddelandet av den 14 januari 1945 angående Wallenberg, noggranna undersökningar och efterforskningar efter Wallenberg verkställts, vilka emellertid icke lett till positiva resultat, och den sovjetiske officer, som lämnat meddelandet om Wallenberg, har icke återfunnits. I lägren för krigsfångar och internerade har Wallenberg icke heller påträffats.»

Ja, där fingo vi alltså besked 1947. Vi ha emellertid inte lagt ner vår aktivitet i anledning av det svaret. Vi ha dock utgått ifrån att om vi skulle kunna åstadkomma något positivt resultat, så måste vi komma med några nya fakta, som ge den ryska regeringen nya ledrådar genom iakttagelser vi gjort. Vi måste kunna peka på något bestämt faktum, som tyder på att Wallenberg funnits i livet på någon viss ort vid någon viss tidpunkt efter omhändertagandet.

Den utväg, som interpellanten uppmanar till, kan ändå aldrig leda till nå-

got resultat, om det man önskar är att få Wallenberg tillbaka. En helt annan sak är om man bara vill uttrycka sina känslor. Då kan man tillåta sig vilka svar som helst till en främmande regering. Men vill man ha Wallenberg tillbaka, måste man som sagt försöka presentera några nya fakta, som kunna leda till att förnyade undersökningar kunna göras i Sovjetunionen eller i respektive andra länder. Det är detta som vi eftersträva från utrikesdepartementets sida. I det ögonblick då vi kunna komma med några nya någorlunda bestyrkta fakta, som tyda på att Wallenberg har funnits i livet på en viss plats en avsevärd tid efter det att han omhändertagits, då komma vi självfallet att göra nya framställningar och på grundval av dessa fakta begära att han efterspanas på nytt och återföres till Sverige.

Jag behöver väl inte beträffande demarchernas formulering ännu en gång upprepa att, såvitt jag förstår, ingen av dem inom utrikesdepartementet som sysslat med denna fråga haft någon tanke på att det skulle ha varit någon felaktighet i demarchernas formulering som hindrat att det ryska svaret blev positivt.

Interpellanten har också anfört, att andra länder skulle ha haft större möjligheter och uppnått bättre resultat, då det gällt att få tillbaka medborgare, som försvunnit i Sovjetunionen och varit borta under lång tid. Ja, det är klart att det kommit tillbaka en hel del personer från andra länder. Men jag tror inte, att man skall bortse ifrån att det också är många personer från dessa länder, som icke kommit tillbaka. Eftersom interpellanten särskilt nämnde Schweiz, som lyckats få tillbaka en diplomat, som hade försvunnit men beträffande vilken man med ganska stor säkerhet visste både att han fanns i livet och var han uppehöll sig, så vill jag påpeka att det i Sovjetunionen försvunnit mellan 200—300 schweiziska

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

medborgare, om vilka man inte har några underrättelser.

Det är fullständigt grundlöst, när interpellanten av interpellationssvarets uppgifter tror sig kunna göra den iakttagelsen, att all aktivitet från utrikesdepartementets sida har upphört efter det ryska svaret 1947. Aktiviteten har tvärtom under hela tiden fortsatt, och den är synnerligen livlig, när det gäller att bearbeta det material, som finns, och att undersöka de nya uppslag, som ibland komma fram. Den Sjöborgska utredningen innehåller inga särskilt anmärkningsvärda uppgifter. Utredningen innehåller först och främst den i interpellationssvaret intagna sammanställningen av materialet beträffande vad som gjorts i denna sak och vidare en systematisering av de olika spår som ha följts. Som jag nyss förklarar, anser jag att man inte kan publicera uppgifter om dessa olika spår av hänsyn till möjligheterna att fortsätta undersökningen med någon utsikt till framgång. Dessutom innehåller den Sjöborgska utredningen en kortfattad värdering av de handlingsmöjligheter, som finnas. Det är alltså inte några anmärkningsvärda förhållanden eller någonting mystiskt som gör att den utredningen inte kan publiceras i sin helhet.

Herr STÅHL: Herr talman! Eftersom utrikesministern både i slutet av sitt interpellationssvar och även nu i sitt anförande har uttryckt sig kritiskt om den diskussion, som har utspunnit sig kring handläggningen av Wallenberg-fallet, så ber jag att få säga ett par ord.

Jag tror först och främst, att denna kritik har tillspetsats kanske inte så mycket på grund av vad som förevarit här som av det förhållandet att utrikesministern ansett det lämpligt att i mars månad i år ganska kategoriskt uttala sig om den som han kallade oansvariga propaganda kring Wallenberg-saken,

som förekommit i Sverige. Detta uttalande från utrikesministerns sida gjordes i en norsk tidning.

Det förhåller sig i alla fall på det sättet, att ungefär samtidigt med detta uttalande gjorde Wallenberg-kommittén, enligt de underrättelser jag har och vilka jag hört från flera håll, en uppvaktning hos statsministern. Vid det tillfället uttalade statsministern sitt varma erkännande av det arbete, som hade nedlagts av kommittén för att bidra till en lösning av denna mycket tragiska affär.

Jag tror, att man med ledning av de diskussioner, som förts i utlandet i just sådana här fall, kan säga att om Wallenberg-affären hade inträffat exempelvis i England, så hade detta — och det tror jag att excellensen Undén är den förste att verifiera — vållat något av en folkstorm. Det finns ingenting som engelsmännen enligt sin gamla demokratiska tradition och med sin starka känsla för den enskilda människans värde reagera så hårt emot som just när människovärdet trampas under fötterna på det sätt som här skett från ryskt håll. Det hedrar svensk opinion, då den reagerat på i viss mån samma sätt.

Får jag sedan säga ett ord i sakfrågan, så skulle det vara att man har svårt att frigöra sig ifrån — det tror jag att excellensen Undén bör kunna förstå — det allmänna intrycket att det både över interpellationssvaret och alla dessa många års handläggning från utrikesdepartementets sida vilar ett drag av uppgivelse och defeatism. Det härskar däröver en stämning av hopplöshet, som innebär, att här skola vi naturligtvis göra någonting, och det är klart att vi skola anstränga oss, men det hela är i alla fall ganska hopplöst. Jag har för min del fått detta verifierat genom gjorda uttalanden. Under sådana förhållanden är det ändå märkligt vad fru Gärde Widemar här påpekat, nämligen att andra länder som

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

haft parallella fall lyckats på ett ofantligt mycket bättre sätt än vi.

Eftersom det har diskuterats i pressen och vid olika tillfällen dementerats att andra länder skulle ha lyckats bättre med att få utlämningar till stånd, så skall jag tillåta mig att lämna några exempel, som jag har här sammanställt. I anslutning till talet om den hopplöshet som vidlåder fallet Wallenberg med anledning av att händelsen inträffat för så många år sedan skall jag be att få påpeka att vid Rumäniens kapitulation 1944 häktades i Bukarest den italienska legationen där, som stod under ledning av doktor Armando Odénigo, och fördes till Ryssland. Italienerna lyckades få dessa legationsmedlemmar frigivna så sent som 1950, och samtliga befunno sig då i livet.

Jag kan vidare påpeka ett annat fall rörande en dansk medborgare, Hakon Dahl, som kommit till Ryssland under kriget. Jag vågar inte säga den exakta tidpunkten när han kom dit, men det har av dem som följt fallet uppgivits att Dahl sannolikt tillfångatogs som frivillig hos finnarna, d. v. s. på ett relativt tidigt stadium. Denne Dahl blev så sent som 1949 utväxlad mot en rysk kommunist, som gripits i Danmark och dömts för spioneri. Danskarna gingo med på att utlämna denne kommunist och skickade honom till Ryssland. Jag vill till förekommande av varje missförstånd tillägga, att det inte begicks något överväld mot denne kommunist, ty han längtade i motsats till våra hemmakommunister tillbaka till Ryssland.

Ett ytterligare fall, som jag kan nämna här, gäller den amerikanske affärsmannen Robert Vogeler, som häktades på nyåret 1950 och senare blev dömd till 17 års fängelse för spionage. Vogeler frigavs som bekant i april 1951, alltså visserligen inte efter så lång tid men mot flera amerikanska medgivanden. Där lyckades man alltså genom energi och förhandlingar få en landsman frigiven.

Jag vill även nämna några ord om det schweiziska fall, som här påtalats flera gånger. Legationsrådet Meier och legationssekreteraren Harald Feller vid den schweiziska legationen i Budapest tillfångatogs av tyskarna vid Budas erövring i mitten av februari 1945. Schweiz hade vid den tidpunkten inga diplomatiska förbindelser med Sovjet, och schweiziska utrikesdepartementet företog sig ingenting i fallet förrän saken togs upp i schweiziska riksdagen. Meier och Feller återkommo till Schweiz våren 1946. Det finns olika versioner om hur denna frigivning skulle ha gått till. Enligt en version skulle schweizarna helt resolut ha häktat en sovjetrysk handelsdelegation, som var på genomresa till Frankrike. Enligt en annan version av händelseförloppet skulle bytesobjektet ha utgjorts av ett antal balter, som tagit sin tillflykt till Schweiz. Jag skall lämna därhän vilken version som kan vara den riktiga. Jag har emellertid den uppfattningen att detta visar, att man med kraft och energi kan föra sin talan och även komma till resultat.

Excellensen Undén har här sagt, att vi inte kunna och inte böra använda ordalag i vår notväxling som skulle göra det omöjligt att få Wallenberg tillbaka. Jag är den siste som vill uppträda som något slags mentor, när det gäller ordalydelsen i diplomatiska noter. Utrikesministern har här sagt att man på allt sätt måste försöka leda i bevis om Wallenberg lever och i så fall var han finns för att komma med en ny not till ryska vederbörande. Det är enligt min uppfattning ganska egendomligt att uppställa dylika krav och att vi ånyo skulle vädja till den ryska politibyran, utlänningskommissionen eller vad det ifrågavarande organet nu kan heta att sätta i gång efterspaningar efter Wallenberg i Sovjetunionen. Vi ha ändå ett faktum att hänvisa till, nämligen att Dekanosov förklarat att han tagit Wallenberg under sitt beskydd och uppgivit att Wallenberg senare häktats. Skola inte dylika fakta

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

vara tillräckliga för att man skall kunna utgå ifrån ryssarnas ansvar för Wallenbergs liv?

Jag diskuterar emellertid icke detta. Jag bara konstaterar att man tydligen behöver vädja till utrikesdepartementet att formulera sina noter lika skickligt och effektivt som andra länder gjort, vilka lyckats få utväxlingar verkställda. Jag tror nog att det skulle verka befriande på hela den del av den svenska opinionen som känner sig betryckt inför det tragiska fallet Wallenberg, om man på utrikesdepartementet med verklig kraft och energi krävde att få inte bara vetskap om att Wallenberg finns i livet utan även att han lämnas ut till Sverige samt att, om så icke sker, klart besked ges varför han inte utlämnas. Detta är en fordran som hela det svenska folket har rätt att ställa. Utrikesdepartementet har skyldighet att därvidlag med kraft och energi uppträda som representant för den del av den svenska opinionen som reser detta berättigade krav.

Fru GÄRDE WIDEMAR: Herr talman! Jag skall be att få tacka excellensen Undén för det tillägg han gjorde i sitt senaste anförande, nämligen att aktiviteten inom utrikesdepartementet icke avstannade 1947. Vad jag sade tidigare var att av interpellationssvaret framgick icke annat än att man accepterat Vysinskys not och nedlagt aktiviteten. Såvitt jag kan finna omnämnes i svaret icke någon aktivitet från utrikesdepartementets sida efter det att den noten mottogs.

Excellensen Undén väntar tydligen på att det skall uppenbara sig ett bestämt faktum i Wallenbergaffären, som är av så avgörande betydelse för frågan om Wallenberg finns i livet och möjligheterna till dennes återlämnande, att man utan vidare skulle kunna hänvända sig till regeringen i det land där Wallenberg vistas med begäran om utläm-

nande. Man skulle säga att nu veta vi att Wallenberg är där och där och var så god och lämna ut honom. För min del anser jag, att herr Örnés utredning är till fyllest för en förnyad svensk framställning i detta ärende. Vi ha dock fått bekräftelse på att Wallenberg funnits i Sovjetunionen. I madame Kolontays meddelande har det klart sagts ut att Wallenberg var under ryskt beskydd på ryskt område. Hon måste ha grundat detta på senare uppgifter och icke på det ursprungliga meddelandet från Dekanosov. Detta meddelande gör väl för övrigt att bevisbördan bör åligga den ryska och icke den svenska regeringen. Det är naturligtvis ganska omöjligt att vi härifrån skulle kunna komma med fullständiga bevis om att en person finns i livet på utländskt område, detta i all synnerhet då det gäller ett land med så speciella förhållanden som Sovjetunionen och övriga sovjetstater.

Det är givetvis riktigt, att man inte kan få Wallenberg utlämnad annat än efter tillmötesgående från de styrande herrarna i det land, där Wallenberg finns. Men man får väl icke själv vara så tillmötesgående, att man accepterar påståenden, beträffande vilka man vet att de äro lögnaktiga. I detta fall finns det dock bevis härför i det material, som ställts till den Örnéska utredningens disposition. Jag förstår visst, att deklARATIONEN från den Örnéska utredningens sida i och för sig ingenting skulle betyda i detta fall, d. v. s. man överlämnade den deklARATIONEN till den sovjetryska regeringen. Men det finns dock papper och material bakom denna utredning, som gjort att de fullt trovärdiga utredningsmännen kunnat uttala att de med visshet veta, att Wallenberg fanns i livet vid en viss tidpunkt. Har detta icke någon betydelse? Detta är väl dock ett faktum, som man kan servera Sovjetunionen utan att man skall behöva känna sig alltför flat.

Den omständigheten att det försvinner folk i Ryssland känna vi alla väl

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

till. Men det är inte en förklaring i detta fall. Vi här i landet kunna icke acceptera de metoder för folks försvinnande som tillämpas i Sovjetunionen. Vi måste begära en individuell redovisning av hur man förfar med svenska medborgare. Vi ha här i vårt land en dylik individuell redovisning av medborgarna, vilket sammanhänger med våra demokratiska ideal. Detta är emellertid den stora skillnaden i uppfattning mellan Sovjetunionen och oss.

Jag förstår mycket väl, att man av hänsyn till privata intressen och av hänsyn till dem som lämnat uppgifter i detta fall icke kan göra en offentlig redovisning av alla de olika vittnesmålen. Jag har aldrig drömt om att excellensen Undén skulle lämna uppgifter härom i sitt interpellationssvar. Jag föreslog därför att man nu skulle gå till väga på samma sätt som när den Örneska kommittén tillsattes, nämligen att föranstalta om en speciell kommission för granskning av det föreliggande materialet inom utrikesdepartementet. Eftersom detta material tydligen inte innehåller något anmärkningsvärt åtminstone att döma av det senaste yttrandet av excellensen Undén, bör det väl heller inte vara alltför svårt att få materialet granskat av en opartisk kommission, som skulle kunna ge ett utlåtande däröver som väcker förtroende hos det svenska folket.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**: Herr talman! Fru Gärde Widemar lär vara jurist men kan ändå stå här och säga, att den Örneska kommitténs material visar, att den ryska noten var lögnaktig. Fru Gärde Widemar har mig veterligt inte haft tillgång till det Örneska materialet, och följaktligen har hon ingen möjlighet att bedöma bevisvärdet däri.

I den ryska noten står det, att enligt vad ryska regeringen känner till är Wallenberg okänd; man vet inte var

han finns. Hur kan ett sådant uttalande bevisas vara lögnaktigt? Jag får nog säga att man bör ha litet ansvar för vad man säger här i riksdagen, även om det gäller förhållanden till östmakter.

Herr Ståhl har här givit en hel rad förmaningar om hur man bör uttala sig, om man skall få Wallenberg tillbaka. I mitt första anförande här sade jag, att det fanns två vägar att gå. Den ena är att man ger uttryck åt de känslor av indignation, som finnas hos en stor del av opinionen, för att en svensk kunnat försvinna. Man har svårt att förstå detta, man misstänker att ryssarna veta att han finns i livet och att de gömma honom. Då skall man ge fritt utlopp åt sina känslor och skicka över brev till Moskva, i vilket man säger vad man tänker. Detta försvårar givetvis försöken att få Wallenberg tillbaka.

Om man sedan verkligen vill försöka få honom tillbaka, då skall man gå en annan väg. Man utgår då ifrån att Sovjetunionens regering — liksom andra östeuropeiska regeringar — frivilligt medverkar till att skicka honom tillbaka om han finns där och man kan finna honom. Man lämpar då sitt uppträdande och sina framställningar därefter.

Det har här talats så mycket om utländska analogier. Jag känner inte till alla de olika fall, som förekommit. Så mycket vill jag emellertid säga, att det vore en stor skillnad om de ryska myndigheterna höllo kvar Wallenberg och vi visste, att han fanns i livet samt att han, som herr Ståhl trodde, blivit häktad och för närvarande vistas i Ryssland. Så var det med fallet Vogeler, som inte, såsom herr Ståhl sade, utspelades i Ryssland utan i Ungern. I det fallet visste man att vederbörande blivit dömd och fängslad. I sådant fall kan man förhandla om ett frigivande, och då kan man också erbjuda kompenstationer — mycket avsevärda sådana för övrigt i det berörda fallet. Så hand-

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

lade man alltså i fallet Vogeler, men så kan man icke göra här. Man kan icke göra någon verklig jämförelse mellan dessa fall. Det jag nyss nämnde beträffande fallen i Schweiz borde även ge herr Ståhl en tankeställare. Det var där mellan 200—300 schweiziska medborgare, som icke kommo tillbaka från Ryssland. När man klagar över att vi inte lyckats få Wallenberg tillbaka måste vi komma ihåg de omkring 270 personer, som man i Schweiz inte lyckats få tillbaka.

Herr HÄCKNER: Herr talman! Jag fäste mig vid att utrikesministern nämnde, att han inte varit utrikesminister under den första tiden av detta fall. Han kunde därför inte ha någon personlig uppfattning om orsaken till varför man inte på ett mycket tidigt stadium begärt Wallenbergs hemsändande. Utrikesministern hade därför måst bilda sig en uppfattning med ledning enbart av handlingarna i saken. När nu utrikesministern ändå haft så pass lång tid på sig sedan interpellationen framställdes, så borde han genom sina kolleger i regeringen och kanske även genom de personer, som under den första tiden tjänstgjorde i UD, ha tagit reda på hur man då såg på saken och vad man visste. Excellensen hade väl då kunnat lämna ett mera konkret besked än nu, då han endast kommer med förmodanden.

En annan sak som i denna diskussion förefaller en smula egendomlig är, att såvitt jag kan finna av interpellationssvaret samt utrikesministerns senare förklaringar har svenska regeringen under åberopande av kända fakta inte avkrävt den ryska regeringen någon redogörelse för vad som åtgjorts beträffande Wallenberg sedan han blivit omhändertagen. Man kan ju också taga fasta på vad som redan sagts i dag att det av madame Kollontays deklaration framgår, att Wallenberg var i livet på

ett långt senare stadium efter detta omhändertagande och då vistades på ryskt område. Hade det inte varit lämpligt att knyta an till dessa upplysningar för att få ett mera preciserat besked av ryska regeringen i stället för att nöja sig med dessa allmänna förklaringar — eller bortförklaringar kanske man kan säga?

Utrikesminister Undén säger sedan att vi måste ha nya fakta i saken, vi ha inga fakta att komma med sedan år 1947. Ja, är det alldeles säkert att excellensen Undén tagit del av det material, som kommittén har till sitt förfogande, och på vilket kommittén grundar den bestämda åsikten, att Wallenberg på ett sent stadium befann sig i livet? Man skall naturligtvis inte bara springa i väg och säga till Ryssland att Örne sagt så och så. Men finns det någon möjlighet att taga del av detta material, då kanske man kan komma ett stycke på väg.

Ja, herr talman, jag vill som ett allmänt intryck säga det, att jag av utrikesministerns svar finner att den aktivitet, som interpellanten efterlyst, inte varit av något särdeles frapperande slag.

Fru GÄRDE WIDEMAR (kort genmäle): Herr talman! Jag skulle vilja bemöta utrikesministern då han säger, att jag tog till överord när jag talade om ett lögnaktigt påstående i den sovjetryska noten. Det står dock i noten att Wallenberg är okänd för de ryska myndigheterna. Det är väl i alla fall ganska egendomligt med ett sådant officiellt meddelande, då man förut fått besked om att Wallenberg är omhändertagen. Vidare har det påståtts att han bäktats som spion. Madame Kollontay, Sovjetunionens förutvarande minister i Sverige, har meddelat, att Wallenberg var i ryskt förvar. Hon är väl i alla fall en officiell person! Var det kanske hennes meddelande som var lögnaktigt? Uppgift står här emot uppgift. Enligt min

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

åsiikt finns det all anledning att sätta tilltro till de uppgifter, som lämnats av Örnés kommitté. Där sitta dock personer, som vi veta äro pålitliga. När dessa personer säkert uttalat sig på det sätt de gjort om det material de granskat, då finns det ingen anledning att ifrågasätta trovärdigheten av detta. Det finns större anledning att tro att det som står i den sovjetryska noten är osanning, så mycket mera som detta strider mot de övriga officiella meddelanden, som lämnats från landet i fråga.

Jag har fortfarande den uppfattningen, att det material som fanns hos utrikesdepartementet och som ställts till den Örnéska kommitténs förfogande inte använts i diskussionen med Sovjetunionen.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**: Herr talman! Herr Häckner anmärkte på att jag inte frågat min företrädare i ämbetet vilka synpunkter han hade. Jag ansåg detta vara onödigt, eftersom handlingarna i ärendet föreföllo mig vara tillräckligt förklarande. Man hyste, som jag sade i interpellationssvaret, stor oro för de övriga medlemmarna i delegationen, under det att man beträffande Wallenberg fått ett besked, som föreföll vara en tillfredsställande förklaring till varför man dröjde med att forska vidare efter honom. Interpellanten har emellertid under debatten här i kammaren framställt kritik av detta förfaringsätt. Jag har då hänvisat till att jag inte kan ge någon annan förklaring än den, som jag läser mig till i handlingarna.

Till fru Gärde Widemar ber jag få säga, att det är rätt vågat av henne att påstå att det finns lögnaktiga uppgifter i den ryska noten. I denna not står det att det som resultat av en noggrann undersökning faststälts, att Wallenberg inte finns i Sovjetunionen och att han där är okänd. Om alltså enligt dessa uppgifter Wallenberg inte fanns i Sov-

jetunionen år 1947 och var okänd för vederbörande utrikesminister, så är detta ett påstående som inte utifrån kan kontrolleras. När sedan samma not meddelar att han påträffats 1945, finns det ingen motsägelse mellan dessa båda uppgifter. Fru Gärde Widemar försöker nu göra påståendet i det ena stycket till en lögnaktighet, eftersom detta inte skulle stå i god överensstämmelse med att han två år tidigare blivit omhändertagen.

Jag vet inte om fru Gärde Widemar beaktat de förhållanden, som rådde när Wallenberg omhändertogs. Det var världskrig, och krig pågick i Ungern. Interpellanten försöker över huvud taget att tvinga mig fram till en position, där jag skall ge förklaringar som borde ligga nära till hands för var och en, som studerar ärendet, men som möjligen kunde ge ett intryck av att jag ger saken förlorad. Detta gör jag emellertid inte. Vi försöka fortfarande att följa alla spår, men vi göra inte demarcher utan att ha några utsikter att nå ett positivt resultat.

Enligt mitt bedömande fanns inte ett tillräckligt antal fakta vid den tidpunkt, då den Örnéska kommittén på grundval av sitt studium i saken sade sig ha kommit till en viss uppfattning. Vi hålla emellertid fortfarande på att samla fakta, och jag har ingalunda uppgivit tanken på att vi skola kunna få ledtrådar — inte så att vi finna honom i livet på den eller den orten, men att vi få klarhet om att han funnits eller iakttagits en avsevärd tid efter det han omhändertogs av de ryska officerarna. Vi önska således företaga en substantiellt motiverad demarche, vilken vi hoppas kunna samla förutsättningar till. Att skriva ovettiga brev kan — det vill jag ännu en gång säga — inte gagna saken.

Herr **STAHL**: Herr talman! När jag hörde utrikesministern i förra anförandet jämföra fallet Wallenberg, där det

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

gäller en enda man i officiell ställning, som enligt bestämda uppgifter omhändertagits av ryssarna, med dessa 270 försvunna schweizare, som försvunnit i Ryssland, då fick jag, herr talman, känslan av att det i denna debatt knappast var fru Gärde Widemar utan i stället utrikesministern, som uppträdde som advokat.

Jag skulle också vilja säga till utrikesministern, att det bästa han har sagt i denna debatt är, att han inte ger saken förlorad. Jag tror att det vore klokt att inte med en sådan energi som här skett försvara den taktik, som han använt sig av i utrikesdepartementet. Jag har förut sagt att jag inte vill uppträda som mentor, men jag tycker nog ändå att det finns anledning — inte minst för utrikesdepartementet — att ompröva, huruvida man använt sig av det riktiga tillvägagångssättet, det riktiga uppträdandet och de riktiga formuleringarna. Det som ger anledning till en sådan allvarlig omprövning är det dåliga resultat, som uppnåtts från svenskt håll, och den brist på klarhet, som man i detta fall lyckats skapa efter alla dessa år.

Herr HÄCKNER: Herr talman! Jag kan fortfarande inte låta bli att undra över det egendomliga i att excellensen Undén inte — trots att han haft hela utrikesdepartementet till sitt förfogande — genom en enkel förfrågan kunnat få reda på hur fallet låg till innan han själv blev utrikesminister. Det är egendomligt att han inte tillgripit denna enkla åtgärd utan endast läst handlingarna.

Av vad som sagts här i dag framgår, herr talman, att Wallenberg först blivit omhändertagen och sedan häktats för spioneri. Är detta inte fakta, som man kan knyta an till? Kan man inte vända sig till det land, som har häktat honom för spioneri, och fråga vad man sedan gjort med honom? Inte försvinner väl en häktad person utan vidare — det

tror ingen på. Jag tycker att den svenska regeringen visat för stor passivitet på denna punkt.

Som det sagts här ha ju många schweizare försvunnit. Jag vill dock fråga om dessa personer varit i den situationen, att de först blivit omhändertagna för skydd av de ryska myndigheterna och sedan häktats för spioneri. Detta med Wallenberg är ett särskilt fall, som inte kan jämföras med de vanliga.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN:** Herr talman! Jag vet inte varifrån herr Häckner fått den uppgiften att Wallenberg häktats av de ryska myndigheterna. Även interpellanten åberopade en sådan uppgift, men i handlingarna finns det intet stöd för ett sådant påstående. Jag tror inte att herr Häckner läst interpellationssvaret fullständigt. Den svenska regeringen har ju, med stöd av det faktum att Wallenberg tagits i beskydd av de ryska militära myndigheterna, avgivit en framställning till ryska utrikesministeriet. På s. 5 i det distribuerade interpellationssvaret är denna framställning återgiven. Jag ser mig nödsakad att läsa upp detta:

»I en till dåvarande svenske ministern i Moskva, herr Staffan Söderblom riktad skrivelse av den 16 januari 1945 hade Vice Ministern för Utrikes Ärendena, herr Dekanosov, älskvärdheten meddela, att svenske undersåten, sekreteraren vid svenska beskickningen i Ungern, Raoul Wallenberg, anträffats vid Benczyrgatan i den av sovjettrupperna erövrade delen av Budapest samt att åtgärder till skydd av herr Wallenberg och hans egendom vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna. Flerfaldiga förfrågningar hava sedermera framställts från denna beskickning rörande Wallenberg utan att dock någon som helst upplysning lämnats från vederbörande sovjetmyndigheter angående

Svar på interpellation ang. forskningarna efter Raoul Wallenberg.

de resultatet av efterforskningarna efter Wallenberg.

Den 15 juni 1946 mottog generalissimus Stalin i audiens minister Söderblom och utlovade på dennes hemställan att låta efterforska Raoul Wallenberg.

Då nu efter snart två år från det Raoul Wallenberg togs i beskydd av de sovjetiska militärmyndigheterna ännu ingen upplysning lämnats om honom, har fallet Wallenberg väckt uppseende inom svensk allmän opinion. Med anledning av i svenska riksdagen framställd förfrågan rörande Wallenberg har statsministern lämnat redogörelse för efterforskningsåtgärderna på sätt framgår av i översättning närslutna promemoria.

Med framförande av denna förnyade anhållan i saken understrykes, att svenska regeringen anser sig hava rätt att förvänta ett bestämt besked beträffande resultatet av de undersökningar, som vid upprepade tillfällen utlovats av de sovjetiska myndigheterna.»

Efter denna not fingo vi svaret av den 18 augusti 1947 från den ryske vice utrikesministern.

Herr JOHANSSON i Stockholm: Herr talman! Jag anser att man bör ställa höga krav på en svensk utrikesminister. Jag tycker emellertid att man ställer alltför höga krav när man begär att han skall tillrättaskaffa en människa, om vilken man inte kan anföra ett enda faktum som tyder på att han i dag är i livet. Av alla de sovjetfientliga kampanjer som igångsatts har jag sällan sett någon, som varit så fullständigt reno på fakta som detta fall.

Det enda som är oomstritt är, att Wallenberg omhändertagits av sovjetmyndigheterna i januari 1945. Allt det som har talats om att han skulle vara häktad för spioneri är en ren konstruktion. Att madame Kollontay sagt någonting annat än vad som framgår av utri-

kesministerns material är också en ren konstruktion. Tror någon kanske att hon sagt någonting annat till någon fru här i staden än hon sagt till den svenska regeringen? Naturligtvis har hon inte gjort det.

Man bör väl ändå taga någon hänsyn till att det efter detta omhändertagande kämpades om Budapest med omnejd i en hel månad. Det var en av de hårdaste striderna i hela andra världskriget. Tyskarna stodo på den ena sidan av Donau och ryssarna på den andra, och staden sköts sönder i ruiner. När jag besökte staden år 1947 fanns där ännu tiotusentals döda i ruinerna, som aldrig kunna identifieras. Är det då inte begripligt, att man inte kan sätta i gång en sådan här aktion på samma sätt som när man kräver utlämnande av en människa, som bevisligen finns på en viss plats och är straffad för ett visst brott? Man måste naturligtvis först bevisa, att vederbörande fortfarande är i livet. Ryssarna skulle ju exempelvis kunna påstå — utan att ange någon ort — att det här i Sverige finns en viss namngiven person. Jag tror inte att den svenska regeringen skulle kunna motbevisa påståendet. Den som kräver ett utlämnande måste naturligtvis ange var personen i fråga vistas.

I denna historia finns ingenting annat än pladder; en internationell figur har satt i gång detta, och människor utan något som helst sinne för hållbara fakta fortsätta med trafiken. Allt detta är en ren propagandaaktion, som Sveriges regering — enligt min övertygelse — inte kan ge något annat svar på än den gjort.

Herr HALLÉN: Herr talman! Härom året fingo vi i konstitutionsutskottet en synnerligen ingående redogörelse för allt, som från regeringens sida vidtagits i denna sak. Jag kan vittna inför kammaren, att utskottets samtliga ledamöter från alla partier voro fullt över-

Svar på fråga ang. uppförandet av studentbostäder i universitetsstäderna.

tygade om att man vidtagit alla tänkbara åtgärder — inte bara dem som stå återgivna i detta interpellations svar — för att göra efterforskningar. Dessa hade verkställts t. o. m. på grundval av rykten och vittnesmål, om vilka man inte visste huruvida de voro fullt riktiga. Man hade följt spåren åt alla möjliga håll, till Ungern, Schweiz och ända till Italien. När föredragningen i utskottet slutat hade vi en känsla av att en svensk medborgare sällan blivit föremål för så mycken berättigad strävan att bli hjälpt och hemförd till landet. Jag ville endast ha detta sagt.

Samtidigt vill jag också säga, att om utsikterna att få hem Wallenberg förut varit små, lära de efter interpellantens initiativ krympa till ett minimum.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Svar på fråga ang. uppförandet av studentbostäder i universitetsstäderna.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet MÖLLER, som yttrade: Herr talman! Herr Ståhl har till mig riktat frågan, huruvida jag har för avsikt att inom den närmaste tiden möjliggöra uppförande av studentbostäder enligt de riktlinjer för subvention till studentbostäder, som uppdrogos av förra årets riksdag. I anledning härav vill jag lämna följande uppgifter.

Ifrågavarande stödåtgärder skola syfta till att möjliggöra uppförandet av studentbostäder av tillfredsställande standard, vilka kunna uthyras till en rimlig hyra. För ett rum i av statsmedel subventionerade bostäder bör hyran icke sättas högre än den genomsnittliga hyran för ett studentrum på orten. Det ankommer på bostadsstyrelsen att för varje särskilt byggnadsföretag bedöma uppgjorda produktions- och driftkalkyler samt pröva subven-

tionsbehovet med utgångspunkt från skäligen anskaffningskostnad och beräknat avkastningsvärde. Subventionen skall lämnas i form av tilläggs lån. I sista hand skall Kungl. Maj:t i varje särskilt fall besluta angående storleken av den statliga subventionen. Avsikten är emellertid att, sedan erfarenhet vunnits av den nya låneverksamheten för studentbostadsbyggande, Kungl. Maj:t efter förslag av bostadsstyrelsen skall närmare fastställa de principer, som böra gälla för beräkning av tilläggs lån för studentbostadshus.

Ifrågavarande låneverksamhet är alltså helt ny. Hittills ha endast fyra ansökningar om lån inkommit, vilka f. n. äro föremål för granskning inom bostadsstyrelsen. Något beslut i subventionsfrågan har ännu icke meddelats.

Detta betyder emellertid icke att hinder föreligger för uppförande av studentbostäder. Enligt vad jag inhämtat förekommer sålunda i Lund ett icke obetydligt studentbostadsbyggande. Under de senaste åren ha där uppförts ca 175 rum, medan omkring 70 rum äro under uppförande. Vidare föreliggande planer på att inom den närmaste tiden igångsätta företag med sammanlagt ca 180 rum. Frågan om subvention till dessa företag har emellertid ännu icke kommit under Kungl. Maj:ts prövning. I Uppsala planeras uppförandet av ett stort antal studentbostäder. Ansökan om lån för dessa har inlämnats, beträffande huvuddelen av bostäderna dock först i dagarna. Frågan om hur finansieringen av sistnämnda bostadshus skall ordnas har tidigare varit föremål för en preliminär diskussion inom socialdepartementet.

Av det anförda torde framgå, att behovet av statlig subvention till studentbostäder skall bedömas bl. a. med utgångspunkt från vissa principer för hyressättningen, men att tills vidare subventionsbehovet får prövas i varje särskilt fall. Sedan bostadsstyrelsen färdiggranskat en ansökan om lån kom-

Svar på fråga ang. uppförandet av studentbostäder i universitetsstäderna.

mer självfallet Kungl. Maj:t att meddela beslut i subventionsfrågan, d. v. s. fastställa tillägglånets storlek. Med detta konstaterande torde herr Ståhls fråga till mig få anses besvarad.

Jag vill emellertid tillägga, att vid den prövning i varje särskilt fall, som måste föregå beslut om subventionens storlek, principen att hyran för ett rum icke bör sättas högre än den genomsnittliga hyran för ett studentrum på orten icke kan få ensamt fälla utslaget. Hyrans höjd måste bli beroende av rummens standard. Om rummens allmänna standard och utrustning varierar mellan eller inom olika orter, bör detta alltså icke få utgöra grund för att variera subventionens storlek. Det kan inte vara fråga om att fastställa en enhetshyra. Vid särskilt hög standard få därför hyrorna sättas högre än eljest, eller också får man överväga att sänka standarden.

Vid nuvarande höga byggnadskostnader är det angeläget, att standarden icke onödigtvis pressas uppåt. Vid hög standard måste nämligen hyrorna icke endast sättas högre än genomsnittshyran för studentrum, utan de bli säkerligen också för dryga särskilt för de grupper av studenter, för vilka de statliga subventionerna till studentbostäder i första hand ha tillkommit.

Vidare anförde:

Herr STÅHL: Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till socialministern för det snabba svaret på denna enkla fråga och noterar med glädje den tillmötesgående ton som det andas. Jag skall emellertid be att få göra några randanteckningar till svaret, då detta är en fråga, som ehuru den i och för sig kanske kan betraktas som mindre, dock i högsta grad intresserar studenterna i de städer det här gäller.

För det första är jag helt ense med statsrådet beträffande den sista delen av hans framställning. Det är självklart

att hyran skall sättas efter den olika standard, med vilken bostäderna byggas, och inte vara en enhetshyra för alla lägenheter. Jag är övertygad om att det även är studenternas uppfattning att så skall ske.

Däremot finns det en passus i svaret som något förvånar mig, och det är den där det står att subventionsbehovet får prövas i varje särskilt fall: »Sedan bostadsstyrelsen färdiggranskat en ansökan om lån kommer självfallet Kungl. Maj:t att meddela beslut i subventionsfrågan, d. v. s. fastställa tillägglånets storlek.»

Enligt fjolårets riksdagsbeslut är emellertid principen för subventionen fullt klar. Subventionen skall enligt detta beslut ha den storleken, att hyrorna för de nya studentsociala bostäderna komma att överensstämma med gängse pris på orten. Nu har ju genom en undersökning fastslagits, vilket detta pris är, t. ex. i Uppsala, där man har kommit till en årshyra av 670 kronor eller, om man räknar efter nio månaders läsår, en hyra på 75 kronor per månad. Under sådana förhållanden är det märkvärdigt — jag vill fästa herr statsrådets uppmärksamhet härpå, om det möjligen förbigått herr statsrådet — att bostadsstyrelsen har utgått från en normalhyra på 85 kronor i månaden. Därvidlag har man använt en formulering av följande lydelse:

»I ovannämnda kalkyl av bostadsstyrelsens lånebyrå konstateras, att normalhyran i Uppsala enligt vissa uppgifter uppgår till 670 kronor per år. Dessa uppgifter anses emellertid icke böra ligga till grund för lånebyråns kalkyl» — alltså de uppgifter, som bygga på en faktiskt gjord undersökning — »då enligt andra uppgifter torde få anses skäligt att sätta normalhyran till 765 kronor per år.»

Men vilka uppgifter det är som lett till denna höjning av hyresnivån vet man inte. Det enda man vet är, att den nuvarande hyresnivån genomsnittligt

Svar på fråga ang. uppförandet av studentbostäder i universitetsstäderna.

icke överstiger 75 kronor. Sedan har bostadsstyrelsen av icke redovisade skäl höjt normalhyran till 765 kronor per år. Det är ganska klart att detta leder till en minskning av subventionen, som i sin tur höjer hyresnivån, vilket har vållat oro bland studenterna.

Eftersom detta är en något specifik fråga, skulle jag vilja fästa statsrådets uppmärksamhet på att om man på detta sätt skulle höja genomsnittshyran i dessa bostäder, skulle det obönhörligt komma att dra med sig hyresnivån även på den allmänna marknaden, så att vi skulle få en allmän hyreshöjning. Detta skulle i sin tur medföra, att det bleve mer välsituerade studenter, som skulle kunna komma i åtnjutande först och främst av de dyrare rummen men kanske även av de andra. En sådan grundprincip rimmar onekligen ganska illa med de studentsociala åtgärdernas syfte.

Vidare tror jag man finge räkna med att de statliga naturastipendier till yngre studenter, som nu utgå, automatiskt komme att pressas uppåt, om hyresnivån skulle höjas. I så fall finge man antingen tänka sig att studenterna finge mindre stipendier eller också att antalet stipendiaterna minskades. Båda möjligheterna måste sägas vara ytterst olyckliga konsekvenser, eftersom antalet kompetenta sökande till dessa stipendier redan nu är mycket stort.

Självfallet skall hyran beräknas med hänsyn till standarden, men jag tror att man måste hålla fast vid riksdagsbeslutet, som innebar att ett standardrum i de nya bostäderna skall subventioneras på sådant sätt, att hyran där överensstämmer med det gängse studentrumspriset. Och jag skulle vilja hemställa till herr statsrådet att när denna framställning kommer, bl. a. från Uppsala — jag tror mig veta att den tidpunkten är ganska nära förestående, då den såvitt jag vet för närvarande ligger hos bostadsstyrelsen — han ville behandla ärendet i enlighet med den

uppfattning, som låg till grund för riksdagsbeslutet, nämligen att hyran för standardrum i de nya studentsociala bostäderna skall överensstämma med genomsnittshyran. Jag tror jag vågar säga att studenterna skulle vara mycket tacksamma för en sådan behandling av ärendet.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **MÖLLER**: Herr talman! Jag kan utan vidare instämma i det mesta av vad herr Ståhl har sagt. Det finns emellertid vissa egendomligheter, som särskilt gälla uppsalabyggna. Vi ha inte kunnat förstå, varför man inte i Uppsala satt spaden i jorden för länge, länge sedan. Jag vill lämna ett par upplysningar, som inte togos in i själva svaret på frågan men som kanske ändå böra finnas i riksdagens protokoll.

Departementets preliminära ståndpunkt i subventionsfrågan innebär det antagandet, att en stiftelses preliminära subvention skulle utgöra 21 procent av byggnadskostnaderna. Departementet har emellertid förutsatt, att kostnaderna nu bli betydligt högre, och har meddelat, att man får räkna med att subventionen slutligen komma att uppgå till 40 å 45 procent av byggnadskostnaderna men att subvention till högre belopp knappast under några förhållanden torde kunna påräknas. Med hänsyn till byggnadskostnadernas utveckling under allra sista tiden kan det emellertid mycket väl tänkas, att subventionsbehovet i fråga om de hyror, efter vilka subventionen beräknades, kommer att uppgå till ca 50 procent.

Jag har mycket svårt att tänka mig att man, när man en gång i tiden på ecklesiastikministerns förslag här i riksdagen formulerade ifrågavarande riksdagsbeslut om de genomsnittliga studentbostadshyrorna, ens drömde om att man skulle betala — såsom med all säkerhet kommer att ske — hälften av hela byggnadskostnaden för dessa stu-

Svar på fråga ang. uppförandet av studentbostäder i universitetsstäderna.

dentsociala bostäder. Jag fick kännedom om själva planerna, jag vet inte för hur länge sedan, men det kan i varje fall inte ha varit senare än 1949. Hade man då satt i gång byggandet, eventuellt mot vissa förhandslöften, hade subventionen kunnat hållas nere vid ett relativt begränsat belopp. I stället kommer det att bli fråga om miljoner för de bostäder, som nu planeras. Om man till äventyrs skulle hamna i sådana förhållanden, att man inte kan ge subventioner, som fullt täcka den ursprungliga ordalydelsen i riksdagskrivelsen, så vill jag inte att statsmakterna eller bostadsstyrelsen eller socialdepartementet ensamt skola få bära skulden för detta.

För mig är det alldeles uppenbart, att studentbostäderna så att säga mista 75 procent av sin mening, om de inte kunna hyras ut åt fattiga studenter utan bara hyras ut åt ganska hyggligt situerade studenter. Att de naturastipendier, som nu utgå till ett visst antal, måste höjas för lösande av bostadsfrågan, därom är jag fullkomligt övertygad, såvida man inte vill hänvisa dem, som ha naturaförmåner, till det gamla bostadsbeståndet och låta det nya bostadsbeståndet hyras av människor, som ha det litet bättre ställt ekonomiskt.

Detta att man måste pröva i varje särskilt fall stod ju på sin tid i propositionen, men jag fäste mig mindre vid det. Jag måste förbehålla bostadsstyrelsen rätten att tillse, att de som ta ansvaret för stiftelser eller vad det vara må i samband med byggandet av studentbostäder, inte i onödan förlägga bostäderna till tomtmark, som på grund av speciella omständigheter kräver väldiga kostnader, låt mig säga för sanering och för pålning. Det är klart att man i en stad kan hänvisa till att man har tomtmark, där det inte går att bygga utan pålningar, under det att man i en annan stad kan bygga billigare redan med hänsyn till själva grundläggningen,

och då blir ju subventionsbehovet i den senare staden mindre än i den förra. Men det kan hända att man i viss mån kan minska subventionsbehovet genom att det skjutes till pengar även från annat håll än statens i städer, där grunden är sådan, att man tvingas bygga på pålar.

Jag har velat göra dessa små sidoreflexioner, därför att jag är verkligt bekymrad över utvecklingen, framför allt i Uppsala, på denna punkt.

Herr STÅHL: Herr talman! Jag ber att få säga till statsrådet att jag delar hans bekymmer. Men jag har nog den uppfattningen — och jag har stöd för den i de handlingar jag tagit del av — att man väl ändå har tänkt sig, att där byggandet på grund av tomtmarkens beskaffenhet kräver sådana arbeten som dem statsrådet här talat om, skulle kommunen träda emellan, liksom har skett i tidigare fall. Jag tycker även, att det med hänsyn till kommunens intresse för dessa studentbostäder är rimligt att tänka sig denna lösning.

Sedan vill jag fästa uppmärksamheten på att enligt den kalkyl som är gjord kommer årshyran för ett standardrum, trots en subvention med 40 å 45 procent, att bli 900 kronor, d. v. s. 100 kronor i månaden vid nio månaders läsår. När man vet att genomsnittshyran vid den undersökning, som företogs år 1949, var 75 kronor per månad, får man säga, att fördyringen är kraftig.

Då säger statsrådet: Men varför ha de inte för länge sedan satt spaden i jorden i Uppsala, så att de kunnat komma i gång med att bygga tidigare? Ansvaret för detta ligger inte hos departementet och inte hos bostadsstyrelsen, sade han. Nu var det naturligtvis ingen som kunde förutse den våldsamma stegringen av byggnadskostnaderna. Vi äro väl alla ense om att denna prisstegring är huvudorsaken. Men jag tycker nog att bostadsstyrelsen bär ett visst an-

Svar på interpellation i anledning av att en fattigvårdsbehövande familj av den kommun, där familjen hade hemortsrätt, erhållit bostad i annan kommun.

svar, emedan man där från början inte godtog den tanke, som kom till uttryck i riksdagsskrivelsen, utan i stället sade, att genomsnittshyran borde skrivas upp med 95 kronor om året. Hade man inte gjort det, utan hyran hade hållits vid det uträknade genomsnittsbeloppet, tror jag, att man nu hade varit inte bara i gång utan långt på väg. Men detta är det ju tyvärr i dag inte mycket att göra åt, och därför vill jag från min sida sluta denna lilla diskussion med att uttala en förhoppning om att saken snart skall ordnas, när det nu kommit fram, att statsrådet Möller verkligen gör allt som går att göra för att få till stånd en för studenterna så acceptabel och så hygglig lösning som möjligt.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5.

Svar på interpellation i anledning av att en fattigvårdsbehövande familj av den kommun, där familjen hade hemortsrätt, erhållit bostad i annan kommun.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet MÖLLER, som yttrade: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Ericsson i Näs frågat, om jag anser det vara moraliskt försvarbart att handla så som Västerviks stad gjort i ett angivet fall, då staden enligt interpellantens uppgift låtit en fattigvårdsbehövande familj, som man icke ville ha bosatt inom den egna kommunen, bosätta sig i en annan kommun.

Interpellanten har även frågat, huruvida jag, om den första frågan besvaras nekande, anser en lagändring vara motiverad i syfte att förhindra ett sådant tillvägagångssätt som Västerviks stad använt i det ifrågasvarande fallet.

I stället för att ange den ifrågasvaran-

de familjens namn använder interpellanten av någon anledning en rasbe-teckning. Det rör sig om en barnrik familj vid namn Lindgren, nu bosatt i Tuna kommun i Kalmar län.

Sedan uppgifter inhämtats från vederbörande myndigheter har statens t. f. fattigvårdsinspektör avgivit en redogörelse för fallet, varav framgår i huvudsak följande:

Oskar Vallentin Lindgren, f. 1906, och hans hustru Teresia Ulrika Gustava Lindgren, f. Björk 1910, inflyttade till Tuna kommun i januari månad 1948 tillsammans med sina då nio minderåriga barn. I april 1951 bestod familjen av föräldrarna och sju minderåriga barn.

Mannen Lindgren kom vid 16 års ålder till Västervik år 1922. Han synes därefter ha varit bosatt i Västervik till 1924. Då han icke mantalsskrivits i annan kommun, hade han vid sitt giftermål den 17 april 1943 hemortsrätt i Västerviks stad. Genom äktenskapet erhöi hustrun och hennes då åtta barn även hemortsrätt i Västervik. Varken hustrun eller barnen ha någonsin varit bosatta i Västervik, och mannen Lindgren synes icke ha bott i Västervik efter år 1924. På grund av dessa omständigheter ersätter statsverket fattigvårdsstyrelsen i Västervik för fattigvårds-kostnaderna jämlikt 60 § fattigvårds-lagen.

I januari månad 1948 inflyttade familjen Lindgren från Döderhults kommun till Tuna kommun, där mannen Lindgren enligt uppgift vid polisförhör tidigare bott i två skilda perioder. Avtal hade på förhand träffats rörande förhyrande av den nuvarande bristfälliga bostaden Sundsholm i Tuna kommun. Anledningen till denna flyttning har vid polisförhör uppgivits vara, att den av kommunen i Döderhult ägda fastigheten, där familjen då bodde, av kommunen behövde disponeras för annat ändamål.

Svar på interpellation i anledning av att en fattigvårdsbehövande familj av den kommun, där familjen hade hemortsrätt, erhållit bostad i annan kommun.

Den förhryda fastigheten Sundsholm var uppenbarligen redan 1948 i ett sådant skick, att den föga lämpade sig som bostad för en barnrik familj. Hälsovårdsnämnden i Tuna kommun beslöt därför redan den 16 januari 1948, sedan man erhållit kännedom om att familjen Lindgren hyrt ifrågavarande bostad och ämnade dit inflytta, att vid ett vite av femhundra kronor förbjuda uthyrning av boningshuset på Sundsholm förrän en ingående reparation av fastigheten verkställts. Någon sådan ingående reparation kom icke till stånd, utan Lindgren inflyttade i den bristfälliga stugan.

Fattigvård har i Tuna utgått till familjen sedan februari månad 1948. Västerviks stads fattigvårdsstyrelse har för tiden 1/1—30/11 1949 ersatt kostnaderna med 2 625 kronor och för tiden 1/12 1949—31/12 1950 med 3 603 kronor. Fattigvårdsstyrelsen i Västervik har 1949 utanordnat direkt understöd till hyra för nio månader för undvikande av vräkningsdom på familjen.

Familjens bristfälliga bostad ävensom fattigvårdsstyrelsens i Tuna underlåtenhet att ordna upp familjens bostadsfråga observerades av fattigvårdsstyrelsen i Västervik redan i augusti 1948.

Av handlingarna framgår även, att Västerviks stads fattigvårdsstyrelse den 17 oktober 1950 tillskrivit såväl hälsovårdsnämnden som fattigvårdsstyrelsen i Tuna och föreslagit åtgärder för bygande av ett egnahem i Tuna åt familjen, varvid de kostnader, som ej kunde täckas lånevägen, skulle erläggas av Västerviks stad. Ifrågavarande framställningar ha icke föranlett några åtgärder från Tuna kommuns sida för att ordna upp bostadsförhållandena. I yttrande till länsstyrelsen den 7 november 1950 med anledning av fru Lindgrens klagomål i bostadsfrågan har fattigvårdsstyrelsen i Tuna i stället förklarat, att fattigvårdsstyrelsen i Västervik borde ordna bostad i Västervik, enär större

möjligheter föreligga att anskaffa bostad i staden.

Efter ytterligare undersökningar av ärendet ha fattigvårdsstyrelsen och drätselkammaren i Västervik inköpt en fastighet i Tuna kommun i Pipetorps by. Fastigheten tillträdde den 1 maj 1951 och uthyres till familjen Lindgren.

Sedan fastigheten i fråga inköpts av representant för Västerviks stad ha en del ordsbor uppvaktat på socialvårdsbyrån i Västervik, varjämte makarna Lindgren närmare redogjort för det lokala tryck, som man utövat på dem för att de icke skulle taga den nya bostaden i besittning. Av en redogörelse i Vimmerby Tidning den 30 mars 1951 framgår, att ett 30-tal lantbrukare i trakten samlats till möte för att överlägga om åtgärder för att hindra familjen Lindgren att i fortsättningen vara boende i Tuna kommun.

Statens t. f. fattigvårdsinspektör anför fortsättningsvis bl. a.

Av den lämnade redogörelsen framgår att Västerviks fattigvårdsstyrelse i egenskap av hemortskommun vidtagit åtgärder för att ordna familjen Lindgrens bostadsfråga på ett ändamålsenligt sätt, sedan vistelsekommunens fattigvårdsstyrelse underlåtit eller saknat förmåga att anskaffa lämplig bostad på hemortskommunens bekostnad.

Enligt 23 § fattigvårdslagen ankommer det på fattigvårdsstyrelsen i vistelsekommunen att meddela fattigvård. En förutsättning för erhållande av ersättning kommunerna emellan är även, att just vistelsesamhället lämnat den fattigvård varom fråga är. I många fall erfordras emellertid hjälp utöver den obligatoriska fattigvården enligt 1 § fattigvårdslagen. Därvid brukar ofta samråd äga rum mellan fattigvårdsstyrelserna i vistelsekommun och hemortskommun. Detta är t. ex. ofta fallet, då det gäller s. k. förebyggande fattigvård jämlikt 37 § i lagen. Det kan därvid gälla åtgärder för omskolning eller yr-

Svar på interpellation i anledning av att en fattigvårdsbehövande familj av den kommun, där familjen hade hemortsrätt, erhållit bostad i annan kommun.

kesutbildning av en understödstagare, reparation av bostad, anskaffande av arbetsverktyg eller andra redskap, som kunna underlätta för den hjälpsökande att bättre försörja sig själv eller sin familj. Det kan stundom gälla inköp av korkmattor eller symaskin för en barnrik familj för att underlätta husmoderns arbetsbörda.

Då det ankommer på fattigvårdsstyrelsen i vistelsekommunen att lämna understöd och vård i erforderlig omfattning (1 § fattigvårdslagen) och då det i det aktuella fallet gäller bidrag till de hemmavarande minderåriga barnens försörjning och vård, har det i allmänhet också ansetts åvila den fattigvårdsstyrelse, som lämnar understöd, att tillse att de som äro föremål för hjälpen erhålla den under sådana förhållanden, att barnen kunna få tillfredsställande vård och fostran. Enligt denna praxis hade det, oavsett familjen Lindgrens hemortsrättsförhållanden, åvilat fattigvårdsstyrelsen i vistelsekommunen att tillse att bättre bostad anskaffades åt familjen. Då fattigvårdsstyrelsen underlät att vidtaga åtgärder i det berörda fallet ens sedan fattigvårdsstyrelsen i Västervik i egenskap av hemortskommun erbjudit sig svara för de med bostadsanskaffningen förenade kostnaderna, ordnade fattigvårdsstyrelsen i Västervik familjens bostadsfråga genom det klandrade bostadsköpet.

En framställning om hemsändning enligt 57 § fattigvårdslagen av familjen Lindgren till Västervik gjordes 1949 av Tuna fattigvårdsstyrelse men lämnades utan bifall såväl av länsstyrelsen som kammarrätten. Något formellt skäl för hemsändning föreligger ej heller för närvarande.

Att familjens ideliga flyttande från olika bostäder varit ett svårt handikap då det gällt att fostra barnen ävensom att de otillfredsställande bostadsförhållandena verkat i samma riktning torde

vara uppenbart. Införskaffad utredning synes dock för närvarande icke ge vid handen, att några väsentliga brister föreligga i fråga om barnens vård. Det förefaller därför helt omotiverat med den ovilja, som såväl inom kommunen som i pressen kommit till uttryck mot familjen Lindgren och fattigvårdsstyrelsen i Västervik. Det är nämligen uppenbart, att fattigvårdsstyrelsen i Västervik vidtagit sina åtgärder enbart av känsla av ansvar inför barnfamiljen Lindgren. Enligt gällande lagstiftning synes det icke ha ålegat Västerviks fattigvårdsstyrelse att vidtaga åtgärder för anskaffande av bostad åt familjen.

Fattigvårdsinspektören har, som framgått av det anförda, kommit till den uppfattningen, att interpellantens första fråga grundar sig på felaktiga upplysningar i det aktuella fallet. Fattigvårdsstyrelsen i Västervik har icke låtit en fattigvårdsbehövande familj — icke önskvärd inom den egna kommunen — bosätta sig i en annan kommun. Genom de vidtagna åtgärderna ha icke några kostnader överförts från Västerviks kommun till Tuna. Oberoende av vem som är familjen Lindgrens hushåll kommer familjen att bibehålla sin hemortsrätt i Västervik, så länge behov av fattigvård föreligger.

Interpellanten har emellertid i sin fråga förutsatt, att Västerviks stads åtgärder kunde vara juridiskt oantastbara. Han önskar veta min åsikt om det moraliskt försvarbara i tillvägagångssättet.

Jag vill hänvisa till fattigvårdsinspektörens redan återgivna uttalande, att fattigvårdsstyrelsen i Västervik uppenbarligen vidtagit sina åtgärder av känsla av ansvar inför barnfamiljen Lindgren. Jag hänvisar även till länsstyrelsens i Kalmar eget utlåtande i saken, vari sägs, att det synes länsstyrelsen som om den omstridda åtgärden — i varje fall i första hand — föranletts av sociala skäl. Den förebragta utredningen har

Svar på interpellation i anledning av att en fattigvårdsbehövande familj av den kommun, där familjen hade hemortsrätt, erhållit bostad i annan kommun.

inte givit mig anledning att anse dessa uttalanden ogrundade. Det ur moralisk synpunkt viktigaste då det gäller samhällets åtgärder i ett fall som detta är, att man från vederbörande myndigheters sida vidtar varje tänkbar åtgärd för att bereda barnen en så god bostad som möjligt.

Härmed anser jag mig ha besvarat interpellantens första fråga. Hans andra fråga föranleder mig att påpeka, att socialvårdskommitténs förslag till lag om socialhjälp, som berör problem av det slag som behandlas i interpellationen, för närvarande är under överbäggande i socialdepartementet.

Emellertid kan jag icke underlåta att återge ytterligare några ord ur fattigvårdsinspektörens promemoria. Han skriver avslutningsvis i huvudsak följande: Den sociala intolerans, som kommit till uttryck mot familjen Lindgren från de socialvårdande organen i Tuna, torde icke påverkas av större eller mindre ändringar i sociallagstiftningen. Det är beklagligt, att som i det behandlade fallet tidningspressen ganska enstämmigt givit stöd åt den lokala opinionen och utpekat familjen Lindgren som en s. k. tattarfamilj, som ur olika synpunkter vore mindervärdig. Man har emellertid helt underlåtit att föreslå åtgärder för att underlätta för familjen i fråga att komma in i en människovärdig tillvaro. Olika socialarbetare, som direkt tagit befattning med ärendet, synas vara av den bestämda uppfattningen, att familjen Lindgren utan svårighet skall kunna anpassas och hjälpas till rätta, om från de socialvårdande myndigheternas sida erforderliga åtgärder vidtagas. Anskaffande av en något så när tillfredsställande bostad åt familjen måste därvid vara en av de grundläggande åtgärderna.

För att komplettera fattigvårdsinspektörens uttalande på en punkt tillåter jag mig även att återge några ord ur en rapport från fattigvårdskonsulenten i

Linköping. Han skriver: »— — — på intet annat håll har tidigare förekommit så mycket stridigheter om en fattig familjs barn som om de Lindgrenska barnen i Tuna. Och ändå har ingenting ännu förekommit, som kan läggas dessa barn till last i fråga om uppförande och dylikt.»

Utän att ta ställning till själva ordalydelsen av dessa uttalanden av fattigvårdsinspektören och fattigvårdskonsulenten vill jag säga, att även jag tyckt mig finna vissa uttalanden och åtgärder — eller uteblivna åtgärder — i det ifrågavarande fallet vittna om brist på social vidsyn.

Härefter anförde:

Herr ERICSSON i Näs: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra mitt tack för det svar jag fått på min interpellation. På många punkter är jag helt ense med statsrådet Möller. Det är exempelvis alltid beklagligt, när barn oförskyllt få lida för saker, som de ju på intet sätt kunna vara medansvariga till. Jag är den förste att erkänna detta. Å andra sidan tycker jag nog att det inte heller är riktigt att, som man från hemortskommunens sida här gjort, krypa bakom barnen för att därigenom kunna skjuta in sig på Tuna kommun.

Jag tror nämligen att det är precis samma motiv i båda fallen. Precis samma grunder som gjort att Tuna vill, att hemortskommunen skall ta hand om familjen, har Västerviks stad haft för att söka undvika detta. Det är kanske brist på social vidsyn och jag vill inte döma om det. Men jag kan tryggt säga att jag inte tror, att den ena kommunen har mer anledning än den andra att söka åberopa en högre moralisk ståndpunkt i detta fall eller en större social vidsyn.

Mig förefaller det nämligen orimligt

Svar på interpellation i anledning av att en fattigvårdsbehövande familj av den kommun, där familjen hade hemortsrätt, erhållit bostad i annan kommun.

— som man i Västerviks stad vill påstå — att det i Tuna socken funnes t. ex. flera arbetstillfällen än i Västervik, att där skulle finnas bättre skolformer, bättre möjligheter att lösa bostadsproblemet, bättre möjligheter för omskolning och utbildning, bättre möjligheter för övervakning, om sådan skulle anses behövlig. Nere i våra bygder anser man nog att hemortskommunen, Västerviks stad, i alla avseenden skulle kunna erbjuda den här omtalade familjen åtskilligt flera möjligheter i dessa avseenden än som finnas i Tuna.

Från Västerviks stad ha uppenbarligen inga åtgärder vidtagits för att familjen i fråga skulle kunna flytta till hemortskommunen och därmed komma i åtnjutande av de förmåner, man påstår sig önska denna beklagansvärda familj. Och detta, som jag nyss sagt och såvitt jag förstår, av samma skäl som ligga till grund för reaktionen i Tuna socken. Enligt uppgifter av socialvårdsassistenten i Västervik har familjen också varit villig att flytta till Västervik, om inte bostad kunde anskaffas i Tuna. Fattigvårdskonsulent Fagersten har i sitt yttrande även framhållit, att »där viljan är god kunna bostadsfrågorna alltid lösas, även för de fattigaste av våra barnrika familjer». I detta vill jag helt instämma.

Men i stället för att ordna med bostad i hemortskommunen Västervik har man genom hulvan köpt en liten stuga på två rum och kök i Tuna för familjen i fråga. Man kan kanske ifrågasätta, om två rum och kök kunna anses tillräckligt för en familj, av vilken åtminstone nio personer tills vidare äro stadigvarande hemma.

Den familj, om vilken vi här tala, kom den 7 januari 1948 per lastbil i mörker och köld klockan 6 på kvällen till Tuna. Familjen bestod då såvitt jag vet av tolv personer. Dessa stannade samtliga hos två gamla makar, för vilka de voro alldeles obekanta, och begärde

att få bo i deras stuga över natten. Men hänsyn till de många och små barnen bifölls deras begäran. Emellertid kvarstannade familjen hela vintern hos de båda gamla, som hyste medkänsla med barnen. Jag tror knappast att jag själv eller ens statsrådet Möller, vars sociala grundsyn jag djupt respekterar, skulle ha kunnat visa större förståelse än vad som här visades denna familj.

Familjen har hela tiden åtnjutit understöd. Under 1948 hemställde Tuna kommun om hemsändande av familjen till hemortskommunen Västervik. Enligt gällande lag kan detta ske, därest fattigvårdsbehovet kan anses varaktigt. Tuna kommuns begäran avslogs emellertid. Varaktigheten av fattigvårdsbehovet kunde kanske inte bevisas på så kort tid som det var fråga om. Hjälpbehovet har emellertid hela tiden kvarstått, och vi komma nu till vad jag tror är pudelns kärna. Jag kan nämligen inte frigöra mig från tanken — och nere i min hembygd är jag ingalunda ensam om den uppfattningen — att inför risken att få familjen hemsänd och måhända ännu mera med tanke på de blivande bestämmelserna om hemortsrätten, som signalerats i socialvårdskommitténs betänkande, kan Västerviks stad som bevekelsegrund för sitt handlande också ha haft helt andra och kanske inte fullt så vackra motiv som de sociala man åberopat. Jag kan naturligtvis inte uttala mig om vilka motiv som varit övervägande, men om någon gjorde påståendet att det vore de förstnämnda, skulle jag se mig ur stånd att motbevisa vederbörande. Västerviks stad har såvitt jag förstår vidtagit åtgärder av det slag, varom farhågor uttalats på s. 207 i socialvårdskommitténs betänkande. Jag kan emellertid inte här uppta tiden med att läsa upp vad man skrivit. Om i framtiden mantalsskrivningskommunen skulle bli hemortskommun på sätt, som enligt socialvårdsbetänkandet inte är uteslutet, har man

Svar på interpellation ang. arbetstagares rätt till semester under styrkt sjukdom eller ledighet till följd av olycksfall utom arbetsplatsen.

ytterligare en aspekt för bedömning av det här aktuella fallet.

Jag har i min interpellation inte ifrågasatt, att Västerviks stads myndigheter skulle ha handlat på ett sätt, som vore juridiskt angräpligt. Det är bara den moraliska sidan av saken jag velat diskutera.

Jag vill sluta med att uttrycka den förhoppningen — och jag tror nog att statsrådet Möller är ense med mig på denna punkt — att vi i framtiden om möjligt skola få en lagstiftning på detta område, som onödiggör kontroverser i dessa avseenden mellan kommuner. Detta är angeläget inte minst därför att vådorna nästan alltid gå ut över människor — i det nu aktuella fallet främst barn — som inte alls ha något ansvar eller någon skuld för vad som sker.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **MÖLLER**: Herr talman! I det sista av vad den ärade interpellanten sade kan jag utan vidare instämma. Jag begärde emellertid ordet därför att man i denna diskussion så hårt trycker på att det finns en hemortskommun och en mantalsskrivningskommun. Västerviks stads egenskap av hemortskommun har, enligt vad jag tycker mig förstå av utredningen, som ju för övrigt är fruktansvärt vidlyftig i detta särskilda fall, en ganska formell karaktär. Västervik är hemortskommun helt enkelt därför att mannen för 27 år sedan var skriven där, men så vitt man vet har han över huvud taget inte bott i staden efter den tiden. Nu har familjen haft fattigvårdsbehov, och därför blir Västervik i evighet hemortskommun enligt gällande lagstiftning. Men det är staten som betalar den vanliga fattigvården, därför att saken anses ha så pass litet att göra med Västerviks stad, att denna enligt gällande lagstiftning har rättighet att i sin tur av staten få

ut kostnaderna för den fattigvård, som den via Tuna består familjen.

Jag måste sålunda säga, att jag tycker att indignationen mot Västerviks stad är litet obefogad i detta fall, ty åtminstone i mitt tycke är, som jag sade, Västerviks stad mycket formellt familjens hemortskommun.

Herr **ERICSSON** i Näs: Herr talman! Jag förstår mycket väl den tankegång, som ligger bakom socialministerns anförande. Men nere i min hemtrakt reagera vi på det sättet, att ännu mindre än Västerviks stad har ju Tuna någon anledning att ta hand om familjen, när denna dessutom inte åsamkat Västerviks stad några kostnader. (Statsrådet **MÖLLER**: Bostaden får Västerviks stad betala!) Ja, men jag syftar på de andra kostnader, som här ha nämnts. Man försöker från Västerviks stads sida åberopa moraliska skäl och säger, att det är därför att man vill familjen så väl, som man inte kan ta emot den. Men man måste ju ha större möjligheter att sörja för familjen i Västervik än i Tuna. Jag tror inte att det är moraliska skäl och en social vidsyn, som förestavat Västerviks stads handlingssätt, och det var egentligen det jag tyckte mig ha anledning att säga.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6.

Svar på interpellation ang. arbetstagares rätt till semester under styrkt sjukdom eller ledighet till följd av olycksfall utom arbetsplatsen.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **MÖLLER**, som yttrade: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Hallberg till mig riktat följande frågor:

Svar på interpellation ang. arbetstagares rätt till semester under styrkt sjukdom eller ledighet till följd av olycksfall utom arbetsplatsen.

Anser herr statsrådet att det stöter på oöverstigliga hinder att på lagstiftningens väg lösa frågan om arbetstagares rätt till semester under styrkt sjukdom eller olycksfall utom arbetsplatsen? Om så är, kan statsrådet rekommendera någon annan framkomlig väg för en lösning av frågan?

Såsom svar härå vill jag först erinra om att enligt den gällande semesterlagen — som antogs år 1945 — det är arbetsgivaren, som i princip har ensambestämmanderätten i fråga om när under året hans anställdas semester skall utgå. Denna arbetsgivarens rätt att bestämma om semesterns förläggning är dock i lagen inskränkt i vissa hänseenden. Bortsett från den begränsning, som ligger i lagens anvisning att semestern såvitt möjligt skall förläggas till sommartid, får således arbetsgivaren ej förlägga en arbetstagares semester till tid, då arbetstagaren är arbetsoförmögen på grund av ett i arbetet inträffat olycksfall eller en i arbetet ådragen sjukdom, som är att rubricera såsom yrkessjukdom i lagens mening. Däremot finnes ej något i lag inskrivet förbud mot att förlägga semestern till tid, då arbetstagaren är frånvarande från arbetet på grund av annat olycksfall eller annan sjukdom än nu sagts.

Frånvaron av ett dylikt förbud medför inte, att det enligt lagen är tillåtet att en arbetsgivare, när en hos honom anställd är borta från arbetet på grund av en vanlig, d. v. s. i semesterlagens mening ej privilegierad sjukdom, i efterhand bestämmer att de dagar, då arbetstagaren varit frånvarande från arbetet, skola räknas som semester. Besked om semesterns förläggning måste nämligen lämnas minst 14 dagar i förväg. Härigenom är en arbetsgivare tydligen också förhindrad att i samband med att en arbetstagare drabbas av en sjukdom, som varar kortare tid än 14 dagar, ordna så att semestern till någon del sammanfaller med sjukdoms-

tiden. Men i andra fall hindrar lagen ej att semestern förlägges till vanlig sjukdomstid. En arbetstagare vid ett företag, som för semestern gör uppehåll i driften eller redan tidigt under året fastställer en semesterplan, kan således ej i lagen grunda anspråk på att få tiden för sin semester flyttad, om han till äventyrs skulle vara sjuk när hans semester infaller. Vidare har en arbetstagare, som insjuknar under sin semester, ej någon laglig rätt att få avbryta semestern för att taga ut den vid ett senare tillfälle.

Frågan om förbud att förlägga semestern till vanlig sjukdomstid har vid flera tillfällen övervägts av statsmakterna. Redan i samband med tillkomsten av den första semesterlagen, d. v. s. 1938 års semesterlag, då yrkanden härom framställdes, uttalade jag i egenskap av föredragande departementschef, att det måste betecknas såsom uppenbart olämpligt för en arbetstagare, om semestern för honom förlades till tid, då han av någon omständighet var oförmögen att använda densamma till vila. Jag ansåg mig likväl ej böra förorda någon lagstiftning i detta hänseende. Jag pekade vid detta tillfälle på att vid företaget, där samtliga arbetstagare erhålla semester på en gång, det kunde vara olämpligt för arbetsgivaren att bereda den, som varit sjuk vid tiden för semestern, semester vid ett senare tillfälle; och jag befarade att ett generellt förbud mot semesterns förläggning till sjukdomstid kunde göra arbetsgivaren benägen att hellre avskeda arbetstagare än att uppskjuta semestern. Statsmakterna ansågo sig ej heller böra genomföra något sådant förbud.

Vid tillkomsten av den gällande semesterlagen blev spörsmålet ånyo aktuellt. Även vid detta tillfälle intogo statsmakterna den ståndpunkten, att ett dylikt förbud ej borde lagfästas.

Sedermera har emellertid riksdagen i skrivelse den 7 maj 1948 (nr 193) —

Svar på interpellation ang. arbetstagares rätt till semester under styrkt sjukdom eller ledighet till följd av olycksfall utom arbetsplatsen.

närmast i anledning av bl. a. en motion av interpellanten — begärt utredning om förbud för arbetsgivaren att förlägga en arbetstagares semester till tid, då arbetstagaren är sjuk.

Det har ej i anledning av denna riksdagsskrivelse ansetts påkallat att låta den fråga det nu gäller bli föremål för en fristående ny sakkunnig utredning. Anledningen härtill är inte att jag förbiser spørsmålets vikt. Semesterlagens syfte är ju att bereda arbetstagarna ledighet för vila och rekreation, och detta syfte tillgodoses ej, när arbetstagaren till följd av sjukdom inte kan utnyttja semesterledigheten på rätt sätt. Såsom jag framhållit erbjuder emellertid redan den nuvarande semesterlagen vid kortvariga sjukdomsfall vissa korrektiv mot att arbetsgivarna missbruka sin frihet i fråga om semesterns förläggning till sjukdomstid. Vid långvarigare sjukdomsfall kan man ej bortse från att en stel lagregel i detta hänseende kan medföra svårigheter. Jag tänker härvid på t. ex. det fallet, att arbetsgivaren helt eller delvis lägger ned verksamheten under en gemensam semesterperiod och att vederbörande arbetstagare innehar sådan befattning i företaget, att det kan vara svårt att skaffa en ersättare för honom om han skulle få ut semester när rörelsen åter upptagits. En liknande situation föreligger, då semestern utgår efter en i förväg uppgjord plan, vilket väl mången gång innebär att särskilda åtgärder vidtagits för arbetets upprätthållande under semesterperioden. Det förhåller sig nog också så, att en arbetstagare, som får sin semester utlagd till sjukdomstid och då får uppbära sin semesterlön, stundom har möjlighet att vid ett senare tillfälle erhålla ledighet utan lön. Han kan då utnyttja denna ledighet som semester. De skiftande förhållanden, som sålunda kunna föreligga, göra att problemet om hur semestern skall ordnas under sjukdomstid förefaller vara ägnat att bäst lösas avtalsvägen.

Då finns det utrymme för smidigare bestämmelser än vid en lagstiftning i saken.

För övrigt saknar jag anledning antaga att arbetsgivarna skulle i någon större utsträckning avsiktligt begagna sig av möjligheten att förlägga semestern till sjukdomstid. Det förefaller mig som om det skulle bero mera på tillfälligheterna, när arbetstagares semester kommit att helt eller delvis sammanfalla med tid då han är sjuk.

Semesterlagstiftningen är till sin natur sådan, att den med vissa mellanrum bör göras till föremål för en mera allmän översyn, varvid får prövas i vad mån den gångna tidens erfarenheter böra föranleda ändring i lagens regler. Såsom jag uttalat i den av riksdagen nu antagna propositionen om treveckorssemester har det sedan den gällande lagen antogs kommit fram vissa förslag till ändringar i lagen. Det synes mest rationellt att hithörande frågor icke prövas var för sig utan samtidigt. Trots vad jag anfört om lämpligheten av att den nu aktuella frågan löses avtalsmässigt, synes även denna fråga kunna prövas i det sammanhanget.

Herr talman! Med det anförda anser jag mig ha besvarat interpellantens frågor.

Härpå anförde

Herr HALLBERG: Herr talman! Jag tackar socialministern för det utförliga och upplysande svaret på interpellationen. Av statsrådets redovisning för denna detaljfrågas tidigare behandling framgår, att det är ett ganska komplicerat problem att lösa på lagstiftningens väg. Men det är ju mycket tillfredsställande att socialministern har en så positiv inställning till frågan. Jag utläser nämligen detta ur socialministerns rekommendation till parterna på arbetsmarknaden att söka lösa frågan avtalsmässigt. Jag utläser det vidare ur so-

Svar på interpellation ang. förstärkning av personalvårdsorganisationen inom försvaret.

cialministerns mening, att även om denna semesterfråga blir löst avtalsmässigt, skall detta inte omöjliggöra att den kan tagas upp vid en eventuell justering av andra punkter i semesterlagen.

Jag har, herr talman, inte anledning att säga mera och jag tycker att det inte är förmätet om jag anser, att jag inte interPELLERAT i ogjort väder, då jag fått detta svar av socialministern.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7.**Svar på interpellation ang. förstärkning av personalvårdsorganisationen inom försvaret.**

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet VOUGT erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! I en med andra kammarens medgivande framställd interpellation har herr Bark frågat mig, *dels* varför förslag om förstärkning av personalvårdsorganisationen inom försvaret icke förelagts årets riksdag och *dels* när regeringen avser att till riksdagen framlägga förslag i ärendet.

Såsom erinrats i interpellationen erhöll försvarets personalbehandlingsutredning i maj 1950 i uppdrag att överväga vissa framställningar rörande förstärkning av försvarets personalvårdsorganisation. Jag räknade då med att det skulle vara möjligt att underställa frågan 1951 års riksdag. Personalbehandlingsutredningen fullföljde också med berömvärd snabbhet sitt utredningsuppdrag och framlade den 3 oktober 1950 betänkande rörande personalvårdens organisation.

Jag har vid åtskilliga tillfällen framhållit den vikt jag tillmäter personalvården inom försvaret, och en förstärkning av den nuvarande provisoriska organisationen på detta område anser jag vara mycket angelägen. De avsevärda kostnadsökningar inom försvaret, som av andra skäl uppkomma under nästa bud-

getår — på grund av den beslutade forceringen av repetitionsövningarna, den omfattande och alltmera kostnadskrävande materielanskaffningen m. m. — ha emellertid gjort det omöjligt för mig att nu framlägga förslag om en utbyggnad av personalvårdsorganisationen, även om merkostnaderna härför, såsom interpellanten framhållit, äro relativt sett små. Det är min avsikt att föreslå en förstärkning av personalvårdsorganisationen så snart detta med hänsyn till det statsfinansiella läget är möjligt.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Härefter anförde

Herr BARK: Herr talman! Jag ber att få tacka försvarsministern för svaret på min interpellation. Jag tackar samtidigt för det verkliga intresse för personalvårdsfrågor, som försvarsminister Vougt visat på olika sätt och vid olika tillfällen. Jag förstår förklaringen till att proposition i denna fråga inte framlagts för årets riksdag, men löftet att föreslå en förstärkning av personalvårdsorganisationen så snart detta med hänsyn till det statsfinansiella läget är möjligt anser jag inte riktigt tillfredsställande. Det kan ju dröja hur länge som helst, innan det statsfinansiella läget blir tillräckligt gynnsamt.

Det är ju en omdömes- och avvägningsfråga vad som inom försvaret skall anses mer eller mindre viktigt. Thomas Handy, högste chef för de amerikanska stridskrafterna i Europa, uttalade för en tid sedan, att han ansåg personalvården lika omistlig inom en krigsmakt som den operativa planläggningen eller materielförsörjningen. Jag anser att det inte kan vara en riktig avvägning inom den svenska krigsmakten, att man exempelvis har råd att offra 7 miljoner på försvarets musikkörer men åtminstone för tillfället inte anser sig ha råd att lägga ned ens tiondelen på den öv-

Svar på interpellation ang. underbefälsföreningarnas val av representanter i förbandsnämnderna.

riga personalvården, inom vilken förströelsen endast är en gren vid sidan av själavården, bildnings- och upplysningsverksamheten samt socialtjänsten. Den sistnämnda — alltså socialtjänsten — har från alla håll omvitnats vara den viktigaste både för rekryter och äldre inkallade, framför allt kanske för den senare kategorien, som ryckes loss från familj och utbyggd förvärvsverksamhet. Finska soldater ha vittnat om hur de under den ryska trumelden på Karelska näset mest av allt oroades för hur de därhemma hade det. Och det finns massor av exempel på hur soldater, som dragits tillbaka till etapplinjen för att vila upp sig, ha kollapsat på grund av grubbel och oro för de anhängliga. Där i etapplinjen gör personalvården en lika viktig insats i det moderna kriget som sjukvården. Jag tror att det var på erfarenheter av detta slag Thomas Handy byggde sitt uttalande om personalvårdens betydelse. Denna gren av försvaret kan lika litet som någon annan improviseras. Jag hoppas därför att försvarsministern ger riksdagen tillfälle att redan nästa år ta ställning till personalvårdsorganisationen inom försvaret. I avvaktan härpå anser jag skäl föreligga för en provisorisk förstärkning av organisationen under nästa budgetår, detta framför allt för att personalvården vid årets repetitionsövningar skall kunna fungera tillfredsställande. En sådan provisorisk förstärkning bör kunna äga rum inom ramen för tillgängliga medel utan att frågan behöver underställas riksdagen.

Jag vill också peka på vikten av att den provisoriska organisationen av försvarets personalvård med det snaraste utbytes mot en fast organisation. Så länge vårt land är tvingat att ha en krigsmakt byggd på allmän värnplikt är en fast personalvårdsorganisation en absolut nödvändighet för denna krigsmakts effektivitet. Därför finns det inga skäl, som tala för att organisationen

skall ha provisorisk karaktär med därmed förenade nackdelar för såväl verksamhetens effektivitet som för befattningshavarna inom densamma. Mot bakgrunden av infanteriinspektörens, överste Meyerhöffer, senaste utfall mot försvarets personalvård synes det mig vara mycket angeläget, att verksamheten inte enbart genom positiva uttalanden erhåller ett auktoritativt stöd, utan att dessa uttalanden också konfirmeras genom ett praktiskt handlande. Det kan inte vara angenämt för de speciella personalvårdstjänstemännen att av en högt uppsatt militär befattningshavare bli benämnda »politruker» och »parktanter» och sedan enbart genom uttalande från högre myndigheter få reda på hur viktigt deras arbete är och att man länge insett detta. Ett sådant förhållande kan icke heller bidra till att skapa en effektiv personalvårdsverksamhet. Det är på tiden att man på annat sätt bevisar personalvårdens betydelse för försvaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8.

Svar på interpellation ang. underbefälsföreningarnas val av representanter i förbandsnämnderna.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet VOUGT, som yttrade: Herr talman! I en med andra kammarens medgivande framställd interpellation har herr Nyberg frågat mig om jag har uppmärksammat den obehöriga inblandning i underbefälsföreningarnas val av representanter i förbandsnämnderna, som på sina håll förekommit, och om jag i så fall är villig att vidtaga sådana åtgärder, att rättelse kan vinnas och dylika tendenser i framtiden undvikas.

De militära förbandsnämnderna äro en helt ny institution och det är naturligt om i vissa fall i samband med

Svar på interpellation ang. underbefälsföreningarnas val av representanter i förbandsnämnderna.

tillkomsten av denna nya organisation förekommit vissa friktioner. Såvitt jag kunnat finna ha emellertid dessa begynnelsesvärigheter förekommit allenast på ett mindre antal förband. De ha heller icke varit av den karaktären, att någon anledning förelegat till ingripanden från min sida. I varje fall äro dessa svårigheter icke av den omfattningen eller det slaget, att de förtaga det övervägande positiva intryck, som förbandsnämndernas start efterlämnat. Denna uppfattning bestyrkes också av de yttranden från vissa militära myndigheter och från underbefälsförbundet, som jag med anledning av interpellationen inhämtat. Jag finner detta synnerligen glädjande.

Jag avser givetvis att följa verksamheten på detta område med uppmärksamhet och om så skulle erfordras vidtaga de åtgärder, som kunna befinnas påkallade för att den nya institutionen skall kunna fylla de syften som därmed avsetts. Enligt vad jag erfarit följes verksamheten även med stor uppmärksamhet av berörda personalorganisationer.

Vidare anförde

Herr NYBERG: Herr talman! Jag ber att få tacka försvarsministern för svaret på min interpellation.

Det är i dag den 22 maj, och interpellationen framställdes den 17 januari. Svaret har alltså dröjt i nära 18 veckor. Det förefaller nog vara i längsta laget, men dröjsmålet har väl berott på att man inom departementet haft andra och viktigare ting att ombestyras, och dessutom lär det vara så, att man avsiktligt skjutit på svaret för att se om några flera fall av den art, som påtalades i interpellationen, skulle inträffa. Detta lär lyckligtvis inte ha varit fallet, såvitt jag vet. Jag respekterar de skäl, som föranlett att svaret icke lämnats tidigare.

Vad svaret som sådant beträffar är jag i stort sett tillfredsställd. Statsrådet finner det naturligt, att en del friktioner inträffat i samband med den nya organisationens — d. v. s. förbandsnämnderna — tillkomst. Jag hade i min interpellation, om också med andra ord, gett uttryck åt samma uppfattning. Däremot ger försvarsministern icke några närmare uppgifter om vilka dessa friktioner varit. Det är icke heller min mening att söka avkräva statsrådet någon mera detaljerad redogörelse på den punkten; jag tror nämligen icke att det är nödvändigt. Svaret ger ju vid handen, att vissa begynnelsesvärigheter förekommit, och detta bestyrker ju att den presskritik — särskilt i underbefälsförbundets tidning — som förekom tiden närmast före interpellationens avgivande, var berättigad. Jag har icke heller gjort gällande, att de förekommit på något större antal förband.

I svaret meddelas, att yttranden över interpellationen inhämtats från vissa militära myndigheter och från underbefälsförbundet. Det kunde kanske ha varit av intresse att få veta litet mera om innehållet i dessa yttranden. Jag begär dock icke heller nu, att statsrådet på den punkten skall säga mera än han gjort, eftersom det tycks vara så, att organisationen numera fungerar tillfredsställande. En av orsakerna till att det uppstod vissa friktioner i början lär nog ha varit, att olika meningar rått om underbefälsföreningarnas rätt att identifiera sig med personalgruppen »underbefäl och meniga», vilken ju som bekant skall välja tre representanter i förbandsnämnden. På den punkten vill jag endast erinra om att det redan av underbefälsförbundets stadgar framgår, att medlemskap står öppet för både underbefäl och meniga. Detta medlemskap är visserligen frivilligt, men av en undersökning som gjorts framgår, att anslutningen är nära

Svar på interpellation ang. ersättning till de efterlevande till vissa av de svenska flygare, som omkommo vid Salernoolyckan.

nog hundraprocentig, exakt angiven 99,46 procent. Någon anledning att ifrågasätta underbefälsföreningarnas behörighet som valorgan för de tre representanterna i förbandsnämnden torde alltså icke föreligga. I övrigt skall jag icke gå närmare in på denna och med densamma närbesläktade detaljer.

Jag tackar för vad statsrådet har sagt om att han kommer att följa verksamheten på detta område med uppmärksamhet, och att han skall vidta de åtgärder, som kunna behövas för att den nya institutionen skall kunna fylla sitt syfte. Detta är ju ett positivt svar på min interpellation.

Till sist vill jag understryka, att jag finner förbandsnämndernas verksamhet vara av stort värde, och att jag hoppas att deras arbete i fortsättningen skall kunna ske utan några friktioner.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 9.

Svar på interpellation ang. ersättning till de efterlevande till vissa av de svenska flygare, som omkommo vid Salernoolyckan.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet VOUGT erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! I en med andra kammarens medgivande framställd interpellation har fru Eriksson i Stockholm frågat statsministern, om han har för avsikt att vidta några åtgärder för att soulagera de sju ånkorna efter de vid Salernoolyckan den 18 november 1947 omkomna svenska officerarna för den förlust på 90 000 kronor, som de genom en förskingring avhänts.

På statsministerns vägnar får jag härmed upplysa, att regeringen i varje fall icke för närvarande finner skäl ingripa med anledning av vad som förekommit i detta ärende.

Härefter anförde:

Fru ERIKSSON i Stockholm: Herr talman! Jag ber att få framföra ett tack till statsministern via försvarsministern för svaret på min interpellation.

När jag framställde interpellationen rådde allmän upprördhet över vad som just då inträffat, nämligen att slutomgången i Salernoolyckan skulle bli så pass tragisk, att ersättningsmedel till ett belopp av 90 000 kronor skulle fränhändas dessa flygarankor. Och man blev kanske än mera beklämd, när man av den fråga, som framställdes här i kammaren angående de åtgärder myndigheterna vidtagit gentemot de efterlevande, ingavs den uppfattningen, att måhända inte alla säkerhetsåtgärder hade följts och att flygvapnet brustit i mänsklig hänsyn mot de efterlevande och inte tagit kontakt med de anhöriga. Denna bristande hänsyn kan ju sammanhånga med den mentalitet, som kanske är militär men som man inte förstår, åtminstone inte när man är kvinna, och som kanske beror på rädsla att verka »parktant», som uttrycket nu lyder.

Ingen tragedi är stor nog att leva över veckoslutet för den stora, inte direkt berörda allmänheten. Även denna fråga har fallit ur de dagliga samtalen, men den är naturligtvis lika betydelsefull nu. Då jag framställde interpellationen var det med tanke på att människor, som kommit i denna situation av så pass tragisk anledning, borde få samhällets stöd för sin ekonomi på ett särskilt sätt. Beträffande det förskingrade beloppet har man nu fått veta, att den insamling Advokatsamfundet satt i gång har givit ett så pass storartat resultat som 60 000 kronor, och man har i pressen sett uppgifter om att det i konkursen efter den förskingrande advokaten finns utsikter att få en utdelning på kanske 30 procent. Det skulle tyda på att fulla beloppet kommer att bli ersatt.

Svar på interpellation ang. ersättning till de efterlevande till vissa av de svenska flygare, som omkommo vid Salernoolyckan.

Jag tyder svaret så, att det är med dessa fakta för ögonen som man på regeringshåll nu inte vill ta ställning till frågan om statlig ersättning åt änkor. Men jag tyder det också så, att man inte tagit någon absolut ställning till frågan om åtgärder, om sådana skulle visa sig behövliga.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **VOUGT**: Herr talman! Jag har också erfarit att den insamling, som satts i gång inom Advokatsamfundet, skulle kunna ge sådant resultat, att man kan räkna med den summa fru Eriksson i Stockholm nämnde, och vidare att det kan bli så stor utdelning i konkursen efter den förskingrade advokaten, att de omkomna flygarnas änkor, som inte nöjt sig med att anlita statsverkets hjälp för att få sin rätt, komma i åtnjutande av full ersättning.

Med anledning av den ärade interpellantens inlägg vill jag framhålla, att jag nog vill hålla på min mening, att ingen saklig kritik kan riktas mot flygvapnet för dess åtgöranden i denna sak. Jag har i och för detta svar tagit mig tid att ånyo i detalj gå igenom åtgärderna i ärendet, och jag har styrkts i den uppfattning jag tidigare givit till känna. Fru Eriksson i Stockholm uttalade misstanken att en viss hårdhet i det militära psyket skulle ha hindrat vederbörande i flygvapnet att ägna frågan hela den uppmärksamhet den var värd. Jag hoppas att uttrycket inte missförstås om jag säger, att chefen för flygvapnet vill vara och är som en far för sina flygare och deras hustrur. Jag kan sålunda inte finna, att denna beskylldning på något sätt är riktig.

Jag vill, eftersom jag nu har anledning att beröra saken ånyo i riksdagen, säga, att det förekommit en del uttalanden i pressen, som jag gärna skulle vilja tillrättalägga. Något av detta snudade interpellanten nyss vid, när hon

yttrade att säkerhetssynpunkterna måhända inte i full utsträckning tillgodosetts. Det har i pressen utvecklats på det sättet, att flygvapnet inte skulle tillräckligt ha beaktat säkerhetssynpunkterna vid valet av det flygbolag, som medverkade till att föra hem de omkomna. Dessa hade ju flugit ned till Etiopien i dit försålda flygplan, men det flygplan, som sedan förde hem dem, blev inte ABA:s utan tillhörde ett privat flygbolag, som inte skulle ha varit fullt tillförlitligt. Jag har övertygat mig om att flygvapnet följt alla de regler, som man skäligen kan uppställa. Flygbolaget hade uppenbarligen koncession på denna trafik, och det är alldeles givet att det flygplan, men vilket de flögo, hade godkänts av den myndighet, som skall bevaka flygsäkerheten, nämligen luftfartsmyndigheten. Det var icke heller på det sättet, att något materialfel förorsakade den tragiska olyckan, utan den framkallades av felmanövrering. Man kan kanske säga att vilken pilot som helst kan råka ut för felmanövrering; så skedde här. Men på den grunden är det omöjligt att konstruera fram en anmärkning mot flygvapnet för att det medverkade till att det blev detta bolag.

Det har vidare sagts i pressen av en person som är befryndad med änkan efter en av de omkomna flygarna, att chefen för flygvapnet icke hade svarat på en fråga, som framställdes till honom i augusti 1948 om hur handläggningen av denna sak fortlöpte i flygvapnet. Anklagelsen gällde alltså att chefen för flygvapnet icke svarat på brev från två av ifrågavarande änkor, och dessa skulle därigenom ha bibragts den uppfattningen, att flygvapnet ej intresserade sig för saken. Jag har övertygat mig om att chefen för flygvapnet avgivit svar på båda dessa brev. Men däremot skrev han i detta sammanhang icke till de änkor, som ej skrivit till honom, därför att han an-

Svar på interpellation ang. beredande av bättre vårdmöjligheter för sinnessjuka äldre.

såg det vara ganska rimligt, att dessa sju änkor, som hade en gemensam sak att fullfölja, hölle så mycken kontakt med varandra, att om två av dem finge svar på brev, så skulle innehållet i svaret komma fram till de andra. Ungefär en månad senare, den 20 september, utgick vidare en rundskrivelse till dessa intressenter, vilken innehöll advokatfiskalens i försvarets civilförvaltning upplysning om att han skulle å dessa rättsägares vägnar bevaka deras intressen.

Jag har velat taga tillfället i akt att lämna dessa uppgifter, eftersom det i pressen framkommit upplysningar, vilka enligt min mening icke varit korrekta.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10.

Svar på interpellation ang. beredande av bättre vårdmöjligheter för sinnessjuka äldre.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **MOSSBERG**, som yttrade: Herr talman! I en med kammarens tillstånd framställd interpellation har herr von Friesen till mig riktat följande frågor:

1) Har statsrådet uppmärksammat de alltmera växande svårigheterna för sinnessjukhusen med hänsyn till behovet av vård för äldre sjuka, vilka i motsats till övriga äro föga tillgängliga för behandling?

2) I så fall, är statsrådet i tillfälle att meddela vilka åtgärder, som kunna vidtagas för beredande av annan vård för ifrågavarande sjuka?

Som svar ber jag att få anföra följande.

Interpellantens första fråga berör ett helt komplex av spörsmål, som jag i detta sammanhang endast kan beröra i några sammanfattande synpunkter.

Vid de statliga sinnessjukhusen finnas f. n. inrättade i runt tal 20 100 vårdplatser. I denna siffra ingå vårdplatserna på sekundärsjukhusen, sekundäravdelningarna och sjukhusen för sinnesslöa. Medelbeläggningen på sjukhusen uppgick under år 1950 till omkring 22 600. Härtill komma cirka 700 patienter, som under sagda år varit placerade i familjevård. Redan en jämförelse mellan antalet vårdplatser och medelbeläggningen ger vid handen, att en icke obetydlig överbeläggning förekommer. Antalet exspektanter uppgår f. n. till något mer än 1 900. Tillgången på platser understiger sålunda platsbehovet rätt avsevärt.

I den generalplan för sinnessjukvårdens utbyggnad, vilken godtagits av 1950 års riksdag, beräknas det erforderliga platsantalet efter slutförandet av utbyggnaden till omkring 18 000, varav ungefär 1 500 platser på sekundäravdelningar. Cirka 700 av dessa platser skulle inrättas genom tillskapande av nya sekundäravdelningar.

Såsom framhållits i interpellationen visar antalet ålderspsykosor en markant stegring under de senaste åren. Enligt tillgänglig statistik utgjorde antalet inneliggande fall av praesenil och senil sinnessjukdom liksom av sinnessjukdom på grund av åderförkalkning av totala antalet på sinnessjukhus (inbegripet sinnessjukhusen i Stockholm, Göteborg och Malmö) intagna män vid slutet av år 1935 5,7 procent, år 1940 5,9 procent, år 1945 7,3 procent och år 1949 7,8 procent. Motsvarande tal för kvinnorna utgjorde 14,7, 14,3, 15,1 resp. 15,2 procent. Med utgångspunkt från relationstalen för år 1949 innebär detta, att vid de statliga sinnessjukhusen funnos vid slutet av år 1950 i runt tal 2 500 fall av ålderspsykosor. Detta tal torde vara för lågt, då hänsyn ej tagits till bl. a. den sannolika ökningen under år 1950. Det bör i detta sammanhang även beaktas, att bland exspektanterna finnas

Svar på interpellation ang. beredande av bättre vårdmöjligheter för sinnessjuka åldringar.

ett avsevärt antal senila, som nu vårdas i hemmen, på enskilda eller kommunala vårdhem eller på fattigvårdsanstalter.

Det är med hänsyn till anförda omständigheter angeläget att så snart som möjligt söka tillgodose kravet på ökat antal vårdplatser för ålderspsykosfallen. Huvudsakligen i detta syfte förordade jag i propositionen nr 113/1950, att envar av sekundäravdelningarna i Rosöga, Ribbingelund och Olofsfors skulle genom iordningställande av ytterligare en barack utökas med vardera 40 nya platser. Flertalet av dessa äro redan eller bli inom kort färdigställda. Denna åtgärd är självfallet otillräcklig. Detta spörsmål har därför tagits upp till övernägande även i annat sammanhang.

Den kommitté, som handhar frågorna om sinnessjukvårdens fortsatta utbyggande, har sålunda dryftat frågan om anordnande av platser för ålderspsykosser och andra senila patienter. I detta syfte har kommittén bl. a. diskuterat möjligheterna att förenkla ombyggnadsprogrammet för att därigenom inom en given kostnadsram få ett större antal platser lämpliga för vården av detta klientel än som eljest vore möjligt. Angelägenheten av ett ökat antal sekundärplatser bör emellertid icke få inkräkta på möjligheterna att bereda vård för akuta fall. Tillgången på vårdplatser för sistnämnda kategori måste nämligen på längre sikt vara av avgörande betydelse för en intensifiering och en kvalitativ upprustning av sinnessjukvården i dess helhet. Med fasthållande av sistnämnda synpunkt torde man för lösandet av ifrågavarande spörsmål böra i första hand fortsätta utbyggandet av de planerade tuberkulosavdelningarna samt uppföra det beslutade sinnessjukhuset i Karlskrona. Jämsides härmed höra den öppna vården inklusive vårdhemmen för lättskötta sinnessjuka och sinnesslovården utbyggas. Ett genomförande av planerna rörande tuberkulosavdelningarna och Karlskrona-sjukhuset

är enligt min uppfattning en angelägenhet av största vikt, då härigenom erhålles ett betydande tillskott av fullgoda vårdplatser (cirka 1 350), varjämte möjligheter beredas vissa sjukhus att, eventuellt efter nödvändig modernisering, mottaga ytterligare ålderspsykosser. Därefter torde den fortsatta moderniseringen av den statliga sinnessjukvårdens mera kvalificerade platser kunna ske i stort sett parallellt med anordnande av sekundärplatser. Härvid är att märka, att en utbyggnad av den öppna sinnessjukvården, psykopatvården och sinnesslovården kan beräknas komma att friställa ett betydande antal platser (cirka 2 000) inom den slutna statliga sinnessjukvården.

En förutsättning för att inom en rimlig tidrymd kunna åstadkomma en mera märkbar förbättring av den statliga sinnessjukvården och sålunda även vården av berörda åldringar är, att den av riksdagen godkända generalplanen kan fullföljas ungefär i den takt, som avsetts. Om detta krav skall kunna tillgodoses måste emellertid väsentligt ökade anslag anvisas och större byggnadskvot avses för byggnadsarbeten vid de statliga sinnessjukhusen. Det må i detta sammanhang framhållas, att byggnadskostnaderna stigit med i runt tal 30 procent sedan generalplanen framlades. Under sådana förhållanden kommer den av sinnessjukvårdsberedningen såsom erforderlig beräknade årliga byggnadskostnaden att stiga från 17 till omkring 22 miljoner kronor. Huruvida det skall bli möjligt att i konkurrens med andra angelägna statsutgifter och anspråk på byggnadstillstånd få de pengar och den kvot, som behövs för planens förverkligande, är dock vanskligt att yttra sig om. Men i den mån det beror på mig kan jag lova interpellanten att verka härför.

Herr von Friesens andra fråga om vilka åtgärder som kunna vidtagas för beredande av annan vård för ifrågava-

Svar på interpellation ang. beredande av bättre vårdmöjligheter för sinnessjuka åldringar.

rande sjuka låter sig svårligen besvaras. Med »annan vård» torde ha avsetts vård på vårdhem, kommunala eller enskilda, eller ett intagande eller kvarblivande på ålderdomshem. Att senilt sinnessjuka, som äro så svårskötta, att de blivit förklarade i behov av vård på sinnessjukhus, skulle i ökad utsträckning vårdas på de statsunderstödda vårdhemmen för lättskötta sinnessjuka, torde icke vara genomförbart. Vårdhemmens byggnader och dess personalstater äro icke beräknade för ett omhändertagande av ett dylikt klientel. Det måste anses i hög grad angeläget att ålderdomshemmen i fortsättningen befrias från att omhändertaga åldringar, hos vilka sjukliga senila förändringar hålla på att utveckla sig. Detta kan så vitt jag förstår endast ske genom tillkomsten av ett ökat antal sekundärplatser.

Herr talman! Med det anförda anser jag mig ha besvarat interpellationen.

Härpå anförde

Herr von FRIESEN: Herr talman! Jag ber att till inrikesministern få framföra mitt tack för att han varit välvillig att svara på de av mig framställda frågorna. Orsaken till att jag framställt dem är att jag betraktar detta problem om de gamla svårbotliga sinnessjuka som ett av de allvarligaste inom vår sinnessjukvård. Det tillstånd som utvecklats sig hotar faktiskt att bli en propp i hela framstegsarbetet och kan mycket allvarligt äventyra en kommande förbättring.

Jag har i min hand en liten skrift, som är författad av statssekreteraren i inrikesdepartementet Thunborg. Den handlar om sinnessjukvårdens nya giv. Det är icke min avsikt att på något sätt anmäla någon kritik mot denna skrift. Tvärtom tycker jag att den är alldeles förträfflig. Ur sinnessjukvårdens synpunkt är det bara glädjande, att man får en framställning, som andas sådan

förståelse för det vårdproblem det här gäller och som uppbäres av en så humanitär anda. Om jag möjligen i detta sammanhang skulle rikta någon kritik mot Thunborgs framställning, så skulle det närmast vara, att den är så pass optimistisk i tonen och att den kanske icke helt beaktar de svårigheter, som vi ha att röra oss med. Här finnas emellertid en del siffror återgivna — jag vill minnas efter sinnessjukvårdsberedningen och propositionen — vilka det är av intresse att taga del av i detta sammanhang. Nu fanns enligt statsrådet Mossberg 22 600 platser upptagna vid sinnessjukhusen, och härtill kom ett antal exspektanter på 1 900, alltså ett sammanlagt antal av 24 500. Titta vi på denna tabell för 1951 så finna vi, att om man, såsom man gör vid dessa beräkningar, räknar med en omsättning på 35 procent, så skulle man ha ett uppgivet antal erforderliga vårdplatser av 20 760. Det är alltså redan nu en betydande differens. Det är väl bara att vänta att denna differens i fortsättningen kommer att ökas. Jag tror verkligen icke att det finns stor sannolikhet för att vi 1965 skola kunna reducera platsbehovet till 17 528 och samtidigt nå upp till en omsättning av 45 procent. Jag tror därför att det är all anledning att i dag se med en viss kritik på dessa siffror.

Såvitt jag har kunnat förstå, när jag sökt tolka dessa siffror, har man tagit med alla de på sinnessjukhusen intagna. Man har därvid med orätt räknat med en ökad omsättning också för åldringarna. Det är ju någonting, som absolut icke går att göra.

Om vi ej taga bort åldringarna från dessa siffror, så måste vi räkna med en väsentligt högre omsättningssiffra. Det är föga troligt att vi ens någonsin på de statliga sinnessjukhusen nå upp till så höga siffror, som i denna skrift ha redovisats för de kommunala sjukhusen. Det framhålls för övrigt, att de

Svar på interpellation ang. beredande av bättre vårdmöjligheter för sinnessjuka åldringar.

ha vissa fördelar på sin sida: de slippa taga hand om det kriminella klientelet, och de få också i relativt stor utsträckning hand om en del lättskötta och lättbotade fall, som de statliga sjukhusen icke behöva vårda.

Av mycket stort intresse i interpellationssvaret äro de statistiska uppgifter, som statsrådet lämnade om de sinnessjuka gamla. Det är såvitt jag vet första gången som dylika siffror publicerats. Man finner av svaret, att medan av intagna män antalet sådana gamla sinnessjuka år 1935 var 5,7 procent, hade det år 1949 ökats till 7,8 procent. Jag är tacksam för redovisningen av dessa siffror, ty de visa klart och tydligt just problemets allvar och vilka ständigt ökade svårigheter som vi här möta.

Nu kan man kanske för fullständighetens skull fråga sig, om det finns några möjligheter att på något sätt nedbringa antalet åldersdemenspatienter, d. v. s. sådana som lida av åderförkalkning i huvudet o. s. v. Såvitt jag kan förstå, kan det icke ske genom några behandlingsmetoder. När människornas organism är så försliten som den i detta fall är, finns det icke ens en teoretisk möjlighet att restaurera. Vad man möjligen kunde hoppas på vore förebyggande åtgärder, att man kunde inom åldersforskningen hinna så långt att man klargjorde, vilka faktorer som vore bestämmande för åderförkalkningen och andra ålderssjukdomar. Något kan man säga beror på starkt alkoholmissbruk. Men det förklarar icke siffrorna för de kvinnliga patienterna. I viss mån kan man dock förklara det. Sannolikt beror det, såvitt man kan förstå, på beskaffenheten av vår föda. Det är känt att tidningarna för närvarande bedriva en ur medicinsk synpunkt ytterst vällovlig kampanj med kalorijakt för bantning och sådant. Det är mycket möjligt att man här faktiskt har problemets lösning och att det framför allt är den

fetthaltiga födan, som gynnar uppkomsten av åldersförändringar. Man får ju bara hoppas, att denna propaganda icke skall bli så modebetonad, som förhållandet ofta blir i sådana fall, utan att det verkligen kan slå igenom vad födan betyder. Hur som helst tror jag att detta är ett arbete på mycket lång sikt. Man har tyvärr den erfarenheten av upplysningsverksamhet på detta område, att det dröjer mycket länge, innan den slår igenom.

Herr talman! Till sist skall jag ställa frågan: Finns det icke några åtgärder kanske utöver de av statsrådet föreslagna, som man skulle kunna vidtaga för att råda bot på dessa alivarliga svårigheter? Naturligtvis är jag helt överens med statsrådet om att detta program, som riksdagen varit med om, skall man också genomföra. Det är, som han även framhållit, otvivelaktigt ett minimum. Och, som han också säger, det är med säkerhet otillräckligt. Några hundra sekundärplatser räcka icke till för att taga hand om mera än kanske en bråkdel av dessa många gamla asylist, som nu befolka framför allt de statliga sinnessjukhusen.

Nu har man emellertid ute i kommunerna sökt komma till rätta med detta problem på det sättet, att t. ex. i Skåne och möjligen också på andra håll i landet några kommuner ha slagit sig ihop och skaffat särskilda hem för den sortens patienter, alltså hem som helt och hållet äro reserverade för de psykiskt sjuka gamla och icke äro ålderdomshem i vanlig mening. Att man på de sistnämnda samtidigt tar hand om de sinnessjuka är, såvitt jag kan förstå, ett alldeles förkastligt förfarande, som jag med tillfredsställelse konstaterar att statsrådet också utdömde. Det vore emellertid mycket önskvärt, om det arbete kommunerna här bedriva kunde vinna tillräcklig uppmuntran från statsmakternas sida i form av bidrag på det ena eller det andra sättet. Det skulle

Svar på interpellation ang. beredande av bättre vårdmöjligheter för sinnessjuka äldre.

nog vara nödvändigt för att tillräckligt stimulera kommunerna för detta arbete.

Som bekant ha statsrådet och jag haft ett meningsutbyte i denna fråga för icke så länge sedan. Jag har hela tiden varit av den uppfattningen, att man borde överlämna åt kommunerna att taga hand om sinnessjukvården. Jag syftar på de stora kommunerna, landstingen. Vi borde låta den kommunala erfarenheten få göra sig gällande på detta område på samma sätt som beträffande kroppssjukvården. Det är en synpunkt som jag fortfarande har. Nu har emellertid riksdagen med överväldigande majoritet beslutat en annan anordning. Det åvilar statsmakterna ett betydande ansvar i detta sammanhang. När nu staten påtagit sig att även i fortsättningen och sannolikt för mycket lång tid framåt vara huvudman för sinnessjukvården i landet, är det också maktpåliggande att man beaktar sådana svårigheter, som jag tillåtit mig peka på i fråga om sinnessjukvården, samt att man verkligen söker taga ett krafttag för att eliminera de olägenheter, som finnas och som uppenbarligen bli allt värre ju längre tiden lider.

Under detta anförande återtog herr talmannen ledningen av förhandlingarna.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11.

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtande nr 26, statsutskottets utlåtanden nr 4 och 147—161, sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 2, bevillningsutskottets betänkanden och memorial nr 57—60, bankoutskottets utlåtanden nr 18 och 19, andra lagutskottets utlåtande nr 30, tredje lagutskottets utlåtande nr 14 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 27 och 28 samt 30—39.

§ 12.

Föredrogs den av herr *Holmberg* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående vissa spörsmål rörande förläggningen av det nya storbiblioteket.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 13.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren, att statsutskottets utlåtande nr 151 och sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 2 skulle i nu nämnd ordning uppföras sist bland två gånger bordlagda ärenden å morgondagens föredragningslista.

§ 14.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 236, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannaupdragets fullgörande, m. m., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet, ävensom i ämnet väckta motioner, m. m.; och

nr 264, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379), m. m., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet;

från bevillningsutskottet:

nr 262, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 39 med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.; och

nr 263, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående

ende ändring i stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet;

från första lagutskottet:

nr 279, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i civilförvarslagen den 15 juli 1944 (nr 536);

från tredje lagutskottet:

nr 282, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., dels ock motioner, som väckts i anledning av propositionen eller röra i propositionen behandlad lagstiftning;

nr 283, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med vissa bestämmelser till motverkande av svinsjukdomar, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 284, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 285, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 35 § 1 mom. folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469); samt

från jordbruksutskottet:

nr 254, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan om anslag för budgetåret 1951/52 till Lantbruksnämnderna, till Bidrag till jordbrukets rationalisering samt till Täckande av förluster på grund av statlig kreditgaranti jämte i ämnena väckta motioner;

nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändringar i grunderna för det statliga stödet till torr-lägningsverksamheten m. m. jämte i ämnet väckt motion;

nr 256, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan rörande anslag till Grundförbättringar: Statens avdikningsanslag, m. m. jämte i ämnena väckta motioner;

nr 257, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan om anslag till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering jämte i ämnet väckta motioner;

nr 258, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan om anslag till Förekommande och hämmande av smittsamma husdjurssjukdomar: Åtgärder mot tuberkulos hos nötkreaturen jämte i ämnet väckta motioner;

nr 259, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbildning av fiskeritjänstemän m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående Sveriges bidrag till kostnaderna för FAO; och

nr 261, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan om anslag till understöd åt jorddelningsväsendet m. m.: Bidrag till vissa förrättningskostnader m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

§ 15.

Till bordläggning anmäldes bankoutskottets memorial och utlåtanden:

nr 21, angående användande av riksbankens vinst för år 1950;

nr 22, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning angående ändrade bestämmelser rörande avgångsåldern för befattningshavare vid riksdagens verk, m. m.;

nr 23, i anledning av fullmäktiges i riksbanken förslag till vissa ändringar i bankoreglementet;

nr 24, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning med förslag till vissa ändringar i reglementet för riksgäldskontoret; och

nr 25, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning angående viss ändring i instruktionen för riksdagens revisorer.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 6.55 em.

In fidem
Gunnar Britth.